

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ
СЛУЖБИ УКРАЇНИ ІМЕНІ Б. ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

Виходить чотири рази на рік

Заснований у 2000 році

№ 1 / 2015

УДК 378.1:37.01:355.23:159.9

ББК 68.68

3-41

Засновник і видавець:
**Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького.**

Рекомендовано до друку рішенням ученої ради Національної академії
Державної прикордонної служби України від 22 жовтня 2015 року, протокол № 3.

Редакційна колегія:

головний редактор – доктор педагогічних наук, професор О. В. Діденко;
відповідальний секретар – кандидат психологічних наук Ю. В. Франчук.

педагогічні науки:

доктор педагогічних наук, професор Г. М. Артюшин; доктор педагогічних наук,
професор А. В. Галімов; доктор педагогічних наук, професор Д. В. Іщенко; доктор
педагогічних наук, доцент В. І. Мірошніченко; доктор педагогічних наук, професор
Л. І. Морська; доктор педагогічних наук, професор І. С. Руснак; доктор педагогічних
наук, професор О. В. Торічний; кандидат педагогічних наук, доцент Н. В. Берестецька.

Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної
3-41 служби України. Серія : педагогічні науки / [гол. ред. О. В. Діденко]. – Хмель-
ницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – № 1. – 284 с.

У збірнику наукових праць уміщено наукові публікації вчених та науково-педа-
гогічного персоналу академії й інших навчальних закладів та наукових установ. При-
значений для ознайомлення громадськості з результатами наукових досліджень. Роз-
рахований на науковців, педагогів та тих, хто цікавиться проблемами сучасної науки.

УДК 378.1:37.01:355.23:159.9

ББК 68.68

© Видавництво НАДПСУ, 2015

Зміст

<i>АНДРОЩУК О. С., ХАМУЛА С. В., БУЯЛО О. В.</i> Нові підходи до створення системи контролю та оцінювання навчальних досягнень слухачів	6
<i>БАБІЧ О. В.</i> Особливості професійного спілкування офіцера-прикордонника в підрозділах Державної прикордонної служби України.....	20
<i>БАРАНЮК В. В.</i> Педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.....	32
<i>БЕРЕСТЕЦЬКА Н. В.</i> Модернізація систем підготовки прикордонників у країнах, що розвиваються, в умовах глобалізації.....	43
<i>БЕЦ І. О.</i> Розвиток інноваційної культури педагога в контексті оновлення системи освіти у вищих навчальних закладах	53
<i>ДАРМОГРАЙ П. В., МАТЕЮК О. А.</i> Методичні рекомендації науково-педагогічному складу щодо формування у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби професійної компетентності у процесі фахової підготовки	66
<i>ДЕМ'ЯНЮК Ю. А., ЛЕВЧУК Н. П.</i> Діагностика сформованості організаторської компетентності у процесі моніторингу якості навчання майбутніх офіцерів-прикордонників.....	77
<i>ДІДЕНКО О. В.</i> Сутність, зміст і структура поняття “професійна надійність фахівця”	90
<i>ДЯКОВ С. І.</i> Сучасні методичні підходи до організації самостійної підготовки майбутніх офіцерів Сухопутних військ.....	102

КІРЕЄВА О. С.

Особливості підготовки кримінальних аналітиків
на спеціалізованих курсах підвищення кваліфікації 114

КОВАЛЬ О. Є.

Дидактико-технологічне проектування навчальної програми
з дисципліни “Вогнева підготовка” 127

КРУПА В. В.

Педагогічні технології та їх ефективність у формуванні
професійної компетентності майбутніх фахівців
фізичної реабілітації 136

МАМЧЕНКО С. М.

Електронне навчання як педагогічна компетентність 150

МАНЬКО В. М.

Компетентнісний підхід у підготовці майбутніх менеджерів
з економічної безпеки 162

МЕЛЬНИКОВ А. В., ВОЛОШИН В. В., ШИНКАРУК В. О.

Проблематика формування мотивації до занять
фізичною підготовкою майбутніх офіцерів-прикордонників 175

МОЗОЛЕВ О. М., МАЗУР В. Ю.

Історичний розвиток наукової думки про значення
фізичної культури в системі освіти Польщі 185

ПОТАПКІНА Л. В.

Готовність до професійної діяльності як психолого-педагогічна
проблема 198

ПОЧЕКАЛІН І. М., КАЧУРОВСЬКИЙ І. А.

Формування професійної культури офіцерів прикордонників
в умовах службової діяльності 208

РАДВАНСЬКИЙ А. І., ЯКОВЕНКО Є. С.

Історичні аспекти формування професійних умінь майбутніх
офіцерів в умовах вищих військових навчальних закладів 218

СЕРХОВЕЦЬ С. В.

Результати експериментальної перевірки ефективності авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності 225

ФІГУРА О. В.

Фізична підготовленість як необхідний елемент професійної підготовки офіцера Державної прикордонної служби України..... 238

ЧУДИК А. В.

Методика навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою в системі фізичної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України..... 248

ШПИЧКО І. О.

Експериментальне дослідження формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування 262

ЯНКОВЕЦЬ А. В., ЯНКОВЕЦЬ О. В.

Особливості розвитку граматичних навичок курсантів нефілологічних спеціальностей під час вивчення професійно-спрямованих тем 272

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ 281

УДК 37.04:004 (355)

Андрошук Олександр Степанович,
*доктор технічних наук, професор, начальник докторантури –
головний науковий співробітник Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

Хамула Сергій Васильович,
*кандидат технічних наук, доцент, начальник кафедри
Військово-дипломатичної академії імені Євгена Березняка, м. Київ*

Буяло Олексій Васильович,
*кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
старший викладач кафедри Військово-дипломатичної академії
імені Євгена Березняка, м. Київ*

НОВІ ПІДХОДИ ДО СТВОРЕННЯ СИСТЕМИ КОНТРОЛЮ ТА ОЦІНЮВАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ДОСЯГНЕНЬ СЛУХАЧІВ

Розглядається система управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі в умовах Болонського процесу, в основі якої знаходиться інформаційно-аналітична система контролю та оцінювання навчальної діяльності слухачів. Процеси управління представляються мережею Петрі, що надає можливість будувати імітаційні моделі навчального процесу та визначати оптимальні параметри управління.

Ключові слова: *навчальний процес, управління, модель, мережа Петрі, контроль, оцінювання, імітаційне моделювання.*

© Андрошук О. С., Хамула С. В., Буяло О. В.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Один зі шляхів підвищення ефективності навчання у вищих військових та правоохоронних навчальних закладах (далі – ВНЗ) України – упровадження в навчальний процес комп’ютерних систем навчання, що визначають один з провідних напрямків розвитку нових інформаційних технологій у педагогіці.

Серед складових навчального процесу у ВНЗ, що суттєво впливають на підвищення його ефективності, важливе місце посідає контроль і оцінювання навчальних досягнень, тих, кого навчають, – засіб педагогічного управління навчально-пізнавальною діяльністю, завдяки якому здійснюється регулярне поетапне оцінювання й коригування підготовки фахівців з метою удосконалення організації навчально-го процесу в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор, інформатизація сучасного українського суспільства передбачає обов’язкове застосування комп’ютерів у ВНЗ [1].

Дослідженням і створенням автоматизованих систем навчання і контролю знань (АСНКЗ) у ВНЗ займалися і займаються багато науковців (А. І. Башмаков, І. Є. Булах, В. О. Деповський, Т. І. Коджа, Н. В. Матвіїшина та інші [2; 3]), але традиційно до основних функцій АСНКЗ фахівці відносять: навчальну, контролюючу, розвивальну і виховну функції. Разом з тим, на думку авторів, у цих системах не реалізується одна з найважливіших функцій – управляюча. На основі результатів автоматизованого контролю та оцінювання навчальних досягнень слухачів можна формувати ефективну стратегію управління навчальним процесом ВНЗ.

Ураховуючи сказане, виникає наукове завдання, що полягає у створенні таких систем автоматизованого навчання, контролю і оцінювання навчальних досягнень слухачів, які б надавали можливість не лише навчатися слухачам у процесі самостійної роботи з комп’ютером, контролювати здобуті знання, уміння і навички, забезпечувати зворотний зв’язок викладача зі слухачем через інформаційну базу системи, але й забезпечувати вирішення завдань з управління навчальним процесом у ВНЗ.

Метою статті є створення ефективної системи контролю і оцінювання навчальних досягнень слухачів та на її основі системи управління навчальним процесом ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Вплив АСНКЗ на систему управління навчальним процесом ВНЗ через канал зворотного зв'язку схематично представлено на рис. 1, тобто управління навчальним процесом корегується залежно від результатів навчання і контролю знань слухачів.

У роботі [4] розглянуто системний підхід до створення інформаційно-аналітичної системи контролю та оцінювання навчальної діяльності слухачів ВНЗ, сутність інформаційної технології управління навчальним процесом з використанням АСНКЗ.

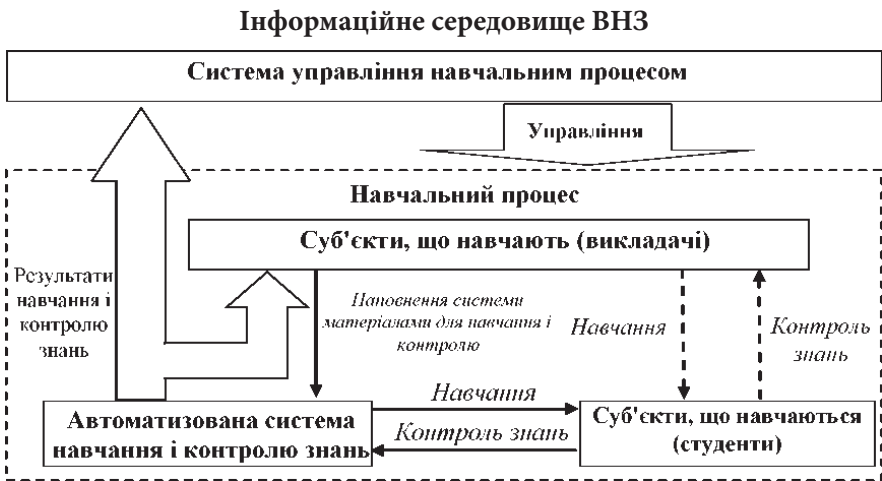

Рис. 1. Схема зв'язку АСНКЗ і системи управління навчальним процесом ВНЗ

З урахуванням обмеженого обсягу в роботі розглядаються деякі аспекти створення ІАС контролю та оцінювання навчальних досягнень слухачів ВНЗ, зокрема:

1. Визначаються загальні, методологічні, технологічні і технічні вимоги до ІАСКОНДС.

-
2. Описується модель системи управління навчальним процесом.
 3. Розглядаються засоби формалізації процесу управління навчанням у ВНЗ на основі мереж Петрі.
 4. Як приклади запропонованого підходу щодо формалізації процесу управління навчанням у ВНЗ розглядається підмодель управління навчальним процесом за напрямом (спеціальністю) і підмодель управління навчальним процесом з дисципліни.

Вимоги до інформаційно-аналітичної системи контролю та оцінювання навчальної діяльності слухачів ВНЗ. Кожен вищий навчальний заклад являє собою досить складну організаційно-технічну систему, що повинна досягти в процесі свого функціонування двох цілей:

1. Забезпечення підготовки фахівців з вищою освітою, наукових кадрів, проведення наукових досліджень та ефективного використання наукового та загальнокультурного потенціалу ВНЗ відповідно до соціально-економічних запитів держави.

2. Забезпечення життєдіяльності системи в процесі досягнення першої із цілей.

Тому підвищення ефективності діяльності ВНЗ як складної системи, проектування нових і удосконалення діючих систем управління ВНЗ у сучасних умовах повинні здійснюватися на основі системного підходу [5–7] і передбачати формулювання основних принципів управління ВНЗ, визначення функцій управління відповідно до основних стратегічних цілей і завдань ВНЗ, побудову ефективної організаційної структури ВНЗ, створення нових інформаційних технологій в системі управління навчальним процесом.

Навчання розглядається як організація діяльності викладача і осіб, які навчаються, що має системний характер, і предметом аналізу є взаємодія між викладачем і тими, хто навчається. Складна сукупність взаємовідносин і зв'язків викладача з особами, які навчаються, передається через систему засобів, методів і форм організації навчання, іншими словами, процес навчання – це комплекс взаємопов'язаних компонентів, об'єднаних загальною метою функціонування і єдністю управління [8].

Ураховуючи загальні і технічні вимоги до ІАС контролю і оцінювання навчальної діяльності слухачів ВНЗ, визначено її технологічну платформу і засоби розробки.

Технологічна платформа ІАСКОНДС ВНЗ передбачає:

– для серверної частини:

UNIX-подібну операційну систему з відкритим вихідним кодом (FreeBSD, OpenSolaris, GNU/Linux);

об'єктно-реляційну систему управління базами даних з відкритим вихідним кодом (PostgreSQL, Firebird, MySQL,...);

платформу для серверного програмування Java Enterprise Edition 5; веб-сервер з відкритим вихідним кодом Apache Tomcat;

програмний рівень абстракції над реляційною СУБД для зняття залежності програми від конкретної СУБД – Enterprise Java Beans 3.0;

оболонку для створення графічного інтерфейсу для веб-програм Java Server Faces;

– для клієнтської частини:

операційні системи Windows, MacOS, Linux;

веб-браузер Mozilla Firefox 3 – Інтернет-браузер з відкритим вихідним кодом, або Opera 9, Safari 3, Internet Explorer.

На рис. 2 показана схема взаємодії клієнтської і серверної частин ІАСКОНДС.

Модель системи управління навчальним процесом. Завдання створення соціально-економічних, технічних, організаційно-технічних та технологічних систем характеризуються значною складністю. Здебільшого випадків відсутні аналітичні методи їх дослідження, що не дає змоги знаходити рішення в замкненому вигляді та в повному обсязі. Практичною основою розв'язування цих завдань залишається системний підхід та методи моделювання [7].

Вхідні параметри моделі системи управління навчальним процесом ВНЗ:

1. Для навчального процесу ВНЗ: кількість напрямів підготовки і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка слухачів; час для формування контингенту слухачів різних форм навчання; час для складання розкладу занять; час для планування навчального навантаження кафедр.

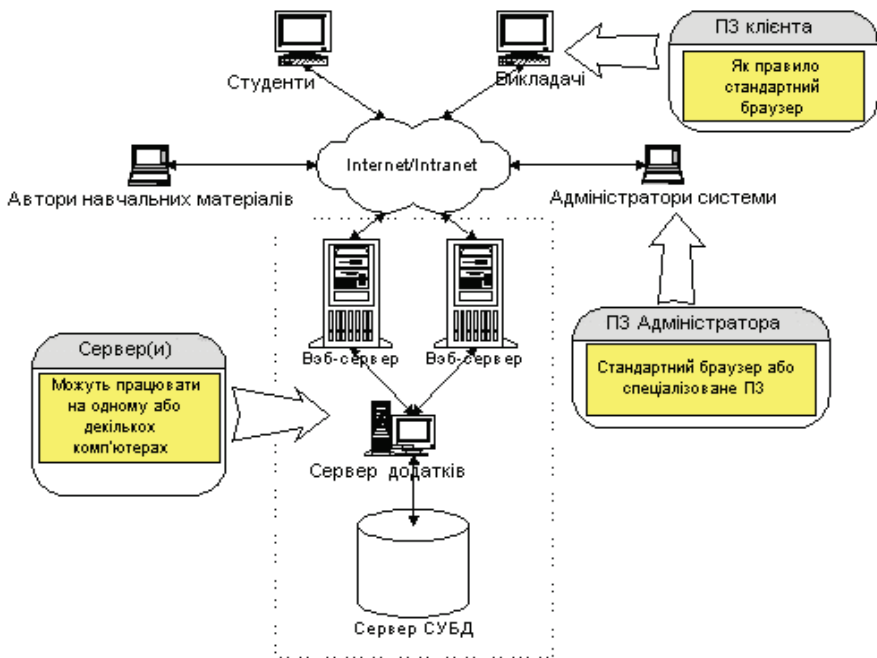

Рис. 2. Схема взаємодії клієнтської і серверної частин ІАСКОНДС

2. Для напрямку (спеціальності): кількість слухачів, що навчаються; кількість дисциплін у кожному семестрі; критична кількість заборгованостей для одного слухача; обмеження часу для ліквідації академічної заборгованості одним слухачем.

3. Для кожної дисципліни: кількість модулів (тем); кількість годин лекцій, практичних та лабораторних занять з кожного модуля (теми); наявність курсового проекту (КП), курсової роботи (КР) або РГР; допустима кількість пропусків занять одним слухачем; умови, що необхідні для допуску слухача до підсумкового контролю (екзамену, заліку): позитивний захист звітів з усіх лабораторних робіт, позитивне складання модульних контролів, регулярне відвідування занять, відсутність академічної заборгованості за попередній семестр.

4. Для деканату: умови, за яких приймається рішення про повторне навчання або відрахування слухача: вичерпана допустима кількість заборгованостей, вичерпаний час на перескладання заборгованостей; час, необхідний для прийняття рішення про відрахування або повторне навчання; час, необхідний для прийняття рішення про допуск (не допуск) слухача до заліково-екзаменаційної сесії.

5. Для слухача: ймовірність пропуску заняття; ймовірність невдалого захисту звіту про виконання лабораторної роботи; ймовірність негативного складання модульного контролю; ймовірність нескладання заліку, екзамену.

Вихідні параметри моделі системи управління навчальним процесом ВНЗ:

1. Для навчального процесу ВНЗ: кількість відрахованих в i -му семестрі слухачів (всього по ВНЗ, факультетах, напрямках (спеціальностях)); динаміка зміни кількості відрахованих слухачів за певний період; показники успішності і якості успішності навчання слухачів за i -й семестр.

2. Для кожної дисципліни: середня кількість успішно вивчених одним слухачем тем; середня кількість перескладань модульних контролів, середня кількість перескладань екзамену (заліку), середня оцінка з дисципліни за національною шкалою, шкалою ВНЗ і шкалою БСТБ.

3. Для деканату: показники успішності і якості успішності навчання слухачів за i -й семестр; середня кількість перескладань з розрахунку на одного слухача (для дисципліни, для кафедри), середня кількість академічних заборгованостей в одного слухача; ймовірність відрахування слухачів; кількість слухачів, які не пройшли успішно контроль відвідування занять, відносно загальної кількості слухачів; кількість слухачів, яка переведена на наступний семестр; кількість слухачів, що будуть одержувати підвищене грошове забезпечення.

4. Для слухача: середній бал успішності за екзаменаційну сесію для призначення стипендії; кількість перескладань, кількість недопусків до модульного контролю, до підсумкового контролю, рейтинг у межах групи, у межах курсу.

Вибір засобу формалізації процесу управління навчанням у ВНЗ. Процеси управління, сутність яких полягає у тісній взаємодії підсистеми управління та підсистеми об'єкта управління, у загальному випадку не можуть бути описані як процеси обслуговування об'єктів. Для таких процесів не придатні мережі масового обслуговування, більшість мов імітаційного моделювання (GPSS) та систем імітаційного моделювання (Arena, Extend), орієнтованих на моделювання процесів обслуговування.

Одним із засобів формалізації, що надає можливість описувати процеси, які відбуваються як у підсистемі управління, так і в підсистемі об'єкта управління, є мережі Петрі [9].

Елементами мережі Петрі є переходи, що позначають події, які відбуваються в системі, та позиції, що позначають виконання або не виконання умов для виникнення подій.

Якщо в мережі Петрі одночасно виконана умова запуску декількох переходів, то такі переходи називають конфліктними. Відомо, що існують такі способи розв'язування конфлікту:

1. Пріоритетний (явний та неявний спосіб надання пріоритету).
2. Ймовірнісний (з рівною та вказаною ймовірністю).

Якщо в описі системи, що моделюється, не міститься інформація про особливості виникнення подій, що можуть статися одночасно, то для розв'язання конфліктів використовується рівноймовірнісний спосіб.

Для моделювання процесів управління було введено [10] поняття інформаційного зв'язку між позицією і переходом, сутність якого полягає в тому, що наявність фішки у позиції перевіряється під час здійснення перевірки умови запуску переходу, але під час здійснення запуску переходу фішка з позиції не віднімається. Тобто звичайний матеріальний зв'язок між позицією та переходом означає пересування фішок з позиції до переходу під час виконання умови запуску переходу. А інформаційний зв'язок між позицією та переходом означає, що пересування фішок при запуску переходу не відбувається. Інформаційний зв'язок позначається пунктирною лінією.

Основне призначення інформаційних зв'язків – здійснювати передавання інформації між підсистемою управління та підсистемою об'єкта управління.

Структура моделі системи управління навчальним процесом. Оскільки система управління навчальним процесом ВНЗ складна, визначимо структуру моделі цієї системи і виділимо її підмоделі.

У моделі навчального процесу ВНЗ повинні бути відображені такі основні функції ІАС контролю і оцінювання навчальної діяльності слухачів ВНЗ:

відслідковування виконання навчального плану напряму (спеціальності) слухачами ВНЗ;

оцінювання якості навчального процесу з напряму (спеціальності);
формування пропозицій про прийняття рішення щодо управління навчальним процесом.

Виділимо основні підмоделі моделі системи управління навчальним процесом ВНЗ:

підмодель організації навчального процесу протягом семестру;

підмодель організації навчального процесу на рівні дисципліни;

підмодель контролю відвідування занять слухачами;

підмодель контролю академічних заборгованостей слухачів за семестр;

підмодель прийняття рішення про переведення слухача до наступного семестру;

підмодель прийняття рішення про виконання слухачем навчального плану та вручення йому диплому.

Кожна підмодель будується спочатку окремо, тестується, налагоджується, а потім включається до загальної моделі. Авторами побудовані всі зазначені підмоделі за допомогою мереж Петрі. Наведемо дещо спрощені варіанти окремих підмоделей.

Підмодель навчального процесу за напрямом (спеціальністю). Навчання за напрямом (спеціальністю) здійснюється лише за наявності навчального плану. У навчальному плані весь навчальний процес поділений на семестри. За навчальним планом кожного року у ВНЗ складаються робочі навчальні плани за семестрами, що містять ви-

черпну інформацію про дисципліни, які викладаються в семестрі. Результатом вивчення дисципліни є складання слухачем екзамену або заліку з цієї дисципліни. Якщо дисципліна не складена наприкінці екзаменаційної сесії, то слухач має академічну заборгованість і деканатом приймається рішення щодо переведення слухача до наступного семестру чи його відрахування згідно з діючим положенням про організацію навчального процесу у ВНЗ. Кількість заборгованостей, накопичених слухачем протягом навчання, ураховується деканатом при прийнятті рішення щодо допуску слухача до екзаменаційної сесії та щодо переведення його до наступного семестру.

Робочий навчальний план семестру вважається виконаним слухачем повністю за умови, якщо всі дисципліни, що вивчалися у семестрі, успішно складені. Навчальний план напряму підготовки (спеціальності) слухачем виконаний, коли ним виконані всі робочі навчальні плани семестрів.

Підмодель навчального процесу дисципліни. Робочий план семестру складається випусковою кафедрою. За робочим планом семестру складається робоча програма дисципліни, що викладається в даному семестрі.

У робочій програмі зміст дисципліни розбивається на модулі. Кожний модуль складається з визначеної у робочій програмі кількості лекцій (*l*), практичних занять (*p*) та лабораторних робіт (*r*). У процесі навчання підраховується кількість пропущених занять кожним слухачем. Як правило, у ВНЗ визначена критична кількість пропусків занять (*K*), при якій слухач не допускається до захисту лабораторної роботи або модуля. Процес навчання в цьому випадку припиняється до з'ясування причин пропусків та прийняття рішення деканатом щодо продовження навчання слухачем.

За умови, що всі модулі, які передбачені робочою програмою дисципліни, вивчені й складені слухачем успішно та за умови, що слухач не має заборгованостей за попередній семестр, слухач отримує допуск до екзамену (заліку). На кількість перескладань екзамену введено обмеження *i*. У результаті складання екзамену (заліку) дисципліна зараховується слухачу як така, що вивчена ним або не зараховується.

Слухач, який не отримав допуск до підсумкового контролю (екзамену, заліку), направляється до деканату для прийняття рішення щодо продовження навчання.

Вибір програмного забезпечення для імітаційного моделювання. На кафедрі Військово-дипломатичної академії проводиться робота зі створення програмного забезпечення для моделювання систем засобами мереж Петрі [10; 11].

У результаті була створена система імітаційного моделювання PTRSIM, що забезпечує:

зручний і зрозумілий графічний інтерфейс побудови моделі засобами мереж Петрі;

використання інформаційних зв'язків між елементами моделі; анімацію імітаційного моделювання; коректний алгоритм імітації; представлення результатів моделювання в графічному вигляді.

У системі PTRSIM реалізуються мережі Петрі з часовими затримками, які можуть бути задані детермінованим або випадковим числом;

з багатоканальними переходами;

конфліктними переходами;

зв'язками, кількість яких визначена цілим числом;

зв'язками, кількість яких залежить від поточного маркування мережі Петрі;

інформаційними зв'язками

Висновки. Відповідно до мети, основних завдань проекту і принципів системного підходу ІАС контролю та оцінювання навчальних досягнень слухачів повинна стати невід'ємною складовою системи управління навчальним процесом у ВНЗ. Вона є інтерактивною прикладною системою, яка повинна забезпечувати кінцевим користувачам, які приймають рішення (у межах системи управління навчальним процесом), зручний доступ до даних і моделей з метою прийняття рішень у ситуаціях, пов'язаних з навчанням слухачів.

Мережі Петрі являють собою засіб формалізації, що достатньо повно описує процеси, які відбуваються під час навчальної діяльності слухачів у ВНЗ. Моделювання процесів управління навчальним про-

цесом у вищій школі надає можливість виявити недоліки в організації навчального процесу і управлінні цим процесом, а також визначити оптимальні значення параметрів управління.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку – створення технології побудови баз знань комп'ютерних систем для навчання слухачів.

Список використаної літератури

1. Гуревич Р. С. Інформаційно-телекомунікаційні технології в навчальному процесі та наукових дослідженнях / Р. С. Гуревич, М. Ю. Кадемія. – К. : Освіта України, 2006. – 390 с.
2. Комп'ютерні технології в освіті : навч. посібн. / Ю. С. Жарких, С. В. Лисоченко, Б. Б. Сусь, О. В. Третьак. – К. : Видавничо-поліграфічний центр “Київський університет”, 2012. – 239 с.
3. Башмаков А. И. Разработка компьютерных учебников и обучающих систем / А. И. Башмаков, И. А. Башмаков. – М. : Информационно-издательский дом “Филинь”, 2003. – 616 с.
4. Тимченко А. А. Системний підхід до створення інформаційно-аналітичної системи контролю та оцінювання навчальної діяльності слухачів ВНЗ / А. А. Тимченко, Ю. В. Триус // Вестник Херсонского национального технического университета. – Херсон : ХГТУ, 2009. – Вып. 2(35). – С. 415–419.
5. Тимченко А. А. Основи проектування та системного аналізу складних об'єктів: Основи системного підходу та системного аналізу об'єктів нової техніки : навч. посібник / А. А. Тимченко ; за ред. Ю. Г. Леги. – К. : Либідь, 2000. – 288 с.
6. Тимченко А. А. Основи інформатики системного проектування та системної організації навчального процесу : посібник з дипломного проектування для слухачів напрямів “комп'ютерні науки” та “комп'ютерна інженерія” / А. А. Тимченко, Ю. Г. Лега. – Черкаси : ЧДТУ, 2007. – 364 с.
7. Янкевич В. Системний аналіз – методологічна основа реформування управління і освіти / В. Янкевич // Освіта і управління. – 1998. – № 1. – С. 31–37.
8. Фіцула М. М. Процес навчання, його структура, методологія : навчальний посібник для слухачів вищих педагогічних закладів освіти / М. М. Фіцула. – Тернопіль, 1997. – С. 106–116.
9. Питерсон Дж. Теория сетей Петри и моделирование систем / Дж. Питерсон. – М., 1984. – 270 с.

10. Стеценко І. В. Імітаційне моделювання систем управління засобами сіток Петрі / І. В. Стеценко, А. А. Данилюк // Вісник Черкаського державного технологічного університету. – Черкаси, 2005. – № 3. – С. 293–295.

11. Стеценко І. В. Технологія імітаційного моделювання систем управління засобами сіток Петрі / І. В. Стеценко, О. В. Бойко // Вісник Черкаського державного технологічного університету. – 2006. – № 4. – С. 29–32.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2015

Андрощук А. С., Хамула С. В., Буяло А. В. **Новые подходы к созданию системы контроля и оценки учебных достижений слушателей**

Рассматривается система управления учебным процессом в высшем учебном заведении в условиях Болонского процесса, в основе которой находится информационно-аналитическая система контроля и оценки учебной деятельности слушателей. Процессы управления представляются сетью Петри, которая дает возможность строить имитационные модели учебного процесса и определять оптимальные параметры управления.

Ключевые слова: учебный процесс, управление, модель, сеть Петри, контроль, оценка, имитационное моделирование.

Androshchuk A. S., Hamula S. V., Buyalo A. V. **New approaches to the development of control and assessment of educational achievements listeners**

One of the ways to improve learning in higher military educational institutions and law enforcement Ukraine – introduction in the educational process computer systems of the educational process, defining one of the leading areas for development of new information technologies in teaching.

Among the components of the educational process that significantly affect the increase of its efficiency, an important place monitoring and evaluation of academic achievements of the learner – a Pedagogical management training and cognitive activity, in which the regular stepwise evaluation and adjustment of training in order to improve the educational process in general.

The system of management of educational process in higher education in the Bologna process, the basis of which the information-analytical system of monitoring and evaluation of educational activity of students. Management processes represented Petri nets that allows to build simulation models of the learning process and to determine the optimum parameters of control.

The structure of the model learning management system. Since learning management system higher education institution complicated structure defined model of the system and highlighted its submodel.

The model of the educational process should reflect the following main functions of AIS monitoring and evaluation of educational activity of students:

- tracking performance curriculum direction (specialty) students;
- evaluating the quality of the educational process in the direction (specialty);
- formation of proposals for decisions on the management of educational process.

The basic model submodel learning management system:
submodel of the educational process throughout the semester;
submodel of the educational process at the level of discipline;
submodel control attendance by students;
submodel control debts academic students per semester;
submodel decision to transfer the student to the next semester;
submodel decision on the implementation of student curriculum and awarding him a diploma.

Petri nets are a means of formalizing that sufficiently describes the processes that occur during learning activities of students. Modeling of management of educational process in higher education provides an opportunity to identify gaps in the educational process and management of the process and to determine the optimal settings management.

Keywords: *educational process management model, Petri nets, monitoring, evaluation, simulation.*

УДК 355.233 + 37.015.3

Ольга Василівна Бабіч,
*викладач кафедри перекладу Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ ОФІЦЕРА-ПРИКОРДОННИКА В ПІДРОЗДІЛАХ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті було охарактеризовано особливості та вимоги до професійного спілкування офіцера-прикордонника, шляхи удосконалення мовленнєвої майстерності, обґрунтовано необхідність дотримуватися норм літературної мови, керуватися правилами та засадами ділового етикету, що надасть йому можливість більш ефективно організувати службові, виховні та особисті комунікації.

Ключові слова: професійне спілкування, офіцер-прикордонник, мовленнєва майстерність, вербальна комунікація, невербальна комунікація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як держава починається з кордону, так і кордон починається з людей, які його охороняють. Відтак від культурного рівня прикордонників, коректного ставлення до кожного громадянина, належного зовнішнього вигляду охоронців рубежу та правомірності їхніх дій залежить формування громадської думки про державу в цілому. Причому, якщо в іноземців враження складається на основі перетинання рубежу в пункті пропуску, то в українців (особливо мешканців прикордонних районів), ще виходячи з досвіду щоденного спілкування із “зеленими кашкета-

© Бабіч О. В.

ми". Тому так важливо, щоб кожний офіцер-прикордонник розумів, яке велике значення мають ввічливість, тактовність, мовна культура, уміння опановувати свої емоції, зовнішній вигляд, відповідність жестів діям та ситуації.

Звичайно, дати конкретні рекомендації, настанови та інструкції щодо професійного спілкування на всі випадки життя неможливо. Проте специфіка службової діяльності персоналу Державної прикордонної служби України полягає у тому, що вона регулюється чинним законодавством, положеннями, інструкціями, нормами, які є більш категоричними та безумовними.

Для того щоб людина успішно виконувала свої професійні обов'язки, вона повинна бути не лише компетентною у вибраній діяльності, а й дотримуватись етикетних правил поведінки в різних формальних і неформальних ситуаціях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питанням професійного спілкування офіцера-прикордонника в підрозділах Державної прикордонної служби України займалися у своїх наукових працях Д. В. Іщенко, О. А. Біньковський, О. А. Жданенко, Ю. І. Сердюк, Я. Радевич-Винницький, В. Я. Зусін та інші вітчизняні й зарубіжні науковці. Незважаючи на те що проблему професійного спілкування офіцера-прикордонника в підрозділах Державної прикордонної служби України досліджували багато науковців, деякі аспекти залишилися поза увагою. Зокрема, особливості та вимоги до професійного спілкування, мовленнєва майстерність офіцера-прикордонника потребують подальшого дослідження.

Метою статті є визначити особливості професійного спілкування офіцера-прикордонника в підрозділах ДПСУ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особливістю професії офіцера-прикордонника є те, що під час виконання своїх службових обов'язків він перебуває в насиченому процесі спілкування, де кожен із суб'єктів має свої психологічні та соціальні особливості, свій характер, інтереси, настрій, потреби, темперамент тощо. Від прикордонника протягом одного робочого дня вимагається швидкий темп розу-

мової діяльності, широкий діапазон уваги, постійна зосередженість, періодичне переключення з одного виду роботи на інший, контроль і спостереження за собою та партнером по спілкуванню. Він повинен мати не лише відповідну професійну підготовку, а й володіти такими комунікативними й організаторськими здібностями, які б забезпечували виконання службових обов'язків у межах своїх повноважень. Результативність професійного спілкування залежить від: мети; вибору правильної стратегії і тактики; вибору засобів спілкування; дотримання етичних засад спілкування.

Офіцер-прикордонник повинен:

бути відкритим до спілкування з колегами, громадянами, які перетинають кордон України;

мати певну внутрішню гнучкість, тобто здатність, сприймаючи проблеми інших, водночас залишатись самим собою;

бути діалогічним у спілкуванні (“чути” не тільки себе, а й інші способи міркування, інші думки);

будувати стосунки з іншими на принципах моралі – доброчесності, порядності, совісності, поваги, співчуття, дотримання домовленостей.

Офіцер-прикордонник під час виконання своїх службових обов'язків у роботі з громадянами, які перетинають кордон України, повинен не тільки знати, а й чітко дотримуватися сталих норм, правил та етикету у професійному спілкуванні. Він зобов'язаний суворо дотримуватись таких вимог:

сумлінно виконувати свої службові обов'язки;

шанобливо ставитися до громадян, які перетинають кордон України, керівників і співробітників;

дотримуватися високої культури спілкування;

не припускати дій та проступків, які можуть нашкодити інтересам Державної прикордонної служби України або негативно вплинути на репутацію прикордонника.

Повага до партнера по спілкуванню – це не поодинокий акт, вона повинна виявлятися протягом усього часу комунікації, які б негативні емоції співрозмовник не викликав у вас. У деяких японських компані-

ях та установах моральній поведінці надають особливої уваги, формулюючи цю тезу так: “Якщо ти зробив помилку, то компанія тобі пробачить, якщо ти переступив через моральну планку – то пробачення тобі не буде ніколи”.

Оволодіти високою культурою спілкування можна лише за умови власного бажання, постійної особистої відповідальності за престиж Державної прикордонної служби України.

Для офіцера-прикордонника характерні такі особливості мовлення: висока культура, змістовність і гармонійна розвиненість усіх її видів (офіційного й неофіційного);

високоморальне ставлення до слова – вірність даній обіцянці, відповідальність за сказане;

володіння емоційно-виразними засобами мови, тобто технікою мови, інтонацією, темпом виразності, тембром, дикцією.

Висока культура мови офіцера, її чіткість і змістовність дозволяють сильніше впливати на вирішення професійних завдань. Образно кажучи, “словом можна вбити, словом можна спасти, словом можна полки за собою повести” [3].

Основні вимоги до професійного спілкування прикордонників – точність, стислість і впливовість. Досягаються вони відповідним добром слів, граматичних конструкцій, синтаксису, стандартизацією цілих блоків висловлювань. Офіцер-прикордонник, залежно від змісту й мети розмови, у процесі мовлення добирає й комбінує найпотрібніші саме для цієї мовної ситуації варіанти форм, слів, словосполучень, конструкцій речень тощо.

Прикордонник повинен пам’ятати, що гучний голос асоціюється з агресивністю, тихий – з непевністю у своїх діях. Дуже гучний голос неприємний (навіть болісний) для слуху співрозмовника, а при тихій, ледь чутній вимові треба докладати зусиль, щоб слухати.

При швидкому темпі мовлення досить важко стежити за перебігом думки співрозмовника, а дуже повільне мовлення викликає роздратування. Висоту голосу доцільно знизити, якщо потрібно висловити рішучість, підкреслити довіру, переконати в чомусь. Правда, бувають ситуації, коли швидке або тихе мовлення, навпаки, може створити

ситуацію довіри. Як бачимо, з усіх правил є свої винятки, і треба до спілкування підходити творчо [4].

Культура мовлення має важливе значення в діяльності прикордонників. Культура мовлення вимагає правильного, доречного вибору мовних одиниць, які б “пасували” до характеру комунікативної ситуації, відповідали всім її параметрам.

Культура мовлення – це володіння нормами літературної мови, уміння користуватись всіма її засобами залежно від умов спілкування, його мети й змісту. Дотримання загальноприйнятних літературних норм у користуванні лексичними, фонетичними, морфологічними, синтаксичними і стилістичними засобами мови свідчить про грамотність людини, є основою культури її спілкування.

Норми літературної мови – це сукупність найбільш стійких, традиційних елементів системи мови, історично відібраних і прийнятих членами суспільства, усвідомлених ними як правильних. Мовні норми регулюють правила вимови, вживання слів, граматичних форм, побудови словосполучень і речень. Норми диктуються вихованням і освітою, родиною, школою, інститутом, літературою, кіно, театром, радіо- та телепередачами й усіма засобами “масової інформації”. Якщо прикордонник погано володіє мовою, не знає багатьох мовних норм, то спілкуватися йому буде важко, бо мовні помилки відволікатимуть співрозмовника від головної думки. Неправильно поставлений наголос, вживання слів-паразитів, використання жаргонізмів, плутання слів, близьких за звучанням, але різних за значенням тощо можуть стати причиною того, що люди, які перетинають державний кордон, не розумітимуть прикордонників [4, с. 50].

Під час здійснення прикордонного контролю спілкування посадової особи Державної прикордонної служби України з громадянами починається обов’язково з привітання у ввічливій формі. Вимова, інтонація, правильність змістових і граматичних наголосів при цьому відіграють важливу роль. Крім того, привітання та звернення до громадян, у першу чергу тих, які не розуміють української мови, доцільно здійснювати мовою спілкування громадянина іноземної держави чи найбільш вживаною у світовому співтоваристві – англійською [4].

Мовлення персоналу Державної прикордонної служби України повинно свідчити про поважливе ставлення до тих людей, які перетинають кордон України. Інспектор прикордонної служби повинен першим вітатися з особою, бути привітним і доброзичливим. Він повинен розпочинати розмову лише державною (українською) мовою, далі перейти на мову співрозмовника.

На початку можна вжити такі фрази: Добрий ранок!; Добрий день!; Добрий вечір!; Вас вітає Україна!; Вітаємо в Україні!; З поверненням в Україну! Важливий етап спілкування – представлення: Прикордонний контроль!; Паспортний контроль! [1].

Особливу увагу варто приділяти правильним формам звертання, оскільки помилка, навіть мимовільна, у вітанні або звертанні розцінюється як неповага. Форма звертання на “ти” можлива тільки при близьких, дружніх або довірливих стосунках і недопустима за жодних інших випадків (наприклад, при зверненні до людини, яка перетинає державний кордон), тому що тоді вона має зневажливий характер і принижує гідність людини. Перед прізвищем особи, яка перетинає державний кордон, завжди варто вживати слова “громадянине”, “пане”, “добродію”. Третю особу, яка присутня при розмові, непристойно називати займенником “він”, “вона” або “цей”, завжди тільки на ім’я або прізвище. Вихована людина також ніколи не дозволить собі говорити нешанобливо, глумливо або погано про відсутніх [4].

Інспектор прикордонної служби повинен говорити спокійно, зрозуміло, цінувати час співрозмовника. Він не має права за будь-яких обставин підвищувати голос. Ведучи бесіду, треба в той же час відчувати настрій співрозмовника, його бажання або небажання продовжувати обговорення неприємного питання. Потрібно зважити на те, що досить часто причиною відхилення від обговорення може бути й незнання співрозмовником того чи іншого питання.

При розмові офіцер прикордонної служби за необхідності більш детальної перевірки може використовувати такі фрази: Пред’явіть Ваші документи на транспортний засіб; Чи є у Вас інші документи?; Заповніть будь ласка, Вашу імміграційну картку; Відкрийте Ваші документи, будь ласка; Розпишіться, будь ласка; Зачекайте, будь ласка. Ети-

кет передбачає, що треба терпляче, не перебиваючи співрозмовника, вислухати все до кінця, навіть, якщо висловлюються неприємні або ж неправильні судження. Потім так само спокійно і, якщо це диктується необхідністю, докладно відповісти позитивно або аргументовано відхилити сказане співрозмовником [1].

Офіцер прикордонної служби повинен відповідати на запитання осіб (за необхідності) чітко, зрозуміло, по суті (п. 3.12 відомчих стандартів), бути лаконічним, не надавати довгих безпідставних роз'яснень, неправильних пояснень положень чинного законодавства з міграційних питань (п. 3.14 відомчих стандартів) [4, с. 123].

Під час розмови не слід ставити без потреби особистих запитань та таких, що можуть бути для людини образливими (з релігійної, національної тематики тощо), примушувати до багатозначних відповідей, створювати умови для протиправних дій на державному кордоні (п. 3.17 відомчих стандартів).

Обов'язкова умова високої мовленнєвої культури – уміння володіти собою, не дратуватися, не допускати грубих або образливих виразів. Офіцер прикордонної служби повинен уміти виражати будь-яку думку чемно, не скривджуючи й не ображаючи співрозмовника. Він повинен бути дипломатичним у спілкуванні, намагатися робити все можливе, щоб запобігати конфліктам (п. 3.10 відомчих стандартів), не вступати в суперечку (п. 3.13 відомчих стандартів). Навіть якщо доводиться давати відповідь на випад з боку співрозмовника, самовладання і спокійний тон офіцера-прикордонника впливатимуть набагато більше, ніж запальність і підвищений голос. Офіцер прикордонної служби зобов'язаний завжди пам'ятати, що брутальність у розмові принижує насамперед того, хто її допускає, й тим самим підриває до нього повагу. Більше того, брутальність свідчить про слабкість аргументів.

Потрібно завжди пам'ятати основне правило мовного спілкування: уміти розумно запитувати й уважно слухати, спокійно відповідати й переставати говорити, коли все сказано. У бесіді із групою людей офіцер прикордонної служби повинен вести розмову з усіма присутніми, не віддаючи нікому переваги [4].

У кінці розмови офіцер прикордонної служби повинен подякувати співрозмовнику, запросити його ще раз відвідати Україну, побажати щасливої дороги (п. 3.26 відомчих стандартів). Для цього доречними будуть такі слова: Візьміть, будь ласка, документи... Дякую; Дякуємо за співпрацю!; Ласкаво просимо в Україну!; Ми Вам раді в Україні!; Щасливої дороги!; На все добре! Неприпустимими є використання погроз, слів, що принижують честь та гідність іншої людини.

Люди сприймають кожного з нас насамперед через наше мовлення, нашу манеру спілкування. Тому треба, як закликав Максим Рильський, “заглядати у словник”, користуватися довідниками і посібниками, аналізувати своє і чуже мовлення [5].

Недостатнє володіння однією або двома (трьома) мовами є основною причиною порушення культури, а часом і етикету мовлення. Досконале володіння другою (третьою) мовою неможливе без акультурації – глибокого засвоєння культури (цивілізації), яка створюється й обслуговується цією мовою [5, с. 41]

Перша і невідмінна вимога до професійного спілкування – правильність мови тих, хто говорить. Помилки у вживанні слів призводять до непорозумінь, і прикордонник, який не вмів точно висловити свої думки, ризикує бути неправильно зрозумілим.

Особливо поширеним недоліком у професійному спілкуванні є помилки у вимові і наголосі, які відволікають від суті сказаного і створюють негативний психологічний фон. Тому треба постійно стежити за правильною вимовою і наголосом.

Культура мовлення передбачає не тільки прагматичну або стилістичну правильність, а й відсутність вульгарних слів; уміння чітко і точно висловлювати свої думки так, щоб їх правильно могли зрозуміти оточуючі, без застосування нецензурних виразів і слів-паразитів, що засмічують мову [2].

Загальноприйнято виокремлювати вербальну комунікацію (як знакову систему використовують мову і мовлення) та невербальну комунікацію (використовуються різні немовні знакові системи).

Вербальна комунікація – основний канал обміну інформацією між людьми. Мова є найбільш універсальним засобом комунікації,

тому що під час передачі інформації з її допомогою менш за все втрачається зміст повідомлення. Але цьому повинен сприяти високий ступінь розуміння ситуації всіма учасниками комунікативного процесу. Успішність вербальної комунікації буде тим кращою, чим краще партнери забезпечують тематичну спрямованість інформації, а також її двосторонній характер.

Мовленнева майстерність прикордонника – це цілісна система засобів мовленнєвого впливу, яка свідомо використовується ним у конкретних умовах комунікації. Вона передбачає: а) уміння говорити грамотно, без помилок; б) володіння засобами мови, усіма її стилістичними ресурсами, прийомами впливу на партнерів по спілкуванню; в) творчий підхід до процесу мовленнєвого впливу на інших людей, вироблення власного індивідуального стилю мовлення; г) наявність мовленнєвої культури тощо. В основі мовленнєвої майстерності лежать комунікативні якості мовлення: правильність, чистота, точність, багатство й різноманітність лексики, образність, виразність, дохідливість, доцільність, стислість. Однак передусім інформація, що повідомляється партнерові по спілкуванню, повинна бути точною, ясною і професійно правильною. Неправильні наголоси, непотрібні омоніми, пароніми тощо утруднюють сприйняття сказаного. Найчастіше у мовленні офіцерів-прикордонників трапляються мовленнєві помилки, використання суржику через змішування української та російської мов, що засмічує мовлення, знижує довіру до сказаного; нелітературні елементи (жаргонні, вульгарні, діалектні, просторічні слова); слова-паразити, які не несуть ніякої інформації; зловживання запозиченими іноземними словами тощо.

Немовні засоби спілкування, які супроводжують вербальне повідомлення, створюють підтекст, який полегшує, збагачує і поглиблює сприймання інформації, що передається. Відповідність невербальних засобів спілкування цілям, завданням, змісту словесної комунікації значущий елемент культури спілкування. Невербальна поведінка людини тісно пов'язана з її психічним станом і є засобом його вираження.

Засоби невербальної комунікації (жести, поза, міміка, інтонація, паузи, дистанціювання) як “мова почуттів” є продуктом суспільного

розвитку людей. Вони значно посилюють смисловий ефект вербальної комунікації, а за певних обставин можуть її замінювати. Міміка та жести в процесі вербального спілкування дають можливість підкреслювати смислові наголоси інформації, що передається, посилювати емоційний ефект від усвідомлення її значущості. Водночас невиправдано гіпертрофована міміка та жестикуляція, позбавлені змістовного підґрунтя, можуть ускладнити сприймання інформації, а то й просто дезорієнтувати реципієнта.

Офіцер прикордонної служби повинен постійно вдосконалювати своє мовлення: читати класичну художню літературу, розширювати свій словниковий запас, удосконалювати дикцію, образність, чіткість, яскравість і виразність свого мовлення. Тільки за таких умов він зможе досконало володіти культурою мовлення – однією з важливих професійних якостей, які необхідні персоналу Державної прикордонної служби України.

Висновок. Отже, офіцер-прикордонник повинен звертати увагу на особливості та вимоги професійного спілкування, працювати над удосконаленням мовленнєвої майстерності, дотримуватися норм літературної мови, керуватися правилами та засадами ділового етикету, що надасть йому можливість більш ефективно організовувати службові, виховні та особисті комунікації.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є визначити стан сформованості комунікативно-дискурсивної культури майбутніх офіцерів-прикордонників.

Список використаної літератури

1. Відомчі стандарти культури прикордонної служби : практичний посібник на щодень. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2009. – 52 с.

2. Зусін В. Я. Етика та естетика ділового спілкування : навчальний посібник / В. Я. Зусін. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 224 с.

3. Іщенко Д. В. Військова педагогіка. Курс лекцій : навчальний посібник / Д. В. Іщенко. – Хмельницький : Видавництво Академії ПВУ, 1998. – 159 с.

4. Культура прикордонного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України : навчальний посібник / О. А. Бінковський, О. А. Жданенко, Ю. І. Сердюк та ін. – Хмельницький : Видавництво Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, 2010. – 142 с.

5. Радевич-Винницький Я. Етикет і культура спілкування : навч. посіб. / Я. Радевич-Винницький. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 291 с.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2015

Бабич О. В. Особенности профессионального общения офицера-пограничника в подразделениях Государственной пограничной службы Украины

В статье было охарактеризовано особенности и требования к профессиональному общению офицера-пограничника, пути совершенствования речевого мастерства, обоснованно необходимость придерживаться норм литературного языка, руководствоваться правилами и принципами делового этикета, которые дадут ему возможность более эффективно организовывать служебные, воспитательные и личные коммуникации.

Ключевые слова: профессиональное общение, офицер-пограничник, речевое мастерство, вербальная коммуникация, невербальная коммуникация.

Babich O. V. Peculiarities of borderguard officer professional communication in the units of the State Border Guard Service of Ukraine

The article defines the peculiarities and demands to borderguard officer professional communication, ways of speech proficiency improvement; grounds the necessity of keeping to the norms of literary language, following the rights and principles of business etiquette which will give him the possibility to organize the service, educational and personal communications. Speech culture takes an important part in the activities of borderguards. Speech culture demands the right choice of speech units which could suit to the communicative situation, corresponds to all its characteristics. Speech culture is the possession of norms of literary language, ability to use all their

means depending on the communication conditions, its purpose and essence. Keeping to the generally accepted norms of literary language in using lexical, phonetic, morphological, syntactic and stylistic language means determines the level of education of the person and is the basis of speech culture. The norms of literary language are the set of the most traditional elements of language system, historically chosen and acceptable by members of society. Norms of literary language regulate the rules of pronunciation, words usage, grammatical forms, making of word combinations and sentences. If the borderguards don't know the language, most of language norms, it will be difficult for him to communicate because the mistakes will distract interlocutor from the main idea. Wrong stress, usage of filler words, jargon words, mixing up of words due to their similar pronunciation but different meaning can become the reason that travelers who cross the border of Ukraine won't understand the borderguards. Borderguard speech proficiency is a system of means which are used in definite conditions of communication. It includes the ability to speak with accordance to grammar and without mistakes, creative approach to the process of speech influence on other people and development of individual speech style, possession of speech culture. The basis of speech proficiency is communicative speech qualities: correctness, clearance, exactness, richness and variety of lexical material. The information that is informed to the traveler that crosses the border of Ukraine must be clear, right and professionally correct.

Keywords: *professional communication, borderguard officer, speech proficiency, verbal communication, nonverbal communication.*

УДК: [378: 37. 06]: 364

Віта Василівна Баранюк,
аспірант Хмельницького національного університету

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

У статті визначено та обґрунтовано педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи, а саме: створення позитивної мотивації студентів до формування професійно-комунікативної компетентності шляхом використання методів контекстного та проблемного навчання; застосування ділових та рольових ігор з метою активізації комунікативної взаємодії усіх суб'єктів навчального процесу та набуття ними досвіду професійно-комунікативної діяльності; включення у навчальний процес спецкурсу "Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи".

Ключові слова: професійно-комунікативна компетентність, фахівець соціальної роботи, педагогічні умови, формування, методи.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах сучасного суспільства фахівці соціальної роботи мають бути готовими до виконання складних професійних завдань у процесі взаємодії із різними категоріями населення. Зважаючи на це, пріоритетним завданням сучасної педагогічної освіти України є всебічна підготовка майбутніх соціальних працівників до практичної діяльності в різноманітних професійних ситуаціях, що, перш за все, полягає у формуванні їх професійно-комунікативної компетентності. Ефективність формування

професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи обумовлена обов'язковою наявністю комплексу сприятливих педагогічних умов, за яких буде здійснюватись професійна підготовка студентів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор, свідчить, що проблема формування комунікативної компетентності майбутніх фахівців знайшла широке відображення у наукових працях психолінгвістів (С. Рубінштейн, Б. Ананьєв, М. Жинкін, І. Зимня, А. Маркова, О. Леонтьєв, Є. Ільїн, Л. Столяренко). Питанням визначення педагогічних умов у різних аспектах педагогічної науки займалися такі дослідники: Н. Іполітова, Н. Стеріхова, О. Городиська, Н. Кузьміна, О. Белкін, В. Нестеров, Н. Яковлева, В. Черевко, Д. Годлевська та ін. Аналіз сучасних досліджень з проблеми формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи дозволяє дійти висновку про недостатню її розробленість у науковій літературі.

Метою статті є виокремити й обґрунтувати педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи у процесі фахової підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи – складний і багатоетапний процес, що потребує відповідної організації навчального процесу та створення комплексу сприятливих педагогічних умов.

У наукових джерелах спостерігаємо різні трактування поняття “педагогічна умова”. Так, науковці А. Алексюк, А. Аюрзанайн, П. Підкасистий термін “педагогічна умова” визначають як певну обставину чи обстановку, яка впливає (прискорює чи гальмує) на формування та розвиток педагогічних явищ, процесів, систем, якостей особистості. На думку дослідників, педагогічні умови є чинниками, що впливають на процес досягнення мети, і поділяють їх на два види: зовнішні (позитивні відносини викладача і студента, об'єктивність оцінки навчального процесу, місце навчання, приміщення, клімат тощо) та внутрішні

(індивідуальні властивості студентів (стан здоров'я, властивості характеру, досвід, уміння, навички, мотивація тощо) [2, с. 126].

За твердженням О. Бражнич, педагогічні умови є сукупністю об'єктивних можливостей змісту, методів, організаційних форм і матеріальних можливостей здійснення педагогічного процесу, що забезпечує успішне досягнення поставленої мети [3].

Ми розглядатимемо “педагогічні умови формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи” як необхідні обставини, а саме: систему органічно взаємопов'язаних психолого-педагогічних і практичних дій, спрямованих на розв'язання конкретних педагогічних завдань навчального процесу, що сприяють активному процесу формування професійно-комунікативної компетентності фахівця.

Новий тлумачний словник української мови поняття “формувати” визначає як “надавати чому-небудь певної форми, вигляду тощо; виробляти певні якості, риси характеру тощо” [4, с. 666].

У педагогіці “формуванням” називають процес становлення особистості в результаті об'єктивного впливу спадковості, середовища, цілеспрямованого виховання та власної активності (самовиховання), педагогічне управління індивідуальним становленням людської особистості [5, с. 78].

Формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи можна визначити як процес цілеспрямованого і систематичного впливу на мотиваційну, когнітивну й емоційну сферу студентів, метою якого є становлення такої особистості фахівця, яка усвідомлює значення комунікативної складової своїх професійних обов'язків, має розвинуті морально-особистісні якості та практичні вміння соціального працівника у сфері професійної комунікації, що забезпечують вибір ним свідомої поведінки відповідно до професійно-етичних і комунікативних норм.

На основі даних психолого-педагогічних досліджень та теоретичного аналізу результатів проведеного констатувального експерименту нами було сформульовано педагогічні умови, які, на нашу думку, сприятимуть ефективному формуванню професійно-комунікативної

компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. До таких умов ми відносимо:

1) створення позитивної мотивації студентів до формування професійно-комунікативної компетентності шляхом використання методів контекстного та проблемного навчання;

2) застосування ділових та рольових ігор з метою активізації комунікативної взаємодії усіх суб'єктів навчального процесу та набуття ними досвіду професійно-комунікативної діяльності;

3) включення в навчальний процес спецкурсу “Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи”.

Проаналізуємо кожен із виділених педагогічних умов.

Згідно з першою педагогічною умовою, формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи буде ефективним за умови створення позитивної мотивації студентів, що досягається шляхом використання у навчальному процесі методів контекстного та проблемного навчання.

Мотивацію розуміють як складний механізм співвіднесення особистістю зовнішніх і внутрішніх факторів поведінки, що визначає виникнення, спрямування, а також способи здійснення конкретних форм діяльності [6, с. 174].

У процесі оволодіння професією мотивація, пов'язана із виникненням інтересу до даного фаху, виступає і як ресурс, і як передумови, що є необхідними для формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи. Іншими словами, для ефективного формування професійно-комунікативної компетентності студентів необхідні стійкі професійні мотиви навчальної діяльності й цілком адекватні уявлення про свою майбутню професійно-комунікативну діяльність. Наявність цих складових мотивації забезпечить прагнення студентів до постійного поповнення комунікативних знань та умінь, розвитку самоосвіти та креативності, націленої на формування професійно-комунікативної компетентності.

Для створення позитивної мотивації до формування професійно-комунікативної компетентності фахівців соціальної роботи у процесі професійної підготовки необхідна система методів і прийомів,

спрямованих на формування окремих аспектів внутрішньої позиції студента стосовно підвищення рівня сформованості його професійно-комунікативної компетентності. На нашу думку, ефективним у цьому випадку є застосування у навчальному процесі методів контекстного та проблемного навчання.

Використання названих методів передбачає моделювання предметного і соціального змісту майбутньої професійно-комунікативної діяльності соціальних працівників через відтворення реальних ситуацій професійно-комунікативної взаємодії з клієнтами. Тобто засвоєння студентами навчального матеріалу (фахової термінології, комунікативних знань та умінь, правил професійного мовного етикету тощо) здійснюється у контексті розв'язання змодельованих професійних ситуацій, у процесі яких аналізуються і вирішуються актуальні проблеми професійно-комунікативної взаємодії соціальних працівників з клієнтами. Це, у свою чергу, обумовлює максимальне наближення змісту навчального процесу до майбутньої професійної діяльності сприяє створенню позитивної мотивації майбутніх соціальних працівників до формування професійно-комунікативної компетентності.

Реалізація даної умови здійснювалася у процесі проведення ділових ігор (“Зустріч соціального працівника з клієнтом”, “Фатальне непорозуміння” та ін.), у процесі навчальних дискусій, розв'язуванні проблемних фахових ситуацій. Наприклад, це могла бути проблемна ситуація, де студенти знаходили причину виникнення описаної ситуації, визначали її проблемність, відшукували шляхи її вирішення, а потім давали оцінку ухваленим рішенням. Практика показує, що використання методів контекстного та проблемного навчання надає навчальному процесу цілісності, системності, практичності, сприяє максимальному його наближенню до професійної діяльності фахівців соціальної роботи, зокрема комунікативної, із відповідною послідовною зміною потреб, мотивів, цілей та дій.

Друга педагогічна умова передбачала застосування ділових та навчально-рольових ігор з метою активізації комунікативної взаємодії усіх суб'єктів навчального процесу та набуття ними досвіду професійно-комунікативної діяльності.

Ділові ігри нами розглядалися як спільна діяльність викладача та студентів, майбутніх фахівців соціальної роботи, з метою вирішення професійно важливих завдань через ухвалення відповідних рішень. Ефективність застосування ділових ігор полягає в тому, що їх використання перетворює абстрактне вивчення навчальної дисципліни на її засвоєння через практику (досвід) змодельованої професійно-комунікативної діяльності. Ділові ігри сприяють розвитку вміння слухати, стимулюють до пошуку оптимальних шляхів розв'язання проблем, удосконалюють уміння аргументувати власну точку зору, переконувати, здійснювати психологічний вплив на співрозмовників.

Ділові ігри широко застосовувались нами у процесі викладання спецкурсу “Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи”, зокрема таких його тем: “Вміння слухати у професійному спілкуванні соціального працівника” (ділова гра “Прихований мотив”), “Емпатія як засіб налагодження ефективної комунікативної взаємодії соціального працівника з клієнтами” (ділова гра “Ключовий момент”), “Культура мовлення фахівця соціальної роботи” (ділова гра “Інтерв'ю при влаштуванні на роботу”), “Міжособистісна взаємодія соціального працівника з клієнтом. Службовий діалог” (ділова гра “Фатальне непорозуміння”).

Рольові ігри ми розглядали як інтерактивний метод навчальної діяльності, що передбачає розігрування учасниками заданої професійно-комунікативної ситуації за встановленими ролями. Рольові ігри забезпечують розвиток уміння слухати, обробляти й застосовувати отриману інформацію, сприймати й розуміти суб'єкта комунікації, його емоційний стан та мотиви поведінки, удосконалюють уміння невербальної комунікації, уміння знімати бар'єри у спілкуванні, що є дуже важливо для професійної діяльності фахівців соціальної роботи.

Рольові ігри ми використовували під час проведення занять за такими темами: “Невербальні засоби спілкування у комунікативній діяльності фахівців соціальної роботи” (рольова гра “Проблемний діалог”), “Культура мовлення фахівця соціальної роботи” (рольова гра “Боротьба із небезпечним вірусом”), “Конфліктні ситуації у соціальній роботі” (рольова гра “Алгоритм розв'язання конфліктів”).

Включення спецкурсу “Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи” як педагогічна умова зумовлена тим, що в проаналізованих нами програмах навчальних дисциплін комунікативної спрямованості матеріал, який розкривав би зміст і специфіку професійно-комунікативної компетентності, практично відсутній або представлений фрагментарно. У зв’язку з цим, нами було розроблено навчальну дисципліну “Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи”, зміст якої спрямований на формування професійно-комунікативних знань, умінь та навичок майбутніх соціальних працівників з метою підвищення рівня їх професійно-комунікативної компетентності.

Спецкурс складався із двох частин: лекційної, яка спрямована на оволодіння студентами системою теоретичних знань про професійно-комунікативну компетентність фахівців соціальної роботи та шляхи її формування, та практичної, яка передбачала як закріплення і поглиблення теоретичних знань, так і формування у студентів умінь і навичок застосовувати ці знання на практиці. Значна кількість годин відводилася на самостійну роботу студентів.

Програма спецкурсу “Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи” передбачала постійне залучення майбутніх соціальних працівників до активної пізнавальної та практичної діяльності, включення до навчального процесу проблемних фахових ситуацій, використання самостійних робіт творчого характеру, застосування інтерактивних методів та форм навчання: проблемні лекції, лекції-бесіди, практичні заняття у вигляді групових дискусій, рольових та ділових ігор та ін.)

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні знати: зміст та структуру професійно-комунікативної компетентності фахівців соціальної роботи; особливості професійної комунікації соціальних працівників; норми, правила та засоби ефективного професійного спілкування у різних ситуаціях комунікативної взаємодії соціального працівника з клієнтом; основні принципи, техніки та психологічні способи впливу у процесі професійного спілкування з клієнтами; можливі шляхи (способи) вирішення конфліктних ситуацій у профе-

сійній діяльності за допомогою навичок професійної комунікації; основи морально-етичної культури фахівців соціальної роботи.

У результаті вивчення дисципліни студенти повинні набути таких умінь: володіти основами професійно-комунікативної діяльності фахівців соціальної роботи; володіти основними психологічними компонентами комунікативної взаємодії соціального працівника з клієнтом; застосовувати навички професійного слухання у процесі комунікативної взаємодії соціального працівника з клієнтом; урегульовувати конфліктні ситуації за допомогою навичок професійної комунікації; володіти механізмами психологічного впливу у процесі професійно-комунікативної діяльності тощо.

З метою забезпечення професійної спрямованості було відібрано конкретний навчальний матеріал, пов'язаний зі специфікою професійно-комунікативної діяльності фахівців соціальної роботи. Завдяки використанню ділових та навчально-рольових ігор, у процесі яких здійснювалося моделювання типових ситуацій професійно-комунікативної взаємодії соціальних працівників з клієнтами, студенти мали можливість спробувати та відчувати себе в різних ролях (як соціального працівника, так і клієнта), здійснити самооцінку власного рівня комунікативних знань та умінь, удосконалити виявлені прогалини. Моделювання реальних професійних ситуацій сприяло набуттю студентами досвіду професійно-комунікативної діяльності у різнотипних фахових ситуаціях, умінь швидко визначати лінію комунікативної поведінки і безпомилково вибирати конкретні мовні засоби. Загалом тематика занять передбачала тісний зв'язок теоретичних знань із практикою сучасної соціальної роботи.

Висновки. Отже, у результаті дослідження нами визначено педагогічні умови, реалізація яких забезпечить ефективність формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи, а саме: створення позитивної мотивації студентів до формування професійно-комунікативної компетентності шляхом використання методів контекстного та проблемного навчання; застосування ділових та рольових ігор з метою активізації комунікативної взаємодії усіх суб'єктів навчального процесу та набуття ними досвіду

професійно-комунікативної діяльності; включення в навчальний процес спецкурсу “Професійно-комунікативна компетентність фахівців соціальної роботи”.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є розробка моделі формування професійно-комунікативної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи.

Список використаної літератури

1. Бабанский Ю. К. Оптимизация процесса обучения: общедидактический аспект / Ю. К. Бабанский. – М. : Педагогика, 1997. – 254 с.
2. Організація самостійної роботи студентів в умовах інтенсифікації навчання : навч. посіб. / А. М. Алексюк [та ін.]. – К. : ІСДО, 2009. – 336 с.
3. Бражнич О. Г. Педагогічні умови диференційованого навчання учнів загальноосвітньої школи : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 / О. Г. Бражнич. – Кривий Ріг, 2001. – 238 с.
4. Яременко В. Новий тлумачний словник української мови : у 3 т. / В. Яременко, О. Сліпушко. – К. : Аконіт, 2007. – Т. 3. – 862 с.
5. Голубенко Т. А. Особливості процесу формування готовності майбутніх соціальних працівників до патронажної роботи з людьми похилого віку / Т. А. Голубенко // Молодий вчений. – № 1 (01). – 2013. – С. 78–81.
6. Князян М. Формування пізнавальної мотивації дослідницької діяльності студентів / М. Князян // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2003. – № 1. – С. 173–181.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гомонюк О. М.

Стаття надійшла до редакції о 9.10.2015

Баранюк В. В. Педагогические условия формирования профессионально-коммуникативной компетентности будущих специалистов социальной работы

В статье определены и обоснованы педагогические условия формирования профессионально-коммуникативной компетентности будущих специалистов социальной работы, а именно: создание положительной мотивации студентов к формированию профессионально-коммуникативной компетентности путем использования методов

контекстного и проблемного обучения; применения деловых и ролевых игр с целью активизации коммуникативного взаимодействия всех субъектов учебного процесса и приобретения ими опыта профессионально-коммуникативной деятельности; включения в учебный процесс спецкурса “Профессионально-коммуникативная компетентность специалистов социальной работы”.

Ключевые слова: *профессионально-коммуникативная компетентность, специалист социальной работы, педагогические условия, формирование, методы.*

Baranyuk V. V. Pedagogical conditions of formation of professional and communicative competence of future social work specialists

The article analyzes and defines the methodological essence of notions of “pedagogical conditions”, “formation”. Author’s understanding of notions of “pedagogical conditions of formation of professional and communicative competence of future social work specialists” is presented, namely as “a system of organically interrelated psycho-pedagogical and practical actions aimed at solving specific pedagogical problems of educational process, promoting active formation process of professional and communicative competence of future social work specialists”. It is stated that the efficiency of formation of professional and communicative competence of future social work specialists is stipulated by the obligatory presence of pedagogical conditions.

On the basis of the results of psycho-pedagogical research and results of the ascertaining experiment pedagogical conditions of formation of professional and communicative competence of future social work specialists are defined and determined, namely creation of positive motivation of students regarding formation of professional and communicative competence by using methods of contextual and problem-based learning; use of business and role-playing games to enhance communicative interaction between all subjects of educational process and acquisition of experience of professional and communicative activity by them; inclusion into the educational process the course “Professional and communicative competence of social workers.” Basic forms and methods which are effective in the implementation of the

mentioned pedagogical conditions in the process of training of future social work specialists are presented and described. The essence of notions “motivation”, “motivation of educational activity” is determined. It is stated that motivation is both a resource and a precondition necessary for the formation of professional and communicative competence of future social work specialists in the process of specialized training. Peculiarities of methods of contextual and problem-based learning are described. It is specified that the use of methods of contextual and problem-based learning involves modeling of objective and social content of future professional and communicative activity of social workers through reproduction of real situations of professional and communicative interactions with customers.

Keywords: *professional and communicative competence of social workers, a social worker, pedagogical conditions, formation, methods.*

УДК 378.09:351.746.1

Наталія Володимирівна Берестецька,
*кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри перекладу
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

МОДЕРНІЗАЦІЯ СИСТЕМ ПІДГОТОВКИ ПРИКОРДОННИКІВ У КРАЇНАХ, ЩО РОЗВИВАЮТЬСЯ, В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

У статті проаналізовано вплив глобалізаційних процесів на системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у країнах, що розвиваються, та обґрунтовано необхідність їх модернізації. Також описано основні тенденції модернізації систем підготовки прикордонників у країнах, що розвиваються.

Ключові слова: глобалізація, модернізація, система підготовки, країна, що розвивається.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація тяжіє до інтенсивного зближення та тісної взаємодії різних сфер суспільства, країн, регіонів тощо. Природні та різкі перетворення сучасного суспільства призвели до серйозних змін у соціополітичному профілі кожної країни. Виникнення нових суспільних характеристик суттєво впливає на кордони між державами, що, у свою чергу, трансформуює систему охорони кордонів та підготовку прикордонників.

Проте глобалізаційні процеси по-різному відображаються на різних країнах. Так, країни, що розвиваються, на відміну від розвинених країн, стоять перед загрозами іншого типу, а отже мають специфічно підійти до організації системи підготовки прикордонників.

© Берестецька Н. В.

Отже, **актуальність** дослідження полягає в необхідності врахування фактора глобалізації при організації підготовки прикордонників та обґрунтуванні модернізації систем підготовки прикордонників у країнах, що розвиваються, в умовах глобалізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукових праць [1–11] дає нам можливість стверджувати, що існує об'єктивна необхідність удосконалення системи підготовки прикордонників у сучасних умовах. Проте проблема модернізації систем підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у країнах, що розвиваються, не була розкрита ні зарубіжними, ні вітчизняними вченими.

Мета статті – пояснити вплив глобалізаційних процесів на системи підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у країнах, що розвиваються, та обґрунтувати необхідність їх модернізації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нові чинники існування суспільства обумовлюють значне збільшення міждержавних переміщень осіб і товарів. Це стосується як легальних рухів через кордон: працівники за контрактом, туристи, офіційні іммігранти, задекларовані товари; так і спроби нелегального перетинання кордону. Проте глобалізаційні процеси також дають підґрунтя для виникнення нових загроз національній безпеці (нові форми тероризму, нелегальна міграція, наркоторгівля, торгівля людьми, контрабанда товарів, спроби перетинання державного кордону незаконними збройними формуваннями тощо), які, у свою чергу, вимагають нових навичок охорони державного кордону та дотримання державної цілісності.

Проте слід розрізнити роль глобалізаційних процесів на розвиток країн. Так, розвинуті країни – є своєрідними донорами чи суб'єктами глобалізаційних процесів (нові технології, інноваційні підходи до охорони кордону, підготовки прикордонників тощо). Адже супердержави, такі як США та великі держави (ЄС, Японія тощо) визначають динаміку глобальних сил.

У той же час країни, що розвиваються, становлять 4/5 від усієї кількості країн. До цього списку входить і Україна та її найближчі сусіди: Молдова, Росія, Білорусь, Румунія, Туреччина тощо. Також країни Аф-

рики, Азії, Близького Сходу, Латинської Америки. Країни, що розвиваються, є реципієнтами і здебільшого об'єктами. Це означає, що типологізація загроз для таких країн є іншою. Країни, що розвиваються, є частіше за все буферними зонами на шляху потоків нелегальної міграції, учасниками територіальних суперечок і незаконного переміщення товарів, заборонених речових та зброї. За таких умов країни змушені дотримуватися напрямку на сек'ютиризацію суспільства та військової сфери.

Україна не залишилася осторонь цих процесів. Останні роки довели, що для України характерні всі загрози, які типові для всіх країн, що розвиваються. Новим викликом для Державної прикордонної служби України став конфлікт на сході України та введення адміністративного кордону з окупованою Республікою Крим. За таких умов можна говорити про необхідність підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до нових видів службової діяльності, адже вплив глобалізації та геополітики на освітній простір обумовлюють необхідність удосконалення системи підготовки персоналу прикордонного відомства в Україні.

Так, аналіз наукової літератури [1–5] та опитування персоналу Державної прикордонної служби України дають нам можливість стверджувати, що в умовах глобалізації перед майбутніми офіцерами-прикордонниками ставляться нові вимоги, які є такими:

- рівень технологічності процесу виконання службових завдань;
вміння опановувати й адекватно застосовувати нові досягнення науки і техніки;

- розвиток і застосування новітніх методологічних та наукових підходів до вирішення службових завдань;

- розвиток навичок саморозвитку та творчості, уміння самостійно розробляти та застосовувати інноваційні методи діяльності;

- вивчення іноземної мови та вміння вирішувати службові завдання засобами іноземної мови.

Детальне вивчення комплексу вимог, що ставляться до майбутнього фахівця, свідчить про необхідність випереджаючої розробки вимог [2] та належної підготовки в межах навчального закладу.

Аналіз наукової літератури [2] дав нам можливість визначити нові риси освітнього процесу, які виникають як реакція на глобалі-

зацію в країнах, що розвиваються. Ми вважаємо, що саме модернізаційні тенденції в системах підготовки можуть удосконалити навчання майбутніх фахівців, адаптувати їх до нових умов та протистояти негативним ефектам.

Модернізація процесу підготовки, який був би здатний адекватно реагувати на глобалізаційні виклики часу, зокрема – забезпечення такими фахівцями, професійно-кваліфікаційні параметри яких відповідають потребам соціально-економічного розвитку суспільства. На думку В. Андрущенка, освітня модернізація має бути спрямована на підвищення її ефективності, а її сутність полягає в “...збереженні минулого, його очищенні від деформацій і осучасненні відповідно до світового досвіду” [1, с. 372].

Вітчизняні дослідники [3–5] стверджують, що сучасні умови розвитку суспільства вимагають концептуальної модернізації системи професійної підготовки майбутніх військових фахівців у таких напрямках:

формування ставлення до людини як мети соціального прогресу; орієнтація на активізацію людського капіталу, що базується на концепції гармонійного розвитку людини; реформування системи вищої освіти і професійної підготовки є стратегічними для забезпечення якості фахівців;

продукування в процесі підготовки спеціаліста глибокої професійної компетентності і соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального і культурного розвитку [5].

На основі аналізу наукової літератури [4] ми стверджуємо, що змістом інноваційних заходів у системі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників є:

модернізація навчальних планів і програм та адаптація їх до нових умов і нових викликів, що стоять перед Державною прикордонною службою України;

використання в процесі викладацької діяльності міжнародних стандартів освіти, зокрема стандартів НАТО;

інтенсифікація навчання та збільшення кількості матеріалу, який опрацьовується на заняттях, і забезпеченні глибини його засвоєння за одиницю часу [3];

запровадження нових навчальних спеціалізованих курсів та розробка комплектів навчальних матеріалів, що носять міждисциплінарний характер та є актуальними на сьогодні не лише на теренах України, але і закордоном;

імплементация прогресивних методик навчання, які базуються на креативних та інтерактивних підходах та забезпечують ґрунтовну підготовку майбутніх фахівців;

використання технічних засобів навчання та розробка спеціалізованих програм для них;

популяризація іноземної мови та забезпечення формування іншомовної комунікативної компетенції;

модернізація матеріально-технічної бази навчального закладу.

Крім того, є багато зарубіжних дослідників у галузі педагогіки та психології, командирів правоохоронних відомств та збройних формувань країн, що розвиваються, які досліджують тенденції модернізації підготовки військових і правоохоронців у нових умовах глобалізації.

Так, А. Кордесман, Е. Хесс та Н. Ярош досліджували систему підготовки військових та правоохоронців в Китаї. Їхніми пропозиціями є організація тренувань в умовах, наближених до бойових, для персоналу всіх правоохоронних органів та військових формувань, спільні навчання тощо. Зокрема для прикордонників пропонують спільні тренування з представниками прикордонних відомств сусідніх країн: Індією та Індонезією. Міністерство оборони Китайської Народної Республіки (КНР) безпосередньо відповідальне за якість підготовки майбутніх офіцерів, експерти якого тестують військовослужбовців, перевіряють їх бойові навички, лідерські вміння, а також вивчають поведінку офіцерів в бойових умовах за сценаріями, передбаченими Військовою доктриною КНР [6].

У країнах, що розвиваються, розвиток збройних сил залежить від економічного розвитку. Разом з економічним піднесенням правоохоронні відомства та збройні формування мають можливість користуватися інноваційними досягненнями в галузі безпеки, отримують нові дорогі зразки техніки та зброї тощо. Так, індонезійський аналітик І. Гіндарсах у своєму звіті зазначає, що з 2010 року Республіка

Індонезія вважається однією з найбільш перспективних в економічному плані країн, що розвиваються, і належить до так званої “групи одинадцяти”. За останні п’ять років країна значною мірою наростила військову міць і оснастила війська новою технікою та зброєю. І. Гіндарсах вважає, що такий фактор значною мірою підвищив підготовку військовослужбовців Республіки Індонезія і вагомим аргументом є, на його думку, значне зниження втрат Національної армії Індонезії [7].

Країни, що розвиваються, переважно є об’єктами глобалізаційних процесів і здебільшого випадків використовують військовий досвід розвинених країн та елементи їх систем підготовки майбутніх військовослужбовців. Яскравим прикладом такої інтеракції є Республіка Молдова та Програма підвищення якості військової освіти (The Defense Education Enhancement Program in Moldova), яка була запроваджена в країні з квітня 2008 року. Так, відповідно до цієї Програми Військова академія Республіки Молдова працює з “поступовим та поетапним упровадженням навчального плану відповідно до західних стандартів” [11]. Усвідомлюючи недовірливість Збройних Сил Республіки Молдова Президент В. Воронін запросив міжнародну групу експертів, які мали оцінити стан військової освіти й окреслити перспективи її розвитку.

У результаті цього в Молдові була впроваджена програма спільної військової підготовки (Joint Military Training Program). Дж. Троксел вважає, що досвід розвинених країн, які отримують країни, що розвиваються, допомагає підвищити готовність персоналу правоохоронних органів та збройних формувань до виконання службових обов’язків [11].

Схожа програма була імплементована в Грузії в 2009 року за підтримки країн-членів НАТО, зокрема Сполучених Штатів Америки. Але, зважаючи на агресію з боку Російської Федерації, Грузія також отримала значну матеріальну підтримку [8].

Республіка Індія знаходиться у списку країн, що розвиваються, та має потужну сучасну армію. Кожного року в країні випускається більше 70 000 офіцерів, які мають бути якісно підготовлені до службової діяльності. Д. Сінгх зазначає, що основною тенденцією модернізації

військової освіти у вищих військових навчальних закладах Республіки Індія є створення нових вузькопрофільних військових спеціальностей: IT-менеджер, еколог, експерт з моніторингу за дотриманням прав людини, експерт з військових міжнародних питань, спеціаліст з йоги, військовий журналіст, експерт з військово-стратегічних питань тощо [10].

Варто зазначити, що в системі підготовки майбутніх офіцерів Республіки Індія значно посилюється патріотична та мотиваційна складова, адже одним із завдань ВВНЗ є “виховання компетентного та відповідального громадянина Індії” [10, с. 27]. Окрім цього, Р. Шарма виділяє неперервну спеціальну підготовку військовослужбовців як елемент удосконалення системи підготовки в цілому, а саме: регулярна участь у миротворчих місіях та операціях, антитерористичних операціях, виконання завдань з усунення наслідків стихійних лих і участь у спільних навчаннях [9].

Висновки. Сучасні умови розвитку сучасного суспільства ставлять нові вимоги до підготовки прикордонників країн, що розвиваються. Модернізаційні тенденції в системах підготовки можуть удосконалити навчання майбутніх фахівців, адаптувати їх до нових умов та протистояти негативним ефектам.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому планується дослідити тенденції стандартизації системи підготовки прикордонників країн, що розвиваються.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту: Статті, нариси, інтерв'ю / В. П. Андрущенко. – К. : Знання України, 2010. – 670 с.
2. Глобализация и конвергенция образования: технологический аспект. научное издание / под общей редакцией Ю. Б. Рубина. – М. : ООО “Маркет ДС Корпорейшн”, 2004. – 540 с.
3. Голуб Т. П. Інтенсифікація навчання англійської мови студентів немовних спеціальностей [Електронний ресурс] / Т. П. Голуб : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції “Сучасні підходи та інноваційні тенденції у викладанні іноземних мов” (24 березня 2015 р.). – Режим доступу: <http://interconf.fl.kpi.ua/en/node/1254>

4. Шаталова О. Г. Розвиток системи вищої освіти [Електронний ресурс] / О. Г. Шаталова, Ю. Н. Бараш // Стратегічні пріоритети : науково-аналітичний щоквартальний збірник. – Режим доступу : <http://old.niss.gov.ua/book/StrPryor/8/26.pdf>

5. Шинкарук В. Основні напрями модернізації структури вищої освіти України [Електронний ресурс] / В. Шинкарук // Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua>

6. Cordesman A. H. Chinese Military Modernization and Force Development: A Western Perspective / Cordesman A. H., Hess A., Yarosh N. – Center for Strategic and International Studies, 2013. – 362 p.

7. Gindarsah I. Arms modernization and military transformation in Indonesia // The Jakarta Post. – July 10, 2015. – Режим доступу : <http://www.thejakartapost.com/news/2015/07/10/arms-modernization-and-military-transformation-indonesia.html>

8. Melikishvili A. Parameters of U.S. Military Assistance to Georgia Emerge from Congressional Hearings // The Jamestown Foundation: Blog on Russia and Eurasia. – August 6, 2009. – Режим доступу : <http://jamestownfoundation.blogspot.com/2009/08/parameters-of-us-military-assistance-to.html>

9. Sharma R. M. HRD Concept and Practice // War College Journal. – Mhow: Army War College. – № 2. – 2001. – P 112–117.

10. Singh D. Rejuvenating Indian Army Education and training // Delhi Business Review. – Vol. 6. – № 1. – 2005. – P. 27–44.

11. J. F. Troxell The Moldovan Military Academy: Transforming Officer Education // Connections : The Quarterly Journal. – Режим доступу : <https://www.questia.com/read/1P3-3027802761/the-moldovan-military-academy-transforming-officer>

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Мисечко О. В.

Стаття надійшла до редакції о 8.10.2015

Берестецкая Н. В. Модернизация систем подготовки пограничников в развивающихся странах в условиях глобализации

В статье проанализировано влияние глобализационных процессов на системы подготовки будущих офицеров-пограничников в развивающихся странах, а также объяснена необходимость их модерни-

зации. Также описано новые тенденции модернизации систем подготовки пограничников в развивающихся странах.

Ключевые слова: *глобализация, модернизация, система подготовки, развивающаяся страна.*

Berestetska N. V. Modernization of systems of training of border guards in developing countries under conditions of globalization

The article touches upon the problem of influence of globalization processes upon the systems of training of future border guard officers in developing countries. Also the author substantiates the necessity of their modernization. The main tendencies of modernization of systems of training of border guards in developing countries have been described. The author has chosen the following countries: Ukraine, the Republic of Moldova, Georgia, the Chinese People's Republic, the Republic of Indonesia, and the Republic of India.

The analysis of pedagogical literature proves that under influence of globalization future border guard officers are required to possess the following characteristics:

level of technology of process of carrying out of service duties;

skills to acquire and use new advances of science;

development and implementation of innovative methodological and scientific approaches to solve service tasks;

development of skills of self-development and creativity;

ability to develop and use innovative methods of activity;

foreign language competence.

The main principles of modernization of systems of training of border guards are the following:

upgrading of curriculum and training programs;

adaptation of curriculum to new challenges and conditions of globalization;

usage of international standards of education;

intensification of training and increasing of learning material;

implementation of new special interdisciplinary courses;

usage of advanced methods of training based on creative and innovative approaches;
application of technical means of teaching and development of special programs for them;
popularization of foreign language and formation of foreign language competence;
modernization of material and technical basis.

Keywords: *globalization, modernization, system of training, developing country.*

УДК 378:371.134

Ірина Олександрівна Бец,
*кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
англійської мови факультету іноземних мов і гуманітарних дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

РОЗВИТОК ІННОВАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ОНОВЛЕННЯ СИСТЕМИ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

У статті розглядається питання формування інноваційного мислення людини та проводиться аналіз розвитку інноваційної культури педагога в контексті оновлення системи освіти у ВНЗ.

Ключові слова: *інноваційна культура, педагогічна діяльність, креативність, творчість, розвиток, освітній процес.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. На сучасному рівні розвитку цивілізації особливу роль відіграє інноваційний потенціал суспільства, що потребує людей, здатних системно й конструктивно мислити, швидко знаходити потрібну інформацію, приймати адекватні рішення, створювати принципово нові ідеї в різних галузях знання. А це у свою чергу формує соціальне замовлення на нові підходи в системі освіти, нове педагогічне мислення, нове ставлення педагога до своєї діяльності, результатом якої має бути виховання “інноваційної людини”. Для цього в освітній сфері повинен панувати дух творчості, постійного пошуку, які є живильним середовищем для нових ідей, шукань, досягнень.

Сприйнятливість до нового, інноваційне мислення формуються в людини у ранньому віці. Значною мірою вони залежать від творчої атмосфери у сім'ї, зорієнтованої на інноваційність діяльності ВНЗ і педагогів, які безпосередньо працюють з людиною. За сприятливих умов цей потенціал суттєво впливає на її подальше життя [6].

Професійна зорієнтованість на інноваційну діяльність зосереджується під час навчання у вищому навчальному закладі. Цей період, коли майбутній фахівець особливо чутливий до складних проблем освіти, складних професійних ситуацій, вважають сприятливим для розвитку мотиваційно-ціннісного ставлення до педагогічних інновацій. Як свідчить аналіз, для багатьох педагогів-практиків характерний низький рівень сформованості інноваційної поведінки, готовності до інноваційної діяльності, що значною мірою є породженням традиційного вузівського навчання.

Інноваційна педагогічна діяльність як особливий вид творчої діяльності спрямована на оновлення системи освіти. Вона є результатом активності людини не стільки у пристосуванні до зовнішнього середовища, скільки у зміні його відповідно до особистих і суспільних потреб та інтересів.

Інноваційна діяльність, будучи складним і багатоплановим феноменом, своїм змістом охоплює процес взаємодії індивідів, спрямований на розвиток, перетворення об'єкта, на переведення його в якісно новий стан; системну діяльність щодо створення, освоєння та застосування нових засобів; особливий вид творчої діяльності, що об'єднує різноманітні операції і дії, спрямовані на одержання нових знань, технологій, систем. Усі ці вияви характеризують інноваційну діяльність у педагогічній сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. В Україні протягом ХХ ст. педагогічне новаторство розвивалося у контексті пошуків нових ідей, на які могла зважитися радянська педагогіка.

Серед них найчастіше були окреслені концепція гуманістичної педагогіки (В. Сухомлинський), ідея творчого педагогічного колекти-

ву, що визріла в лоні традицій колективної педагогіки А. Макаренка, В. Сороки-Росинського.

Пізніше заявили про себе новаторські ідеї, що розвивалися в контексті теорії та методики навчання й виховання (Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, С. Лисенкова, Є. Ільїн, Б. Нікітін та ін.). Вони практично довели, що за певних обставин можливе різке підвищення ефективності різних ланок педагогічного процесу. Однак їх діяльність неоднозначно була оцінена як науковцями, так і працівниками системи народної освіти. Також увагу педагогічної громадськості привернула концепція “авторської школи” (М. Щетинін, О. Тубельський, Н. Гюзик та ін.), в основу якої покладено нові творчі принципи організації навчання й виховання [15].

Проаналізувавши дослідження багатьох науковців із цього питання, можемо зробити висновок, що інноваційна педагогічна діяльність заснована на осмисленні практичного педагогічного досвіду цілеспрямованої педагогічної діяльності, орієнтована на зміну й розвиток навчально-виховного процесу з метою досягнення вищих результатів, одержання нового знання, формування якісно іншої педагогічної практики [1].

Власне, сам викладач вищого навчального закладу є розробником, носієм та людиною, що впроваджує новітні форми, методи та технології у педагогічній діяльності. Саме він здатен виявити ефективний і творчий потенціал навчального матеріалу під час практичної діяльності. Саме від викладача залежить якість ідей та результат навчального процесу. Педагог в освітньому процесі відіграє найважливішу роль, оскільки він аналізує наукові напрацювання, інновації та застосовує їх у навчально-виховній діяльності. Студенти, слухачі чи курсанти можуть тільки сприймати та відтворювати матеріал, поданий викладачем на занятті. Тобто викладач займається, так би мовити, педагогічним моніторингом та несе відповідальність за результат своєї роботи.

Продуктами інноваційної педагогічної діяльності є нововведення, що позитивно змінюють систему освіти, визначають її розвиток і характеризуються як нові чи вдосконалені.

Підготовка сучасного педагога, здатного впроваджувати ідеї особистісно орієнтованої освіти, оригінально вирішувати актуальні навчально-виховні та соціокультурні проблеми, вимагає особливої організації його практичної та мисленнєвої діяльності. Готовність до інноваційної діяльності обумовлюється організацією оптимального інноваційного середовища та спрямованістю педагогічної діяльності на інноваційність.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формуванню інноваційної поведінки педагога сприяє використання рефлексивно-інноваційних методів. Особливість їх полягає в принциповій інноваційній відкритості, творчому розумінні кожного педагогічного завдання. Рефлексивно-інноваційні методи допомагають актуалізувати, переосмислити попередній досвід, виявити нові відношення і проблеми навчально-виховного закладу майбутнього, налаштувати себе на зацікавлене конструктивне ставлення до новацій [4].

У реалізації інноваційної поведінки педагога важлива роль належить проблемно-рефлексивному полілогу. Цей метод забезпечує актуалізацію і розвиток творчих можливостей педагога до самостійного осмислення проблем інноваційної діяльності, прийняття інноваційних рішень. Реалізація його охоплює такі етапи:

- відшукування і з'ясування педагогічних проблем (кожний учасник, не наслідуючи попереднього, структурує проблеми);
- висунення ідей, спрямованих на розв'язання конкретних проблем;
- колективне обговорення ідей.

Цінність такого полілогу полягає в розвитку усіх, а не лише найпідготовленіших у формулюванні й вирішенні проблем педагогів. “Заборона” на повторення ідей забезпечує максимальне осмислення альтернативних рішень.

Метод позиційної дискусії ефективний під час формування банку даних про різні педагогічні інновації, забезпечення процесу їх критичного аналізу. Механізм такої дискусії передбачає поділ групи на групи, обговорення цих інновацій та їх упровадження у педагогічну діяльність.

Інноваційне навчання переконує у значущості таких напрямів розвитку професійних якостей педагога, як емоційність мислення, формування нового типу спілкування та комунікативних здібностей, розвиток здатності до внутрішнього діалогу як основи самопізнання, проблематизації спілкування, лабільності (змінності) його способів, зміни ролей.

У сучасних умовах інноваційна діяльність педагога має відповідати основним принципам:

1. Принцип інтеграції освіти. Передбачає посилену увагу до особистості кожної дитини як вищої соціальної цінності суспільства, орієнтацію на формування громадянина з високими інтелектуальними, моральними, фізичними якостями.

2. Принцип диференціації та індивідуалізації освіти. Налаштовує на забезпечення умов для повноцінного вияву і розвитку здібностей кожного вихованця.

3. Принцип демократизації освіти. Дотримання його зобов'язує до створення передумов для розвитку активності, ініціативи, творчості учнів і вчителів, зацікавленості їх взаємодії, широкої участі громадськості в управлінні освітою.

Реалізація цих принципів вимагає переходу від нормативної до інноваційної, творчої діяльності, що передбачає зміну характеру освітньої системи, змісту, методів, форм, технологій навчання й виховання. Метою освіти за таких умов є вільний розвиток індивідуальних здібностей, мотивів, особистісних цінностей різнобічної, творчої особистості [14].

Отже, у структурі професійно спрямованої особистості педагога готовність до інноваційної діяльності є показником його здатності нетрадиційно вирішувати актуальні для особистісно орієнтованої освіти проблеми.

Підготовлений до інноваційної професійної діяльності педагог має такі професійні й особистісні якості:

усвідомлення змісту і цілей освітньої діяльності у контексті актуальних педагогічних проблем сучасної школи;

усвідомлена, зріла педагогічна позиція;

уміння по-новому формулювати освітні цілі з предмета, певної методики, досягати і оптимально переосмислювати їх під час навчання;

здатність вибудовувати цілісну освітню програму, яка враховувала б індивідуальний підхід до дітей, освітні стандарти, нові педагогічні орієнтири;

співвіднесення сучасної йому реальності з вимогами особистісно орієнтованої освіти, коригування освітнього процесу за критеріями інноваційної діяльності;

здатність бачити індивідуальні здібності дітей і навчати відповідно до їх особливостей;

уміння продуктивно, нестандартно організувати навчання й виховання, тобто забезпечити творення дітьми своїх результатів і, використовуючи інноваційні технології, стимулювати їх розвиток;

володіння технологіями, формами і методами інноваційного навчання, яке передбачає уміння на основі особистого досвіду і мотивів вихованців бути співтворцем мети їх діяльності, зацікавленим і компетентним консультантом і помічником у співвіднесенні мети з результатом, використанні доступних для дітей форм рефлексії та самооцінки;

здатність бачити, адекватно оцінювати, стимулювати відкриття та форми культурного самовираження вихованців;

уміння аналізувати зміни в освітній діяльності, розвитку особистісних якостей вихованців;

здатність до особистісного творчого розвитку, рефлексивної діяльності, усвідомлення значущості, актуальності власних інноваційних пошуків і відкриттів [14].

Готовність педагога до інноваційної діяльності визначають за такими показниками:

1) усвідомлення потреби запровадження педагогічних інновацій у власній педагогічній практиці;

2) інформованість про новітні педагогічні технології, знання новаторських методів роботи;

3) зорієнтованість на створення власних творчих завдань, форм, налаштованість на експериментальну діяльність;

4) готовність до подолання труднощів, пов'язаних зі змістом та організацією інноваційної діяльності;

5) володіння практичними навичками освоєння педагогічних інновацій та розроблення нових.

Ці показники виявляють себе не ізольовано, а в різноманітних поєднаннях і взаємозв'язках. Зокрема, потреба у нововведеннях активізує інтерес до найсвіжіших знань у конкретній галузі, а успішність власної педагогічної інноваційної діяльності допомагає долати труднощі, шукати нові способи діяльності, відстоювати новаторські підходи у взаємодії з тими, хто їх не сприймає.

На основі співвідношення і міри вияву цих показників виокремлюють інтуїтивний, репродуктивний, пошуковий, творчий (продуктивний) рівні сформованості готовності до педагогічних інновацій [14].

Готовність до інноваційної педагогічної діяльності формується не сама по собі, не у віртуальних розмірковуваннях, а під час педагогічної практики, акумулюючи все накопичене на попередньому етапі, сягаючи завдяки цьому значно вищого рівня. Це означає, що кожен попередній рівень такої готовності є передумовою формування нових. Своєчасне, об'єктивне з'ясування рівня сформованої готовності конкретного педагога до інноваційної діяльності дає змогу спланувати роботу щодо розвитку його інноваційного потенціалу, який є важливим компонентом структурних професійних якостей.

Як свідчить аналіз наукової літератури, при формуванні інноваційної поведінки педагога важливо враховувати такі принципи:

1. Принцип рефлексії педагога на власний психолого-педагогічний досвід. Для цього необхідно освоїти способи аналізу і варіювання умов, факторів, які їх супроводжують, і результатів локальних і масштабних педагогічних ситуацій з інших (насамперед, психологічних) позицій. Гнучкий підхід до педагогічного досвіду педагога, кваліфікований аналіз і вибірково-оцінне ставлення до раніше засвоєних методів у поєднанні із засвоєнням нових психологічних знань забезпечують продуктивний синтез психолого-педагогічних знань, новий рівень професійної компетентності.

Рефлексія розкривається у використанні аналізу педагогічної діяльності та її результатів, що охоплює оцінювання професійного рівня, прогнозування професійної успішності, організацію самопізнання та самодіагностики, підтримання стійкого оперативного зворотного зв'язку (від вихованців, колег).

2. Принцип формування орієнтувально-пошукової позиції педагога щодо будь-яких аспектів свого і “чужого” (запозиченого) педагогічного досвіду. Сформованість такої позиції забезпечує обґрунтований підхід до оцінювання можливостей і особливостей реалізації конкретних способів педагогічної взаємодії, визначення умов і меж їх застосування.

3. Принцип формування цілісного підходу до аналізу проблемних педагогічних ситуацій. Особливість таких ситуацій в освітньому процесі полягає у наявності великої кількості учасників зі своїми ролями, способами взаємодії та інтересами. Тому спроби розв'язати проблемну ситуацію, спираючись лише на локальні ознаки, можуть бути невдалими.

4. Принцип формування вміння розв'язувати завдання колегіально з іншими учасниками (вихованцями, колегами). Це забезпечує можливість зіставлення своїх поглядів з поглядами колег, курсантів, пошуку оптимальних рішень не лише завдяки відстоюванню власних позицій, а й за допомогою аналізу інших пропозицій, спільного їх генерування.

Реалізація цих принципів забезпечує системність у підготовці педагога до інноваційної діяльності як у період вузівського навчання, так і на етапі післявузівської освіти та в процесі методичного удосконалення педагогічної майстерності [14].

Інноваційна педагогічна діяльність є одним із видів продуктивної діяльності. Серед її обов'язкових компонентів особливу роль відіграє творчість. Надбання світової і вітчизняної педагогіки, сучасні науково-педагогічні дослідження та практичний досвід багатьох поколінь педагогів переконують у необхідності творчого елемента в педагогічній діяльності. Інноваційні процеси, інноваційна педагогічна діяльність без нього просто неможливі. Специфіка педагогічної творчості

полягає в тому, що її об'єктом і результатом є творення особистості, а не образу, як у мистецтві, чи механізму, конструкції – як у техніці. Педагогічний процес розглядають як спільну творчість (співтворчість) педагога й вихованця в ситуації педагогічної взаємодії, у процесі якої відбувається педагогічне перетворення людини.

Провідною формою і важливою складовою інноваційної педагогічної діяльності є експеримент, результати якого збагачують новими знаннями про навчально-виховний процес, дають змогу переконатися на підставі педагогічної практики в ефективності нових ідей і технологій [2].

В освітній діяльності ВНЗ інноваційна поведінка педагога відіграє особливу роль, оскільки поруч із навчальним відбувається процес службової діяльності. Цей факт ускладнює роботу викладача та вимагає особистісного підходу до викладання навчальних дисциплін з елементами експерименту, використовуючи нові ефективні ідеї та технології.

Викладач, використовуючи теоретичні знання та набуті уміння і навички, створює сприятливу атмосферу для ефективного засвоєння навчального матеріалу. Усе вищезгадане являє собою педагогічну майстерність – високий рівень оволодіння педагогічною діяльністю; комплекс спеціальних знань, умінь і навичок, професійно важливих якостей особистості, що дають змогу педагогу ефективно організувати навчально-пізнавальну, освітню діяльність тих, хто навчається, і здійснювати цілеспрямований педагогічний вплив і взаємодію [3].

Варто зазначити, що в контексті розвитку інноваційної поведінки педагог повинен мати креативний підхід як до навчального, так і до процесу підготовки до занять.

Поняття креативності включає в себе теоретичну та практичну діяльність людини, яка зумовлює одержання об'єктивно нових результатів. Креативна особистість володіє здатністю бачити проблеми під іншим кутом, відкласти стереотипне рішення та звернутися до нового. Така особистість є толерантною до невизначеності, вона прагне бути оригінальною. Їй властивий високий рівень інформованості, ґрунтовні знання. Креативна особистість надзвичайно працелюбна,

вимоглива до себе, для неї характерний низький рівень соціального конформізму. Протягом історії людства ведеться пошук інноваційних, більш досконалих методів навчання, що дозволили б зробити навчальний процес максимально ефективним для кожного студента або курсанта [9]. Необхідно зазначити, що одним зі способів удосконалення освітньої діяльності є оптимальне поєднання різних форм роботи на занятті. Це залежить від індивідуальних особливостей тих, хто навчається, і бажання викладача надати можливість усім членам навчальної групи працювати відповідно до своїх здібностей, інтересів, нахилів.

У поєднанні з інноваційністю та творчістю сучасний педагог-новатор повинен підходити до своєї діяльності креативно, тобто володіти такою рисою, як креативність. Саме креативність сприяє нетрадиційному мисленню людини, яка прагне до нестандартних рішень у своїй діяльності.

Креативність визначається як “творчі можливості людини, що можуть виявлятися в мисленні, почуттях, спілкуванні, окремих видах діяльності, характеризувати особистість в цілому або її окремі сторони. Креативність розглядається як найважливіший і відносно незалежний фактор обдарованості” [10].

Творчий підхід викладача є невід’ємною складовою у його професійній діяльності.

Творчість визначається як діяльність, яка породжує дещо якісно нове та неповторне, вирізняється оригінальністю й суспільною унікальністю. Такий підхід до творчості як до діяльності, яка визначається за її результатом, є певною мірою виправданим з позицій суспільства. Творчість – це те, що поповнює об’єктивізований досвід людства новим змістом, який раніше був у ньому відсутній. У психологічному словнику творчість витлумачується як діяльність, результатом якої є створення нових матеріальних та духовних цінностей [13].

Творчість – діяльність людини, спрямована на створення якісно нових, невідомих раніше духовних або матеріальних цінностей (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо). Необхідними компонентами творчос-

ті є фантазія, уява, психічний зміст якої міститься у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості) [12].

Висновки. Загалом, ретельний аналіз літератури та досліджень вітчизняних та зарубіжних науковців свідчить, що учені одноставні у своїй думці про те, що вкрай необхідним є процес зміни у підходах до викладання дисциплін. Оскільки багатогранний процес реформування освіти, що наразі спостерігається у світі, несе глобальні зміни у життєвий простір людей. Інноваційна поведінка педагога набуває особливого змісту у його професійній діяльності. Адже, саме особистісні та професійні якості викладача є основою для створення нових ідей та технологій в освітньому процесі. Креативність та творчість педагога несе в собі ті необхідні якісні зміни, що вирізняються оригінальністю та незвичністю, породжують ефективні результати у педагогічній діяльності, які відповідають сучасним вимогам та життєвим потребам.

Перспективи подальших розвідок за цим напрямом. Проаналізувати зарубіжний досвід щодо розвитку інноваційної поведінки педагога у контексті оновлення системи освіти у вищих навчальних закладах. Дослідити психолого-педагогічні чинники, що впливають на розвиток інноваційної поведінки викладача.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2-х кн. Кн. 1: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – 280 с.
2. Бодров В. А. Психологія професійної придатності : навчальний посібник для вузів [Електронний ресурс] / В. А. Бодров. – М. : ПЕР СЕ, 2001. – 511 с. – (Сучасна освіта). – Режим доступу : <http://socio.125mb.com/razvitie-lichnosti-professionala-25989.html>
3. Мышление учителя: Личностные механизмы и понятийный аппарат / ред. : Ю. Н. Кулюткин, Г. С. Сухобский. – М. : Педагогика, 1990. – 104 с.
4. Організаційно-педагогічні засади інноваційного розвитку загальноосвітнього навчального закладу : монографія / [Г. Д. Щекатунова, В. В. Тесленко, К. В. Гораш та ін.] ; за наук. ред. Г. Д. Щекатунової. – К. : Педагогічна думка, 2013. – 264 с.

-
5. Педагогічна творчість і майстерність : хрестоматія / укл. Н. В. Гузій. – К. : ІЗМН, 2000. – 168 с.
 6. Слоан Пол. Искусство мыслить незаурядно / Слоан Пол ; пер. с английского. – К. : Companion Group, 2012. – 224 с.
 7. Пащенко М. І. Педагогіка : навчально-методичний посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / М. І. Пащенко, І. В. Красноштан. – Умань : ПП Жовтий О. О., 2012. – 269 с.
 8. Красноштан І. В. Інноваційні технології навчання : словник-довідник / І. В. Красноштан, М. І. Пащенко, В. В. Макарчук. – Умань : ПП Жовтий, 2010. – 194 с.
 9. Поніманська Т. І. Готовність до педагогічних інновацій контексті гуманістичної педагогіки / Поніманська Т. І. // Оновлення змісту і методів дошкільної освіти в Україні : наукові записки. – Рівне : РДГП, 1999. – Вип. 5. – С. 10–15.
 10. Милославский И. Креативный или творческий? / И. Милославский. – М. : МГУ, 2005.
 11. Павлюк Р. О. Креативність як складова частина професійної підготовки / Р. О. Павлюк. – К. : Наукова думка, 2007. – 325 с.
 12. Психологічний словник [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.book.od.ua
 13. Шакуров Р. Х. Творческий рост педагога / Р. Х. Шакуров. – М, 1985. – 80 с.
 14. Психологічний тлумачний словник найсучасніших термінів. – Х. : Прапор, 2009. – 672 с.
 15. Исаев И .Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. / И .Ф. Исаев. – 2-е изд., стер. – М., 2004.
 16. Зварич Т. І. Інноваційна спрямованість педагогічної діяльності : аналітичне дослідження / Т. І. Зварич. – Северодонецьк, 2013.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції о 8.10.2015

Бец І. А. Развитие инновационной культуры педагога в контексте обновления системы образования в высших учебных заведениях

В статье рассматривается вопрос формирования инновационного мышления человека и проводится анализ развития инновацион-

ного поведения педагога в контексте обновления системы образования в ВУЗах.

Ключевые слова: *инновационная культура, педагогическая деятельность, креативность, творчество, развитие, образовательный процесс.*

Bets I. O. The Educator's Innovative Behavior Development in the Context of Educational System Upgrading

The article deals with the analysis of the educator's innovative behavior development in the context of educational system upgrading in the higher educational establishments.

At the level of civilization, the innovative potential of society play a special role that requires people to be able to think systematically and structurally, to find the right information quickly, to make appropriate decisions, to create innovative ideas in different fields of knowledge. This in turn generates social order for new approaches in education, new pedagogical thinking, and a new attitude to the educator's activity, the result of which must be "an innovative person."

The spirit of creativity, constant search should rule for this educational area, which is a ground for new ideas, aspirations, and achievements. Susceptibility to something new and innovative thinking are formed in humans at an early age. Mostly they depend on creative atmosphere in the family, oriented to innovation of higher educational establishments and educators who work directly with the person. Under furbelows conditions, this potential significantly affect the future life.

Professional orientation to innovation focused while studying at the higher educational establishments. This period, when the future specialist is particularly sensitive to the complex problems of education, complex professional situations is considered to be favorable for the development of motivational and value attitude to educational innovation.

Keywords: *innovative behavior, pedagogical activity, creativity, art and creation, development, educational process.*

УДК 378.37.01 : 343.82 (477)

Петро Валерійович Дармограй,
здобувач Національної академії внутрішніх справ, м. Київ

Олег Анатолійович Матеюк,
*доктор психологічних наук, професор, професор кафедри психології
та морально-психологічного забезпечення Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ СКЛАДУ ЩОДО ФОРМУВАННЯ У МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СЛУЖБИ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ

У статті представлено методичні рекомендації щодо формування у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби професійної компетентності, зокрема йдеться про необхідність організації професійної підготовки майбутніх офіцерів пенітенціарної служби на основі компетентнісного підходу з урахуванням особливостей їх управлінської службової діяльності.

Ключові слова: *офіцер пенітенціарної служби, професійна компетентність, методи, методичні рекомендації.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Діяльність офіцера пенітенціарної служби має важливе суспільне значення. У статті 6

Закону України “Про Державну кримінально-виконавчу службу України”, де визначено правові основи організації та діяльності Державної кримінально-виконавчої служби України, її завдання та повноваження, зазначено, що Державна кримінально-виконавча служба України відповідно до закону здійснює правозастосовні та правоохоронні функції [3]. Йдеться про забезпечення формування системи наглядових, соціальних, виховних та профілактичних заходів, які застосовуються до засуджених та осіб, узятих під варту, а також про контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, дотриманням законних прав та інтересів засуджених і осіб, узятих під варту.

Професійна діяльність офіцерів установ виконання покарань передбачає наявність у них особливих владних повноважень, права й обов’язків застосовувати владу від імені закону. Відповідальна й складна праця у сфері правового регулювання ставить офіцерам підвищені вимоги, з чим пов’язана і підвищена увага до формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби у процесі їх фахової підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення зазначеної проблеми та на які опирається автор. Опрацювання проблематики підготовки персоналу до роботи у пенітенціарних установах має тривалу історію. Концептуальні ідеї щодо підготовки пенітенціарного персоналу розроблено в працях О. Кістяківського, М. Лучинського, С. Познишева, І. Фойницького [4], які визначили необхідність спеціальної підготовки персоналу для роботи в тюрмах. У радянські часи важливим досягненням у цій сфері стали розробки вчених, що працювали в галузі “виправно-трудової педагогіки”, зокрема П. Люблінського, Б. Утевського, Е. Ширвіндта та А. Макаренка [2]. Сьогодні організаційно-правові засади і правозастосовну практику пенітенціарної системи досліджують юристи А. Галай, М. Яцишин, Д. Ягунов [5] та ін. У педагогіці концептуальні засади підготовки персоналу органів кримінально-виконавчої системи розробили І. Іваньков, М. Клімов, В. Синьов та ін. Окремі аспекти про-

фесійної компетентності фахівців правоохоронних органів вивчають І. Овсянніков, О. Євсюков, О. Коба, О. Коровкін, Н. Логінова, О. Тогочинський, Т. Трегубенко та ін., безпосередньо підготовку персоналу органів кримінально-виконавчої системи на основі компетентнісного підходу – Ю. Гагарін, В. Костенко [1], А. Хасіятуллін. Застосування компетентнісного підходу у цьому випадку дозволяє будувати навчальний процес відповідно до цілей професійної підготовки та вимог професійної діяльності, узгоджувати вимоги професійної діяльності з практико-орієнтованою спрямованістю освітніх навчальних програм.

Метою статті є висвітлення методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів Державної пенітенціарної служби України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби – це цілеспрямований і організований педагогічний процес цілеспрямованої взаємодії педагогічного колективу ВВНЗ із курсантами для підвищення рівня їх знань, умінь і навичок, розвитку якостей, що необхідні для ефективної професійної діяльності в установах виконання покарань.

Проведений теоретичний аналіз проблеми формування професійної компетентності в майбутніх офіцерів пенітенціарної служби у процесі їх фахової підготовки та результати експериментального дослідження дозволили обґрунтувати методичні рекомендації щодо формування зазначеної професійно важливої властивості.

Загальною методологічною основою формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби є компетентнісний (визначає необхідність побудови навчального процесу відповідно до результатів підготовки фахівця), системний (дозволяє розглядати професійну компетентність офіцера пенітенціарної служби як комплекс взаємозалежних елементів у єдності із зовнішніми факторами та зовнішнім середовищем), інтегративний (допомагає узгодити цілі правової підготовки та формування професійної компетентності, визначити систему правових, психолого-педагогічних знань, умінь і навичок, які забезпечують високий рівень професійної компетентно-

сті), аксіологічний (визначає значення оцінної діяльності фахівця як специфічного засобу, що сприяє підвищенню його правосвідомості й правової культури), діяльнісний (передбачає при організації процесу професійної підготовки майбутніх офіцерів пенітенціарної служби включення їх у різноманітну щодо видів і змісту діяльність для формування у них умінь і навичок професійної компетентності) та особистісно орієнтований (дозволяє розвивати в курсантів вияви яскраво індивідуального, більш диференційовано підходити в навчальному процесі до сукупності знань, які необхідно передати майбутнім фахівцям) підходи. Важливе значення має також дотримання принципів професійної спрямованості, гуманізму, суб'єктивної значимості формування професійної компетентності, соціалізації, наступності, рефлексивності та ін.

Під час формування у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби професійної компетентності слід урахувати, що виконання завдань професійної діяльності в установах виконання покарань потребує від офіцерів уміння орієнтуватися й приймати рішення у складних стандартних та екстраординарних ситуаціях. У цьому контексті для підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності важливе значення має навчання їх універсальних прийомів, способів, алгоритмів професійної діяльності, тобто загального “механізму” правозастосовної, розумової, психічної діяльності, які в сукупності дозволять ефективно виконувати конкретні професійні завдання. З огляду на це важливо організувати професійну підготовку майбутніх офіцерів пенітенціарної служби на основі компетентнісного підходу з урахуванням особливостей їх управлінської службової діяльності.

Для формування у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби управлінських та комунікативних навичок слід використовувати різні методи, зокрема такі технології навчання, які імітують реальні ситуації й моделюють конкретні способи дії. При цьому найбільш ефективними методами практико-орієнтованого навчання, як показує досвід експериментальної роботи, є аналіз конкретних ситуацій та вирішення професійних завдань. Зокрема метод аналізу конкретних ситуацій допомагає створювати сприятливі умови для набуття і розвитку умінь

аналізувати та приймати обґрунтовані рішення в управлінській діяльності. Завдяки цьому методу курсанти можуть навчитися вирішувати більш чи менш складні завдання майбутньої професійної діяльності та управлінські проблеми, що впливають із ситуаційного опису.

У свою чергу метод вирішення професійних завдань можна розглядати як головний дидактичний засіб професійної підготовки майбутніх офіцерів-керівників, як системотвірний елемент в системі формування їх готовності до управління колективом. Вирішення таких видів професійно-орієнтованих завдань, як пізнавально-пошукові, логіко-пошукові, дослідницькі, репродуктивні, рефлексивно-оцінні та творчі, допомагає підвищити рівень пізнавальних потреб майбутніх офіцерів пенітенціарної служби та ефективно формувати у них навички управлінської діяльності. Загалом цей метод через “наближення” навчальної (аудиторної) ситуації до реальної, вирішення курсантами практичних завдань цілепокладання й планування діяльності, пошуку потрібної інформації дозволяє формувати значимі для майбутньої професійної діяльності особистісні якості та необхідні уміння і навички.

При формуванні у курсантів професійної компетентності важливо враховувати, що у діяльності офіцера пенітенціарної служби під час роботи із засудженими часто виникають ситуації, коли законодавчі рамки з різними обмеженнями не завжди відповідають потенціалу педагогічних форм, засобів і методів, а також те, що педагогічні рішення завжди персоніфіковані й багато в чому визначаються особистісними особливостями засудженого й представника пенітенціарної служби. З огляду на це слід розглядати професійну діяльність офіцера пенітенціарної служби як своєрідну сукупність вирішення послідовних проблем, що вимагає від нього певних навичок роботи із проблемними ситуаціями. Саме тому важливо використовувати методи проблемного навчання, яке суттєво впливає на формування діяльнісного компонента професійної компетентності майбутніх офіцерів пенітенціарної служби. Вирішення курсантами створених у навчальному процесі проблемних ситуацій стимулюватиме розвиток їх управлінських здібностей та загалом пізнавальної активності.

З огляду на те, що професійна діяльність офіцера органів пенітенціарної служби відрізняється високим ступенем соціальної відповідальності, консервативності ціннісних орієнтацій, суворою регламентацією умов, важливо звертати увагу на формування світоглядної готовності офіцерів до роботи із засудженими. Територія виправної установи є у філософському розумінні – ареною боротьби світоглядів (суспільного й злочинного), тому що у свідомості засуджених є серйозні протиріччя між загальнолюдськими цінностями, ідеалами й злочинними установками. Для подолання у засуджених цих протиріч між цінностями, ідеалами й оцінкою реальності, незадоволеністю своїм становищем у соціально-економічній і духовній сферах, а також для вирішення різних проблем, розуміння поточної ситуації як етапу розвитку або кризи слід передбачити не тільки засвоєння курсантами комплексу спеціальних і правових знань, що стосуються їх посадових обов'язків, але й звертати увагу на усвідомлення ними своєї відповідальності за ухвалені рішення, прийняття цінностей і орієнтирів гуманістичного світогляду, розуміння загальних законів і принципів світобудови, свого місця у світі. У цьому контексті слід використовувати потенціал гуманітарних дисциплін, що дозволяють розвивати у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби системне бачення категорій вини та покарання, розуміння вибору життєвої стратегії та вироблення загального алгоритму впливу на особистість. Для цього важливо конструювати зміст професійної підготовки майбутніх офіцерів пенітенціарної служби на основі системи професійних, правових та гуманістичних ціннісних пріоритетів як особистісного, так і професійного життя.

З урахуванням того, що для вирішення професійних завдань офіцер установи виконання покарань постійно спілкується з іншими людьми, зокрема колегами, співробітниками інших служб, представниками громадських організацій, засудженими, їх родичами, іншими громадянами, при цьому у кожній ситуації офіцер має уміти налагодити конструктивний контакт зі співрозмовником, уміти здійснювати необхідний індивідуально-виховний вплив на засуджених у процесі індивідуально-виховної роботи, велику увагу при формуванні про-

фесійної компетентності у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби слід звернути на формування у них комунікативних навичок.

У цьому контексті найбільш ефективними слід вважати інтерактивні методи. Такі інтерактивні методи, як дискусія та ділова гра, дозволяють створювати в навчальному процесі ситуації взаємодії, опосередковані змістом професійної діяльності, зокрема ситуації прийняття управлінських рішень, взаємодії з керівництвом й підлеглими, а також ситуації розподілу обов'язків під час організації роботи установи виконання покарань і т. д. Використання інтерактивних методів допомагає вчити майбутніх фахівців усвідомлено й кваліфіковано діяти в різних ситуаціях професійної взаємодії.

З огляду на те, що для професійної компетентності офіцерів пенітенціарної служби найважливіше значення мають ті здатності, які значимі для конкретної предметної діяльності, а також ті, які стосуються загального рівня особистісного розвитку, у тому числі й готовність самостійно підвищувати рівень своєї професійної компетентності, для формування їх професійної компетентності важливо звертати увагу на активізацію самостійної роботи під час планових занять і самостійної підготовки. Під час організації різних видів індивідуальної і колективної навчальної діяльності курсантів слід відповідно до мети й завдань навчальної роботи, а також необхідного результату розробити належне навчально-методичне забезпечення, що має охоплювати систему завдань, засобів та рекомендації щодо їх виконання, а також оціночні засоби для поточного та підсумкового контролю.

При розробці системи завдань для самостійного опрацювання слід урахувувати структуру й логіку навчального матеріалу дисципліни, визначити необхідний та достатній обсяг понять. Ці завдання мають бути різного рівня складності, а також відповідати вимогам послідовності та доступності, опиратися на здобуті знання й життєвий досвід курсантів, викликати у них інтерес. У методичних рекомендаціях щодо самостійної роботи необхідно вказати на її мету, передбачити необхідні пояснення, коментарі, послідовність виконання завдань. За необхідності слід запропонувати ключову інформацію з теми самостійної роботи, а також опорні схеми, смислові опори та

ін. Таке структурування інформації має допомогти курсантам більш глибоко засвоювати, усвідомлювати та виконувати різні види навчальної діяльності.

Для формування професійної компетентності у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби слід використовувати модель формування цієї професійно важливої властивості. Модель формування професійної компетентності майбутніх офіцерів пенітенціарної служби є системою, що охоплює мету й завдання, методологічну основу (принципи функціонування), умови перебігу технологічного процесу, зміст роботи, механізми взаємодії, прийоми й способи досягнення мети та результат. За характером відтворених сторін оригіналу ця модель є структурно-функціональною, оскільки вона імітує спосіб поведінки (функцію) оригіналу та враховує структуру власне професійної компетентності. Структурними блоками моделі є цільовий блок, індивідуально-професійний, змістово-організаційний та оціночно-результативний.

Висновки. Отже, основними методичними рекомендаціями щодо формування в майбутніх офіцерів пенітенціарної служби професійної компетентності є такі: 1) використання компетентнісного, системного, інтегративного, аксіологічного, діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів; 2) дотримання принципів професійної спрямованості, гуманізму, суб'єктивної значимості формування професійної компетентності, соціалізації, наступності, рефлексивності та ін.; 3) організація професійної підготовки майбутніх офіцерів пенітенціарної служби на основі компетентнісного підходу з урахуванням особливостей їх управлінської службової діяльності; 4) використання технологій навчання, які імітують реальні ситуації і моделюють конкретні способи дії для формування у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби управлінських та комунікативних навичок; 5) застосування методу вирішення професійних завдань як системотвірного елемента в системі формування навичок управління колективом; 6) використання потенціалу гуманітарних дисциплін для формування у майбутніх офіцерів пенітенціарної служби системного бачення категорій вини та покарання, розуміння вибору життєвої стратегії та вироблення загального алгоритму впливу на особистість та ін.

Перспективами подальших наукових розвідок у цьому напрямі є вивчення потенціалу гуманітарних дисциплін для формування світоглядної та ціннісної основи професійної компетентності майбутніх офіцерів пенітенціарної служби, а також порівняльний аналіз зарубіжного досвіду формування професійної компетентності представників пенітенціарних установ.

Список використаної літератури

1. Костенко В. А. Формування професійної компетентності молодшого начальницького складу кримінально-виконавчих установ : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Костенко Василь Андрійович. – Хмельницький, 2008. – 302 с.
2. Макаренко А. С. Дисциплина, режим, наказание и поощрение / А. С. Макаренко // Пед. соч. : в 8 т. – Т. 4. – С. 139–153.
3. Про Державну кримінально-виконавчу службу України [Електронний ресурс] : Закон України від 23.06.2005 № 2713–IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 30. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/>
4. Фойницкий И. Я. Учение о наказании в связи с тюремным содержанием / И. Я. Фойницкий. – СПб. : Тип. М-ва пут. сообщ. (А. Бенке), 1889. – 514 с.
5. Ягунов Д. В. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування / Д. В. Ягунов. – 4-те вид., перероб. та доп. – Одеса : Фенікс, 2011. – 445 с.
6. Діденко О. В. Характеристика структурних компонентів творчості як професійної якості офіцерів-прикордонників / Олександр Діденко // Педагогіка і психологія формування творчої особистості : проблеми і пошуки : зб. наук. пр. / ред. кол. : Т. І. Сущенко (голов. ред.) та ін. – Запоріжжя. – 2009. – Вип. 55. – С. 143–150.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 27.10.2015

Дармограй П. В., Матеюк О. А. Методические рекомендации научно-педагогическому составу по формированию у будущих офицеров пенитенциарной службы профессиональной компетентности в процессе профессиональной подготовки

В статье представлены методические рекомендации относительно формирования у будущих офицеров пенитенциарной службы про-

фессиональной компетентности, в частности речь идет о необходимости организации профессиональной подготовки будущих офицеров пенитенциарной службы на основе компетентностного подхода с учетом особенностей их управленческой служебной деятельности; с использованием технологий обучения, которые имитируют реальные ситуации и моделируют конкретные образы действия для формирования у будущих офицеров пенитенциарной службы управленческих и коммуникативных навыков, а также потенциала гуманитарных дисциплин для формирования у будущих офицеров пенитенциарной службы системного видения категорий вины и наказания, понимания выбора жизненной стратегии и использования системного алгоритма влияния на личность осужденного.

Ключевые слова: *офицер пенитенциарной службы, профессиональная компетентность, методы, методические рекомендации.*

Darmogray P. V., Mateiuk O. A. **Methodological recommendations to teaching staff on the formation of professional competence during professional education in future officers of the Penitentiary Service**

The article presents the methodological recommendations of the formation of professional competence in future officers of Penitentiary Service, in particular it goes about the necessity of competent, systematic, integrative, axiological, active and personally oriented approach usage; adherence to the principles of professional orientation, humanism, subjective importance of formation of professional competence, socialization, continuity, reflectivity etc. The author draws attention to the importance of professional training of future officers of the Penitentiary Service on the basis of competent approach, taking to account the characteristics of their management employment activities and usage of educational technologies that simulate real situations and model specific ways of action for the formation of management and communication skills in future officers of the Penitentiary Service.

Given the fact that the professional activities of an officer of the Penitentiary Service have a high degree of social responsibility, conservativeness of values, regimentation of conditions, according to the author, it is important to pay attention to the formation of ideological officers preparedness to

work with convicts. It goes about potential humanitarian disciplines, that allow to develop a systematic vision of guilt and punishment categories in future officers of the Penitentiary Service, understanding the choice of life strategy and developing general impact algorithm on the individual of prisoner. P. V. Darmogray offers to create the content of Penitentiary Service future officers' professional training based on the system of professional, legal and humanistic value priorities both in private and professional life.

Given the fact that to solve professional problems the officer of the penitentiary body constantly communicating with other people, in particular, with colleagues, employees of other services, representatives of public organizations, prisoners, their relatives and other citizens, while in every situation officer must be able to establish a constructive contact with a person, to be able to make the necessary personal and educational impact on convicted in the process of individual and educational work, and according to the author a great attention should be paid, while the formation of professional competence in future officers of the Penitentiary Service, to formation of their communication skills using interactive methods. These techniques help to teach future professionals to act consciously and sufficiently in different situations of professional interaction.

For the formation of professional competence in future officers of Penitentiary Service the researcher considers it necessary to use a model of this professionally important characteristic. The model of professional competence formation of officers of Penitentiary Service is a system that encompasses the purpose and objectives, methodological framework (principles of functioning), the terms of the course of the technological process, job content, interaction mechanisms, methods and ways of achieving goals and result. The nature of the original parties reproduced in this model is the structural and functional, as it simulates the way of behavior (function) of the original and takes into account the structure of the professional competence itself. Building blocks of the model are the target block, individual and professional, contextual and organizational, evaluative and effective.

Keywords: *officer of the Penitentiary Service, professional competence, methods, methodological recommendations.*

УДК 37.032:378.146(477)

Юрій Анатолійович Дем'янюк,
*кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри прикордонної
безпеки Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

Наталія Петрівна Левчук,
*старший викладач кафедри прикордонної безпеки Національної
академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ДІАГНОСТИКА СФОРМОВАНOSTI ОРГАНІЗАТОРСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У ПРОЦЕСІ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

У статті окреслені особливості діагностичного інструментарію щодо вимірювання рівня сформованості організаторської компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників. Систематизовано й уточнено критерії та показники: ціннісно-смысловий (навчальна мотивація, пізнавальний інтерес до військово-організаторської діяльності), когнітивний (повнота, глибина, конкретність, узагальненість та системність військово-організаторських знань), операційно-діяльнісний (повнота, правильність, усвідомленість виконання дій (операцій) відповідних організаторських умінь). Запропоновано оцінювати сформованість організаторської компетентності за трьома взаємозалежними і послідовними рівнями: мінімальним, достатнім, максимальним.

© Дем'янюк Ю. А., Левчук Н. П.

Ключові слова: професійна компетентність, організаторська компетентність, майбутні офіцери-прикордонники, діяльнісний підхід, діагностика, рівні, критерії.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливим завданням модернізації системи вищої освіти України є досягнення високої якості освітньої діяльності в підготовці майбутніх фахівців, зокрема офіцерів-прикордонників. Результатом такої модернізації виступає досягнення Україною європейських освітніх норм і стандартів. Однією з таких норм виступає моніторинг якості навчання майбутніх офіцерів-прикордонників, в основу якого покладено систему діагностики їх професійних якостей.

Ураховуючи динаміку суспільно-політичних змін в Україні та зростання у зв'язку з цим обсягу й складності завдань щодо захисту та оборони державних рубежів, актуалізується проблематика формування такої професійної якості, як організаторська компетентність. Саме від рівня сформованості цієї якості значною мірою залежить успішність виконання майбутніми офіцерами-прикордонниками завдань, покладених на підпорядковані підрозділи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори, організаторська компетентність майбутніх офіцерів та її окремі ознаки розглядаються в контексті змісту й особливостей підготовки курсантів вищого військового навчального закладу (далі – ВВНЗ) до діяльності командира (В. Давидов, С. Муцинов, Д. Коцеруба), шляхів формування професійних якостей військових спеціалістів (В. Балашов, В. Вдовюк, М. Городов), психолого-педагогічного аналізу організаторської діяльності та професійної спрямованості курсантів (М. Нецадим, С. Морозов, В. Райко), підготовки командирів підрозділів до виховної роботи з персоналом (В. Галімов, І. Грязнов, О. Ставицький, В. Ягупов), формування професійних умінь майбутнього офіцера (О. Войцехівський, Ю. Дем'янюк, О. Маковський, Д. Миценко, М. Тарнавський).

Результати аналізу літературних джерел свідчать, що проблематика моніторингу якості навчання та діагностування рівня сформовано-

сті організаторської компетентності в майбутніх офіцерів-прикордонників досліджується переважно з позиції організаційно-педагогічної умови підвищення якості їх професійної підготовки. Натомість діагностика сформованості досліджуваної якості ще не була предметом окремого дослідження.

Метою статті є обґрунтування діагностичного інструментарію щодо вимірювання рівня сформованості організаторської компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивність оцінки організаторської компетентності курсантів ВВНЗ пов'язана із систематизацією та уточненням критеріїв, за яким виноситься оціночне міркування.

Під час визначення критеріїв сформованості організаторської компетентності офіцера-прикордонника пропонується використовувати діяльнісний підхід (П. Гальперін, В. Давидов, О. Леонтьєв, Н. Талізін, А. Усова та ін.), який успішно реалізований в теоретико-експериментальних дослідженнях [17] з питань формування готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності. Ураховуючи потенціал діялісного підходу, а також результати аналізу наукових праць [13; 14; 16; 17], у яких досліджується сутність і структура організаторської компетентності офіцерів-прикордонників, критеріями сформованості досліджуваної компетентності слід вважати: ціннісно-смісловий, когнітивний та операційно-діялісний.

Ціннісно-смісловий критерій характеризує впевненість курсантів в особистій та суспільній вагомості формування у майбутнього фахівця організаторської компетентності, орієнтацію на зацікавлене відношення до організаторської діяльності. У визначенні показників ціннісно-сміслового критерію засадничими є дослідження Л. Божович [2], О. Гребенюка [4], В. Дружиніна [7], І. Зимньої [8], В. Каташева [10]. Результати їх аналізу дозволяють виділити такі показники:

навчальна мотивація щодо оволодіння військово-організаторською діяльністю;

пізнавальний інтерес до військово-організаторської діяльності.

Для діагностики показників ціннісно-смыслового критерію пропонується використовувати:

адаптовану методикау щодо вивчення мотиваційної сфери тих, хто навчається [4];

адаптовану методикау щодо визначення мотивації професійного навчання [10].

Когнітивний критерій характеризує ступінь засвоєння системи військово-спеціальних, психолого-педагогічних знань, що дозволяють здійснювати майбутнім офіцерам-прикордонникам організаторську діяльність. Результати аналізу робіт О. Вербицького [3], І. Лернера [12] та ін. дозволяють виділити кількісні показники когнітивного критерію, якими є “первинні” якості знань: повнота, глибина, конкретність, узагальненість, системність.

Для діагностики показників когнітивного критерію доцільно використовувати контрольні тестові завдання відповідно до вимог, які повинні задовольняти на даному етапі навчання знання курсантів.

Перед проведенням діагностичної процедури чітко визначаються вимоги щодо засвоєння понять організаторської діяльності. Ці вимоги, що відображають основні ознаки, зміст, обсяг понять, їх зв'язки та відношення з іншими поняттями, записуються в протоколі аналізу понять. Обробку результатів виконання тестових завдань курсантами пропонується здійснювати з використанням методів поелементного аналізу понять А. Усової [18]. Зокрема, визначаються:

коефіцієнт повноти засвоєння поняття за формулою

$$Kn = \frac{n}{N},$$

де n – кількість засвоєних (вірно названих та охарактеризованих) суттєвих ознак поняття; N – загальна кількість суттєвих ознак, що підлягають засвоєнню на відповідному етапі засвоєння поняття;

коефіцієнт повноти засвоєння обсягу поняття за формулою:

$$K_o = \frac{n}{N},$$

де n – кількість об'єктів поняття, що засвоєні (вірно названі об'єкти, що охоплюються поняттям, охарактеризовані їх класифікаційні ознаки); N – загальна кількість об'єктів, що охоплюються поняттям;

коефіцієнт повноти засвоєння зв'язків та відношень поняття за формулою

$$K_s = \frac{n}{N},$$

де n – кількість засвоєних (вірно названих та охарактеризованих) зв'язків та відношень поняття; N – загальна кількість зв'язків та відношень поняття;

коефіцієнт повноти засвоєння практичних дій, що відображаються поняттям

$$K_p = \frac{n}{N},$$

де n – кількість засвоєних (вірно названих та охарактеризованих) практичних дій; N – загальна кількість практичних дій, що відображаються поняттям.

Інтегральний коефіцієнт повноти засвоєння знань кожного курсанта розраховується за формулою

$$K(nosp) = \sqrt{(Kn \times K_o \times K_s \times K_p)}, 0 \leq K(nosp) \leq 1.$$

Якщо значення інтегрального коефіцієнта менше 0,7, то рівень повноти засвоєння знань курсантами вважається низьким.

Операційно-діяльнісний критерій характеризує засвоєння курсантами сукупності дій у технологічній послідовності, що забезпечує відтворення циклу організаторської діяльності за визначеними нормами, в якій інтегруються процес постановки командиром і прийняття підлеглими мети; визначення засобів виконання поставленого завдання, передбачення можливих труднощів (бар'єрів), обґрунту-

вання способів їхнього подолання; планування системи дій з виконання завдання, передбачення можливих наслідків своїх дій; оцінки та корекції отриманого результату.

Результати аналізу праць В. Беспалько [1], Д. Іщенко [9], М. Нещадима [15], В. Ягупова [19] та ін. дозволяють виділити основні показники операційно-діяльнісного критерію: повнота виконання дій (операцій); правильність виконання дій; усвідомленість виконання дій. З метою діагностики показників операційно-діяльнісного критерію пропонується знову ж таки використовувати методи поопераційного аналізу А. Усової [18], а також експертної оцінки, самооцінки курсантів.

Методи поопераційного аналізу та експертної оцінки застосовуються для обробки результатів роботи курсантів. Під час перевірки результатів роботи у протоколі аналізу вказуються усі дії (операції), які повинні бути виконані курсантами, щоб добитися бажаного результату. Їх запис здійснюється у такій послідовності, що кожна наступна дія (операція) повинна бути логічним продовженням попередньої або може бути виконаною за умови вірного виконання всіх попередніх. Проти прізвища кожного курсанта проставляється знак “+” у тих рядках, де зазначаються вірно виконані ним дії (операції). За даними протоколу визначається середнє арифметичне значення коефіцієнта повноти виконання дій (операцій) за формулою

$$k = \frac{\sum_{i=1}^N p_i}{pN},$$

де p_i – кількість вірно виконаних курсантом дій (операцій); p – кількість операцій, які повинні бути виконані; N – кількість курсантів, які виконували роботу.

Якщо середнє арифметичне значення коефіцієнта менше 0,7, то рівень повноти та правильності виконання дій (операцій) курсантами вважається низьким.

Також доцільним є визначення експертами на підставі письмових звітів курсантів щодо розв'язання ситуаційних завдань усвідомленості ними своїх дій (операцій) за ступенем їх обґрунтованості:

курсант недостатньо усвідомлює дію, що виконує, не може обґрунтувати свій вибір;

загалом дія усвідомлена, при обґрунтуванні дій курсант припускається незначних помилок;

дія повністю усвідомлена, логічно обґрунтована.

Щодо методу самооцінки, то його реалізація передбачає проведення анкетування курсантів. Їм пропонується оцінити власний рівень володіння організаторською компетентністю за показниками операційно-діяльнісного критерію. Під час розробки питань анкети обов'язково враховується, що переважна більшість курсантів не має підлеглих і не має досвіду організаторської діяльності. Для кожного курсанта на основі його самооцінки встановлюється індекс упевненості щодо ступеня володіння організаторською компетентністю за формuloю

$$Z = \frac{n_1 \times 1 + n_2 \times 0,5 + n_3 \times (-0,5) + n_4 \times (-1) + n_5 \times 0}{n},$$

де n – загальна кількість відповідей; n_1 – кількість відповідей “вмію” (відповідно + 1 бал); n_2 – кількість відповідей “швидше вмію, ніж не вмію” (+ 0,5), n_3 – кількість відповідей “швидше не вмію, ніж вмію” (- 0,5); n_4 – кількість відповідей “не вмію” (- 1); n_5 – кількість відповідей “важко відповісти” (0 балів).

Запропоновані критерії та показники не є вичерпними, але вони дають реальну можливість оцінити сформованість організаторської компетентності в майбутніх офіцерів-прикордонників. Так, їх застосування під час проведення дослідно-експериментальної роботи з урахуванням результатів аналізу низки літературних джерел дало можливість виділити та якісно описати три взаємозалежних і послідовних рівнів сформованості організаторської компетентності, а саме: мінімальний, достатній, максимальний (див. таблицю).

Характеристика рівнів сформованості організаторської компетентності у майбутніх офіцерів-прикордонників

Рівні сформованості організаторської компетентності	Критерії	Якісна характеристика
1	2	3
Мінімальний	Ціннісно-смысловий	Курсанти не розуміють цінності організаторської діяльності. Відрізняються низьким розвитком потреб в оволодінні знаннями та вміннями у сфері організаторської діяльності, відсутністю інтересу до оволодіння нею
	Когнітивний	Курсанти мають мінімальний обсяг військово-спеціальних, психолого-педагогічних знань, що дозволяють здійснювати майбутнім офіцерам-прикордонникам організаторську діяльність. Знання фрагментарні, не глибокі, безсистемні, що свідчить про недостатність їх усвідомлення
	Операційно-діяльнісний	Курсанти можуть виконати лише окремі дії (операції), причому непослідовно, не можуть пояснити своїх дій (операцій), дії (операції) неусвідомлені, не впевнені щодо ступеня оволодіння організаторськими вміннями
Достатній	Ціннісно-смысловий	Для курсантів типовим є розуміння цінності військово-організаторської діяльності, наявність потреб в оволодінні знаннями та вміннями у сфері організаторської діяльності, інтересу до оволодіння нею
	Когнітивний	Курсанти мають достатній обсяг військово-спеціальних, психолого-педагогічних знань, що дозволяють здійснювати майбутнім офіцерам-прикордонникам організаторську діяльність. Знання системні, засвоєні на рівні відтворення
	Операційно-діяльнісний	Курсанти виконують усі необхідні дії (операції), послідовність їх недостатньо продумана, а самі дії недостатньо усвідомлені, недостатньо впевнені щодо ступеня оволодіння організаторськими вміннями

1	2	3
Максимальний	Ціннісно-смысловий	Курсанти мають розуміння особистісної цінності організаторської діяльності, чітко виражені потреби в оволодінні знаннями та вміннями у сфері організаторської діяльності, високий інтерес до оволодіння нею
	Когнітивний	Курсанти мають глибокі, системні військово-спеціальні, психолого-педагогічні знання, що дозволяють здійснювати майбутнім офіцерам-прикордонникам організаторську діяльність, засвоєні на рівні перетворення
	Операційно-діяльнісний	Курсанти виконують усі дії (операції) правильно і в повному обсязі, послідовність їх раціональна, усі дії (операції) цілком усвідомлені, упевнені щодо ступеня оволодіння організаторськими вміннями

Висновки. Отже, діагностику сформованості організаторської компетентності як основної функції моніторингу якості навчання майбутніх офіцерів-прикордонників щодо встановлення її об'єктивної оцінки доцільно здійснювати з використанням таких критеріїв і показників: ціннісно-смыслового (навчальна мотивація, пізнавальний інтерес до військово-організаторської діяльності), когнітивного (повнота, глибина, конкретність, узагальненість та системність військово-організаторських знань), операційно-діялісного (повнота, правильність, усвідомленість виконання дій (операцій) відповідних організаторських умінь). Запропоновані критерії та показники дають можливість оцінювати сформованість організаторської компетентності за трьома взаємозалежними і послідовними рівнями: мінімальним, достатнім, максимальним.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є удосконалення методичного підходу щодо діагностики сформованості організаторської компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників, а також використання можливостей його застосування до вимірювання сформованості інших компетентностей фахівців, володіння якими обумовлено об'єктивними потребами професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Беспалько В. П. Слагаемые педагогической технологии / В. П. Беспалько. – М. : Педагогика, 1989. – 192 с.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Л. И. Божович. – М. : Знание, 1968. – С. 191–201.
3. Вербицкий А. А. Активное обучение в высшей школе : контекстный подход : метод. пособие / А. А. Вербицкий. – М. : Просвещение, 1991. – 207 с.
4. Гребенюк О. С. Основы педагогики индивидуальности : учеб. пособ. / О. С. Гребенюк, Т. Б. Гребенюк. – Калининград : Калинингр. гос. ун-т, 2000. – 572 с.
5. Дем'янюк Ю. А. Сутність і зміст військово-організаторських умінь майбутніх офіцерів-прикордонників / Ю. А. Дем'янюк // Наук. записки Вінниць. держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. Сер. : Педагогіка і психологія : Зб. наук. праць. – Випуск 25 / Редкол. : М. І. Сметанський (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ “Планер”, 2008. – С. 166–170.
6. Дем'янюк Ю. А. Обґрунтування структури військово-організаторських умінь майбутніх офіцерів-прикордонників / Ю. А. Дем'янюк // Зб. наук. пр. № 46. Частина II / гол. ред. Балашов В. О. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2008. – С. 106–109.
7. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология : учеб. пособ. / В. Н. Дружинин. – М. : Инфра, 1997. – 256 с.
8. Зимняя И. А. Педагогическая психология / И. А. Зимняя. – Ростов-на-Дону : Феникс, 1997. – 480 с.
9. Іщенко Д. В. Теорія і практика виховання слухачів вищих військових закладів у процесі навчання : дис... д-ра пед. наук : 20.02.02 / Д. В. Іщенко. – Хмельницький, 1999. – 416 с.
10. Каташев В. Г. Профессиональное самосознание личности и профилизация обучения / В. Г. Каташев, Л. Н. Нугуманова. – Казань : Новое Знание, 1998. – 239 с.
11. Кубицький С. О. Система оцінювання готовності майбутніх офіцерів до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / С. О. Кубицький. – К., 2002. – 19 с.
12. Лернер И. Я. Дидактические основы методов обучения / И. Я. Лернер. – М. : Педагогика, 1981. – 185 с.

13. Маковський О. К. Формування лідерських якостей майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Маковський Олег Казимирович. – Хмельницький, 2002. – 191 с.

14. Миценко Д. В. Формування педагогічних умінь майбутніх офіцерів-радіоінженерів у процесі підготовки до професійної діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Миценко Данііл В'ячеславович. – Хмельницький, 2007. – 217 с.

15. Нещадим М. І. Військова освіта України: історія, теорія, методологія, практика : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 / Нещадим Микола Іванович. – К., 2002. – 56 с.

16. Парашенко Л. І. Формування організаторських та управлінських умінь в учнів ліцею бізнесу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / Л. І. Парашенко. – К., 2002. – 19 с.

17. Тарнавський М. М. Формування культури управлінської діяльності у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Тарнавський Марк Мирославович. – Хмельницький, 2001. – 244 с.

18. Усова А. В. Формирование у школьников научных понятий в процессе обучения / А. В. Усова – М. : Педагогика, 1986. – 174 с.

19. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. посіб. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2002. – 560 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 28.10.2015

Демьянюк Ю. А., Левчук Н. П. Диагностика сформированности организаторской компетентности в процессе мониторинга качества обучения будущих офицеров-пограничников

В статье обозначены особенности диагностического инструментария по измерению уровня сформированности организаторской компетентности у будущих офицеров-пограничников. Систематизированы и уточнены критерии и показатели: ценностно-смысловой (учебная мотивация, познавательный интерес к военно-организаторской деятельности), когнитивный (полнота, глубина, конкретность, обобщенность и системность военно-организаторских знаний), операционно-деятельностный (полнота, правильность, осознанность

выполнения действий (операций) соответствующих организаторских умений). Предложено оценивать сформированность организаторской компетентности по трем взаимозависимым и последовательным уровням: минимальным, достаточным, максимальным.

Ключевые слова: *профессиональная компетентность, организаторская компетентность, будущие офицеры-пограничники, деятельностный подход, диагностика, уровни, критерии.*

Demianiuk Y. A. Levchuk N. P. Formation of organizational competence diagnostics in the process of monitoring the future border guards training quality

The dynamics of political changes in Ukraine and rising in connection with the volume and complexity of the protection tasks and defense of state borders, the problems of formation of such professional quality as organizational competence are actualized. The success of future border guards assigned tasks implementation depends largely on the level of quality of formation to subordinate units. The need for an objective assessment of organizational competence of the higher military educational establishments' cadets requires systematization and refinement of criteria imposed evaluative reasoning. The diagnostic tools on measuring the level of future border guards' organizational competence formation have been outlined in the article. The criteria and indicators have been systematized and clarified: value-semantic (learning motivation, cognitive interest to the military-organizational activities), cognitive (completeness, depth, concrete, generalized and systematic military organizational knowledge), operational (completeness, accuracy, awareness execution actions (operations) of the appropriate organizational skills). The formation of organizational competence has been estimated on three interdependent and consistent levels: minimum, sufficient, maximized. To diagnose the organizational competence formation of the future border guards usage of the following indicators has been proposed: value-semantic criteria – the adapted technique as for studying the motivational sphere of the cadets; the adapted methodology as for determining the motivation of vocational training; cognitive criteria – the tests in accordance with the requirements

to be met at this stage of training cadets; operational criteria – post operational methods of analysis, expert evaluation, cadets' self-assessment. A further improvement of the methodical approach conducting as for the organizational competence future border guards' formation diagnostics has been suggested, and the possibility of its application to the measurement of formed competencies of other professionals, the possession of which is due to the objective needs of the profession.

Keywords: *professional competence, organizational competence, future border guards, activity approach, diagnostics, levels, criteria.*

УДК 37.042:355.23

Олександр Васильович Діденко,
доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри педагогіки
та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

СУТНІСТЬ ЗМІСТ І СТРУКТУРА ПОНЯТТЯ “ПРОФЕСІЙНА НАДІЙНІСТЬ ФАХІВЦЯ”

У статті представлено аналіз наукових досліджень для визначення сутності, змісту і структури поняття “професійна надійність фахівця”. Професійна надійність – це мультисистема, що складається з трьох компонентів – соціально-особистісної, професійно-діяльничої та функціональної надійності. Структурні компоненти системи професійної надійності виконують низку функцій. Кожен компонент професійної надійності не може реалізувати функції всієї системи, у той же час не може виконувати свої функції поза системною організацією. Структурні компоненти взаємопов’язані між собою безпосередніми і опосередкованими зв’язками, тому недоліки у функціонуванні будь-якого з компонентів потенційно призводять до збою в роботі системи в цілому.

Ключові слова: професійна надійність фахівця, структурні компоненти, соціально-особистісна надійність, професійно важливі якості, сутність поняття.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розв’язання проблеми формування професійної надійності фахівця є особливо актуальною для низки професій екстремального профілю (рятувальників,

© Діденко О. В

саперів, пожежників, підводників, співробітників органів внутрішніх справ, прикордонників тощо), для яких характерні екстремальні умови, що не тільки зумовлюють зниження надійності людини, але й шкідливо та небезпечно впливають на неї. Низька фахова надійність працівників екстремальних професій виявляється в браковій психологічній готовності, у низьких морально-вольових якостях, недостатній стійкості до екстремальних чинників професійної діяльності (послаблена працездатність, раннє професійне старіння спеціаліста тощо). У науковій літературі доведено, що розв'язати проблему формування професійної надійності без інтеграції всіх засобів підготовки фахівця неможливо. Високий рівень професійно-особистісних, морально-психологічних (сміливість, цілеспрямованість, рішучість, активність, воля тощо), психофізіологічних якостей, що впливають на стійкість організму до стресу, а також професійні знання, уміння та навички – складники надійності, ефективно формуються лише під впливом комплексу форм, методів, засобів і умов професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Поняття професійної надійності фахівців є одним з провідних серед таких галузей науки, як психологія праці, інженерна психологія, ергономіка, психологія безпеки, екстремальна психологія, професійна освіта тощо. Окремі аспекти проблеми забезпечення професійної надійності фахівців екстремальних професій описані в дослідженнях О. Євсюкова, О. Керницького, М. Козяра, М. Корольчука, С. Лебедевої, Г. Лещенка, Б. Ломова, Р. Макарова, В. Марищука, О. Мохи, О. Парубка, К. Платонова, В. Пліско, Л. Северіної, Р. Шпака та інших. Однак попри широкий спектр наукових праць питання про сутність, зміст і структуру поняття “професійна надійність фахівця” не можна вважати розв'язаним, оскільки нині постійно змінюються технічні засоби діяльності, умови праці, вимоги до фахівців, відбувається активне впровадження комп'ютеризації й автоматизації у всі сфери професійної діяльності, у тому числі й екстремальних професій. Отже, завдання, що постають перед фахівцями, зазнають невпинної модифікації та оновлення.

Метою статті є визначення сутності, змісту і структури поняття “професійна надійність фахівця”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині достатньо важко відтворити хронологію звернення до терміна “надійність” для характеристики різних аспектів функціонування особистісних утворень людини. Досліджуючи історичні тенденції вживання поняття “надійність”, зазначимо, що як характеристика порядності, відповідальності людини це поняття зафіксоване в Конфуція (VI століття до н. е.), який, описуючи якості мудреця, стверджував, що “...довіряється він (учень) людям благонадійним” [1].

Автори філософських трактатів XVII–XVIII ст. неодноразово оперували цим терміном, але жоден не запропонував його тлумачення. Проте з контексту цілком зрозуміло, що вбачає автор у названому терміні. Так, Д. Дідро, Е. Кондильяк, Г. Лейбніц зауважують, що пам’ять людини, як і її судження, можуть бути ненадійними, недосконалими [2, с. 36].

Згідно зі Словником церковно-слов’янської і російської мови, “надійна людина подає ґрунтовну надію, демонструє міць і вірність” [3]. У дореволюційній Росії існувала цілісна система психолого-практичних уявлень про надійність фахівця, шляхи та способи її вивчення, підтримки й забезпечення. Надійність людини традиційно вважали проблемою, що вимагає відбору, контролю та спеціального забезпечення. Так, у працях російського військового письменника М. Бутовського описане чітке розуміння надійності солдата як якості особистості, що виражена в дотриманні певних правил, норм, моральності поведінки тощо. Говорячи про відбір молодших офіцерів, М. Бутовський виокремлює два критерії: надійність і розвиток. При цьому пріоритетною є надійність, що своєю чергою складається з моральності та старанності: “...потрібно надавати перевагу моральності й найбільшій старанності, тому що ці якості найкраще забезпечують надійність майбутнього унтер-офіцера” [4, с. 39].

В. Крук висловлює припущення про те, що на донауковому рівні поняття надійність (благонадійність) характеризувало особистіс-

но-функціонально-діяльні показники людини, тільки пізніше воно з'явилося в технічних науках і психології праці [5, с. 181-188].

Проблема надійності вперше постала об'єктом наукових досліджень у середині ХХ ст. Її визнання та ґрунтовне вивчення пов'язані зі стрімким розвитком технічних наук. За короткий час проблема надійності стала провідною серед питань розвитку техніки. Академік А. Берг влучно зауважив, що немає сенсу шукати розв'язання проблеми надійності, проводячи епізодичні заходи. Ця проблема є вічною, оскільки, доки існуватиме технічна думка, а отже, створюватимуть нову техніку, нові технологічні рішення, проблема надійності, розв'язана на конкретний поточний момент, неминуче виникатиме в майбутньому й ніколи не буде знята остаточно [6].

Однак за короткий час сфера наукових інтересів до цієї проблеми вийшла за межі технічних наук. У цілому можна сказати, що з початку 1960-х років ХХ ст. зацікавлення питаннями надійності все активніше виявляється у філософії, біології, психології.

В інженерній психології надійність витлумачують як здатність людини виконувати обумовлені функції із заданою точністю, у межах певного проміжку часу в конкретних умовах діяльності. Г. Ложкін, Н. Повякель характеризують надійність як “сукупну професійну якість, що є властивістю системи (чи її окремих частин), яка визначається через категорію станів, а стан оцінюється тим, наскільки в певний момент людина чи система управління відповідають вимогам до них” [7, с. 98]. Дослідники трактують професійну надійність спеціаліста як властивість людини, що характеризує її здатність безпомилково виконувати професійну діяльність протягом необхідного терміну за заданих умов, або як здатність підтримувати потрібну якість діяльності в певних умовах упродовж заданого часу.

Оцінювання надійності людини в системах “людина – техніка” ґрунтоване на безвідмовності, безпомилковості дій і відновленні її працездатності. На відміну від надійності технічних пристроїв, надійність фахівця є “складною нелінійною функцією його професійної придатності, научуваності, тренуваності, стресової усталеності, психофізіологічного стану й морально-психологічних якостей” [7, с. 97].

Становлення в інженерній психології проблеми надійності пов'язане з тим, що людина-оператор із певних причин допускає в процесі професійної діяльності різні за характером помилки. Отже, справедливою буде думка, що проблема надійності є похідною проблеми помилок. Ціна людських помилок стрімко зросла з появою складних автоматизованих систем управління. Нерідко розплатою за непрофесійні дії оператора, що керує такими системами, є не тільки зниження показників ефективності й надійності системи управління, економічні та матеріальні втрати, а й загибель людей. Тому для забезпечення необхідної надійності автоматизованих систем управління важливе, часто й вирішальне, значення має надійність виконання функцій її інтегральною, найбільш відповідальною ланкою – людиною. У зв'язку з цим зазначимо, що більшість інженерно-психологічних розробок безпосередньо або опосередковано спрямовані на забезпечення надійності професійної діяльності людини-оператора. Так, у працях В. Небиліцина і Б. Ломова уперше в інженерній психології викладено психологічний зміст проблеми надійності, окреслено шляхи досліджень у цій сфері. На думку вчених, надійність оператора може бути істотно підвищена через узгодження, гармонізацію характеристик людини й машини, тобто завдяки врахуванню особливостей психічних процесів і властивостей людини під час проектування засобів індикації, органів управління, інформаційних панелей, ергономіки робочого місця загалом. Крім того, надійність роботи фахівця безпосередньо корелюється з якістю професійної підготовки, індивідуальними психофізіологічними особливостями й особистісними чинниками.

Б. Ломов кваліфікує поняття “надійність” у якісному й кількісному аспектах. “Як якісна характеристика надійність є здатністю системи (або її ланки, деталі) виконувати необхідні функції в заданий інтервал часу. У кількісному визначенні надійність є ймовірністю того, що система або її елемент будуть виконувати необхідні функції задовільно протягом заданого часу й у заданих умовах” [8, с. 21].

Співзвучну думку висловлює В. Небиліцин стосовно того, що визначення надійності людини може мати не тільки кількісний, але і якісний характер. Використання кількісних (імовірнісних) засобів

оцінювання надійності людини складно реалізувати, оскільки її психологічні й фізіологічні параметри взаємопов'язані та функціують фактично безперервно, а реакції індивіда на суму зовнішніх впливів мають нелінійний характер [9].

На думку В. Бодрова, у дослідженнях Б. Ломова доведений зв'язок надійності людини з її працездатністю, із функціональним станом (утомою), із типологічними властивостями нервової системи. Характеризуючи параметри точності людини, дослідник особливо докладно проаналізував такий параметр надійності, як помилки, запропонувавши їх класифікацію, окресливши підходи до вивчення причин їх виникнення, виокремивши деякі особливості вияву помилок під час сприйняття інформації, розпізнавання сигналів і на інших етапах перетворення інформації [10, с. 36].

За численними даними закордонних дослідників, на надійність професійної діяльності та процес ухвалення рішень впливають різні чинники: складність завдання й інформаційне перевантаження; зовнішні чинники; вік, професійний досвід; рівень розвитку професійно важливих якостей; рівень професійної підготовки фахівця [572] тощо.

У психолого-педагогічній літературі поняття “професійна надійність” нерідко функціонує в одному синонімічному ряду з поняттям “ефективність діяльності”, тобто зі здатністю людини виконувати покладені на неї завдання, своєчасно й точно протягом заданого часу з мінімальними витратами сил, засобів, енергії та ресурсів. Критеріями її ефективності слугують: своєчасність – виконання сформульованого завдання в запланований для цього термін; точність (безпомилковість) – здатність розв'язувати порушену проблему без помилок, оптимально чи в межах дозволених відхилень; надійність – збереження здатності виконувати завдання точно і своєчасно протягом заданого часу (робочого циклу, робочого дня, в особливих ситуаціях тощо); витрата ресурсів – кількість енергії (фізичної, психічної), що витрачає людина в процесі трудової діяльності, а також швидкість відновлення її початкового рівня працездатності.

У низці досліджень поняття надійність витлумачують через категорію працездатності. Так, у роботі А. Губинського, підготовленій у

співавторстві, надійність схарактеризована як властивість зберігати стійку працездатність у певних режимах й умовах роботи. В. Венда та співавтори кваліфікують поняття надійності й окремих її показників також як властивість людини зберігати свою працездатність.

На нашу думку, надійність нерозривно пов'язана з працездатністю як системною властивістю, що утворюється внаслідок включення в діяльність. Професійна надійність характеризує людину за кінцевим результатом діяльності, за точністю та своєчасністю дій у трудовому процесі. Функціональна надійність відображає стійкість та адекватність реактивності організму в конкретних умовах діяльності.

Надійність має когнітивні, смислові, емоційні й моральні детермінанти, що підлягають виміру методами психології. О. Веселова витлумачує моральну надійність професійної діяльності як здатність дотримуватися моральних вимог професійного етичного кодексу, як уміння поводитися морально, залишатися совісним і справедливим у складних обставинах; Є. Стрижов – як характеристику рівня розвитку самосвідомості особистості, за якого життєві цілі й способи їх досягнення усвідомлені, організовані, упорядковані відповідно до норм моралі.

Проблема забезпечення професійної надійності найбільш актуальна для підготовки фахівців, діяльність яких пов'язана з підвищеними вимогами до можливостей і ресурсів людини, екстремальністю умов праці, відповідальністю за результати роботи, великою ціною помилки, ризиком для власного здоров'я й життя.

С. Дружилов витлумачує професійну надійність суб'єкта праці як рівень безвідмовності, безпомилковості та своєчасності його виробничих операцій під час взаємодії з технічною системою або з іншими фахівцями. Надійність – сукупна якість, властивість фахівця, що зумовлена його професійною підготовленістю, досвідом, спрямованістю особистості на діяльність, рівнем здібностей до цієї діяльності та інших професійно важливих якостей. Основним критерієм професійної надійності дослідник визнає поняття “відмова”, тобто припинення дій або діяльності, а також “помилка” – неправильна дія, що призводить до відхилення в роботі техніки або людини за допустимі межі [11].

Конкретно-науковий рівень аналізу дефініції “професійна надійність” вимагає окреслення специфічних, особливих, суттєво відмінних процесуальних ознак професійної надійності фахівців. Природно, що кожен вид професійної діяльності має специфічні процесуальні вимоги до параметрів надійності. Фахівці вважають, що надійність співробітника екстремальної професії – його значуща оперативна характеристика, яка виявляється в екстремальних ситуаціях і пов’язана з необхідністю виконувати в умовах посиленого напруження достатньо складні й відповідальні завдання. Тому на конкретно науковому рівні загальнонаукове визначення поняття “професійна надійність” набуває певної специфіки, конкретики, що вмотивоване особливостями професійної діяльності. Базова загальнонаукова дефініція терміносполучення “професійна надійність” може бути уточнена через конкретизацію суб’єкта професійної діяльності – фахівця з того або іншого виду діяльності, а також окреслення особливостей його роботи в екстремальних умовах. З огляду на це, а також з урахуванням висновків наукових праць дослідників, робочим визначенням поняття “професійна надійність фахівця” є сукупна, системна, інтегральна якість, що виявляється в його здатності зберігати оптимальні робочі параметри професійної діяльності під час роботи в екстремальних умовах і за екстремальних ситуацій протягом часу, необхідного для виконання поставленого завдання. Зважаючи на це, професійна надійність може бути представлена як мультисистема, що складається з трьох компонентів, зокрема соціально-особистісної, фахово-діяльнійної та функціональної надійності.

Соціально-особистісна надійність є провідним, системотвірним чинником, що окреслює цілі, характер, емоційно-психологічну спрямованість майбутнього фахівця на процес і результати навчально-професійної діяльності, зумовлює рівень функціонування всієї системи професійної надійності загалом. У соціально-особистісній надійності унаочнено провідні потреби, мотиви, ціннісні установки та спрямованість майбутніх фахівців на професійну діяльність. У структурі соціально-особистісної надійності відображено такі загальнолюдські якості, як гуманізм, відповідальність, емпатія, почут-

тя обов'язку, прагнення прийти на допомогу, колективізм, товариш-ність тощо.

Фахово-діяльнісна надійність характеризує майбутнього фахівця з погляду професійної підготовленості: його компетентність, стійкість знань, умінь і навичок у змінених умовах діяльності, завадостійкість у роботі, точність, своєчасність та безпомилковість виконання постав-лених завдань.

У руслі функціональної надійності майбутнього авіаційного фа-хівця вивчають як біологічну систему: його стан професійного здо-ров'я, загальну працездатність у звичайних і змінених умовах, профе-сійно важливі фізичні, психічні та психофізіологічні якості, антропо-метричні й біологічні особливості, ступінь відновлюваності, ресурс буферних (адаптаційних) систем тощо.

Висновки. Професійна надійність – це мультисистема, що скла-дається з трьох компонентів, виокремлених згідно з рівнями дослі-дження людини: соціально-особистісна надійність, фахово-діяльнісна надійність та функціональна надійність.

Структурні компоненти системи професійної надійності викону-ють низку функцій. Кожен компонент професійної надійності не може реалізувати функції всієї системи, водночас не може виконувати свої функції поза системною організацією. Структурні компоненти взае-мопов'язані між собою безпосередніми й опосередкованими зв'язка-ми, тому недоліки у функціонуванні будь-якого з компонентів потен-ційно призводять до збою в роботі системи загалом.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку можуть бути пов'язані з розробкою технології формування і розвитку про-фесійної надійності майбутніх фахівців під час їх професійної підго-товки.

Список використаної літератури

1. Конфуций. Афоризми мудрости / под ред. В. В. Бутромеева, В. П. Бу-троева, Н. В. Бутромеева. – М. : Белый город, 2007. – 448 с.
2. Крылов А. А. Психология / А. А. Крылов. – М. : Проспект, 1998. – 320 с.

-
3. Словарь церковно-славянского и русского языка. – Санктпетербургъ : Типография императорской академии наук, 1847. – Т. 2. – С. 46.
 4. Бутовский Н. Д. Воспитательные задачи командира роты / Н. Д. Бутовский // Военный сборник. – СПб., 1884. – № 12. – С. 22–62.
 5. Крук В. М. Психология надежности специалиста: история и современность / В. М. Крук // Вестник МГУ : Серия : Психологические науки. – М. : МГОУ, 2010. – № 3. – С. 181–188.
 6. Ахутин В. М. Деятельность А. И. Берга в области бионики и биомедицинской кибернетики / В. М. Ахутин // Радиоэлектроника и связь. – 1993. – № 1. – С. 13–16.
 7. Ложкин Г. В. Практическая психология в системах “человек – техника” : учеб. пособ. / Г. В. Ложкин, Н. И. Повякель. – К. : МАУП, 2003. – 296 с.
 8. Ломов Б. Ф. Системный подход и система детерминизма в психологии / Б. Ф. Ломов // Психологический журнал. – 1989. – № 4. – С. 19–33.
 9. Небылицын В. Д. Надежность работы оператора в сложной системе управления / В. Д. Небылицын // Хрестоматия по инженерной психологии : учеб.пособие / под ред. Б. А. Душкова. – М. : Высш. шк., 1991. – С. 238–248.
 10. Бодров В. А. Психология и надежность: человек в системах управления техникой/ В. А. Бодров, В. Я. Орлов. – М. : Ин-т психологии РАН, 1998. – 288 с.
 11. Дружилов С. А. Профессионализм человека как объект психологического изучения: системный подход [Электронный ресурс] / С. А. Дружилов. – Режим доступа : <http://novainfo.ru/archive/4/professionalizm-cheloveka>.

Статья надійшла до редакції о 3.12.2015

Диденко А. В. Сущность содержание и структура понятия “профессиональная надежность специалиста”

В статье представлен анализ научных исследований для определения сущности, содержания и структуры понятия “профессиональная надежность специалиста”. Профессиональная надежность – это мультисистема, состоящая из трех компонентов – социально-личностной, профессионально-деятельностной и функциональной надежности. Структурные компоненты системы профессиональной надежности выполняют ряд функций. Каждый компонент профессиональной надежности не может реализовать функции всей системы, в то же вре-

мя не может выполнять свои функции вне системной организации. Структурные компоненты взаимосвязаны между собой непосредственными и опосредованными связями, поэтому недостатки в функционировании любого из компонентов потенциально приводят к сбою в работе системы в целом.

Ключевые слова: профессиональная надежность специалиста, структурные компоненты, социально-личностная надежность, профессионально-важные качества, сущность понятия.

Didenko O. V. **The essence of the content and structure of the concept of “professional reliability professional”**

The article presents analysis of research to determine the nature, content and structure of the concept of “professional reliability professional.”

Solving the problem of forming professional reliability specialist is particularly important for a number of professions extreme profile (rescuers, engineers, firefighters, divers, employees of the Ministry, border guards, etc.), which are characterized by extreme conditions not only cause reduced reliability rights, but also harmful and dangerous influence on her. Low reliability professional staff is in extreme shortage occupations psychological readiness in low moral and volitional qualities, insufficient resistance to extreme factors of professional activity.

The concept of professional reliability of specialists is among the leading areas of science such as psychology of labor, engineering psychology, ergonomics, psychology of security, extreme psychology, professional education. However, despite the wide range of research papers on the essence, content and structure of the concept of “professional reliability specialist” can not be considered solved, because now changing hardware activity, working conditions, requirements for professionals is an active introduction of computerization and automation in all areas of professional activity, including extreme professions.

Professional reliability – Mul'tisistemy is composed of three components – social and personal reliability, professionally-activity safety and functional reliability.

Structural components of the professional reliability performing a number of functions. Each component of professional reliability can not implement the entire system functions at the same time can not carry out its functions systemic organization. Structural components interconnected direct and indirect links as shortcomings in the functioning of any of the components potentially lead to malfunction of the system as a whole.

Keywords: *professional reliable specialist structural components, social and personal reliability, professional-important qualities, the essence of the concept.*

УДК 378.147

Святослав Іванович Дяков,
кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри інженерних спеціальних дисциплін Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів

СУЧАСНІ МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОРГАНІЗАЦІЇ САМОСТІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК

У статті розглянуто особливості організації самостійної підготовки майбутніх офіцерів Сухопутних військ, проведено аналіз видів такої підготовки за цільовим призначенням, розроблено методичні рекомендації щодо змісту та обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання, а також конкретизовано сучасні форми та методи контролю самостійних занять. З'ясовано, що самостійна робота є основним засобом засвоєння навчального матеріалу. Вона спрямована на систематизацію, поглиблення та закріплення отриманих знань, умінь шляхом самостійного вивчення навчального матеріалу, відображеного в підручниках, посібниках, Інтернет-ресурсах, нормативної та законодавчої літератури, розв'язання майбутніх службово-бойових ситуаційних та проблемних завдань, виконання практичних завдань та курсових проектів із залученням інструкторів та співробітників, які безпосередньо брали участь в антитерористичній операції. Запропоновано застосування випереджувальних завдань для самостійного опрацювання напередодні лекцій, семінарів та практичних занять. Стаття також може бути корисна широкому колу спеціалістів, які займаються організацією самостійної підготовки фахівців для силових структур.

Ключові слова: *особливості організації, самостійна підготовка, форми та методи контролю самостійних занять, випереджувальні завдання, методичні рекомендації.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні Збройні Сили України зіткнулися із найсерйознішими загрозами та викликами за весь час існування Української держави. Це і застосування ворогом новітніх зразків стрілецького, артилерійського, реактивного, бронетанкового озброєння та радіоелектронної техніки, і широке застосування безпілотних літальних апаратів для ведення розвідки, і поява видозмінених тактичних форм бойових дій, відмінних від установлених і визначених, зокрема Бойовими статутами Сухопутних військ, і залучення підрозділів тактичних, диверсійно-розвідувальних груп, радників, інструкторів зі складу збройних сил Російської Федерації до безпосередньої участі в бойових діях на сході України. Усе це призвело до розв'язання так званої “гібридної війни”, за якої агресор не ототожнює себе з регулярними військовими формуваннями.

Ситуація на сході України дала чітко всім зрозуміти, що гарантувати незалежність та цілісність нашої держави може лише боездатне, оснащене ефективною зброєю і добре підготовлене військо. При цьому величезна відповідальність щодо покращення підготовки військових кадрів для зони антитерористичної операції (АТО) покладається на воєнну науку та вищі військові навчальні заклади (ВВНЗ) [1].

Виконання таких завдань сьогодні потребує від системи військової освіти підвищення якості професійної підготовки особового складу, розвитку його творчого мислення, прищеплення умінь і навичок самостійно приймати рішення та діяти у складі малих груп, у відриві від основних сил в умовах дефіциту часу, знаходячись під впливом таких екстремальних факторів, як обстріли артилерійськими боеприпасами та реактивними системами залпового вогню, дії на замінованій місцевості та тимчасово окупованій ворогом території тощо. Формування нових специфічних морально-бойових якостей у військовослужбовців з метою формування адекватної протидії цим факторам уже розпочато у ході скорегованого навчального процесу,

однією з організаційних форм якого є самостійна підготовка майбутніх фахівців.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема самостійної підготовки курсантів і раніше привертала до себе увагу науковців, шляхи її організації знайшли відображення в працях вітчизняних учених, зокрема В. Ягупова, Л. Романишиної, О. Діденка, В. Кравчука, В. Петрука, В. Козакова та інших. А психолого-педагогічні основи розвитку професійної компетентності фахівців у ході самостійної підготовки висвітлювались у працях А. Воеводи, О. Коберника, В. Костенка, С. Максименка, М. Михаськової, Т. Яценко. Наукові результати цих науковців свідчать про те, що самостійна підготовка містить у собі значний потенціал для розвитку професійної компетентності майбутніх фахівців силових структур України [2–5].

Метою статті є виявлення особливостей організації самостійної підготовки майбутніх офіцерів, аналіз видів такої підготовки за цільовим призначенням, розробка методичних рекомендацій щодо змісту й обсягу навчального матеріалу для самостійного опрацювання, а також конкретизація сучасних форм і методів контролю самостійних занять.

Виклад основного матеріалу дослідження. Педагогічний практикум проведення самостійної підготовки свідчить про те, що теорія організації самостійної підготовки шляхом використання інтерактивних методів та інформаційних технологій з упровадженням досвіду АТО залишається недостатньо розробленою відповідно до нових вимог, що ставляться до випускників вищих військових навчальних закладів.

Власний педагогічний досвід, набутий у ході організації самостійної роботи курсантів Національної академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного дали – (Академії) свідчить про те, що вона повинна бути спрямована на формування системних знань шляхом застосування сучасних засобів навчання; мобільність і критичність розумової діяльності, вільне володіння засобами обробки інформації, у тому числі в режимі он-лайн; створення умов самостій-

ної творчої діяльності та відповідальності за прийняте рішення щодо бойового застосування сил і засобів.

В умовах постійного корегування змісту навчального процесу з метою своєчасного впровадження у навчальний процес досвіду АТО, в Академії науково-педагогічними працівниками (НПП) застосовуються такі види самостійної підготовки курсантів за цільовим призначенням:

вивчення нового навчального матеріалу: засвоєння інформаційних і методичних джерел інформації; перегляд відеозаписів епізодів бойових зіткнень у зоні АТО; прослуховування аудіо-лекцій, аналіз інформаційних бюлетенів і рекомендацій командування Сухопутних військ та Генерального штабу Збройних Сил України тощо;

вивчення матеріалу з використанням елементів творчості: підготовка та заслуховування звітів учасників АТО, розв'язання нестандартних завдань, подібних до тих, що виникали на сході країни; виконання розрахунково-графічних робіт, пов'язаних з підвищенням захищеності та живучості особового складу й озброєння; участь у ділових іграх і в розборі разом з інструкторами проблемних ситуацій, пов'язаних з діями особового складу під час обстрілів артилерійськими боеприпасами та реактивними системами залпового вогню, дій на замінованій місцевості та тимчасово окупованій ворогом території тощо;

удосконалення теоретичних знань і практичних навичок в умовах квазіпрофесійної діяльності: розробка, оформлення раціоналізаторських пропозицій і виготовлення експериментальних зразків спільно з волонтерськими організаціями, особиста участь в роботі гуртків кафебри за майбутнім професійним спрямуванням; підготовка рефератів, доповідей, інформацій з урахуванням бойових епізодів та тематики АТО; курсове проектування; участь у конкурсах студентських (курсантських) робіт, підготовка та участь у проведенні тактико-спеціальних, командно штабних навчань і тренувань;

поглиблене вивчення матеріалу: підготовка до контрольних заходів, практичних занять, польових виходів, виконання типових завдань та тренування у виконанні нормативів бойової підготовки з залученням інструкторів навчально-тренувальних комплексів.

В умовах Академії НПП під час організації таких видів самостійної підготовки враховують, що на курсантів (особливо молодших курсів) діють три групи труднощів: соціальні, навчальні та професійні. Соціальні труднощі зумовлені зміною місця перебування, новими умовами служби, особливостями спілкування з новим колом НПП, командирів, начальників, співробітників, забезпечуючим персоналом, необхідністю самостійно вести свій бюджет, влаштовувати власний побут, звикати до нового режиму і розпорядку дня та інше. Навчальні труднощі зумовлені новими формами і методами навчання, особливостями організації самостійної роботи, контролю за нею з боку науково-педагогічних працівників.

Ураховуючи вплив вищезазначених груп, з метою підвищення ефективності самостійної підготовки НПП Академії проводять такі профілактичні педагогічні заходи:

ознайомлюють курсантів із психолого-педагогічними особливостями організації навчання;

надають допомогу в оволодінні методами і прийомами засвоєння навчальних дисциплін;

чітко визначають і дозують завдання на кожне самостійне заняття;

забезпечують доступ курсантів до інформаційних та методичних ресурсів кафедр, Академії та Інтернет мережі;

залучають до самостійної підготовки спеціально підготовлених інструкторів та учасників АТО;

толерантно здійснюють контроль та оцінювання самостійної роботи майбутніх офіцерів;

Таким чином, самостійна робота залишається основним засобом засвоєння навчального матеріалу. Вона спрямована на систематизацію, поглиблення та закріплення отриманих знань, умінь шляхом самостійного вивчення навчального матеріалу, відображеного в підручниках, посібниках, Інтернет-ресурсах, нормативної та законодавчої літератури, розв'язання майбутніх службово-бойових ситуаційних та проблемних завдань, виконання практичних завдань і курсових проєктів із залученням інструкторів та співробітників, які безпосередньо брали участь в АТО.

Результати опитування НПП Академії та власний педагогічний досвід організації самостійної підготовки майбутніх офіцерів у сучасних умовах дозволили відпрацювати методичні рекомендації щодо змісту й обсягу навчального матеріалу, що виноситься на самостійне заняття, а також його інформаційно-методичного та матеріально-технічного забезпечення, а саме:

навчальні питання повинні бути викладеними у підручнику, посібнику, інформаційному бюлетені досить повно, бажано з прикладами бойових епізодів;

містити відомості, що поглиблюють знання, отримані на лекції;

не вживати нові поняття, а розширювати уявлення через вже засвоєні поняття і терміни;

передбачати проблемні, ще не повністю вирішені питання;

вимагати наполегливої поглибленої роботи, обдумування та обговорення;

мати можливість вільного доступу до Інтернет мережі, бібліотеки кафедри та Академії;

бути забезпеченими достатньою кількістю літератури, навчальних посібників, навчально-методичних матеріалів, різними зразками вузлів та агрегатів озброєння та військової техніки відповідно до обраної тематики;

початковий обсяг навчального матеріалу, що виноситься на годину самостійного заняття, не повинен перевищувати того обсягу, який викладач планував би на одну годину лекції (практичного, групового чи іншого заняття);

зміст кожного заняття має бути ретельно продуманим, містити питання для самоконтролю, обговорюватися на засіданні кафедри і вноситися в робочу програму навчальної дисципліни.

Реалізацію вищезазначених рекомендації у навчально-виховний процес Академії забезпечують дві взаємопов'язані підсистеми в організації самостійної підготовки курсантів: систематична самостійна робота (розподілена за днями невеликими обсягами) і акордна (комплексна і тривала за часом). Ці підсистеми відображають ритм роботи ВВНЗ і на ньому ґрунтується його планування, організація та управ-

ління. Їх доцільно застосовувати у нерозривній єдності з усіма типами репродуктивного, творчого і комбінованого варіантів самостійної підготовки майбутніх офіцерів.

Крім того, у сучасних умовах для організації самостійної підготовки досить ефективним є застосування випереджувальних завдань, тобто завдань, спрямованих на повне або часткове самостійне оволодіння матеріалом до його вивчення за програмою, а також на підготовку до його засвоєння на занятті [6].

Випереджувальні завдання в Академії підбирають як для індивідуальної, так і для групової самостійної підготовки. Індивідуальні завдання передбачають урахування реальних навчальних можливостей курсантів під час постановки завдання. Вони мають бути різними за складністю, обсягом, терміном виконання, характером навчально-пізнавальної діяльності, якістю та кількістю джерел для виконання тощо. Групові випереджувальні завдання можуть бути спільними для навчальної групи, але зорієнтованими на самостійну роботу кожного, на основі чого здійснюється виконання завдання загалом. На нашу думку, є певні особливості в застосуванні випереджувальних завдань залежно від виду навчальних занять, а саме:

лекція – завдання спрямовують на самостійне ознайомлення з новим матеріалом за підручником, довідковою літературою, на збір фактичного матеріалу для доповнення;

семінарське заняття – завдання орієнтують на вивчення першоджерел, складання плану дискусії, питань для “мозкового штурму”, бесіди, обговорення проблемних питань з учасниками АТО, на розуміння задуму семінарського заняття, підготовки тез наукових доповідей і повідомлень;

практичне заняття – завдання спрямовують на підготовку і проведення екскурсії, рольових і ділових ігор, добір фактичного матеріалу, ознайомлення зі зразками озброєння та військової техніки, складання планів-завдань, програм, вивчення умов та тренування у виконанні нормативів з бойової підготовки тощо.

В умовах застосування кредитно-модульної технології навчання основних завдань НПП стає активна організація та контроль само-

стійної роботи курсантів. Це дає їм можливість корегувати процес самостійної роботи майбутніх офіцерів, застосовуючи такі сучасні форми і методи контролю: відповідь на контрольні або тестові питання; перевірка конспектів; перевірка рефератів; перевірка розв'язаних задач; перевірка розрахунків; перевірка виконаних графічних вправ і завдань; перевірка виконаних індивідуальних завдань [7].

Здійснюючи контроль за результатами самостійної підготовки, науково-педагогічні працівники повинні забезпечувати повну свободу курсантів у здійсненні процесу пізнавальної діяльності, ставлячи їх перед необхідністю вчасно подати конкретний результат. На нашу думку, саме такий контроль досить ефективний, бо кінцевий її результат завжди відображений у конкретних формах: креслення, конспект, реферат, наукове повідомлення, звіт, усна відповідь тощо.

Контролюючи самостійну роботу курсантів, слід виходити з того, що головним у ній є її мотиви та цілі, а саме: для чого потрібна задана тематика самостійної роботи; на розв'язання яких проблем вона спрямована; як ці питання пов'язані з подальшою військово-професійною діяльністю. Тобто основним об'єктом у самостійній роботі, який підлягає контролю, є знайдені і випробувані майбутніми офіцерами шляхи пошуку, постановки і розв'язання проблем.

Висновки. Отже, правильно організована самостійна робота курсантів забезпечує отримання навчальної інформації з різноманітних джерел (від підручника – до Інтернету), формує в них навички самостійного планування і організації власного навчального процесу, що забезпечує перехід до неперервної освіти (самоосвіти) після завершення навчання у ВВНЗ, дає змогу максимально використати лідерські якості особистості завдяки самостійно прорахованому бюджету часу та методів роботи, джерел інформації.

Перспективою подальших розвідок у даному напрямку є створення умов, які відкривають курсантам доступ до самоосвіти, нетрадиційного накопичення знань через мережу Інтернет, розширюють можливості для творчості, неординарного підходу у вирішенні майбутніх професійних завдань і ситуацій, це не просто засоби навчання, а якісно нові технології в підготовці конкуренто-

спроможних фахівців, у переході від початкового до вищого рівнів самостійності.

Крім того, для самостійного опанування навчального матеріалу з кожної навчальної дисципліни, НПП необхідно постійно удосконалювати методичні матеріали різного рівня і призначення (дидактичне забезпечення), при цьому ці матеріали обов'язково повинні передбачати можливість проведення самоконтролю з боку курсанта.

Досліджуючи дані підходи щодо організації самостійної роботи, необхідно надалі її вивчати, розширювати з метою покращення ефективності професійної підготовки й удосконалення навчально-виховного процесу у ВВНЗ.

Список використаної літератури

1. Ткачук П. П. Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ / П. П. Ткачук : збірник тез доповідей Міжнародної науково-технічної конференції (м. Львів, 14–15 травня 2015 року). – Львів : АСВ, 2015. – С. 3.

2. Козаков В. А. Самостоятельная работа студентов и ее информационно-методическое обеспечение : учебное пособие / В. А. Козаков. – К. : Вища школа, 1990. – 248 с.

3. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування професійної компетентності майбутніх фахівців технічних спеціальностей у процесі вивчення фундаментальних дисциплін : монографія / В. А. Петрук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2006. – 292 с.

4. Торічний О. В. Зміст та особливості формування військово-спеціальної компетентності майбутніх офіцерів-прикордонників на базовому етапі / О. В. Торічний // Збірник наук. праць № 61 [гол. ред. Потапчук Є. М.]. – Хмельницький : Вид-во ДПСУ, 2011. – С. 107–111.

5. Ягупов В. В. Концептуальні засади впровадження інформаційних технологій навчання у систему професійної освіти [Електронний ресурс] / В. В. Ягупов. – Режим доступу : [http // www. conference. mdpu. org. ua / conf_ all / confer / 2001 / newtech / 1 / yagupov. htm](http://www.conference.mdpu.org.ua/conf_all/confer/2001/newtech/1/yagupov.htm)

6. Трубавіна І. М. Випереджаючі пізнавальні завдання як засіб організації самостійної роботи...: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.01 / Трубавіна Ірина Миколаївна. – Х., 1995. – 24 с.

7. Кравчук В. В. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна” / В. В. Кравчук. – № 1(7), 2013. – 118 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Полюк В. С.

Стаття надійшла до редакції 22.10.2015

Дяков С. И. Современные методические подходы к организации самостоятельной подготовки будущих офицеров Сухопутных войск

Рассмотрены особенности организации самостоятельной подготовки будущих офицеров Сухопутных войск, проведен анализ видов такой подготовки по целевому назначению, разработаны методические рекомендации относительно содержания и объема учебного материала для самостоятельного усвоения, а также конкретизированы современные формы и методы контроля самостоятельных занятий. Выяснено, что самостоятельная работа является основным средством овладения учебным материалом. Она направлена на систематизацию, углубление и закрепление полученных знаний, умений путем самостоятельного изучения учебного материала, отображенного в учебниках, пособиях, Интернет-ресурсах, нормативной и законодательной литературы; решение будущих служебно-боевых ситуационных и проблемных заданий; выполнение практических задач и курсовых проектов с привлечением инструкторов и сослуживцев, которые непосредственно принимали участие в антитеррористической операции. Предложено применение опережающих заданий для самостоятельного изучения накануне лекций, семинаров и практических занятий. Статья также может быть полезная широкому кругу преподавателей, которые занимаются организацией самостоятельной подготовки специалистов для силовых структур.

Ключевые слова: *особенности организации, самостоятельная подготовка, формы и методы контроля самостоятельных занятий, опережающие задания, методические рекомендации.*

Diakov S. I. Modern methodical approaches to organizing self-training of future officers in the Army

The article describes the features of the organization of self-training of future officers of the Army, analyses types of such training for the intended purpose, develops guidelines for the content and scope of the educational material for self-training and fleshed modern forms and methods of control, as well as specifies modern forms and methods of self-training control.

It was established that self-training is the primary mean of learning. It aims to: systematizing, deepening and consolidation of acquired knowledge, skills through self-studying of training material from course books, manuals, Internet resources, regulatory and legal literature; solving problematic, service and combat situation tasks in the future; completing practical tasks and course projects involving instructors and colleagues who directly participated in the anti-terrorist operation.

The article implemented distribution of types of cadets self-training for their intended purpose, namely:

learning a new educational material: the assimilation of information and methodological sources of information; view of video episodes of armed clashes in the area of anti-terrorist operation; listening to audio lectures, newsletters analysis and recommendations of the Army Command and the General Staff of the Armed Forces of Ukraine, etc;

study of the material with elements of creativity: preparation and hearing reports of the participants of the antiterrorist operation, solving unusual problems similar to those encountered in the east; doing calculation and graphic works related to improving troops and weapons security and survivability; participation in business games and in the analysis, together with the instructors, of problematic situations related to the actions of personnel during shelling with artillery ammunition and multiple launch rocket systems, actions on the mined area and temporarily occupied territory, etc;

improvement of theoretical knowledge and practical skills in a quasi-professional activity: development, design of innovations and manufacturing of experimental samples in conjunction with voluntary organizations, private participation in the department workshops according to future professional direction; preparation of essays, reports, information, based on the experience of combat scenes and the antiterrorist operation; course design; participation in contests of students' (cadets') works, preparation and participation in special tactical and command post exercises and training;

depth study of the material: preparation for audits, workshops, field training exercises, execution of typical tasks and training in the implementation of standards of combat training with the assistance of instructors of training complexes.

It suggested usage of advanced tasks for independent work before lectures, seminars and workshops. The article can be also useful to a wide range of professionals involved in the organization of self-training for the force structures.

Keywords: *features of organization, self-training, forms and methods of self-training control, anticipating the problem, methodical recommendations.*

УДК 355.237.1

Ольга Сергіївна Кіреєва,
*кандидат психологічних наук, доцент кафедри управління
оперативно-розшуковою діяльністю Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ КРИМІНАЛЬНИХ АНАЛІТИКІВ НА СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ КУРСАХ ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

У статті розглядаються сучасні підходи до проблеми наукового супроводу професійної освіти і навчання кримінальних аналітиків у Державній прикордонній службі України. Здійснено аналіз шляхів завершення післядипломної освіти офіцерів Державної прикордонної служби України. Запропоновано модель підвищення кваліфікації персоналу підрозділів кримінальних аналітиків Державної прикордонної служби України з урахуванням процесів реформування сучасності

Ключові слова: *післядипломна освіта, кримінальний аналітик, модель, підвищення кваліфікації.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Практика діяльності підрозділів кримінального аналізу Державної прикордонної служби України за останні п'ять років свідчить, що застосування сучасних технологій інформаційно-аналітичного забезпечення дає можливість мінімізувати витрати часу оперативних працівників та оперативно-розшукового підрозділу загалом на вирішення поставлених завдань та значно підвищити якість їх оперативно-розшукової діяльності.

© Кіреєва О. С.

Однак роботу підрозділів кримінального аналізу ускладнює недостатня професійна підготовка кримінальних аналітиків, що обумовлено незначним строком використання кримінального аналізу в оперативно-розшукових підрозділах Державної прикордонної служби України.

Тому одним зі способів підвищення кваліфікації персоналу підрозділів кримінальних аналітиків Державної прикордонної служби України є проведення на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького спеціалізованих курсів кримінальних аналітиків.

Аналіз сучасних досліджень і публікацій, в яких започатковано вивчення даної проблеми та на які опирається автор. Суттєві особливості функціонування системи післядипломної педагогічної освіти на регіональному рівні висвітлюють у своїх публікаціях В. Бондар, О. Владиславлев, І. Жерносек, В. Маслов, В. Олійник, В. Оношкін, В. Тонконога. Управлінські засади в освітянській сфері висвітлено провідними вченими та практиками, такими як Л. Даниленко, Г. Єльнікова, О. Зайченко, Л. Карамушка, В. Луговий, В. Маслов, Н. Мельтюхова, Г. Одинцова.

Окрім загальні та правові аспекти державного управління, проблеми їх розвитку, сучасний стан досліджують Б. Жебровський, В. Живодьор, С. Клепко, В. Корженко, В. Майборода, С. Майборода, І. Медведєв, А. Медведєв, Т. Сорочан. Проблему підвищення кваліфікаційних характеристик персоналу розкривають у своїх працях багато вітчизняних і зарубіжних науковців, а саме: Л. Балабанові, О. Гапоненко, О. Грішнова, О. Сардак, Л. Лисого, Л. Пошелюжна, В. Савченко, Дж. Стедвик та ін. Різні аспекти проблеми інформаційно-аналітичного забезпечення оперативно-розшукової діяльності досліджувались сучасними вітчизняними науковцями: М. Бандуркою, В. Вишнею, Е. Дідоренком, Ф. Довженковим, В. Євтушком, В. Журавльовим, В. Захаровим, В. Пчолкіним, М. Перепелицею, В. Регульським, І. Сервецьким, О. Снігерьовим та іншими.

Метою статті є огляд організації підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького та розроблення заходів щодо її вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом усього історичного розвитку в суспільстві постійно і безперервно відбуваються етнічні, суспільно-економічні та політичні трансформації, які відображають діяльність конкретних груп людей, організацій і об'єднань. Ці обставини певним чином посприяли виникненню криміногенних явищ і функціонування конкретних форм організованої злочинності, у тому числі і міжнародної транскордонної злочинності.

Аналіз діяльності органів та підрозділів Державної прикордонної служби України щодо протидії організованих злочинності на державному кордоні вказує на те, що здійснення оперативно-службової діяльності органів охорони державного кордону України потребує вдосконалення. Сучасний стан боротьби зі злочинністю характеризується запровадженням міжнародних стандартів управління інформацією у сфері боротьби з організованою злочинністю, у тому числі і на державному кордоні.

З цією метою в оперативно-розшукових органах прикордонного відомства України було створено підрозділи кримінального аналізу. Застосування підрозділів кримінального аналізу в оперативно-розшуковій діяльності сприяє отриманню позитивних результатів у протидії злочинності.

Однак у процесі функціонування підрозділів кримінального аналізу виник низка суттєвих проблем, а саме: відсутність відповідно підготованих кадрів, недостатній досвід наявного персоналу. Крім того, ураховуючи те, що посада кримінального аналітика здебільшого дозволяє отримати офіцеру лише звання "майор", навіть підготовлені кримінальні аналітики не затримуються більше 3–4 років на посаді, що обумовлює постійну потребу в нових кваліфікованих кадрах. Тому для вирішення даної проблеми гостро постає питання післядипломної освіти офіцерів, які перебувають на посадах кримінальних аналітиків та офіцерів, які знаходяться в резерві висунення на дані посади.

Метою післядипломної освіти кримінальних аналітиків є задоволення їх індивідуальних потреб в особистісному та професійному зростанні, а також забезпечення потреб прикордонного відомства в кваліфікованих кадрах високого рівня професіоналізму та культури, здатних компетентно і відповідально виконувати посадові функції [1].

Серед завдань післядипломної освіти, що мають вирішуватись, велику увагу покладають на вдосконалення нормативно-правової бази. Післядипломну освіту слід розглядати не лише як систему підвищення кваліфікації та перепідготовки дипломованих спеціалістів, а й як форму освіти дорослих, виходячи з їх індивідуальних потреб у здобутті певних знань, вироблення навичок і умінь, особистісного і професійного зростання.

Організація та здійснення післядипломної освіти на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького регламентується Конституцією України, законами України “Про освіту”, “Про вищу освіту”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про мови”, Національною доктриною розвитку освіти в Україні, постановою Кабінету Міністрів України “Про створення єдиної системи військової освіти”.

Зміст післядипломної освіти визначається на основі вимог суспільства до кадрового забезпечення галузей господарства, до засобів, форм і методів професійної діяльності на основі освітньо-професійних програм відповідного напрямку та включає широкий спектр фахової, соціальної, економічної, правової підготовки фахівців [2].

Післядипломна освіта може охоплювати:

перепідготовку з присвоєнням відповідної кваліфікації за акредитованими напрямами і спеціальностями згідно з вимогами Державних стандартів вищої освіти;

здобуття наступної вищої освіти (другої вищої освіти) з присвоєнням відповідної кваліфікації за акредитованими напрямами і спеціальностями згідно з вимогами Державних стандартів вищої освіти;

підвищення кваліфікації фахівців, науково-педагогічних та педагогічних працівників за акредитованими напрямами і спеціальностями за середньостроковими програмами;

підвищення кваліфікації, спеціалізації та стажування за короткостроковими програмами у формі семінарів і тренінгів.

Таким чином, підвищення кваліфікації кримінальними аналітиками на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького є однією із підсистем післядипломної педагогічної освіти.

Процес навчання в системі підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків спрямований на здійснення таких цілей:

задоволення інтересів офіцерів оперативно-розшукових підрозділів у постійному підвищенні їх професійного та загальноосвітнього рівнів;

соціального захисту офіцерів оперативно-розшукових підрозділів шляхом підвищення кваліфікації та одержання нової спеціальності на основі наявного освітнього рівня, досвіду практичної діяльності;

забезпечення потреб прикордонного відомства у висококваліфікованих конкурентоспроможних фахівцях;

стимулювання наукового пошуку і впровадження досягнень вітчизняної та зарубіжної науки в практику діяльності;

визначення перспективних шляхів розвитку і підвищення ефективності галузі кримінального аналізу на основі глибокого аналізу існуючої практики та прогнозування розробок [3].

Незважаючи на повну, здавалося б, ефективність підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, все ж існують деякі проблемні питання, які потребують вирішення, а саме:

1. Проблемні ситуації, які заважають ефективному та якісному підвищенню кваліфікації кримінальних аналітиків (відсутність мотивації до навчання, небажання щось змінювати через незнання подальших перспектив тощо). Низька мотивація до підвищення кваліфікації або взагалі її відсутність обумовлена тим, що не окреслені чітко цілі підвищення кваліфікації та не визначені позитивні сторони. Така позиція характерна для осіб з невисоким досвідом навчання.

Відомо також, що специфіка розвитку мотивації залежить від розвитку навичок вчитися, самоорганізації, саморегуляції тощо, тобто від особистісного розвитку взагалі. Післядипломне навчання дає можливість включати професійну орієнтацію як провідну компоненту індивідуалізації навчання. Завдяки цьому формується почуття відповідальності та створюються такі умови, щоб поставити того, хто навчається, перед необхідністю не тільки самостійно добувати знання, але й застосовувати їх для розв'язання конкретних професійно значущих проблемних ситуацій [3].

Для вирішення даної проблеми нами було запропоновано алгоритм вирішення проблемних ситуацій у ході підвищення кваліфікації персоналу. У даному алгоритмі нами окреслено основні проблемні питання у даному напрямку та визначено шляхи їх вирішення, що відображено на рис 1.

2. Існуюча модель навчання кримінальних аналітиків на курсах підвищення на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького призначена для організації підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків з числа офіцерів Державної прикордонної служби України, які мають необхідний обсяг знань з питань оперативно-розшукової діяльності, досвід такої діяльності і проходять службу в підрозділах кримінального аналізу (плануються для призначення в такі підрозділи), однак вона має низку недоліків, що роблять її недосконалою.

На сьогодні кримінальним аналітикам для підвищення кваліфікації пропонується пройти три види курсів підвищення кваліфікації: “Оперативний кримінальний аналіз” (180 год), “Стратегічний кримінальний аналіз” (30 год), “Використання iBase” (36 год). Програми даних курсів підвищення кваліфікації розраховані на офіцерів – кримінальних аналітиків, які проходять службу безпосередньо в підрозділах кримінального аналізу, однак як вже зазначалося вище, кримінальні аналітики на посаді дуже часто змінюються.

Крім того, опитування кримінальних аналітиків, які проходили підвищення кваліфікації на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, показали, що дуже часто кримінальні аналітики виконують завдання щодо підготовки продуктів кримінального аналізу, які б могли виконувати оперативні працівники прикордонних оперативно-розшукових відділень самостійно. Однак через відсутність знань щодо основ здійснення кримінального аналізу оперативні працівники прикордонних оперативно-розшукових відділень вимушені звертатися за допомогою до кримінальних аналітиків, що суттєво ускладнює роботу.

Таким чином, для вирішення даної проблемної ситуації нами запропоновано внести деякі зміни до моделі підготовки кримінальних аналітиків.

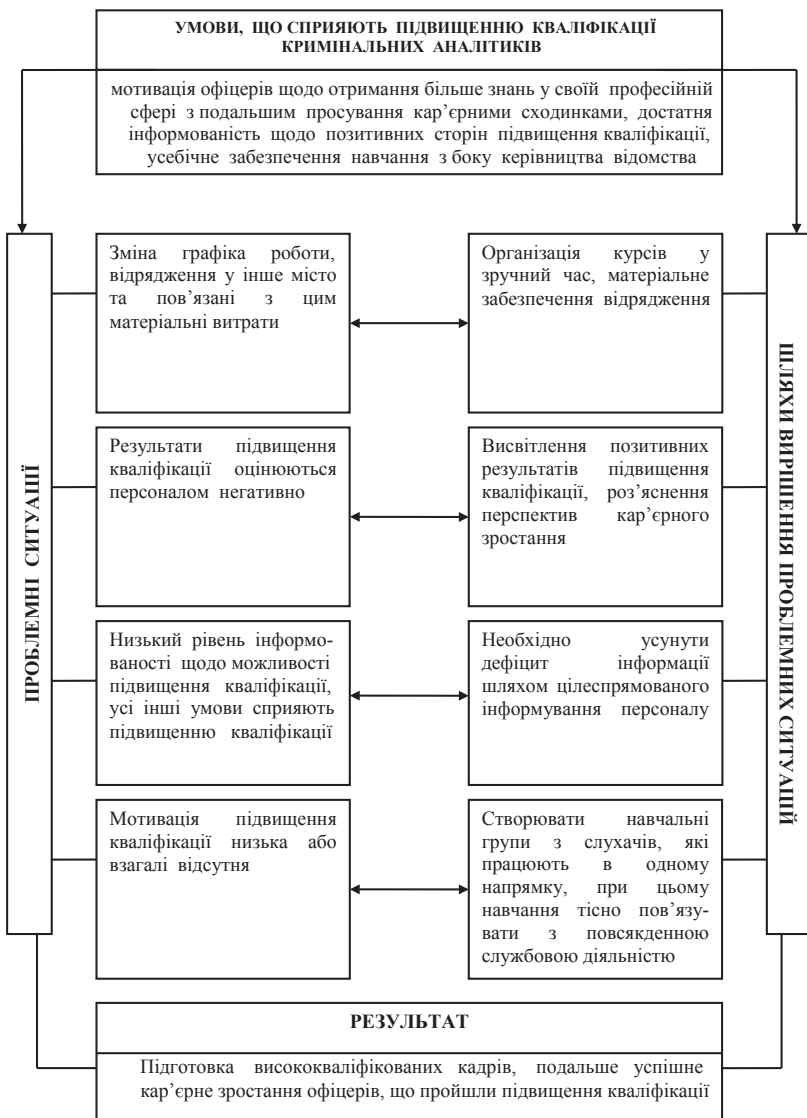

Рис. 1. Алгоритм вирішення проблемних ситуацій у ході підвищення кваліфікації персоналу

Під час розробки зміненої моделі навчання кримінальних аналітиків нами враховувався як педагогічний компонент, так і компонент забезпечення.

Як теоретико-методологічна основа нами обраний системно-діяльнісний підхід, специфіка якого полягає в узгодженому поєднанні двох підходів – системного та діяльнісного, що найбільш відповідають цілям нашого дослідження.

Системний підхід дозволяє здійснити розробку структурно-функціональної моделі процесу професійної підготовки офіцера за програмою післядипломної освіти.

Сенс діяльнісного підходу полягає в тому, що оволодіння змістом соціально-правового досвіду, накопиченого людством за всю історію його існування, повинно здійснюватися у процесі активної діяльності суб'єкта.

З позицій цього підходу діяльність розглядається як головне джерело формування особистості і фактор її розвитку [4].

Спираючись на основні положення даного підходу, ми розглядаємо процес оволодіння знаннями і практичними вміннями на основі їх органічної інтеграції без розриву у часі, оскільки досягнення мети професійної підготовки кримінального аналітика можливо тільки на основі організації спільної діяльності основних суб'єктів освітнього процесу.

Запропонована нами модель професійної підготовки кримінальних аналітиків складається з трьох рівнів, що обумовлено різним рівнем фаховою підготовкою та професійного досвіду. Таким чином, початковий рівень передбачає базову підготовку кримінальних аналітиків, у яких незначний або взагалі відсутній досвід роботи у даній сфері.

На даному етапі кримінальним аналітикам пропонується навчання на “Спеціалізованому курсі оперативного кримінального аналізу”. Даний курс триває 28 діб і охоплює 12 навчальних тем, після закінчення курсу кримінальні аналітики повинні знати:

поняття аналітичної діяльності, кримінального аналізу та його види;
сутність процесу кримінального аналізу, етапи та послідовність дій щодо здійснення кримінального аналізу з використанням наявної інформації та баз даних;

поняття та порядок формулювання криміналістичних версій;
поняття та призначення діаграм зв'язків, подій, діяльності, перебігу товарів, телефонного аналізу, аналізу телефонних роздруківок, аналізу правопорушення, злочину;

призначення та порядок здійснення порівняльного аналізу злочинів;
призначення та порядок застосування аналітичної техніки у процесі кримінального аналізу та комп'ютерного програмного забезпечення "Analisy's Notebook", представлення результатів аналітичних дій.

Другий рівень нашої моделі – це середній рівень, він розрахований на кримінальних аналітиків, що вже мають певний досвід роботи у даній сфері та пройшли навчання "Спеціалізованому курсі оперативного кримінального аналізу". На другому рівні пропонується два види курсу "Курс стратегічного кримінального аналізу" та "Курс з використання програмного забезпечення iBase", під час проходження яких кримінальні аналітики поглиблюють свої знання у сфері використання кримінального аналізу.

Ураховуючи те, що технології використання кримінального аналізу не стоять на місці і постійно змінюються, навіть досвідчений кримінальний аналітик потребує постійного удосконалення своєї професійної підготовки.

З цією метою в нашій моделі запропоновано третій рівень, на якому передбачено проведення тренінгів, зборів кримінальних аналітиків, семінарів-конференцій та форумів кримінальних аналітиків. Проведення таких заходів дозволить кримінальним аналітикам обмінюватися досвідом, бути в курсі останніх подій і інноваційних технологій. Крім того, форуми кримінальних аналітиків дозволить підвищувати свій професійний рівень без відриву від роботи, що дозволить збільшити аудиторію задіяних у дискусії осіб.

На жаль, на сьогодні підготовка на третьому рівні знаходиться на початковому етапі розвитку, але кафедрою управління оперативно-розшуковою діяльністю Національної академії Державної прикордонної служби України прикладаються всі зусилля щоб окреслена нами модель професійної підготовки кримінального аналітика працювала у повному обсязі.

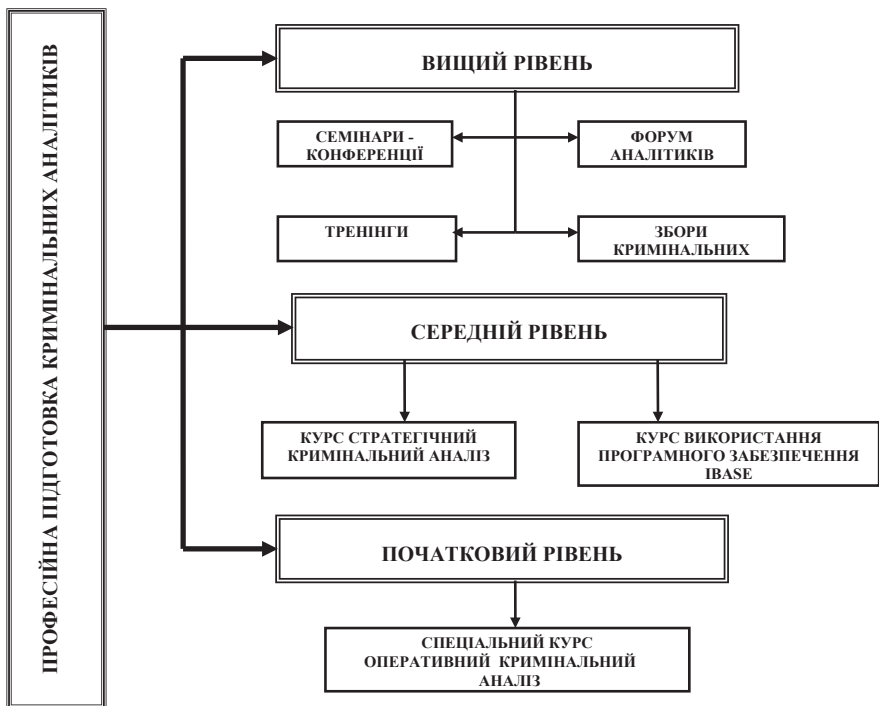

Рис. 2. Модель професійної підготовки кримінального аналітика

Висновки. Підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків скеровано на послідовне вдосконалення їх професійних знань, умінь і навичок, зростання професійної майстерності в галузі кримінального аналізу.

Особливість підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків полягає в тому, що слухачами є офіцери оперативно-розшукових підрозділів, які вже володіють певними знаннями і практичними навичками виконання професійних обов'язків і можуть критично ставитися до навчального матеріалу, прагнучи отримати саме те, що їм перш за все потрібно для професійної діяльності.

Проблематика навчання на спеціалізованих курсах кримінальних аналітиків охоплює сфери застосування аналітичного та креативно-

го мислення, формулювання і презентації висновків й рекомендацій щодо можливих подальших дій з використанням комп'ютерної програми "Analysts Notebook", "EXCEL", "PowerPoint" та ін.

Підвищення кваліфікації кримінальних аналітиків має певні завдання, які є специфічними, орієнтуються на отримання практичних навиків у галузі кримінального аналізу.

Список використаної літератури

1. Про вищу освіту : Закон України // Освіта України. – 2002. – 26 липня (№ 17).
2. Даниленко Л. Інноваційні педагогічні технології в закладах освіти / Л. Даниленко // Імідж сучасного педагога. – 2009 – № 3–4. – С. 6–9.
3. Зайченко О. Зміст підготовки начальників районних управлінь освіти в системі післядипломної педагогічної освіти / О. Зайченко // Післядипломна освіта в Україні. – 2011. – № 2. – С. 72–73.
4. Книга методиста: Довідково-методичне видання / упоряд. Г. М. Ливиненко, О. М. Вернидуб. – Харків : Торсінг плюс, 2012. – 672 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук Гнидюк О. Я.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2015

Киреева А. С. Особенности подготовки криминальных аналитиков на специализированных курсах повышения квалификации

В статье рассматриваются современные подходы к проблеме научного сопровождения профессионального образования и обучения криминальных аналитиков в Государственной пограничной службе Украины. Осуществлен анализ путей внедрения последипломного образования офицеров Государственной пограничной службы Украины. Предложена модель повышения квалификации персонала подразделений криминальных аналитиков Государственной пограничной службы Украины с учетом процессов реформирования современности.

Ключевые слова: *последипломное образование, криминальный аналитик, модель, повышение квалификации.*

Kireyeva O. S. **As to the criminal analysts training at specialized training courses**

Today there is an insufficient number of qualified specialists in criminal analysis units.

In addition, taking into consideration that criminal analyst position, in most cases, gives the possibility for officer only to receive rank of “major” even prepared criminal analysts do not stay more than 3-4 years on position, it stipulates the constant need for new skilled cadres.

Therefore, the question of postgraduate education of officers who are in positions of criminal analysts and officers who are in reserve of nomination for this position arises in order to solve this problem.

Despite the complete efficiency of criminal analysts training at the National Academy of State Border Guard Service named after B. Khmel'nitsky, there are still some issues that need to be solved.

The first problematic issue – is problematic situations that interfere the effective and qualitative certification training of criminal analysts (lack of motivation to learn, the undesirability to change something, because of ignorance of the future prospects, etc.). Low motivation to certification training or even its absence, is stipulated by the fact that there are no defined objectives of certification training and no benefits. This position is typical for people with low experience of education.

We have proposed algorithm for problem situations solving in the certification training of personnel. The main problems in this are endways of their solution have been outlined in this algorithm.

The second problematic issue is that existing learning model of criminal analysts has several disadvantages that make it imperfect.

We have offered to make some changes to the model of criminal analysts training in order to solve this problem situation.

During working out of the amended model of criminal analysts training we have taken into account as a pedagogical component, and providing component.

The proposed model of criminal analysts training consists of three levels, due to the different levels of professional training and professional ex-

perience. Thus, the initial training level provides basic training of criminal analysts who have little or no experience in this area. At this stage a criminal analysts are offered training at the “Specialized course of operational criminal analysis”.

The second level of our model – is medium level, it is made for criminal analysts who already have some experience in this field and trained at “Specialized course of operational criminal analysis”.

At the second level there are two types of courses “The course of strategic criminal analysis” and “The course with using of software iBase”, after completed of which criminal analyst’s will deepen their knowledge in the field of criminal analysis.

Taking into account that the use of criminal analysis technology is not stable and is constantly changing, even an experienced criminal analyst requires constant improvement of his professional training.

The third level has been proposed, which provides training, meetings of criminal analysts, seminars, conferences and forums of criminal analysts.

Keywords: *postgraduate education, criminal analyst, model, certification training.*

УДК 378: 371.134:315:355

Олександр Євгенійович Коваль,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ДИДАКТИКО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ПРОЕКТУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЇ ПРОГРАМИ З ДИСЦИПЛІНИ “ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА”

У представленій статті автор розкриває зміст понять “проекткування”, “моніторинг”, “прогнозування”. Виокремлено основні складові дидактико-технологічного проектування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” для майбутніх офіцерів-прикордонників. Дається детальний аналіз усіх складових зазначеного процесу.

Ключові слова: *майбутні фахівці, проектування, вогнева підготовка.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Структурна перебудова української держави формує вимоги щодо характеру й послідовності реформування всіх рівнів національної освіти. Освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами. Вища освіта спрямована на забезпечення фундаментальної наукової, загальнокультурної, практичної підготовки фахівців, які мають визначати темпи і рівень науково-технічного, економічного та соціально-культурного прогресу, формування інтелектуального потенціалу нації на всебічний розвиток особистості як найвищої цінності суспільства.

Сучасна система вищої військової освіти в Україні перебуває у стані, що не задовольняє вимоги, які постають в умовах розбудови української державності, культурного та духовного відродження українського народу. Це виявляється передусім у невідповідності освіти запитам особистості, суспільним потребам та світовим досягненням людства; у зміцненні соціального престижу освіченості та інтелектуальної діяльності. Потребує відповідного оновлення і система підготовки майбутніх фахівців вищого навчального закладу прикордонного відомства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Аналіз наукової педагогічної, психологічної, військової та філософської літератури із запропонованої проблеми, доводить відсутність наукових досліджень щодо проблем реформування системи вищої військової освіти.

Ретельний ретроспективний аналіз дисертаційних робіт, монографій і наукових статей переконливо довів, що проблема підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності є актуальною. У контексті запропонованого дослідження особливої уваги заслуговують праці В. Балашова [1], І. Грязнова [5], О. Діденка [6], Д. Іщенко [7], С. Капітанець [8], В. Миропольської [10], М. Недбая [11], Є. Потапчука [13], які розглядали проблеми професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів та особливості формування у них професійних знань, умінь, навичок та різних видів компетентностей.

Метою статті є аналіз особливостей дидактико-технологічного проектування змісту робочої навчальної програми з дисципліни “Вогнева підготовка”.

Виклад основного матеріалу дослідження. Стратегічними завданнями реформування вищої освіти, і зокрема вищої військової освіти є: перехід до гнучкої, динамічної ступеневої системи підготовки фахівців, яка дасть змогу задовольняти потреби і можливості особистості в здобутті певного освітнього і кваліфікаційного рівнів за бажаним напрямом відповідно до її здібностей; формування мережі вищих навчальних закладів, яка за освітніми рівнями, типами навчальних закладів, формами і термінами навчання, джерелами фі-

нансування задовольняла б інтереси особи та потреби кожного регіону і держави в цілому; піднесення вищої освіти України на рівень досягнень розвинутих країн світу та її інтеграція в міжнародне науково-освітнє співавторство.

Як відомо, навчальний процес є системою організаційних і дидактичних заходів, спрямованих на реалізацію змісту освіти. Згідно з державними стандартами (або їх проектами) кафедрами вищого навчального закладу затверджуються робочі навчальні програми, які мають урахувати останні досягнення виробництва, науки, техніки і культури на сучасному етапі. Під час складання робочих програм необхідною умовою є забезпечення взаємозв'язку між дисциплінами спеціальності, а також переліку тем, відведених на самостійне вивчення курсантами вищого військового навчального закладу [12].

Підготовка офіцерів-прикордонників нового покоління пов'язана із формуванням високого рівня професійних компетентностей, відповідністю до запитів сучасного суспільства.

Аналіз освітньої діяльності вищих військових навчальних закладів дає можливість визначити зміст вогневої підготовки та виокремити її основні особливості.

Вогневою підготовкою є такий вид підготовки військовослужбовців правоохоронних органів, який передбачає вивчення матеріальної частини зброї, заходів безпеки під час поводження з ним, прийомів і правил стрільби, тренування на тренажерах, відпрацювання нормативів з вогневої підготовки, вивчення правових засад застосування зброї.

Одним з основних етапів удосконалення вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників було проектування змісту робочої навчальної програми з дисципліни "Вогнева підготовка", яке здійснювалось на основі діагностико-прогностичної діяльності. Зазначений процес передбачав: стратегічне прогнозування (цілепокладання), моделювання, планування та програмування (оперативно-тактичне прогнозування), регулювання та корекцію на основі аналізу функціонування моделі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Дидактичні завдання, що покладені на робочу навчальну програму, обумовлені рівнем розвитку й підготовленості курсантів,

педагогічними цілями (на основі суспільного та особистісного замовлень), змістом освіти. Їх розв'язання досягається відповідними інноваційними та традиційними технологіями навчання, які задаються адекватними формами, засобами, організацією взаємодії учасників педагогічного процесу, рівнем професіоналізму та можливостями представників науково-педагогічного складу. Мова йде про діагностику стану навчально-виховного процесу на основі комплексного аналізу, визначення суттєвих проблем, постановку на їх основі відповідних завдань, прогнозування результатів і вибір форм та методів, які дають змогу оптимально реалізувати сплановане за конкретних умов [2].

Отже, важливою особливістю дидактико-технологічного проектування є планування освітнього процесу за принципом “від реальних проблем і потреб курсантів, навчальної дисципліни та наявних обставин” [9].

Дидактико-технологічне проектування змісту навчальної програми з “Вогневої підготовки” відбувалось на основі діагностування і прогнозування та було спрямоване на створення проекту діяльності і розробку дидактичної моделі вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, а відтак на розв'язання конкретних проблем освітньої діяльності.

Проект робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” у взаємозумовлених та взаємопов'язаних зв'язках являє собою можливий ідеальний результат функціонування вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Пріоритетною метою проектування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” є обґрунтування системи основних концепцій, понять і категорій, поданих з урахуванням чинників, що регулюють та визначають вогневу підготовку, а також засоби її регуляції.

У зазначеній діяльності нами використано алгоритм, запропонований Б. Гершунським [4]: процес проектування складався з технології формулювання цілей (цілепокладання) та відповідних технологій їх досягнення.

У ході дидактико-технологічного проектування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” як певної освітньої технології виникла необхідність її оцінки за різними критеріями та показниками. Нами обрані такі критерії: а) рівень функціонування педагогічної системи; б) інноваційний потенціал програми; в) структура програми, що підлягає зміні.

Моделювання є подальшим етапом проектування. Модель об’єкта – це така уявна або матеріалізована система, яка, відображаючи або відтворюючи цей об’єкт, здатна давати про нього адекватну інформацію [12]. Головними властивостями моделі є: подібність, нейтральність, схематичність. Модель покликана відтворювати динамічні або функціональні характеристики об’єкта та давати можливість досліджувати зміни його параметрів під впливом передбачуваних активних впливів. Таким чином, моделювання передбачає створення різних (словесних, графічних або понятійних) аналогів об’єктів або систем на основі цілей і прогностичного компонента функціонування даної системи [12].

Черговим етапом дидактико-технологічного проектування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” є планування. Планування в межах проекту полягає у підпорядкованості змісту, методів та організації педагогічного процесу логіці функціонування нашої моделі підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників. Планування передбачає створення такої системи заходів на всіх рівнях, яка б забезпечила реалізацію вимог зазначеної вище моделі. Такий різновид діяльності безпосередньо пов’язаний з процесом програмування. Робоча навчальна програма містить таку систему завдань, алгоритми і засоби розв’язання проблем з вогневої підготовки, яку в процесі планування можна конкретизувати до рівня безпосередніх дій.

Необхідною умовою забезпечення оптимального функціонування робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” є діяльність з визначення її ефективності та корекції. З цією метою нами використана система педагогічного моніторингу. Моніторингом є системне спостереження, оцінка й прогнозування стану відповідного середовища і є синонімом понять “систематичне”, “дієве” спостереження. Ура-

ховуючи методологічний підхід, моніторинг необхідно розглядати як тип мисленнєвої діяльності, абстрагований від предметного змісту й наукової спеціалізації.

Призначення моніторингу – оперативне включення результатів діагностування у поточну професійну діяльність з метою корекції й проектування розвитку/функціонування системи. Варто зазначити, що зміст запропонованого поняття ширший, ніж зміст понять “зворотний зв’язок”, “контроль”, хоча і об’єднує згадані види діяльності [3].

Отже, нами обрано визначення педагогічного моніторингу як системного спостереження, аналізу, оцінки та прогнозування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки”. Моніторинг зазначеної програми повинен оперативно оцінювати ефективність її функціонування.

Підготовка сучасних кадрів Державної прикордонної служби України вищої кваліфікації відповідно до вимог ринкового середовища потребує оновлення змісту, форм і методів освітнього процесу. Суспільству потрібен соціально мобільний фахівець, здатний професійно переміщуватись угору по вертикальних ієрархічних сходинках у своїй галузі. Такі фахівці повинні володіти знаннями щодо передових досягнень науки і техніки. Вони повинні бути здатними адекватно та творчо вирішувати сучасні проблеми сьогодення, брати на себе роль лідера, вести за собою інших.

Висновки. Отже, дидактико-технологічне проектування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” для майбутніх офіцерів-прикордонників є процесом логічної побудови конкретних елементів і процесів.

Проектування зазначеної програми суттєво підвищує рівень вогневої підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Зазначені у статті особливості дидактико-технологічного проектування змісту робочої навчальної програми з “Вогневої підготовки” є мінімальними, оскільки такий процес може передбачати удосконалення та трансформацію. Таке питання може бути підґрунтям для подальших наукових розвідок у представленій проблемі.

Список використаної літератури

1. Балашов В. А. Формирование профессиональных качеств у слушателей-пограничников в процессе профессионального обучения: дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Балашов Валерий Алексеевич. – Хмельницький, 1996. – 263 с.
2. Беспалько В. П. Слагаемые педагогических технологий / В. П. Беспалько // Вестн. высш. шк. – 1988. – № 1. – С. 3–11.
3. Бондар В. Дидактичне забезпечення управління процесом навчання / С. П. Бондар // Освіта і управління. – 1997. – № 2. – С. 85 – 101
4. Гершунский Б. С. Дидактическая прогностика: Методология, теория, практика / Б. С. Гершунский. – К. : Вища школа, 1986. – 200 с.
5. Грязнов І. О. Удосконалення індивідуальної виховної роботи командирів підрозділів Прикордонних військ України : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Грязнов Ігор Олександрович. – Хмельницький, 1998. – 210 с.
6. Діденко О. В. Педагогічні умови професійного самовдосконалення майбутніх офіцерів : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / О. В. Діденко. – Хмельницький, 2003. – 201 с.
7. Іщенко Д. В. Курс лекцій з військової педагогіки / Д. В. Іщенко. – Хмельницький : Вид-во АПВУ, 1998. – 158 с.
8. Капітанець С. В. Педагогічні умови формування професійного спілкування у майбутніх офіцерів-прикордонників : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Капітанець Світлана Володимирівна. – Хмельницький, 2001. – 224 с.
9. Малафіїк І. В. Дидактика : навчальний посібник / І. В. Малафіїк. – К. : Кондор, 2005. – 398 с.
10. Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.
11. Недбай М. П. Формування професійної готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до застосування технічних засобів у службовій діяльності : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04 / Недбай Микола Павлович. – Хмельницький, 2009. – 300 с.
12. Педагогіка вищої школи : навч. посібник / З. Н. Курлянд, Р. І. Хмельюк, А. В. Семенова та ін.; за ред. З. Н. Курлянд. – 3-те вид. перероб. і доп. – К. : Знання, 2007. – 495 с.
13. Потапчук Є. М. Військова психологія : навч. посіб. / Є. М. Потапчук. – Хмельницький : Вид-во НАДПСУ, 2003. – 150 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Юрчук Ю. Г.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2015

Коваль А. Е. Дидактико-технологическое проектирование учебной программы по дисциплине “Огневая подготовка”

В представленной статье автор раскрывает содержание понятий “проектирование”, “мониторинг”, “прогнозирование”. Выделены основные составляющие дидактико-технологического проектирования содержания рабочей учебной программы по “Огневой подготовке” для будущих офицеров-пограничников. Дается детальный анализ всех составляющих отмеченного процесса.

Ключевые слова: *будущие специалисты, проектирование, огневая подготовка.*

Koval A. E. Didactical and Technological Elaboration of Syllabus on the subject of “Weapon training”

The restructuring of Ukrainian state forms requirements on the nature and sequence of reform at all levels of national education. Education in Ukraine based on the principles of humanism, democracy, national consciousness, mutual respect between nations and peoples. Higher education aims to provide fundamental scientific, general cultural, practical training, which should determine the pace and level of scientific, technical, economic, social and cultural progress, the formation of nation’s intellectual potential to the full development of the individual as the highest value of society.

The modern system of higher military education in Ukraine is in a state that does not meet the requirements that arise in conditions of Ukrainian statehood, cultural and spiritual revival of the Ukrainian people. This is manifested primarily in non educational needs of the individual, social needs and world achievement of humankind; to strengthen the social prestige of education and intellectual activity. Needs updating and appropriate system of training of future specialists of higher educational institution border agency.

Thus, the modern training of personnel of the State Border Service of Ukraine higher qualification in accordance with the requirements of the

market environment needs updating content, forms and methods of educational process. Society needs social mobile specialist, able to professionally move up as the vertical hierarchical steps in its field. These professionals must possess knowledge of advanced science and technology. They must be able to adequately and creatively solve current problems of the present, to assume a leadership role, to lead others.

Thus, didactic and technological design working curriculum content with “fire training” for future officers of border guards is a logical process of construction of concrete elements and processes.

Designing this program significantly increases the level of firepower training future officers of border guards.

In the present article the author reveals the meaning of “design”, “monitoring”, “forecasting”. Thesis there is determined the main components of didactic and technological design working curriculum content with “fire training” for future officers of border guards. We give a detailed analysis of all components of the process.

Keywords: *future professionals, designing, military sciences.*

УДК 371.134:376

Валентина Володимирівна Крупа,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри здоров'я людини
і фізичної реабілітації Хмельницького інституту соціальних
технологій ВМУРоЛ "Україна", м. Хмельницький*

ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ЕФЕКТИВНІСТЬ У ФОРМУВАННІ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ФІЗИЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ

У статті проведений аналіз результатів експериментального дослідження щодо ефективності педагогічної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації. Зроблені висновки щодо участі науково-педагогічного складу в удосконаленні зазначеного процесу та особливостей психологічної готовності до майбутньої спеціальності студентської молоді.

Ключові слова: *дослідно-експериментальна робота, фахівці, професійна компетентність, фізична реабілітація, критерії, показники, рівні сформованості, викладачі, студенти, навчальні дисципліни.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. У зв'язку з новими соціально-економічними умовами в країні, розвитком інформаційних технологій, посиленням конкуренції на ринку праці змінюються вимоги суспільства до професійної підготовки майбутніх фахівців, зокрема, фізичної реабілітації. Сучасні реабілітаційні установи потребують конкурентоспроможного, соціально і професійно мобільного, самостійного, ініціативного, відповідального фахівця, який здатний активно та творчо будувати свої відносини з людьми,

© Крупа В. В.

адекватно оцінювати себе як професіонала, готовий до постійного професійного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Вивчення питань формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації стає одним з актуальних напрямів міждисциплінарних досліджень, як в нашій країні, так і за кордоном. Методологічні і теоретичні аспекти розвитку професійної компетентності особистості розглядали у своїх працях такі науковці: Н. М. Бібік, Л. В. Васильченко, Л. С. Ващенко, Р. П. Вдовиченко, О. І. Гура, Ф. Зеер, Н. В. Кічук, Н. І. Лісова, Л. Г. Карпова, О. І. Локшина, О. В. Овчарук, О. М. Онаць, А. М. Павлова, Л. І. Паращенко, О. В. Правдіна, А. В. Семенова, В. М. Чайка, Т. О. Шаргун й ін. У процесі, що вивчається, виявляється комплекс суперечностей, що вимагають свого конструктивного вирішення. З метою усунення цих суперечностей було проведене дослідження, опрацьована педагогічна технологія щодо удосконалення формування професійної компетентності фахівців фізичної реабілітації.

Метою статті є проведення аналізу результатів дослідно-експериментальної роботи щодо ефективності педагогічної технології формування професійної компетентності майбутніх фахівців фізичної реабілітації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливим напрямом формувального експерименту була навчальна робота з викладачами і керівниками курсів. Серед науково-педагогічного складу, які проводили навчальні дисципліни на гуманітарному факультеті, була розповсюджена анкета, спрямована на виявлення кола питань, що відображають специфіку діяльності майбутніх фахівців фізичної реабілітації, а також форм і методів їх роботи в цьому напрямі. На питання анкети відповіли 35 осіб НПС, які читали у той час різноманітні психолого-педагогічні дисципліни. Наявність специфіки в реабілітаційній діяльності відзначали найчастіше викладачі психолого-педагогічних дисциплін і менше інших гуманітарних дисциплін. На питання “Чи враховуєте Ви, викладаючи свій предмет, специфіку професійної діяльності фахівця з фізичної реабілітації?” ствердно відповіли всі

викладачі кафедри “Здоров’я людини та фізичної реабілітації”, велика частина викладачів психолого-педагогічних дисциплін і третя частина тих, що викладають соціально-економічні дисципліни.

Можливість формувати професійну компетентність через навчальний матеріал своєї дисципліни бачать в основному науково-педагогічний склад психолого-педагогічних дисциплін, про що впевнено відповіли і більше половини викладачів соціально-економічних (зокрема філософії, політології) дисциплін. Переважна більшість тих, що відповідали (80 %), вважають важливими цілеспрямовано формувати ставлення до професії через навчання і виховання. Більша половини викладачів вважає, що навчальні посібники з дисципліни, що викладається ними, містять матеріал, який формує ставлення студентів до професії фізичного реабілітолога, ще третина підкреслили відповідь “частково” і 6 чоловік вибрали відповідь “практично немає”. Відповіді про методи і прийоми, які викладачі використовують для того, щоб сформувати позитивне ставлення студентів до реабілітаційної діяльності, носять загальний характер – освоєння матеріалу, читання спеціальної літератури, приклади з реабілітаційної практики. Лише в одиничних анкетах зустрічаються активні форми роботи, такі як обговорення спірних питань, дискусії, зустрічі з фахівцями-практиками, обговорення телепередач і матеріалів преси.

Переважає кількість викладачів, що відповіли на питання анкети на питання “Як Ви розумієте, що таке вміння здійснювати заходи соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах?” відповіли, що це важлива професійна якість або необхідна вимога для ефективної роботи (у найрізноманітніших формулюваннях). Прохання оцінити середній рівень сформованості, вміння здійснювати заходи соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах у студентів за 10-бальною шкалою показало високий розкид оцінок викладачів на кожному курсі. Аналіз речень, спрямованих на підвищення рівня професійної компетентності студентів гуманітарного факультету показав, що найчастіше називаються: необхідність посилення практичної спрямованості професійної підготовки, забезпечення спеціальною літературою, суворий підхід до набору абітурієнтів на факультет, осо-

бистий приклад керівництва курсів і НПС, посилення дисципліни серед студентів і вимогливості до них.

Матеріали, отримані в процесі вивчення думок науково-педагогічного складу, обговорювалися на етапі формувального експерименту під час навчально-методичних семінарів. Вони порівнювалися з результатами обстеження студентів. Розглядалися кількісні дані, приведені в першому розділі, і намічались шляхи і форми підготовки студентів до здійснення заходів соціально-психологічної реабілітації студентів з урахуванням особливостей їх ставлення до майбутньої професійної діяльності і суперечностей, які були виявлені під час пошукового експерименту. Перш за все, важливим питанням для обговорення було само розуміння соціально-психологічної реабілітації і її ролі в професійному і повсякденному житті людини. Аналіз відповідей студентів (у бесідах, а також за методикою “Нескінченні пропозиції”) показав, що частині з них важко сформулювати це поняття, обмежуючись указівкою на його важливу роль для практичного психолога. Причому таке положення характерне для студентів першого курсу навчання. Чіткіше і приблизно до основного визначення давали студенти, успішні в навчанні і у яких, як правило, була розвинена мова. Найбільш короткою позитивною думкою, до якої студенти приходили під час обговорення, було розуміння їх як суб’єктів майбутньої професійної діяльності. Організація діяльності будь-якого суб’єкта, як показують фундаментальні дослідження в психології, вимагає, щоб усі її складові (мотив, постановка мети, вибір засобів, дії і операції, оцінка результатів) були гармонізовані й об’єднувалися загальною ідеєю та спрямованістю. Тому, обговорюючи структуру діяльності суб’єкта в реабілітаційній дійсності, регулятором якої є професійна компетентність людини, педагоги зупинялися на тому, що всі складові діяльності повинні оцінюватися з точки зору практичних аспектів майбутньої діяльності. Повною мірою ці ж критерії оцінки можуть бути використані для оцінки мотивів, постановки мети, вибору засобів і оцінки результатів дій суб’єкта. Дана схема є продуктивною, створює для студентів чіткі орієнтири і дозволяє конкретизувати оцінку їх діяльності. Розгляда-

ючи зміст заходів соціально-психологічної реабілітації в особливих умовах у студентів, важливо враховувати історичні аспекти зазначеного процесу та сучасні зовнішні і внутрішні умови розвитку сучасного суспільства.

Вивчення нормативних документів дає можливість не тільки освоїти їх зміст, але й обговорити мотиви і форми недотримання законів, розглянути конкретні приклади наслідків такого положення. Особливо важливо в цьому процесі стимулювати усвідомлення того факту, що подібного роду негативні вчинки властиві багатьом особам. Тому важливо учити студентів, як протистояти негативним явищам, у яких мотивах і цінностях черпати оптимізм і конструктивну поведінку в подібних ситуаціях.

Дана вимога важлива для всіх суб'єктів освітньої педагогічної діяльності. Наш аналіз показує, що в процесі навчання переважаючу роль грає форма організації навчального процесу. Розвиток мислення і самостійності часто використовується науково-педагогічним складом, але ця діяльність також спрямована на отримання знань з того або іншого навчального предмета. Дискусійні форми спрямовані на розвиток позитивної аргументації і етичного осмислення явищ соціальної дійсності, використовуються дуже рідко. Це підтверджує і опитування викладачів, яке було проведено на діагностичному етапі дослідження. Тому важливим завданням формувального етапу дослідження була організація науково-методичної роботи з науково-педагогічним складом, керівниками курсів і кураторами студентських груп. Останні сприяли виявленню негативних думок студентів щодо майбутньої професійної діяльності, що також служило предметом обговорення і індивідуальних бесід зі студентами.

У ході дослідження на основі аналізу літератури з проблеми були встановлені сутнісні ознаки професійної компетентності:

рівень (діапазон) загальної ерудиції, широта і глибина засвоєння професійних знань, необхідних сучасному фахівцю,

рівень спеціальних (професійних) умінь, необхідних для вирішення типових або нестандартних завдань, а також рівень розвитку професійно значущих орієнтацій студента.

У зв'язку з цим нами була розроблена характеристика формування професійної компетентності майбутніх фахівців (таблиця).

Таблиця

Критерії і показники сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації

Критерій	Показники
Ціннісно-смысловий	наявність системи знань, що відображають змістовну суть інтелектуальних, світоглядних і професійних цінностей; знання і уміння використання особливостей фізичної реабілітації в навколишньому соціально-професійному просторі; знання багатоаспектних знань з фізичної реабілітації, які застосовуються в діяльності фахівців
Гносеологічний	критичність, системність, логічність, гнучкість професійного мислення; уміння звертатися до закономірностей використання знань з фізичної реабілітації як засобу реалізації професійної діяльності; уміння аналізувати і проектувати процес професійної діяльності з урахуванням особливостей соціального простору
Діяльнісний	уміння будувати взаємини всередині соціально-професійного середовища, що характеризується різними системами цінностей; уміння бачити і використовувати напрями, шляхи і способи розвитку і саморозвитку в аспекті потреб соціально-професійного середовища; здатність прогнозування і конструювання професійної діяльності з урахуванням особливостей розвитку

Зі змісту таблиці можна побачити, що професійна компетентність студента характеризується високим ступенем формування ціннісно-смыслового, гносеологічного і діяльнісного критеріїв.

Заходи формувального педагогічного експерименту були реалізовані у цілеспрямованій педагогічній діяльності на соціально-гуманітарному факультеті Хмельницького інституту соціальних тех-

нологій – вищого навчального закладу Відкритого міжнародного університету розвитку людини “Україна” у 2013/14 навчальному році. Експеримент проводився протягом навчального року на четвертому курсі навчання. Конкретний зміст формувального експерименту значно диференціювався залежно від умов його проведення. По-перше, урахування напрям педагогічної діяльності (організація виховної, навчальної, навчально-практичної діяльності). По-друге, її зміст був орієнтований на етап входження студентів у професію (адаптаційний, початковий, соціально-професійний, самовизначення, випускний). По-третє, зміст визначався суб’єктом формуючої роботи (керівництво факультету, курсу, груп студентів, НПС, співробітники служби психологічного забезпечення освітнього процесу, органи студентського самоврядування). По-четверте, урахувалися індивідуальні особливості професійної спрямованості і ставлення до самовизначення самих студентів.

Загальним для всіх форм роботи і всіх суб’єктів педагогічної діяльності було обговорення суперечностей, які виникають у професійній і повсякденній життєдіяльності кожної людини у зв’язку з явищами соціальної дійсності. Матеріалом для обговорення в процесі індивідуальних і групових обговорень служили результати досліджень у сфері реабілітації, а також результати, отримані у процесі діагностичного етапу дослідження. Завданням автора дослідження було отримати, обробити, проаналізувати отримані дані і надати їх НПС, керівництву курсу, кураторам студентських груп, співробітникам служби психологічного забезпечення для обговорення зі студентами. У кожному конкретному випадку використовувалися різноманітні форми роботи на заняттях в урочний або позаурочний час. Основними формами були бесіди, обговорення, дискусії, в яких брав участь і автор. Важливим завданням нашого дослідження було виділення рівнів сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців.

А. К. Марков визначає три ступені освоєння компетенцій (володіння відповідними навичками):

базовий (демонстрація достатнього рівня знань і навиків у даній сфері; розуміння проблеми; знання і навиків з використання методич-

них і навчальних ресурсів у даній сфері; можливість професійного зростання і розвитку в даній сфері за необхідності);

просунутий (демонстрація глибокого розуміння проблеми в даній сфері, а також у пов'язаних сферах без стороннього керівництва, уміння упевнено вибирати інструменти для конструювання електронних навчальних видань);

професійний (найвищий ступінь; демонстрація вищого рівня знань і навиків, зокрема з конструювання програмних засобів навчального призначення; можливість ефективного і незалежного функціонування в даній сфері; можливість навчання і наставництва з основних проблем) [5].

Згідно з дослідницької позиції нами був проведений аналіз отриманих експериментальних даних, за допомогою якого виявлено, що професійна компетентність у своїй динаміці проходить три рівні: адаптивний (низький), продуктивно-виконавський (середній), креативний (високий).

Адаптивний рівень характеризують: несформовані мотиви і цінності щодо застосування професійних знань і умінь у майбутній професійній діяльності, поверхневі знання у сфері права, їх фрагментарний характер і відсутність готовності до їх використання в необхідних ситуаціях, нездатність підбирати й аналізувати нормативні документи, труднощі у встановленні і підтримці контакту зі співбесідником, невірна оцінка проблемної ситуації, недостатній рівень розвитку організаційно-комунікативних здібностей, небажання зрозуміти партнера зі спілкування, низький рівень емоційних відносин, деколи прагматичний стиль діяльності, залежні поведінкові реакції, невміння використовувати отримані знання з практики, низький рівень задоволеності і рефлексії власної діяльності.

Продуктивно-виконавський рівень характеризують: сформованість сенсів і цінностей використання знань у майбутній професійній діяльності, пізнання, запам'ятовування і відтворення навчального матеріалу, прагнення до пізнання і недостатньо сформовані вміння, здатність достатньо швидко визначити проблему і способи її вирішення, помилки при відборі й аналізі нормативних актів, помилки в

оформленні документів, утруднення при викладі своєї позиції, наявність добре розвинених особово-професійних якостей, що мають значення щодо професійної компетентності.

Професійний рівень характеризується: стійкістю, активністю ціннісно-смыслового критерію, узгодженістю і спрацьованістю в міжгруповій взаємодії, а також здібностями швидко визначити проблему і способи її вирішення, самостійно й оперативно проводити пошук і аналіз нормативних актів, правильно оцінювати свої професійні можливості, висловлювати доступно і ясно свою точку зору з високим комунікативно-організаторським контролем, умінням входити в будь-яку роль, що характеризується, здатністю гнучко реагувати на зміну ситуації, творчою активністю, що виявляється в рамках відтворюючої діяльності з елементами пошуку нових рішень у стандартних ситуаціях, компетентнісними поведінковими реакціями у групі, усвідомленням відповідальності за результати своєї діяльності.

Оцінити наявність професійної компетентності за результатом праці фахівця. Кожен фахівець компетентний у тому ступені, в якому виконувана ним робота відповідає вимогам, що ставляться до кінцевого результату професійної діяльності; оцінка або вимірювання кінцевого результату – єдиний науковий спосіб судити про компетентність. Неправомірно судити про компетентність не за результатом, а за тим, що вкладається в його досягнення. Отже, виділення вище зазначених критеріїв і показників відповідає теоретичному обґрунтуванню суті і структури соціально-психологічної реабілітації та фізичної реабілітації, що розглянуті у проведеному дослідженні.

Основним методом оцінювання рівня сформованості професійної компетентності студентів з фізичної реабілітації експериментальної і контрольної груп був метод експертної оцінки, який ґрунтувався на аналізі думок НПС і думок студентів у процесі індивідуальних і групових бесід, відповідей на заняттях, ставлення до службових обов'язків, дисциплінованості, до майбутньої професії і навчання.

До складу групи експертів увійшли: науково-педагогічний склад кафедр соціально-гуманітарного факультету і куратори навчальних груп, у яких здійснювалася експериментальна робота. Експерти

(усього 10 осіб) мали досвід роботи у ВНЗ не менше 5 років, з них: 1 доктор наук та 5 кандидатів наук. Усі вони мали достатній і приблизно однаковий професійний рівень та позитивно ставилися до участі в експертизі.

Професійна компетентність майбутніх фахівців з фізичної реабілітації багато в чому залежить від рівня підготовленості викладачів, кураторів навчальних груп, що відповідають за проведення виховної роботи. Її значущість надзвичайно велика, і тому обговоренню результатів діагностичного і формувального експерименту необхідно приділяти першорядну увагу. Тут важлива єдність методологічної позиції всіх педагогів, включених у навчально-виховний процес, єдине розуміння психолого-педагогічної природи фізичної реабілітації, особливостей ставлення студентів до навчання, суперечності, які властиві думкам студентів.

У зв'язку із завданнями формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації необхідний обмін досвідом вирішення протиріч, властивих їх думкам на різних етапах освоєння професії. Важливе обговорення аргументів, за допомогою яких можна протистояти скептицизму, цинізму і т. д. Тут особливе значення має взаємний обмін інформацією. Якщо викладачі, особливо психолого-педагогічних дисциплін володіють широкими знаннями, науковою і популярною літературою, то співробітники факультету, керівництво навчальним закладом володіють безліччю реальних фактів, прикладів, педагогічних ситуацій, які можуть використовувати викладачі у своїй навчальній діяльності.

Важливо, крім того, щоб керівний і науково-педагогічний склад вищого навчального закладу усвідомлював, що рівень сформованості професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації залежить від рівня розвитку особи в цілому, її світогляду, культури, інтелекту. У зв'язку з цим основою для ефективної роботи є неодноразове обговорення філософських і психологічних проблем фізичної реабілітації зі співробітниками факультету, яке може проводитися у формі семінарів, тематичних конференцій, інструктивно-методичних нарад.

Аналіз розглянутих у даному розділі педагогічних умов ефективності формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації показує їх нерозривний, тісний взаємозв'язок, перетікання одних умов в інші. Це пов'язано з високою інтегрованістю такої суб'єктно-особистісної освіти, якою є професійна компетентність майбутнього фахівця з фізичної реабілітації. У ній переплітаються велика кількість різноспрямованих і різнорівневих відносин, цінностей, ментальних характеристик, здібностей, впливів макро- і мікросередовища, рівня саморегуляції і множини інших. Звідси слідує і те положення, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації є довготривалим процесом, зміни, що при цьому відбуваються, важко виявити в короткі терміни. Якщо оцінці добре піддаються знання, уміння, здатності, поведінка студентів, то їх дійсні думки, відносини цілком можуть ховатися під тиском соціальних вимог. Схоже положення зазначають дослідники відносно результатів виховної діяльності. Ці особливості необхідно враховувати, розглядаючи результативність проведеної експериментальної роботи.

Висновок. Індивідуальна професійна компетентність майбутніх фахівців з фізичної реабілітації конкретизується залежно від безлічі суб'єктивних чинників. Крім того, розгляд результативності формуального експерименту дозволяє зробити висновок про те, що формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації як будь-яка освітня (включає і навчання, і виховання) діяльність – це складний і тривалий процес, результати якого не завжди можна оцінити повною мірою в конкретний період соціально-професійного становлення майбутнього фахівця. Крім кількісних даних, експерти, викладачі і співробітники факультету відзначали велику зацікавленість студентів експериментальних груп у навчанні, зростання відповідальності і дисциплінованості.

Подальшим напрямом дослідження може бути практичне впровадження зазначених рекомендацій у навчально-виховний процес підготовки фахівців фізичної реабілітації.

Список літератури

Загвязинский В. И. Методология и методы психолого-педагогического исследования / В. И. Загвязинский, Р. Атаханов. – М. : Издательский центр “Академия”, 2001. – 208 с.

Мурза В. П. Психолого-фізична реабілітація : підручник / В. П. Мурза. – Київ : Олан, 2005. – 608 с.

Медична та соціальна реабілітація : підручник / І. Р. Мисула, Л. О. Вакуленко, М. І. Швед та ін. – Тернопіль ТДМУ “Укрмедкнига”, 2005. – 401 с.

Миропольська О. В. Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності [Текст] : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Миропольська Оксана Василівна. – Хмельницький, 2009. – 219 с.

Щербань П. М. Прикладна педагогіка : навчально-методичний посібник / П. М. Щербань. – К. : Вища школа, 2002. – 215 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Галімов А. В.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2015

Крупа В. В. Педагогические технологии и их эффективность в формировании профессиональной компетентности будущих специалистов физической реабилитации

В статье проведен анализ результатов экспериментального исследования эффективности педагогической технологии формирования профессиональной компетентности будущих специалистов физической реабилитации. Сделанные выводы относительно участия научно-педагогического состава в совершенствовании указанного процесса и особенностей психологической готовности к будущей специальности студенческой молодежи.

Ключевые слова: *опытно-экспериментальная работа, специалисты, профессиональная компетентность, физическая реабилитация, критерии, показатели, уровни сформированности, преподаватели, студенты, учебные дисциплины.*

Krupa V. V. Pedagogical technologies and their effectiveness in formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation

The analysis of results of experimental research on the effectiveness of pedagogical technology of formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation is hold. The conclusions concerning participation of scientific and pedagogical staff in improvement of this process and peculiarities of psychological readiness to the future specialty of students' youth are done.

The analysis of pedagogical conditions of effectiveness of formation of professional competence of future specialists in future rehabilitation, described in this article, shows their close interconnection and flowing one conditions in another ones. It is connected with high integrity of such subjective and personal education, which is the professional competence of future specialist in physical rehabilitation. A big number of differently directed relationships of different level, values and mental characteristics, abilities, influences of macro-surrounding and micro-surrounding, level of self-regulation and a big number of other ones are intermingled in it. The holding of analysis of results of research and experimental work connected with the effectiveness of pedagogical technology of formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation is described in details and analyzed in this article. The characteristics of formation of professional competences of future specialists and criteria of formation of professional competence are developed in the course of experiment. The experimental analysis is opened, from which it is evident, that it has three levels in its dynamics: adaptive (low), productive and executive (medium) and creative (high) and the characteristics of every level is given. The substantiation of elements of methods of formation of professional competences and their contextual opening is done.

The organization of activity of any subject demands, as fundamental researches in psychology show, all its components (motive, setting of aim, choice of ways, actions and operations, the evaluation of results) to be harmonized and united by general idea and directing. That's why, discussing the structure of activity of a subject in rehabilitation activity, the regulator of which is the professional competence of a person, pedagogues stopped at

the fact, that all the components of activity must be evaluated from the point of view of practical aspects of future activity. These criteria can be wholly used for the evaluation of motives, setting the aim choice the ways and the evaluation of the results of activities of a subject. In the process of research the features of professional activity on the basis of analysis of the literature connected with this subject:

The level (diapason) of general erudition, the width and the depth of cognition of professional knowledge which are necessary for the modern specialist in physical rehabilitation is developed. In connection with it we developed the characteristics of formation of professional competence of future specialists. Professional competence of a student is characterized by the high level of formation of valuable and contextual, epistemological and activity criteria.

Measures of formative pedagogical experiment were realized in aim-directed pedagogical activity on socio-humanitarian faculty of Khmelnytskyi Institute of Social Technologies of Higher Educational Institution of Open International University of Human Development "Ukraine".

The professional level is characterized by the resistance, activity of value and contextual criterion, sequence and harmony in intergroup interaction and abilities to determine the problem and the ways of its solution. It is possible to evaluate the existence of professional competence by the result of work of specialist. Every specialist is competent in the level, where the work done by him, corresponds the demands, professional competence of future specialists in physical rehabilitation is concretized depending from the number of subjective and objective factors. Besides, the experiment allows us tell that the formation of professional competence of future specialists in physical rehabilitation, as every educational activity, is a complicated and continuous process, the results of which can't be fully evaluated at a certain period of socio-professional setting of future specialist.

Keywords: *research and scientific work, specialists, professional competence, physical rehabilitation, criteria, indexes, levels of formation, teachers, students, studying disciplines*

УДК 378.14

Сергій Миколайович Мамченко,
доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри професійної
психології та педагогіки Національної академії
Служби безпеки України, м. Київ

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ ЯК ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ

У статті розглядаються педагогічні компетентності викладача з електронного навчання (e-learning). Визначені основні напрямки підготовки науково-педагогічного складу, який має професійні компетентності в області e-learning. Представлені також деякі результати досліджень, що стосуються розгляду вітчизняного й закордонного досвіду в описуваній області, включаючи програми ЮНЕСКО з розвитку електронного навчання. Описані ключові складові компетентності електронного навчання як напрямок професійного самовдосконалення.

Ключові слова: педагогічні ІКТ-компетентності, електронне навчання, e-learning, компетентності з e-learning, дистанційне навчання.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Стрімкі зміни у сфері застосування можливостей інформаційно-комунікаційних технологій та наданих соціальних і освітніх сервісів, використання з цією метою сучасних гаджетів дозволяє значно модернізувати ринок освітніх послуг. У першу чергу мова йде про он-лайн надання освітніх послуг, максимально розширити та суттєво зміни швидкість та якість освіти, що здобувається самостійно. Як наслідок, відбувається швидке формування та розвиток інформаційного суспільства.

Такі освітні тренди впливають на зміни в системі вищої освіти України, зокрема на напрямки підготовки сучасних конкурентоспроможних фахівців, ключовою компетентністю яких є оволодіння інформаційно-комунікаційними технологіями (ІКТ), що затребувані на сучасному ринку праці. Зовсім очевидно, що одними з перспективних інноваційних технологій є технології електронного навчання (e-learning), що активно використовуювані у вищих навчальних закладах держави: здобуття вищої освіти, удосконалення роботи системи професійного підвищення кваліфікації. Особливі можливості надання освітніх послуг з прискорення професійного зростання набувають навчальні заклади, що проводять підвищення кваліфікації спеціалістів у сферах діяльності з динамічними змінами, до яких відноситься державна безпека. Події, що відбуваються на теренах нашої держави, доводять твердження про необхідність безперервності удосконалення функціонування безпекового сектору та Служби безпеки України (СБУ) як його складової в умовах гібридних загроз.

Як один зі шляхів вирішення проблематики прискорення доступу співробітників СБУ до нових технологій, способів і прийомів своєчасного забезпечення державної безпеки є електронне навчання (e-learning). Головним позитивом у цьому є оперативність навчання співробітників протидії гібридним формам агресії. Окрім того, разом з переходом системи вищої освіти та системи підвищення кваліфікації професіоналів державної безпеки до формату он-лайн навчання необхідно проводити відповідне навчання науково-педагогічного складу Національної академії Служби безпеки України. Місце викладача та його професійна компетентність змінюються в умовах розвитку електронного суспільства й широкого використання сучасних ІКТ в освіті. Зокрема, в інформаційному суспільстві викладач повинен не тільки добре розбиратися в сучасних ІКТ, знати їх переваги й недоліки під час використання в навчальному процесі, володіти ефективними методиками їх впровадження, але бути компетентним у проектуванні та використанні e-learning.

У сучасних умовах доступу до інформаційних джерел викладач вищого навчального закладу стає, свого роду, аналітиком і менедже-

ром інформаційних ресурсів, розроблювачем і конструктором електронних курсів, окремих модулів, фрагментів навчальної дисципліни з використанням інтерактивних мультимедійних інструментів, орієнтованих на індивідуальні особливості й потреби курсантів, слухачів (далі – курсант) та впровадження системи електронного адаптивного навчання.

Метою статті є аналіз компетентностей сучасного викладача в області e-learning та визначення основних компонентів педагогічної компетентності викладача вищого навчального закладу на основі аналізу зарубіжного досвіду.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасній педагогічній науці чіткому визначенню поняття “e-learning” не приділялася належна увага. Під цим поняттям найчастіше розуміють традиційне навчання з використанням комп’ютера (очне, дистанційне, заочне), що приводить до різних підходів у методиках, педагогічних технологіях і засобах навчання.

ЮНЕСКО визначає e-learning як процес оволодіння знаннями й навичками за рахунок використання інформаційних і комунікаційних технологій [1]. Доцільно уточнити визначення e-learning таким чином – “використання інформаційно-комунікаційних технологій (ІКТ) для підвищення якості навчання за рахунок поліпшення доступу до навчальних ресурсів і сервісів та організації освітньої діяльності”.

У рамках розуміння ступеня впровадження e-learning цікава точка зору [2], де розглядаються рівні використання ІКТ: низький, середній і високий. Низький рівень ІКТ характеризується спонтанним використанням у навчальному процесі окремих комп’ютерних програм, наприклад: офісні програми MS Word, MS Power Point, MS Excel. Середній рівень включає навчання із достатньо широким застосуванням мультимедійних засобів і цифрових технологій, наприклад: технологія побудови комп’ютерних мереж (Веб 2.0). Високий рівень характеризується використанням систем керування навчанням для підтримки процесу e-learning. Формат навчання ділиться на традиційний (f2f – віч-на-віч), гібридний (або змішаний) і дистанційний (on-line). Якщо

зона традиційної дидактики – це низький рівень використання технологічних інструментів у викладанні й навчанні переважно у форматі f2f, то зона e-learning виходить за межі традиційних границь навчання в напрямку віртуального простору із застосуванням цифрових інструментів, інтерактивних мультимедійних засобів і систем дистанційного навчання.

Під дистанційним навчанням розуміють систему навчання, засновану на взаємодії викладача й курсанта, курсантів між собою на відстані, яка містить усі компоненти навчального процесу (мета, зміст, організаційні форми, методи й засоби навчання) за допомогою специфічних, у тому числі мережних інформаційно-комунікаційних технологій (частіше використовують інтернет-технології шляхом побудови Інтранет-мереж). Дистанційне навчання є системою навчання, що включає інноваційні педагогічні й інформаційні цифрові технології.

Розгляд змісту компетентності викладача з e-learning цікаво та доцільно розглянути з точки зору підходів вищих навчальних закладів передових країни.

Підготовка фахівців з e-learning у різних країнах здійснюється по-різному. Наприклад, навчання менеджерів e-learning в Holon Institute of Technology (Ізраїль) організовано в таких основних напрямках: технології бази даних і програмування; дизайн, інтерфейси користувача, робота із графікою й відео; психологія, робота з людьми, презентація й підготовка інформаційних матеріалів з урахуванням психологічних особливостей сприймання електронного навчального матеріалу.

У процесі підготовки особа, яка навчається, не вибирає окремих модулів, а поступово вивчає всі запропоновані навчальні модулі, хоча по завершенні навчання більшість спеціалізується по одному із трьох указаних напрямів.

Навчальні заклади Англії в ході реалізації проекту електронного навчання компетентного фахівця з e-learning передбачають здатність особи виконати декілька ролей, які умовно можна об'єднати в три основні групи [4; 5]:

організатор e-learning, відповідальний за створення стратегії електронного навчання й керування окремими проектами;

розроблювач, відповідальний за розробку програм електронного навчання й структурування змісту;

е-репетитор або наставник (тьютор), відповідальний за консультування в процесі он-лайн навчання слухачів.

Фах спеціалістів за кожним напрямом такий: перший – менеджер, керівник проекту; другий – програміст, який знає мову програмування в обраному навчальному середовищу; третій – викладач, який здатен забезпечити міждисциплінарне навчання. Очевидно, що до кожного напрямку діяльності з електронного навчання можна спроектувати відповідні професійні компетентності. Отже, проект електронного навчання вимагає об'єднання педагогічних, технічних і творчих навичок, оскільки представлені компетентності технічного, педагогічного й інноваційного напрямків, сполучення яких дає професіограму фахівця e-learning.

У Канаді [6] для створення на практиці e-learning-проектів потрібний ступінь бакалавра в галузі зв'язку, інформаційних технологій, комп'ютерних мереж. Крім того, потрібний досвід роботи у викладацькій діяльності.

Найбільш поширені навички для роботи менеджера e-learning в США [7] визначаються так:

створення й підтримка бази даних для аналізу результатів навчання учасників, їх досягнень;

координація й підтримка пропозицій з електронного навчання, маркетингу й технічної інфраструктури;

розробка нових он-лайн-курсів і конвертування існуючих курсів у формат електронного навчання, починаючи від аналізу навчального плану до проведення підсумкового оцінювання;

рекомендації й пошук спеціальних комп'ютерних програм і мережних сервісів, створення контенту й інтерактивних медіа.

В описі володіння окремими технологіями зазначаються також додаткові компетенції, якими має володіти фахівець з електронного навчання:

ефективне використання можливостей базової операційної системи;

методичні й практичні основи використання комп'ютерних мереж – за допомогою локальних і глобальних комп'ютерних мереж, зв'язок і пошук інформації через Інтернет;

створення й редагування електронних документів, аналіз даних в електронній таблиці, створення й управління базами даних;

методичні й інформаційні компетенції з підготовки інтерактивних мультимедійних навчальних матеріалів;

методичні й практичні навички ефективного використання засобів математичної статистики в педагогічних дослідженнях;

методичне й практичне застосування мов програмування високого рівня автоматизації, володіння методологією створення програм і веб-сайтів у навчальних цілях;

використання інформаційних технологій для вирішення методичних і практичних завдань освітньої діяльності;

методика викладання в дистанційній формі навчання;

компетентність в галузі електронного навчання: функції методиста, автора дистанційного курсу, викладача-тьютора;

навички вирішення конфліктів у віртуальній групі й ефективній організації її роботи й навчання;

використання сучасних інформаційних технологій і інформації для більшої персоналізації навчання в галузі електронного навчання і мішаного навчання;

облік навчальної мобільності курсантів.

Під егідою ЮНЕСКО в рамках програми “Освіта для всіх” [8] була розроблена магістерська програма підготовки відповідних фахівців і виділені компетентності, якими повинен володіти сучасний викладач у сфері ІКТ у межах своїх професійних компетентностей. Програма спрямована на розвиток професійних компетентностей науково-педагогічних працівників, пов'язаних з комплексним оволодінням методами інформаційно-комунікаційних технологій для організації інноваційного освітнього процесу, розробки й використання сучасних інтерактивних навчальних матеріалів, організації

позааудиторної роботи, упровадження принципів доступної освіти для кожного. У створеній ЮНЕСКО моделі компетентності виділені такі компетентності: загальнокультурні, професійні й специфічні. Аналіз зазначених компетентностей говорить про їх дуже складну та комплексну структуру та має розглядатися в окремому науковому дослідженні.

Деякі дослідники [9] вважають, що компетентності викладача у сфері e-learning ширше, ніж компетентності викладача дистанційного навчання, і в різних навчальних закладах по-різному визначаються. Компетентності, якими має володіти викладач дистанційного навчання, можна представити за допомогою таких груп:

1. Компетентності в галузі інформаційних технологій: вільне володіння сервісами й технологіями спілкування в мережі Інтернет, прагнення до вивчення нових засобів, сервісів мережі, оволодіння інструментарієм, що вдосконалюється.

2. Компетентності в галузі педагогіки: педагогічні технології дистанційного навчання (підходи, методики й відповідні їм технології).

3. Компетентності в галузі психології (знання психологічних особливостей спілкування у віртуальному середовищі; особливостей вікових змін сприйняття віртуального спілкування; принципів дистанційного навчання осіб, різних за віком тощо).

Діяльність викладача дистанційного навчання організаційно можна поділити на два етапи – розробку дистанційного курсу та його реалізацію. Для розробки дистанційного курсу у викладача мають бути сформовані інформаційно-педагогічні компетентності, які можна представити так:

1. Компетентності методичного проектування власного навчального продукту (дистанційний урок, курс, електронний підручник тощо), здатність розробляти стратегію свого подальшого професійного розвитку в галузі електронного навчання.

2. Компетентності з розробки, створення, упровадження й застосування навчально-методичного комплексу в освітньому дистанційному процесі, проектування систем і засобів супроводу методичної роботи в навчальному закладі.

3. Компетентності організації спільної (групової, кооперативної) професійної діяльності, тобто роботи в команді.

4. Компетентності володіння прийомами створення різних видів педагогічного контролю (проекти, реферати, звіти, веб-квести, тести тощо), проектування системи оцінки якості матеріалів для контролю, уміння вибору програмного забезпечення й технологій для проведення контролю й оцінювання.

Для реалізації дистанційного курсу у викладача мають бути сформовані комунікативні й комунікаційні компетентності, а також компетентності професійного самовдосконалення:

1. Компетентності у володінні педагогічними технологіями дистанційного навчання на практиці (проведення віртуальних дискусій, веб-семінарів, рольових і ділових ігор, “круглих столів”, проектної діяльності, ситуаційного аналізу тощо).

2. Компетентності в освітньо-організаційній діяльності, у тому числі вміння аналізувати навчальну ситуацію, орієнтуватися в нормах і етиці взаємовідносин дистанційних викладачів та тих, хто навчаються, оцінювати власні професійні можливості, навички самоорганізації.

3. Компетентності в самостійній, пізнавальній діяльності, заснованій на володінні способами здобуття знань із різних джерел інформації (оволодіння технічними засобами навчання, програмним забезпеченням, орієнтування в системах дистанційного навчання).

Парадигма e-learning включає також положення про розвиток проектувально-конструкторського мислення викладачів. Розвиток конструкторського мислення – це складний процес. Він включає такі ключові компетентності:

вироблення цілей навчання: створювати оснащене технологіями навчальне середовище, орієнтоване на результат, яке б дозволяло курсантам ставити власні цілі навчання, відслідковувати й оцінювати власне просування в навчанні;

проектування змісту: розробляти інтерактивний зміст і відповідні траєкторії навчання шляхом формування й розробки завдань, проблем, проектів і видів діяльності, які інкорпують цифровий ін-

струмент й ресурси інформаційно-комунікаційних технологій, щоб сприяти навчальній і творчій діяльності курсантів;

розробка системи оцінювання: розробити автентичні методи оцінювання, що відповідають цілям і змісту навчання; застосовувати отримані оціночні дані для поліпшення викладання й мотивувати навчання курсантів.

Наведені компетентності та вміння носять дуже різноплановий профіль діяльності і на перший погляд складається враження про досить складне вирішення завдання з успішного розвитку електронної освіти. Разом з тим наявний у Національній академії Служби безпеки України досвід із запровадження електронних форм навчання говорить про успішність вирішення подібних завдань. Мова йде не тільки про складання електронних тестів знань, а й розробку та впровадження у навчальний процес складних за задумом (сценарні ділові ігри) та інформаційними технологіями навчальних курсів, що включають різні формати мультимедійних матеріалів.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок.

Аналіз закордонних наукових досліджень показує, що фахівець з e-learning повинен володіти компетентностями з координації процесів та технологій навчання, організації ефективної взаємодії між існуючими структурами освітніх установ та мережами електронних ресурсів. Викладач має бути дизайнером он-лайн-курсів і займатися розробкою й адаптацією навчальних курсів і матеріалів для дистанційної освіти.

Основні компетентності фахівця з e-learning включають як технічну грамотність, так і творчі, і організаторські здатності, психологічну й педагогічну грамотність. Підготувати такого різнопрофільного спеціаліста дуже не просте завдання, що потребує значних фінансових і часових затрат. З цієї причини успішність розвитку електронного навчання перш за все полягає у розвитку ІКТ компетентності викладача, його організаційних здатностях формування творчого колективу різнофахових спеціалістів з технічної й гуманітарної освіти.

Список використаної літератури

1. Summary Report – Unesco – 2006 – URL: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/CI/CI/pdf/wsisc7_consultation1_elearning_report.pdf

2. Чошанов М. А. Е-Дидактика: Новый взгляд на теорию обучения в эпоху цифровых технологий / М. А. Чошанов / Образовательные технологии и общество (Educational Technology&Society). – 2013. – Т. 16. – № 3. – С. 673–685. – URL : http://ifets.ieee.org/russian/depository/v16_i3/html/18.htm

3. Международная магистерская программа ИИТО ЮНЕСКО “ИКТ в профессиональном развитии учителей” / Институт ЮНЕСКО по информационным технологиям в обучении. – М. : ИИЦ “Статистика России”, 2013. – 80 с.

4. Тресер М. Обучение и подготовка E-Learning специалистов / М. Тресер. – URL : <http://armikael.com/elearning/elearning-specialist-education.html>, 2013.

5. Shepherd Clive. Skilling up – learning about e-learning – <http://www.fastrak-consulting.co.uk/tactix/Features/skillingup.htm>

6. E-learning Ontario. – URL : <http://www.edu.gov.on.ca/elearning/strategy.html>

7. E-Learning Specialist Salary. – URL : http://www.payscale.com/research/US/Job=E-Learning_Specialist/Salary, 2015.

8. Skills Learning Professional. – <http://www.lifelonglearning.co.uk/links1.htm>

9. Никуличева Н. В. Какими компетенциями должен обладать преподаватель дистанционного обучения и как их сформировать? – URL: http://api.ning.com/files/1sis-NDPC-YCaoQ4foudVniR9UDZ8lPiyR68ZZT*E-xzDigVFWOd1loiQSEPKN1EANLUBx2kI9DpikagP-qIp0NNiGRwYan/elPROmag_1109.pdf, 2011.

10. Dym C., Agogino A., Eris O., Frey D., Leifer L. (2005). Engineering design thinking, teaching, and learning. Journal of Engineering Education, 94 (1), P. 103–120.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015

Мамченко С. Н. Электронное обучение как педагогическая компетентность

В статье рассматриваются педагогические компетентности преподавателя по электронному обучению (e-learning). Определены ос-

новные направления подготовки научно-педагогического состава, который владеет педагогическими компетентностями по e-learning. Представлены результаты научных зарубежных и отечественных исследований, включая и ЮНЕСКО, по развитию электронного обучения. Описаны ключевые компетентности электронного обучения как направление профессионального самоусовершенствования преподавателя.

Ключевые слова: педагогические ИКТ-компетентности, электронное обучение, e-learning, компетентности по e-learning, дистанционное обучение.

Matchenko S. M. **Electronic studies as pedagogical competence**

In the article the “Electronic studies as pedagogical competence” the pedagogical to the competence of teacher are examined from electronic studies (e-learning). Certain basic directions of preparation of scientificallly-pedagogical composition that has professional to the competence in area of e-learning. Some results of researches that touch consideration of home and foreign experience in the described area are presented also, including the programs UNESCO on development of electronic studies. Described key constituents of competence of electronic studies as direction of professional self-perfection.

Obviously, that one of perspective innovative technologies of studies there are technologies of electronic studies (e-learning), that the states actively used in higher educational establishments : receipt of higher education, improvement of work of the system of the professional in-plant training.

The aim of the article is an analysis of competency of modern teacher in area of e-learning and determination of basic components of pedagogical competence of teacher high school.

Related to the complex capture by the methods of informatively-communication technologies for organization of innovative educational process, development and use of modern interactive educational materials, organization pose of audience work, introduction of principles of accessible education for each.

To the competence, that the teacher of the controlled from distance studies must own, it is possible to present by means of next groups:

1. To the competence in area of information technologies: free possessing services and technologies of commonunication in a network the Internet, aspiring to the study of new facilities, services of network, capture a tool that improves.

2. To the competence in area of pedagogics: pedagogical technologies of the controlled from distance studies (approaches, methodologies and corresponding to them technologies).

3. To the competence in area of psychology (of knowledge of psychological features of commonunication in a virtual environment; features of age-old changes of perception of virtual commonunication; principles of the controlled from distance studies of persons different on age and others like that).

Paradigm of e-learning includes also position about development of the design-designer thinking of teachers. Development of the designer thinking is a difficult process. He includes such key to the competence: it is making of aims of studies : to create the equipped by technologies educational environment oriented to the result, what allowed to the students to put own whole studies, watch and estimate own advancement in studies; it is planning of maintenance; to develop interactive maintenance and corresponding trajectories of studies by forming and development of tasks, problems, projects and types of activity, that incorporate a digital instrument and resources of informatively-communication technologies, to assist educational and creative activity of students; it is development of the evaluation system: to work out the authentic methods of evaluation, that answer aims and maintenance of studies.

Keywords: *pedagogiks IKT-competency, e-learning, paradigm of e-learning competency of e-learning, distance learning.*

УДК 378.22.37.014.54

Володимир Миколайович Манько,
доктор педагогічних наук, професор, головний науковий співробітник
Національної академії Служби безпеки України, м. Київ

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ МЕНЕДЖЕРІВ З ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ

У статті розглядаються теоретичні питання процесу професійної підготовки майбутніх менеджерів з економічної безпеки. Основний акцент зроблено на аналізі сутності наукових категорій “комунікативна компетентність” і “професійна компетентність”. Розглянуто основні підходи науковців до зазначених дефініцій, а також структура та зміст комунікативної компетентності менеджерів з економічної безпеки.

Ключові слова: особистісно орієнтоване навчання, спілкування, саморозвиток, комунікативні ситуації, контекст, професійна діяльність, комунікативна компетентність, менеджер з економічної безпеки.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Інтенсивні зміни в суспільному житті країни на початку ХХІ ст., пов’язані з глобалізацією світової економіки, її загальною інформатизацією, зумовлюють висунення нових, більш жорстких вимог до професійної компетентності сучасних фахівців економічного профілю.

Переосмислення процесу їх професійної підготовки визначається основними тенденціями реформування вищої освіти, задекларованими Законом України “Про вищу освіту” (2014 р.), Національною доктриною розвитку освіти, а також нормативними документами Кабінету Міністрів України, Міністерства освіти і науки України. Важ-

© Манько В. М.

ливим аспектом такого реформування останнім часом виступає інтеграція професійної освіти з різними метасистемами (Європейська система кваліфікацій, Європейський мовний портфель тощо). Одним із головних напрямів поліпшення цього процесу є вдосконалення професійної підготовки та формування мовного портфеля у фахівців економічного профілю.

Практичний досвід європейських освітніх кіл щодо розвитку проекту формування мовного портфеля (European Language Portfolio), над яким працювали експерти Відділу мовної політики Ради Європи, починаючи з 1998 до 2000 р., дає ефективні результати, а апробування запропонованих технологій показує сьогодні, що завдяки цим пропозиціям можливо забезпечити умови для послідовного й поетапного набуття студентами необхідних професійних компетентностей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблема професійної компетентності фахівців на сьогодні надзвичайно актуальна і знайшла теоретичне обґрунтування в психолого-педагогічних працях сучасних дослідників. Так, професійну компетентність перекладачів дослідила З. Підручна [1]; професійну компетентність майбутніх аграрників – К. Ковальова [2], Г. Короткова [3]. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців залізничного транспорту досліджувала Т. Шаргун [4], фахівців з фізичної реабілітації – Л. Волошко [5]; професійну компетентність майбутніх економістів – Л. Дибкова [6].

Досліджуючи професійну компетентність майбутніх інженерів, В. Петрук виділяє базові компетенції, до яких відносить когнітивно-творчу, мотиваційну та комунікативну, що базується на здатності спілкування, комунікабельності, умінні взаємодіяти [7]. Л. Щербатюк у професійній компетентності інженера виділяє такі структурні складові, як фахова, інформаційна, комунікативна і соціальна компетенції [8].

Метою статті є аналіз комунікативної компетентності як важливого компонента загальної професійної компетентності менеджера з економічної безпеки та визначення її структури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реалізація стратегічних напрямів економічної політики, спрямованих на глибоке реформування економіки України, значною мірою залежить від рівня підготовки майбутніх фахівців і зумовлює необхідність нового підходу до кадрового забезпечення.

Проектом Закону України “Про освіту” і прийнятим у 2014 р. Законом України “Про вищу освіту” визначені шляхи регулювання суспільних відносин у галузі навчання, виховання, професійної та наукової підготовки громадян України, створено відповідне підґрунтя для реформування всієї системи освіти в сучасній Україні. Потребує реформування й економічна освіта як складова професійної і вищої освіти в цілому, ураховуючи нові вимоги до якості освіти.

Національна доктрина розвитку освіти визначила систему концептуальних ідей та поглядів на стратегію і основні напрями розвитку освіти у першій чверті ХХІ століття, які слід ураховувати й при модернізації системи економічної освіти. Зокрема, пріоритетними напрямами державної політики щодо розвитку освіти є: особистісна орієнтація освіти; постійне підвищення якості освіти, оновлення її змісту та форм організації освітнього процесу; розвиток системи безперервної освіти та навчання протягом життя; запровадження освітніх інновацій, інформаційних технологій.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що сьогодні в теорії та практиці визначені три парадигми професійної освіти: когнітивно орієнтована, діяльнісно орієнтована та особистісно орієнтована. Ученими [9, с. 29] визначено можливості кожної з парадигм освіти на різних етапах професійної підготовки.

Очевидно, що на кожному етапі фахової підготовки виправдана одна з парадигм професійної освіти: на першому етапі – когнітивно орієнтована, на другому – діяльнісно орієнтована і на заключному етапі – особистісно орієнтована.

Інноваційними компонентами зазначених освітніх парадигм є ключові (або базові) компетентності, ключові компетенції та ключові кваліфікації, які Е. Зеер [9, с. 70] об’єднав у єдиний метаосвітній концепт.

Водночас, досліджуючи особливості професійних функцій, що є досить специфічними для певного фаху, у терміни “ключові компетенції”, “ключові (або базові) компетентності” науковці вкладають різний зміст. Виходячи з цього, вважаємо за доцільне на основі теоретичного аналізу, узагальнення та зіставлення поглядів учених уточнити сутність та розмежувати зміст вищезазначених понять.

Реалізація та розвиток згаданих ключових компонентів, за оцінкою деяких дослідників, дозволить вирішити і кадрову проблему, яка, по суті, перетворилася на чинник, що гальмує розвиток сільського господарства та промисловості України й негативний впливає на ситуацію в економіці.

Отже, визначальною ознакою розвитку національної системи освіти, як вважають вчені [10; 11], є її розбудова на компетентнісно орієнтованій основі, що зумовлено кількома причинами.

Перша причина – перехід світової спільноти до інформаційного суспільства. У цих умовах пріоритетним вважається не тільки просте накопичення знань та отримання предметних умінь і навичок (мета так званої “знаннєвої педагогіки”), а й формування вміння вчитися, оволодіння навичками пошуку інформації, здатність до самонавчання упродовж життя (вважається, що ці новоутворення стають визначальною сферою професійної діяльності людини).

Друга причина взаємопов’язана з першою. Модель особистісно орієнтованого освітнього процесу як оновлена парадигма освіти передбачає визнання студента суб’єктом цього процесу, носієм двох груп якостей – вміння навчатися та бажання вчитися, що можливе за умови, з одного боку, оволодіння продуктивними (загальнонавчальними) вміннями і навичками та розгорнутою рефлексією, а з іншого – сформованості позитивного емоційно-ціннісного ставлення як до процесу діяльності, так і до її результату.

Компетентнісно орієнтована освіта – складна, багатоаспектна проблема, яка на сьогодні не достатньо досліджена. У сучасній науці не існує загальноприйнятого визначення компетентності, хоча її концепція перебуває на стадії розвитку.

Так, у державних галузевих стандартах вищої освіти компетентність визначається як необхідний обсяг і рівень знань, досвід, набутий у певному виді діяльності, та наголошується на тому, що фахова компетентність характеризує якість особистості випускника вищого навчального закладу, під якою розуміють цілісну сукупність характеристик особистості, що визначає зміст соціально значущих і професійно важливих властивостей особи, яка закінчує вищий навчальний заклад; словник професійної освіти визначає компетентність (від. лат. *comperito* – відповідний, підхожий) як сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: уміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію [12, с. 171].

Аналіз визначень професійної компетентності різними авторами [1–6] дає змогу зробити висновок, що загальним для всіх спроб визначити професійну компетентність є розуміння її як здатності людини ефективно виконувати професійні функції. В. Горб пропонує таку дефініцію цього поняття: “Професійна компетентність – особистісні можливості спеціаліста, які дають йому змогу діяти конструктивно в рамках певної професійної компетенції” [11, с. 23]. До цих особистісних можливостей відносять загальні та спеціальні здібності людини до виконання певної професійної діяльності; знання, навички, уміння, а також накопичений професійний та життєвий досвід; готовність до професійної діяльності.

Практичну цінність стосовно вирішення завдань дослідження має думка А. Маркової, яка розрізняє два види професійної компетентності: спеціальну (володіння власне професійною діяльністю; можливість проектувати свій подальший професійний розвиток) і соціальну (спільну професійну діяльність та відповідальність за результати своєї професійної праці) [13, с. 48].

Отже, професійна компетентність реалізується в професійній діяльності, що залишається однією з найважливіших форм взаємодії людини із соціальним середовищем. У професійній компетентності поєднуються об’єктивно визначені нормативними документами система знань, умінь і навичок; особистісна складова – інтереси, прагнення, ціннісні орієнтації, мотиви самореалізації індивіда; уміння

вирішити ту чи іншу проблему, здійснити активний пошук нового досвіду і визначити притаманну саме йому цінність, наявність умінь та навичок самостійності в плануванні, організації, контролі власної діяльності; креативність, здатність до саморозвитку, самоаналізу, саморегуляції, самоорганізації, самоконтролю.

Останні роки поняття компетентності викликало широку дискусію серед європейських країн-учасників Організації економічного співробітництва та розвитку, де проводились дослідження з даної проблематики, що відображено в Міжнародних документах Європи, Міжнародній організації праці. У результаті було розроблено програму, в якій наголошується на тому, що ключові компетентності (key competencies) дають можливість особистості ефективно працювати у багатьох соціальних сферах, сприяють якісному розвитку суспільства та особистому успіху, отже, можуть бути застосовані до багатьох життєвих сфер. З огляду на вищезазначене, вважаємо за потрібне спинитись на групах компетентностей. Так, І. Родигіна [14, с. 35] виділяє такі групи компетентностей:

1. Соціальну – здатність брати на себе відповідальність, співробітництво, ініціатива, активна участь, динамічні знання. Це поняття включає також відкритість до світу та відповідальність за навколишнє середовище, вміння працювати в команді (що охоплює традиційне поняття робочої етики), приймати діяльність демократичних інститутів суспільства.

2. Комунікативну – вміння усно та писемно спілкуватися рідною та іноземними мовами.

3. Полікультурну – не тільки оволодіння досягненнями культури, а й розуміння та повага до людей інших національностей, їх політичних уподобань та соціального становища, а також до різних релігій, культур, мов, рас.

4. Інформаційну – вміння добувати, осмислювати, опрацьовувати та використовувати інформацію з різних джерел.

5. Саморозвитку та самоосвіти – мати потребу і готовність постійно навчатися впродовж усього життя.

6. Продуктивної творчої діяльності.

На основі проведеного аналізу можна визначити основні характеристики компетентності: багатофункціональність, універсальність, надпредметність та багатовимірність, інтелектуальна насиченість, дієвість, соціальність.

Реформа вищої школи, її спрямованість на гуманізацію та гуманітаризацію освіти, формування ключових компетентностей та компетенції дає можливість сформувати соціальне замовлення суспільства щодо надання мовної свідомості студентам – майбутнім фахівцям із різних галузей економіки, оскільки вміння спілкуватися мовою професії підвищує ефективність праці, допомагає краще орієнтуватися не тільки на виробництві, а й у безпосередніх ділових контактах із колегами.

У зв'язку з цим все частіше висловлюються думки, що відповідно до принципів сучасної освіти у майбутніх менеджерів з економічної безпеки мають вироблятися не тільки певні професійні, а й комунікативні якості, що передбачає вільне володіння українським фаховим мовленням. Отже, професійне мовлення є обов'язковим компонентом фахової підготовки спеціаліста. Від рівня сформованості професійного мовлення значною мірою залежать результати його праці.

“Знання мови професії, – підкреслює В. Михайлюк, – підвищує ефективність праці, продуктивність виробництва, допомагає краще орієнтуватися в безпосередніх ділових відносинах” [15, с. 33].

Спілкування – важливий чинник у розвитку особистісних і професійних якостей фахівця. Єдність діяльності та спілкування обумовлює необхідність аналізу комунікативної компетентності у спілкуванні як одну з умов ефективності професійної діяльності менеджерів з економічної безпеки з членами робочого колективу. Відповідно до освітньо-кваліфікаційної характеристики спеціаліста економічного профілю майбутні менеджери з економічної безпеки повинні володіти, окрім спеціальних професійних навичок, комунікативними, які допоможуть працювати в колективі, знаходити спільну мову з колегами, виконувати управлінські функції. Можливість реалізації функцій керівника, володіння технологією укріплення трудової дисципліни, вирішення трудових конфліктів, здатність по-

ліпшити соціально-психологічний клімат у колективі – усі ці завдання успішно реалізуються, якщо керівник володіє комунікативною компетентністю на високому рівні. Від рівня комунікативної компетентності менеджера з економічної безпеки залежить його ділова та організаційно-управлінська діяльність.

Аналіз педагогічної літератури [15; 16] дає змогу розглядати професійне мовлення як цілісне утворення, складовими якого є знання норм літературної мови, фахової термінології; вміння розуміти усні й писемні тексти зі спеціальності, тобто сприймати закладений у них зміст, і вільно створювати власні висловлювання професійного характеру.

Тому виникає необхідність переглянути та переосмислити зміст таких понять, як “комунікативна компетентність” майбутнього менеджера з економічної безпеки.

Учені розрізняють поняття “комунікативна компетентність” і “компетенція” та констатують, що компетентність комунікативна – це вміння мовця будувати ефективну мовленнєву поведінку, яка відповідає нормам соціальної взаємодії, притаманним конкретній культурі; вміння учасників спілкування володіти комунікативними стратегіями, правилами спілкування. Комунікативна компетентність є складним (багатоградним) поняттям, оскільки поєднує важливі складові компоненти – предметну, соціолінгвістичну, соціокультурну, мовну, стратегічну компетенції.

Комунікативна компетентність – це здатність особистості користуватися мовою залежно від ситуації, особлива якість мовленнєвої особистості, набута в процесі спілкування або спеціально організованого навчання. У нашому розумінні комунікативна компетентність – це знання, вміння і навички особистості, що мають сформуватись і забезпечуватимуть її правильне і доречне використання мови в конкретному контексті і ситуації спілкування, знаходження адекватного стилю і тону спілкування з урахуванням особистості співрозмовника, обставин спілкування і стратегій мовленнєвої взаємодії.

На основі досліджень педагогів, психологів, навчальних планів вищої школи, а також урахування принципів взаємопов’язаності компонентів будь-якої структури, структуру комунікативної компетент-

ності менеджерів з економічної безпеки пропонуємо представити у вигляді єдності мотиваційного, гностичного, конативного та рефлексивного компонентів.

Мотиваційно-емоційний компонент містить мотиви, потреби та цілі в їх сукупності, що формують пізнавальний інтерес до іншої людини, готовність вступати з нею в розмову, цікавість до власного внутрішнього світу.

Гностичний компонент передбачає формування системи знань про суть, структуру, функції та особливості спілкування, обізнаність про стилі спілкування; творче мислення, унаслідок якого спілкування виступає як різновид соціальної творчості.

Конативний компонент передбачає володіння загальними та специфічними комунікативними вміннями, що дають можливість встановлювати контакт зі співрозмовником, керувати ситуацією взаємодії з ним, перцептивні вміння, які забезпечують можливість проникнення у внутрішній світ партнера по спілкуванню та розуміння самого себе.

Рефлексивний компонент спрямований на формування здатності людини до аналітичної роботи (самоаналіз та аналіз, синтез, узагальнення та структурування), до розуміння важливості й особливостей комунікативної компетентності для ефективної професійної діяльності.

Дана структурна модель, безперечно, не претендує на абсолютність та всеосяжність. Вона є лише спробою наблизитися до проблеми компонентного аналізу такого складного, багатofакторного поняття, як комунікативна компетентність менеджера з економічної безпеки. Проте, рівень розвитку кожного з указаних компонентів та їхня цілісна єдність дає всі підстави говорити про певний рівень сформованості комунікативної компетентності особистості.

Комунікативна компетентність фахівця економічного профілю повинна включати знання фахової термінології, вміння та навички використовувати з точністю і лінгвістичною правильністю терміни в усному і писемному професійному мовленні, ґрунтуючись на власній внутрішній мотивації та досвіді, усвідомлюючи необхідність самовдосконалення та саморозвитку. Таку компетентність набувають упродовж життя.

Висновки. Для задоволення професійних потреб та забезпечення належної культури фахового спілкування майбутнім менеджерам з економічної безпеки необхідно мати високий рівень комунікативної компетентності. Варто зазначити, що комунікативна компетентність менеджерів з економічної безпеки є складовою загальної професійної компетентності, пов'язана з професійно-комунікативною діяльністю особистості, включає в себе мотиваційно-емоційний, гностичний, конативний та рефлексивний компоненти і є першоосновою культури професійного спілкування. Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів досліджуваної проблеми.

Перспективними напрямками подальших наукових розвідок є механізми та новітні технології, що допоможуть у формуванні досліджуваної компетентності та підготовці висококваліфікованих і конкурентоспроможних менеджерів з економічної безпеки.

Список використаної літератури

1. Підручна З. Ф. Формування професійної комунікативної компетентності майбутніх перекладачів у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / З. Ф. Підручна. – Тернопіль, 2008. – 22 с.

2. Ковальова К. В. Педагогічні умови формування комунікативної компетентності майбутніх інженерів-аграрників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / К. В. Ковальова. – К, 2015. – 22 с.

3. Короткова Г. В. Формирование профессионально-культурной компетентности студентов аграрного вуза : автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / Г. В. Короткова. – Пенза, 2008. – 19 с.

4. Шаргун Т. О. Формування професійної компетентності у майбутніх фахівців залізничного транспорту у процесі професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Т. О. Шаргун. – Хмельницький, 2006. – 20 с.

5. Волошко Л. Б. Формування професійної компетентності майбутніх фахівців з фізичної реабілітації у процесі вивчення медико-біологіч-

них дисциплін : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л. Б. Волошко. – К., 2006. – 20 с.

6. Дибкова Л. М. Індивідуальний підхід у формуванні професійної компетентності майбутніх економістів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” / Л. М. Дибкова. – К., 2006. – 20 с.

7. Петрук В. А. Теоретико-методичні засади формування базових професійних компетенцій у майбутніх фахівців технічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / В. А. Петрук. – К., 2008. – 36 с.

8. Щербатюк Л. Б. Формування професіоналізму майбутніх інженерів-механіків у процесі фахової підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. Б. Щербатюк. – Одеса, 2007. – 22 с.

9. Зеер Э. Ф. Модернизация профессионального образования: компетентностный подход : учебное пособие / Э. Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Сыманюк. – М. : МПСИ, 2005. – 216 с.

10. Богуш А. М. Проблема мовної особистості в педагогічній науці / А. М. Богуш // Наука і освіта. – 2004. – № 1. – С. 77–79.

11. Горб В. Г. Основная образовательная программа вуза: проблемы и решения / В. Г. Горб // Стандарты и мониторинг в образовании. – 2004. – № 2. – С. 22–34.

12. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К. : Либідь, 1997. – 376 с.

13. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 312 с.

14. Родигіна І. Діяльнісний підхід до формування базових компетентностей учнів / І. Родигіна // Зміст, форми і методи навчання. – 2005. – № 1. – С. 34–36.

15. Михайлюк В. Українська мова професійного спілкування / В. Михайлюк // Дивослово. – 2004. – № 6. – С. 33.

16. Момот В. М. Формування професійно зорієнтованого мовлення у студентів технікумів і коледжів технічного профілю : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 “Теорія і методика навчання” / В. М. Момот. – К., 2003. – 20 с.

Стаття надійшла до редакції 18.10.2015

Манько В. Н. Компетентностный подход в подготовке будущих менеджеров экономической безопасности

В статье рассмотрены теоретические вопросы процесса профессиональной подготовки будущих менеджеров экономической безопасности. Акцентируется внимание на сути научных категорий “коммуникативная компетентность” и “профессиональная компетентность”. Автор рассматривает основные подходы к этим научным категориям. Проанализирована структура и содержание коммуникативной компетентности, установлены основные функции, которые она выполняет в будущей профессиональной деятельности менеджеров экономической безопасности.

Ключевые слова: *личностно ориентированное обучение, общение, саморазвитие, коммуникативные ситуации, контекст, профессиональная деятельность, коммуникативная компетентность, менеджер экономической безопасности.*

Man'ko V. M. Competency-based approach in preparation of future managers for economic security

Intensive changes in country public life at the beginning of the XXI century, connected with the globalization of the world economy, its total computerization, predetermine the nomination of the new, more stringent requirements for the professional competence of modern economics experts.

Based on the investigations of teachers, psychologists, high school curriculum and also considering the principle of the components interrelatedness of any structure, the structure of the communicative competence of economic security managers is offered to be represented as the unity of motivational, gnostic, conative and reflexive components.

Motivational and emotional components contain motives, needs and purposes in their totality, forming cognitive interest in another person, willingness to engage him or her in conversation, interest in his or her own inner world.

Gnostic component implies the formation of knowledge system about nature, structure, functions and communication peculiarities, awareness of communication styles, creative thinking, due to which communication serves as a kind of social creation.

Conative component involves the possession of general and specific communication skills that makes it possible to establish the contact with interlocutor, to manage the situation of interaction with him or her, the perceptual skills that make the penetration into the communication partner inner world and understanding yourself possible.

Reflexive component aimed at forming human capacity for analytical work (introspection and analysis, synthesis, generalization and structuring), at understanding the importance and characteristics of communicative competence for effective professional activity.

Certainly this structural model does not claim to absoluteness and inclusiveness. It is only an attempt to approach the problem of component analysis of such a complex, multifactorial concept as a communicative competence of economic security manager. However, the level of development of each specified components and their complete unity give every reason to speak about certain level of formation of communicative competence of the individual.

Communicative competence of economics specialist must include knowledge of professional terminology, ability and skills to use terms in professional spoken and written speech with precision and linguistic accuracy, based on own internal motivation and experience, realizing the need for self-improvement and self-development. Such competence is acquired during the life.

To meet their professional needs and ensure proper culture of professional communication, the future economic security managers must have a high level of communicative competence. It should be noted that the communicative competence of economic security managers is part of general professional competence, associated with professionally communicative activities of individual, includes motivational and emotional, gnostic, conative and reflexive components and also is a fundamental principle of professional communicative culture.

Keywords: *personality-oriented education, communication, self-development, communicative situation, context, professional activity, communicative competence, economic security manager.*

УДК 613.96:613.72:312

Андрій Вікторович Мельніков,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри особистої безпеки
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

Віталій Владиславович Волошин,
*викладач кафедри особистої безпеки Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

Віктор Олександрович Шинкарук,
*асистент кафедри особистої безпеки Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ ДО ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ ПІДГОТОВКОЮ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ

Аналіз Настанови з фізичної підготовки в Прикордонних військах України (НФП-99), наказів, розпоряджень, плануючих документів з організації фізичної підготовки визначив, що метою фізичної підготовки має бути забезпечення всебічної підготовленості майбутніх офіцерів-прикордонників до керування фізичним удосконалюванням військовослужбовців, а також особистою фізичною готовністю до бойової діяльності з урахуванням посадового призначення. Головною ж передумовою досягнення цієї мети є випереджальне формування серед курсантів мотиваційно-ціннісного ставлення до фізичної культури,

© Мельніков А. В., Волошин В. В., Шинкарук В. О.

установки на здоровий спосіб життя й фізичне самовдосконалення, потреби в регулярних заняттях фізичними вправами та спортом.

Ключові слова: мотивація курсантів, фізична підготовка, фізична культура.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Традиційно основні зусилля у фізичній підготовці курсантів-прикордонників зосереджені на підвищенні рівня розвитку фізичних якостей і формуванні рухових навичок та вмінь. Формування ж мотивації до занять фізичною підготовкою у військовослужбовців якщо і здійснюється, то найчастіше стихійно, без чітко визначених цілей і системного підходу.

Отже, упровадження програми формування мотивації курсантів до занять фізичною підготовкою покликане сприяти ліквідації суворо регламентованих методик проведення форм фізичної підготовки у військових навчальних закладах, залученню курсантів до систематичних занять фізичними вправами та формуванню “суб’єкт-суб’єктних” відносин між викладачем фізичної підготовки та курсантом.

Мета дослідження – аналіз проблематики формування мотивації до занять фізичною підготовкою майбутніх офіцерів-прикордонників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проблема збереження і зміцнення здоров’я підростаючого покоління була і залишається однією з найважливіших проблем людського суспільства. На сьогодні лише звучать заклики бути здоровим, а соціальне середовище і реальна практика свідчать про погіршення здоров’я молоді, загостренні серцево-судинних захворювань та інших хронічних та інфекційних захворювань, а також сучасний рівень урбанізації, науково-технічного прогресу, комфорту є причиною хронічного “рухового голоду”.

Специфіка фізичного виховання полягає в тому, що усвідомлена інформація стає мотивованим спонуканням до виконання фізичних вправ, використання природних факторів і формування такого способу життя, який сприяв би досягненню як особистих, так і суспільних цілей. Критерієм ефективності цього процесу має бути рівень здоров’я молоді, рівень фізичної працездатності і соціальної дієздатності (Т. Ю. Круцевич, 1999).

Мотивація до фізичної активності – особливий стан особистості, спрямований на досягнення оптимального рівня фізичної підготовленості та працездатності. Процес формування інтересу до занять фізичною культурою і спортом – це не миттєвий, а багатоступінчастий процес: від перших елементарних гігієнічних знань і навичок до глибоких психофізіологічних знань теорії і методики фізичного виховання і інтенсивних занять спортом. Основними мотивами до занять фізичною культурою у вузі є: оздоровчі, рухливо-діяльні, змагально-конкурентні, естетичні, комунікативні, пізнавально-розвиваючі, творчі, професійно-орієнтовані, виховні, статусні, культурологічні, адміністративні та психолого-значущі.

Зміна парадигми навчання курсантів вищих військових навчальних закладів, зокрема підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників, є одною зі злободенних проблем сучасного розвитку вищої школи України.

У працях Б. М. Шияна (2001), О. С. Куца (2001), Т. Ю. Круцевич (2002), М. С. Герцика, О. М. Вацеби (2005) зазначається, що стратегію сучасної вищої освіти складає напрямок, основою якого є опора на особистісно орієнтовані педагогічні технології. Ця стратегія характеризує тенденцію посилення ролі “людського чинника” й у всіх видах військово-професійної діяльності й військово-професійного навчання.

Дослідження Р. Н. Макарова (1998), Г. В. Ложкіна (2000–2002), Ю. А. Бородіна (2002–2005) та інших учених показали, що для організації комплексного процесу професійної підготовки військових фахівців необхідно пов’язати в інтегративне ціле такі види підготовки:

теоретичний, який формує науковий і евристичний рівні знань, навичок та умінь;

фізичний, який формує динамічне здоров’я, стійкість до гіподинамії та гіпокінезії;

спеціальний, який моделює професійну діяльність та окремі її фрагменти в звичайних та екстремальних умовах діяльності;

психологічний, який формує психологічну готовність до професійної діяльності в цілому і до окремих її фрагментів;

психофізіологічний, який формує стійкість психічного й фізіологічного рівнів людського чинника до екстремальних умов і тим самим матеріалізує професійні знання, навички й уміння в надійні параметри.

Чимало вчених, а саме: Е. С. Вільчковський (1997), О. І. Камаєв (2003), Ю. В. Петришин (2005) вважають, що особливе значення в сучасних умовах освіти потрібно приділяти фізичній підготовці.

Дослідження організації фізичної підготовки у військових навчальних закладах провідних іноземних держав світу показало, що більшість методик проведення занять з фізичної підготовки спрямовані на індивідуалізацію та самостійність військовослужбовців. Тому можна стверджувати, що вірогідність використання досвіду іноземних держав у формуванні мотивації курсантів до занять фізичними вправами та спортом у системі фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників України є доцільною.

Вивчення організації фізичної підготовки у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького показало, що найбільш істотними суперечностями, які знижують ефективність формування мотивації курсантів до занять фізичними вправами та спортом, є такі: між сучасними вимогами до якості підготовки військових фахівців та можливістю їх реалізації в чинних організаційно-управлінських схемах процесу фізичної підготовки; між традиційною методикою викладання фізичної підготовки у військових навчальних закладах та парадигмою сучасного професійного навчання; між організацією форм фізичної підготовки курсантів у Національній академії Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького та організацією фізичної підготовки офіцерів у підрозділах Державної прикордонної служби України; між регламентованістю викладачів фізичної підготовки та постійним зростанням інтелектуального рівня підготовки на етапах військово-професійного навчання; між методиками викладання фізичної підготовки та інших навчальних дисциплін; між суб'єктивними прагненнями курсантів і можливостями їх реалізації у процесі фізичної підготовки; між необхідністю випереджального розвитку професійно важливих якостей курсантів та обмеженими можливостями їх реалізації у процесі фізичної підготовки.

Проведений аналіз дозволив визначити, що основні причини зниження показників фізичної підготовленості військовослужбовців полягають у неправильній організації фізичної підготовки у військових навчальних закладах, що призводить до зниження мотивації курсантів до занять фізичними вправами. На нашу думку, до таких причин належать: низькі нормативи з фізичної підготовки для курсантів старших курсів; жорстка регламентація методик проведення форм фізичної підготовки у військових навчальних закладах; безініціативне ставлення командирів підрозділів до організації та проведення форм фізичної підготовки; відсутність у керівних документах з фізичної підготовки та кваліфікаційній характеристиці випускників чинників, які б стимулювали підвищення індивідуальної фізичної та спортивної підготовленості курсантів та офіцерів; недостатня ефективність програми з фізичної підготовки у військових навчальних закладах щодо вимог професійної діяльності випускників; ставлення викладачів з фізичної підготовки до курсантів як до об'єктів фізичної підготовки.

Дослідження виявили, що існують різні думки щодо організації та проведення фізичної підготовки у військових навчальних закладах, але всі категорії опитаних поділяють думку про те, що для покращення системи фізичної підготовки у військових навчальних закладах необхідно враховувати бажання курсантів старших курсів проводити заняття у групах за інтересами.

Для остаточного визначення впливу мотивації курсантів до занять фізичною підготовкою та спортом на професійну підготовку був проведений порівняльний аналіз показників фізичної, спортивної підготовленості, рівня успішності навчання курсантів з умотивованим та невмотивованим ставленням до занять фізичною підготовкою.

Аналіз рівня фізичної підготовленості курсантів свідчить про те, що зміни показників курсантів з невмотивованим ставленням до занять фізичними вправами відбуваються нерівномірно, але однаковою для всіх тенденцією є стрімке підвищення показників на I–III курсах і певне зниження їх на IV–V курсах навчання. Показники курсантів, умотивованих до занять фізичними вправами, також прогресують на I–III курсах, але на IV–V курсах є відносно стабільними.

За допомогою анкетного опитування було визначено, що курсанти з умотивованим ставленням до занять систематично займаються фізичними вправами як на молодших курсах, так і на старших. Відсоток курсантів з невмотивованим ставленням до занять фізичною підготовкою та спортом, які систематично займаються фізичними вправами, на старших курсах значно знижується.

Мотивацію курсантів до занять фізичною підготовкою знижують такі чинники: брак часу – 41,3 % респондентів, заборона командирів – 31,7 %, відсутність секцій за інтересами – 9,4 %, відсутність бажання займатися фізичними вправами – 7,5 %, недостатньо оснащена матеріальна база – 6,2 %, 3,9 % курсантів визначили інші причини.

Доведено, що з вищевказаних причин курсанти пропускають таку кількість годин на тиждень: 43,9 % респондентів пропускають до 2 годин, 37,1 % респондентів не пропускають зовсім, 10,9 % курсантів пропускають до 4 годин, 2,6 % респондентів – до 6 годин. Це говорить про те, що до 60 % курсантів пропускають кожне друге заняття.

Підтверджено висновки вчених (Р. Н. Макаров, 1998; Ю. А. Бородін, 2002–2005; Г. В. Ложкін, 2002; Г. І. Сухорада, 2002; Ю. С. Фіногенов, 2003) щодо недоліків системи фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах України, а саме: динаміка показників фізичної та спортивної підготовленості на старших курсах має регресивні тенденції; час, що виділяється на планові заняття з фізичної підготовки, не дозволяє вирішити повною мірою питання спрямованого розвитку спеціальних фізичних якостей; чинна нормативна система з фізичної підготовки не стимулює вдосконалення фізичних якостей; методична підготовка недостатньо формує навички та вміння курсантів з організації та проведення самостійних занять фізичними вправами.

Низка вчених визначає залежність ефективності функціонування системи фізичної підготовки курсантів у військових навчальних закладах від таких факторів: рівня фізичної підготовленості молодого поповнення (В. П. Леонтьєв, 1998; О. М. Ольховий, 2005); стану матеріально-технічної бази закладу (Ю. В. Петришин, 2005; Г. І. Сухорада, 2002); ієрархії фізичної підготовки в системі бойової підготовки (Р. Н. Макаров, 2000; Ю. А. Бородін, 2004; О. І. Величко, 2004); фінансів,

що виділяються на її організацію і проведення (О. Н. Мальцев, 2003); професіоналізму керівників занять (О. І. Камаєв, 2003; О. М. Ольховий, 2005); рівня мотивації курсантів до занять фізичною підготовкою і спортом (Ю. А. Бородін, 2004).

Американський психолог Б. Дж. Кретті серед мотивів, що спонукають займатися спортом, виділяє:

прагнення до стресу і його подолання; він відзначає, що боротися, щоб подолати перешкоди, піддавати себе впливу стресу, змінювати обставини і домагатися успіху – це один з найсильніших мотивів спортивної діяльності;

прагнення до досконалості;

підвищення соціального статусу;

потреба бути членом спортивної команди, групи, частиною колективу;

отримання матеріальних заохочень.

Розглядаючи ієрархію мотивів, можна визначити місце мотиву діяльності у житті людини. С. Л. Рубінштейн (1946), Б. Г. Ананьєв (2001), С. Занюк (2002), Р. С. Немов (2002), Х. Хекхаузен (2003), Е. П. Ільїн (2003), А. Маслоу (2003), С. Ю. Головін (2003) та інші вчені зазначають, що мотивація діяльності посідає одне з провідних місць у щоденному житті людини. Визначено, що мотивація не є вродженою функцією, а формується у процесі впливу зовнішніх та внутрішніх чинників, будується у процесі життя за ланцюгом “мотив – потреба – мета”.

Підтверджено висновки вчених про те, що зміни повинні бути спрямовані на формування стійкої потребнісно-мотиваційної сфери. Для підвищення ефективності фізичної підготовки необхідно враховувати бажання військовослужбовців. Так вважають 56,3 % курсантів, 57,4 % командирів курсантських підрозділів, 69,4 % спеціалістів з фізичної підготовки.

Визначено вплив регулярних занять фізичними вправами не тільки на фізичну підготовленість курсантів, а й на елементи військового навчання. Існує висока лінійна залежність між рівнем розвитку фізичних якостей та успішністю навчання курсантів. Для курсантів з умотивованим ставленням до занять фізичною підготовкою цей показник дорівнює 0,96, для курсантів з невмотивованим ставленням 0,36.

Формування мотивації курсантів до занять фізичною підготовкою буде тоді ефективним, коли відбудеться перехід від “суб’єкт-об’єктних” до “суб’єкт-суб’єктних” стосунків між викладачем і курсантом. Для цього в організації занять з фізичної підготовки необхідно переходити від жорсткої регламентації занять на молодших курсах до самостійного планування занять на старших курсах.

Висновки. Узагальнюючи все вищевикладене, можна зробити такі висновки. Блок мотивації утворюють: потреби, мотиви і цілі фізичної діяльності. Мотиви – це потужні сили або чинники, що регулюють діяльність психічну. Регулююча сила мотивів виявляється в їх активуючому впливі, який підтримує і стимулює інтелектуальні, моральні, волевові і фізичні зусилля людини, пов’язані з досягненням мети.

Отже, якщо мотиви визначають вибір шляху, напрямку руху, то мета, – наскільки далеко людина має намір пройти по даному шляху. У психології мета визначається як образ передбачуваного результату діяльності, того, до чого людина хоче прийти до кінця діяльності або конкретного її етапу. Тому цілі – це своєрідні віхи, які людина подумки вибудовує на своєму шляху, протягом кар’єри. Труднощі цих цілей тісно пов’язані з рівнем домагань особистості, тобто її схильністю взагалі вибирати легкі чи важкі цілі. І завдання викладача – допомогти курсанту сформуванню необхідних мотивів до занять фізичною підготовкою та визначити стійку мету, яка спонукатиме їх до здорового способу життя.

Перспективи подальших досліджень передбачають розставити пріоритети мотивів занять фізичною підготовкою курсантів, які проживають в Україні, і зробити висновок, що вони відрізняються від мотивів занять курсантів, що проживають в інших країнах, і особливо в США. Отже, і підходи до вироблення потреби стимулювання в молоді потреб до занять фізичними вправами повинні бути різними. Якщо американських курсантів можна залучати до систематичних занять за допомогою спорту, тому що він є невід’ємною частиною американського способу життя, то українських курсантів – через інтерес до культури власного тіла, результатом якого повинна бути систематична фізична активність і здоровий спосіб життя.

Список використаної літератури

1. Романчук С. В. Рівень мотивації курсантів до занять фізичною підготовкою і спортом, шляхи її вдосконалення / С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х. : Донецьк, 2005. – № 10. – С. 52–56.
2. Романчук С. В. Причини, що знижують мотивацію курсантів ВНЗ до занять фізичною підготовкою та спортом / С. В. Романчук // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : зб. наук. пр. / за ред. С. С. Єрмакова. – Х., 2004. – № 16. – С. 14–20.
3. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы / Е. П. Ильин. – СПб. : Питер, 2000. – 512 с.
4. Козленко М. П. Виховання у студентів інтересу до фізкультури і спорту / М. П. Козленко. – К. : Знання, 1982. – 48 с.
5. Кондрашова Н. М. Мотивы занятий спортом и факторы, формирующие спортивные интересы / Н. М. Кондрашова // Научные труды ВНИИФК за 1970 год. – Т. 1. – М., 1972. – С. 114–115.
6. Ильин Е. П. Мотивы людини (теорія і методи вивчення) / Е. П. Ильин. – К. : Вища школа, 1998. – 420 с.
7. Асеев В. Г. Мотивация поведения и формирования личности / В. Г. Асеев. – М. : Мысль, 1976. – 156 с.
8. Антікова В. А. Виховання у студентів інтересу до занять з фізичної культури / В. А. Антікова, А. О. Єфімов // Роль ФК у здоровому способі життя : матер. І наук.-практ. конф. – Львів, 1992. – С. 171–172.

Рецензент – кандидат психологічних наук Ковальчук Р. О.

Стаття надійшла до редакції о 6.10.2015

Мельников А. В., Волошин В. В., Шинкарук В. О. Проблематика формирования мотивации к занятиям физической подготовкой будущих офицеров-пограничников

Анализ Наставления по физической подготовке в Пограничных войсках Украины (НФП-99), приказов, распоряжений, планирующих документов по организации физической подготовки определил, что целью физической подготовки должно быть обеспечение все-

сторонней подготовленности будущих офицеров-пограничников к управлению физическим совершенствованием военнослужащих, а также персональной физической готовностью к боевой деятельности с учётом должностного назначения. Главной же предпосылкой достижения этой цели является опережающее формирование среди курсантов мотивационно-ценностного отношения к физической культуре, установка на здоровый образ жизни и физическое самосовершенствование, потребность в регулярных занятиях физическими упражнениями и спортом.

Ключевые слова: *мотивация курсантов, физическая подготовка, физическая культура.*

Melnikov A. V., Voloshin V. V., Shynkaruk V. O. **The problem to generate motivation of physical training activities by future border guard officers**

Analysis of Instruction in physical training in the border troops of Ukraine (IPT-99), orders, regulations, planning documents on the organization of physical training determined that the purpose of physical training should be to ensure comprehensive preparedness for future border guard officers to manage the physical improvement of military, and personal physical readiness to military activity which based on job assignment. The main prerequisite for achieving this goal is the rapid formation among the cadets of the motivational-value attitude to physical culture setting on a healthy lifestyle and physical improvement, the need for regular physical exercises and sports.

Keywords: *motivation of military students, physical training, physical culture.*

УДК 37.037

Олександр Михайлович Мозолев,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії
і методики фізичного виховання та валеології
Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії, м. Хмельницький

Валентин Юрійович Мазур,
кандидат військових наук, доцент, начальник факультету
підготовки керівних кадрів Національної академії Державної
Прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький

ІСТОРИЧНИЙ РОЗВИТОК НАУКОВОЇ ДУМКИ ПРО ЗНАЧЕННЯ ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ В СИСТЕМІ ОСВІТИ ПОЛЬЩІ

У статті розкрита історія розвитку наукової думки про значення фізичної культури в Польщі. Визначений вклад кращих науковців XVIII–XX століття в розбудову науки фізичного виховання. З'ясовані напрями перспективних досліджень з теорії і методики фізичного виховання в Польщі.

Ключові слова: розвиток наукової думки, фізична культура, освіта в Польщі, фізичне виховання, спорт, рекреація.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Політичні, соціально-економічні зміни, які відбуваються в Україні на сучасному етапі її розвитку, прагнення українців до інтеграції з європейськими країнами, вимагають вивчення досвіду інших країн, які пройшли шляхом реформування і досягли позитивних змін. Польща, на наш погляд, є

© Мозолев О. М., Мазур В. Ю.

найбільш успішною державою, яка за останні роки досягла вагомих результатів в економіці, соціальній сфері та освіті.

Сфера фізичної культури і спорту є одним з пріоритетних напрямів розбудови системи освіти в Польщі. Вона спрямована на фізичний розвиток, покращення здоров'я, рекреацію тих, хто навчається. За останні десятиріччя зроблений вагомий крок уперед у популяризації занять фізичними вправами, підтримки особистого рівня здоров'я, навчання населення активних видів відпочинку.

Вивчення історичного досвіду науковців Польщі у сфері розбудови фізичної культури, аналіз розвитку наукової думки на процес фізичного виховання учнівської молоді та населення країни в цілому дозволить глибше зрозуміти сучасні тенденції розвитку фізичної культури в Польщі.

Аналіз психолого-педагогічної літератури, дисертаційних робіт, наукових публікацій свідчить, що проблема розвитку освіти та фізичної культури є предметом спеціального вивчення вітчизняних дослідників.

Проблемі розвитку та функціонування Польської системи освіти присвятили свої дослідження та наукові публікації М. А. Красін, В. І. Карпов, Н. М. Товмаченко та інші.

Проблеми функціонування системи фізичної культури і спорту в Польщі розглядали В. Р. Пасічник, А. Б. Мандюк, Б. М. Мицман та інші.

Однак наукові дослідження в основному спрямовані на сучасний розвиток освіти та фізичної культури в Польщі. Разом з тим проблема історичного розвитку наукової думки на процес фізичного виховання в Польщі не достатньо вивчена.

Мега статті – проаналізувати історичний розвиток наукової думки про значення фізичної культури в системі освіти Польщі, визначити головні напрями наукових досліджень у післявоєнний період.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сучасні наукові дослідження про значення фізичної культури в системі виховання особистості ґрунтуються на наукові роботи видатних польських філософів, лікарів і викладачів, які були закладені в XVII–XVIII ст.

Основоположником теорії фізичної культури в Польщі вважається лікар та педагог Йохан Лоцке (1632–1704). Його праці ґрунтувались на англійській філософії пізнання світу та стверджували рівні можливості фізичного виховання кожної людини.

Другим значним напрямом розвитку була філософія натуралізму Яна Якуба Роусея (1712–1778). Він звернув увагу на кінцеву мету виховання. Вона, на його думку, полягає не тільки в набутті інтелектуальних знань, вихованні характеру й поведінки людини, а й набутті свободи особистого розвитку. Метою виховання повинно бути розкриття потенційних можливостей людини, його гармонійного та всебічного розвитку.

Третім напрямком розвитку виховання фізичної культури вважається теорія Йохана Хенріка Песталожего (1746–1827), яка розглядала систему управління вихованням у процесі навчання, можливість корегування діяльністю учня з метою досягнення необхідних результатів.

Найбільшу увагу фізичному вихованню присвятив педагог, професор теології та філософії Грегор Пірамовіч (1735–1801). У праці “Обов’язки вчителя” (1787) він підкреслив необхідність вивчення учнями гігієни, проаналізував залежність показників фізичного розвитку зі станом здоров’я, підкреслив значення практичних занять фізичними вправами на розвиток організму, їх вплив на здоров’я вихованців [1, с. 10].

Філософська система Яна Антонія Цондорцета (1743–1794) розглядала навчання як науковий публічний процес та наполягала на демократизації освіти, що доступна всім людям рівною мірою.

Система ідеалістичної педагогіки волі Йохана Готлеба Фічтего (1762–1814) розглядала процес освіти як “людина, крім власної діяльності, повинна стати тією, якою має бути, виховання є поштовхом до вільної самоактивізації особистості”.

Система педагогіки неогуманізму Вільгельма Хумболта (1767–1835), теорія Фредеріка Вільгельма Августа Фребла (1782–1852) розглядали систему реформування освіти й виховання. Вони запропонували розподілити виховання на дошкільне, шкільне та позашкільне.

Йенджей Снядецкий (1768–1838) вперше підготував цілеспрямовану наукову роботу з фізичного виховання “Про фізичне виховання дитини” (1805). “Навчити людину, щоб частини її тіла були розвинутим, думки досконалими, а сама вона гармонійно розвинутою, необхідне фізичне виховання” – зазначав він [2, с. 78].

У цілому фізична культура в Польщі в XVII–XVIII ст. не розглядалась як окрема галузь навчання, а лише як один з елементів загальної освіти людини.

Перша половина XIX ст. віку є переломною з питань запровадження фізичних вправ у Польських навчальних закладах. Розпочав цю роботу Ягелонський університет в 1805 році, згодом до нього приєднався Львівський університет. Однак розвиток цієї програми стримувала відсутність фахівців з фізичного виховання. Головна увага приділяється навичкам верхової їзди, фехтуванню, танцям та плаванню.

З другої половини XIX ст. польські науковці у своїх працях розпочинають розподіл фізичного виховання за видами фізкультурної діяльності.

Едвард Модевський (1832–1906) визначив гімнастику натуральну як головний елемент фізичного виховання в гармонійній побудові тіла. Він відзначив значну роль фізичної активності, рухових ігор, спорту як необхідної потреби людини у відновленні, підтримці фізичного й психологічного здоров'я. У своїх працях він науково обґрунтував взаємозв'язок між систематичними фізичними вправами і здоров'ям людини.

Лікар-хірург, професор Юзеф Людвіг Берковський (1801–1860) запровадив ранкову гімнастику в Краківській лікарні як комплекс вправ з гімнастики раціональної. У 1837 році він організував школи гімнастики для хлопців і дівчат, які працювали в Кракові, видав свою роботу “Кілька слів про важливість, потреби і використання гімнастики”. У 1938 році Людвіг Берковський в Ягелонському університеті відкриває гімнастичну школу, яка, крім вивчення гімнастичних вправ, включала співи, танці, лікувальну гімнастику. Його внесок у розробку теорії фізичного виховання полягає в описанні гімнастич-

них рухів як вихідних вправ фізичної культури, які мають безпосереднє практичне значення.

Важливе значення гімнастичних вправ для підтримки здоров'я фізичного та психологічного, формування моральних якостей, таких як відвага, чесність, сіла духу, працездатність відмічав Юзеф Євгеніюш Супінський. У 1867 році він написав посібник "Про гімнастику". Юзеф Євгеніюш Супінський вважав, що головна роль фізичного виховання полягає у вихованні молодшої генерації до продуктивної праці. Для цього слід розробити систему фізичних вправ, яка відповідала майбутній професійній діяльності.

Важливий внесок для розвитку науки про фізичну культуру в Польщі зробив професор Хенрік Йордан (1843–1907). Він був пропагандистом фізичного навчання, особливе значення приділяв розвитку дитини через рухові ігри. Його внесок у науку полягає в розробці теоретичних основ та методики застосування рухливих ігор як необхідного елементу гармонійного розвитку дитини. Впровадив в Ягелонському університеті спеціальну систему занять для майбутніх вчителів фізичного виховання, які навчались протягом двох років.

Більш широкий погляд на значення фізичної культури запропонував Станіслав Карпович (1864–1921). Як автор підручника "Забави і ігри як чинник виховання" (1905) підкреслював велике значення виконання фізичних вправ, проведення рухливих ігор та забав на фізіологічний, психічний та загальний стан дитини, розвитку процесів уваги, вдосконаленню координації рухів, швидкості реакції, вміння діяти колективно [3, с. 23].

Ян Владислав Девід (1859–1914) обґрунтував необхідність впровадження занять фізичними вправами в процес навчання, безпосередньо пов'язавши процеси розвитку суспільства, науки та технічним прогресом. Його вклад в теорію і методику фізичного виховання полягає в поєднанні наукових поглядів з медицини, фізіології, гігієни, психології, педагогіки на формування людини, визначення ролі фізичних вправ на розвиток особистості. Зроблена спроба класифікувати фізичні вправи в залежності від майбутньої професійної діяльності [4, с. 591].

На рубежі XIX–XX ст. фізичне виховання в Польщі набуває статусу академічної дисципліни. Вона вивчає теоретико-методичні основи впровадження фізичних вправ у повсякденну діяльність людини.

Систематизувати систему фізичного виховання спробував лікар Євгеніюш Вітольд Пясецький (1872–1947). Його внесок у теорію фізичного виховання полягає в тому, що він поклав кінець розбіжностям і спорам відносно різноманітних систем фізичного виховання і пов'язаних з тим різноманітних дискусій з оцінки важливості виконання гімнастичних вправ, упровадження забав, рухливих ігор у процес навчання. Євгеніюш Вітольд Пясецький стверджував, що фізичне виховання відіграє одну з головних ролей у розвитку і вихованні людини, формує постулати й визначає нові рухові функції через ігри, рухові забави, спорт і туризм. У своїй праці “Засади виховання фізичного” (Краків, 1904) зробив аналіз впливу занять фізичними вправами на розвиток організму людини, його психологічний стан. Проводив дослідження впливу різноманітних фізичних занять на функціонування кров'яної системи, відпочинок, психічний стан, думки студентів, щодо користі занять фізичними вправами [5, с. 62].

У кінці XIX ст. теорія і методика фізичного виховання в Польщі розглядалась як наука, що знаходиться на стику суспільних і природознавчих наук. Роботи науковців з теорії і методики фізичного виховання викликали цікавість і користувались значною популярністю. Наукові статі, книжки публікувались головним чином у лікарських і педагогічних часописах.

Друга половина XIX ст. та початок XX ст. характеризується не тільки розбудовою практичного застосування фізичного виховання в школі й поза школою, а також подальшим проведенням досліджень з теоретичних і методичних питань, розробкою методик корегування фізичного розвитку, вивченням можливості керування процесом фізичного розвитку особистості. Доктор медицини Адам Бароц у своїй роботі “Гімнастика під поглядом впливу на підтримку й розвиток здоров'я” вказав на взаємозв'язок фізичного виховання зі здоров'ям. Він підкреслював необхідність перенесення знань з анатомії та фізіології людини на формування знань фізичного виховання, пропонував ліка-

рям стати керівниками у справі фізичного виховання [6, с. 93]. Адам Бароц відзначив необхідність занять фізичними вправами не тільки дітей і підлітків, а також довів необхідність фізичних занять для дорослих людей і окремо для жінок.

Доктор медицини Владислав Осмольський (1883–1935) був головним представником науки з фізичного виховання в період між Першою та Другою світовими війнами. Він розробив понятійний апарат фізичного виховання, надав визначення таким поняттям, як: загальне виховання, фізичне виховання, фізична освіта, спорт, рухова активність, рухова гра, фізична працездатність, стомлення, відновлення та інші [6, с. 108]. Владислав Осмольський визнавав фізичне виховання і спорт як вагомий чинник суспільного життя. Він був компромісом між двох течій розвитку фізичної культури: раціональною гімнастикою та спортом.

Вагомий внесок у розробку методики фізичного виховання зробив Валеріан Сікорський (1876–1939). Він був учасником багатьох наукових конференцій і його методики ґрунтувались на загальному досвіді роботи європейських країн з фізичного виховання в школах. Валеріан Сікорський організував практику студентів Познанського університету з фізичного виховання в школах, запровадив різноманітні методики навчання інших країн до вимог навчання в Польщі [7, с. 341].

У 1929 році у Варшаві відкрився центральний інститут фізичного виховання. Першою значною розробкою науковців інституту стала робота “Опис теорії фізичного виховання” (Львів, 1931). Через два роки книжка була перевидана і значно поширена. В інституті постійно проводились антропологічні дослідження, розроблялась нормативна база фізичного виховання, вивчались досягнення польських природознавців, лікарів, педагогів, психологів. Об’єднання зусиль кращих науковців дозволило розробити сучасну систему фізичного виховання. Досягнення польських науковців у справі фізичного виховання набуло міжнародного авторитету.

Разом з тим у період між двома світовими війнами в Польщі не вдалося впровадити обов’язкове фізичне виховання. У 1937 році стан фізичного виховання студентів був визнаний незадовільним. У зв’яз-

ку з чим було запропоновано впровадити заняття з фізичної підготовки для студентів 1-го курсу вищих навчальних закладів в обсязі 2–3 години на тиждень, але початок Другої світової війни не дозволив реалізувати цей проект.

Після закінчення Другої світової війни, у рамках нового політичного укладу, розпочинається новий етап розвитку фізичного виховання в Польщі. Характерною рисою його є охоплення заняттями фізичною культурою великої кількості населення, особливо серед молоді, військових, робітників. Відбулись зміни в системі підготовки учнів у школах. Більше уваги надавали підготовці школярів з гімнастики та загальної фізичної підготовки, активно розвивався спортивний напрям підготовки. Однак розвиток фізичного виховання стримувала відсутність кваліфікованих кадрів. Головним державним органом з координації роботи у сфері фізичного виховання в цей період був Головний комітет фізичної культури, який працював з 1949 по 1960 роки.

26 січня 1952 року одночасним розпорядження декількох міністерств у Польщі впроваджується обов'язкове фізичне виховання для студентів 1–2 курсів вищих навчальних закладів.

У 1953 році створюється науковий інститут фізичної культури. Він відіграє важливу роль у розбудові наукових поглядів з теорії і методики фізичного виховання в Польщі. З'явилась концептуальна теорія розвитку спорту на науково-нормативній базі [8, с. 386]. Фізична культура розглядалась як наука, що знаходиться на стику природознавчих, психолого-педагогічних і суспільних наук. Дослідження з фізичного виховання проводились в декількох напрямах:

вивчення фізичного розвитку та фізичної підготовленості поляків залежно від змін, що відбулись в економічному та соціальному положенні;

вивчення реакції організму під час виконання фізичних вправ різної інтенсивності та навантаження;

аналіз фізіологічних і психологічних механізмів, що відбуваються під час фізичних навантажень;

установлення фізіологічних, гігієнічних, анатомічних, біомеханічних основ тренування в різних видах спорту.

У кінці 50-х років наука фізичного виховання в Польщі набуває свого розквіту. Цьому сприяє проведення в Польщі міжнародних конгресів, симпозіумів, конференцій. Додатковим показником покращення позицій польських науковців у фізичній культурі на міжнародній арені стала участь молодих польських науковців у міжнародних наукових організаціях Conceal International Pour L'Education Physique et la Sport (CIEPS), Federation Internationale d'Education Physique (FIEP), Association Internationale des Ecoles Superieures d'Education Physique (AIESEP) [8].

У 1959 році президією комітету фізичної культури було прийняте рішення про присвоєння наукових ступенів кандидата й доктора наук з фізичного виховання. На II конгресі польських науковців фізична культура посіла визнане місце серед класичних наук. Предметом дослідження фізичної культури і спорту було вивчення фізіологічних, адаптаційних, морфологічних змін, які відбуваються в людини в процесі виконання фізичних вправ. Роль фізичної культури як науки розглядалась в двох напрямках:

1. Вивченні фізичних можливостей людини.

2. Суспільно зорієнтований фізичний розвиток людини, спрямований на покращення його здоров'я, розвитку професійно-значущих якостей.

Фізична культура об'єднала знання фахівців з філософії, педагогіки, психології, соціології, фізіології, історії, медицини, фізичного виховання та інших.

З другої половини XX сторіччя польські науковці з теорії та методики фізичного виховання спрямували свої дослідження в таких напрямках:

визначення ролі рухової активності дітей і підлітків на фізичний розвиток;

вивчення рекреаційного, профілактичного, терапевтичного впливу фізичних вправ;

пошук механізмів адаптації до фізичних навантажень.

Наукові дослідження набувають суспільно-економічного значення. Розвиток економіки, суспільних відносин, культури, спорту

вимагає подальших наукових досліджень у сфері фізичної культури. Окремими напрямками вивчення стає професійна фізична підготовка та спорт.

Серед форм організації фізичного виховання визначають: шкільний спорт, спорт для молоді, рекреація, спорт вищих досягнень, реабілітація.

У програмах розвитку фізичного виховання і спорту 1973, 1974, 1978 років передбачалось обов'язкове проведення занять з фізичного виховання в обсязі 2 годин на тиждень на всіх курсах навчання вищих навчальних закладів Польщі. У 1979–1985 роках передбачалось збільшення обов'язкових занять до 3–4 годин на тиждень. Крім цього, навчальні заклади мають проводити факультативні заняття залежно від вимог студентів.

У 80-х роках ХХ століття польські науковці проводять систематизацію наукових дисциплін, які необхідно вивчати майбутнім фахівцям з фізичної культури і спорту під час навчання у вищому навчальному закладі. Вони їх розподіляють на групи:

медичні науки (біохімія, фізіологія м'язових зусиль, медицина спорту, біомеханіка спорту);

суспільно-педагогічні основи поведінки людини (психологія спорту, педагогіка спорту);

історико-філософські основи (історія спорту, філософія спорту).

Активно проводяться дослідження з вивчення прихованих спроможностей людини, розвитку моторики тих, хто навчається, мотиваційного ставлення до активного виконання фізичних вправ, вивчаються механізми відновлення після фізичних навантажень.

Сучасний розвиток фізичної культури і спорту, на думку польських науковців, вимагає вивчення додаткових дисциплін, таких як: політика держави у спортивній галузі, економіка спортивної діяльності, інформатика у спорті, фізична рекреація, фізична реабілітація, спортивне право, глобалізація у спорті та ін.

Орієнтація Польщі на загальноєвропейські цінності, її вступ до Євросоюзу відкривають нові можливості для розвитку фізичної культури, появи нових напрямів досліджень.

Висновок. Історичний розвиток наукової думки про значення фізичної культури в Польщі – це динамічний процес, безпосередньо пов'язаний з розвитком суспільства. Економічне зростання, покращення соціально-побутових умов життя, з одного боку, сприяє розвитку фізичної культури населення, з іншого – ставить вимоги для проведення додаткових наукових досліджень у сфері фізичної культури і спорту.

Перспективи подальших досліджень. Результати дослідження визначають необхідність додаткового вивчення державної стратегії розвитку фізичної культури, з'ясувати особливості проведення фізичного виховання в дошкільних навчальних закладах, середній школі і навчальних закладах вищої освіти, розглянути досвід впровадження інноваційних технологій навчання з фізичної культури і спорту в закладах освіти Польщі.

Список використаної літератури

1. Wrocynski R. Trendy rozwojowe i trwale wartosci liberalnego nurtu polskiej kultury fizycznej. W: Rola tradycji w ksztaltowaniu wspolczesnego modelu kultury fizycznej. Z warsztatow badawczych, AWF. Warszawa, 1986 – S. 9–23.
2. Nowocien J. Studium o pedagogice kultury fizycznej. AWF, Warszawa, 2013 – 243 s.
3. Osinski W. Teoria wychowania fizycznego. AWF. Poznan. 2011 – 332 s.
4. Woloszyn S. Zrodla do dziejow wychowania i mysl pedagogicznej. Tom I. Warszawa. 1965 – 620 s.
5. Gaj., Hadzelek K. Dzieje kultury fizycznej w Polsce. AWF. Poznan. 1997 – 264 s.
6. Zuchora K. Wychowanie fizyczne naszych dni. Sport i Turystyka Warszawa. 1974 – 186 s.
7. Wrocynski R. Powszechne dzieje wychowania fizycznego i sportu. Wydanie II rozszerzone. Zaklad Narodowy im. Ossolinskich. Wroclaw- Warszawa- Krakow- Gdansk- Lodz. 1985 – 484 s.
8. Krawczyk Z. (red.) Encyklopedia kultury polskiej XX wieku. Kultura fizyczna. Sport. Instytut Kultury. Warszawa. 1997 – 462 s.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015

Мозолев А. М., Мазур В. Ю. **Историческое развитие научной мысли о значении физической культуры в Польше**

В статье раскрыта история развития научной мысли о значении физической культуры в Польше. Выявлен вклад лучших ученых XVIII–XX века в развитии науки физического воспитания. Определены направления перспективных исследований в теории и методике физического воспитания в Польше.

Ключевые слова: *развитие научной мысли, физическая культура, образование в Польше, физическое воспитание, спорт, рекреация.*

Mozolev A. M., Mazur V. Y. **Historical development of scientific thought about the importance of physical culture in Poland**

Modern scientific research in the field of physical culture based on the work of scientists of the past centuries. Representatives of different sciences: philosophy, pedagogy, biology, medicine, laid the groundwork. The most outstanding representatives are John Locke, Jean-Jacques Rousseau, Johann Heinrich Pestalozzi, Gregory Piramovich and others. In Poland physical culture in XVII–XVIII centuries was not seen as a separate science, but only as part of General education of the person. In the XIX century in the system of teaching elements of physical education, such as horse riding, gymnastics, dancing, swimming. During this period the science of physical culture developed Edward Madeyski, Jozef Louis Bierkowsky, Joseph Eugene Supinski, Henry Jordan and others.

In the XIX–XX century, physical education becomes academic discipline. It examines the theoretical and methodological basis for the use of exercise in daily life. At this time, developing scientific views Eugene Witold Piasecki, Adam Baroc, Valerian Sikorski, Vladislav Osmolski and others.

In 1929 he opened a central institute of physical education in Warsaw and combines the efforts of scientists to develop a modern system of physical education, which managed to introduce in the training only after the II World War II. In 1952 the introduction of compulsory teaching of physical education in Polish universities. The achievements of Polish

scientists have an international reputation, they participate in scientific organizations: Conseil International Pour L'éducation Physique et le Sport (CIEPS), International Federation of Education Physique (FIEP), International Association of Higher Schools of Physical Education (AIESEP).

In the second half of the twentieth century Polish scientists in the theory and methodology of physical education focus on: study of recreational, preventive, therapeutic effects of exercise; determining the physical capabilities of man, search of mechanisms of adaptation to physical loads.

Keywords: *development of scientific thought, physical education, education in Poland, physical education, sport, recreation.*

УДК 377.3:338:330

Леся Володимирівна Потапкіна,
кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
вищої математики та інформатики ПВНЗ
“Університет економіки і підприємництва”, м. Хмельницький

ГОТОВНІСТЬ ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У статті представлений аналіз низки праць вітчизняних науковців, що присвячені дослідженням готовності спеціалістів різних галузей до професійної діяльності, виділено праці в яких подано моделі та компоненти готовності до професійної діяльності. Обґрунтовуються вимоги до фахівців, що включають здатність до самостійної та творчої роботи, генерування нововведень, свіжих ідей та пропозицій. Особлива увага приділяється можливостям фахівців демонструвати готовність успішно реалізовувати свої найкращі знання та якості в умовах конкуренції. Виявлено ознаки, що відображають професійну компетентність, забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, сприяють професійній самореалізації та кар'єрному зростанню. У процесі дослідження визначається поняття “професійна готовність”.

Ключові слова: *готовність, професійна готовність, психолого-педагогічна проблема, професійна діяльність, модель, компоненти.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Суспільству, як світовому, так і українському, потрібні висококваліфіковані, конкурентоспроможні фахівці, яким притаманна компетентність, ділова завзятість, здатність до ризику та прийняття самостійних рішень, тобто

© Потапкіна Л. В.

особи, підготовлені до роботи як професійно, так і індивідуально-особистісно. Для успішної діяльності фахівця будь-якої сфери цінуються такі якості, як: пошукова активність, соціальна відповідальність, організованість, практична спрямованість, вольова наполегливість. Питання готовності до професійної діяльності фахівця є важливою психолого-педагогічною проблемою, що потребує детального теоретичного аналізу та практичного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Вітчизняні та зарубіжні науковці визначають і обґрунтовують поняття “готовності” залежно від видів професійної діяльності, до прикладу можна навести такі роботи: О. І. Степаненко досліджувала формування готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до попередження та розв’язання професійних конфліктів, Р. В. Моцик розглядає формування готовності майбутніх учителів початкових класів використовувати персональний комп’ютер як засіб навчальної діяльності, Л. М. Прудка здійснила обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності, Е. М. Сивохоп визначає готовність до самопізнання майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі фізичної підготовки, О. О. Сакалюк займається питанням формування готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі, І. В. Большакова здійснювала дослідження питання формування готовності курсантів вузів внутрішніх військ МВС Росії до виконання службово-професійного обов’язку в процесі професійної підготовки, готовність до педагогічної діяльності розкривали О. М. Філь, І. М. Чорна та ін.

Метою статті є теоретичний аналіз досліджень питання готовності фахівців до професійної діяльності як психолого-педагогічної проблеми.

Виклад основного матеріалу дослідження. Професійна готовність визначається як закономірний цілеспрямований результат визначеної спеціальної професійної підготовки фахівців, його особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння

перемагати труднощі, їх освіту, самоосвіту, самовиховання, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди. Більшість дослідників вказують, що професійна готовність – складне психологічне, особистісне утворення, активний діяльнісний стан особистості, певна складна її якість, що включає систему інтегрованих властивостей. Відповідно, такою готовністю регулюється професійна діяльність фахівця, забезпечується ефективність.

Досліджуючи питання готовності до професійної діяльності Л. М. Прудка визначає, що дана категорія залежить від відповідного рівня професійної компетентності, професійної майстерності, а також здатності до саморегуляції, налаштованості на відповідну соціальну діяльність, уміння мобілізувати свій професійний (духовний, особистісний та фізичний) потенціал на розв'язання поставлених завдань у відповідних умовах [1].

О. О. Сакалюк під готовністю менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі розуміє складне, інтегроване, особистісне утворення, яке містить в себе психологічний, когнітивний та функціональний компоненти для вирішення професійних завдань, що потребують урахування етнокультурних, соціо-психо-лінгвістичних, педагогічних та інших чинників розвитку закладів освіти різного типу [2]. Даний підхід відноситься до особистісного підходу формування готовності до професійної діяльності, особливістю якого є розвиток особистісних якостей, що базується на психолого-функціональних компонентах.

Дослідження “готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до педагогічної діяльності” О. І. Степаненко теж належить до особистісного підходу і визначається як явище, що є складним особистісним утворенням, ядром якого є позитивні установки, мотиви й засвоєні цінності викладацької професії, а також професійно важливі риси характеру та здібності, сукупність знань, умінь і навичок та певний досвід їх застосування, що забезпечують здатність педагога визначати оптимальні способи діяльності, оцінювати свої можливості щодо їх відповідності особливостям функціонування ВНЗ МВС [3].

За результатами проведеного дослідження Р. В. Моцик визначено, що систему формування готовності майбутніх учителів початкових класів доцільно розуміти як сукупність взаємопов'язаних навчальних впливів, яка має поєднувати визначені відповідно до цілей навчання види та форми навчально-виховного процесу, підпорядковувати їх змістове наповнення цілям підготовки студентів до педагогічної діяльності, забезпечувати безперервний і послідовний вплив на майбутніх учителів, спрямований на отримання заздалегідь визначених знань та умінь і формування навичок, особистісно-професійних якостей, умінь використовувати ПК, достатніх для здійснення успішного навчання молодших школярів [4]. Характеристика дослідження свідчить про те, що основним чинником формування готовності є навчальний процес, який забезпечує розвиток усіх професійних якостей.

У роботах науковців, представлених вище, указується, що готовність розглядається як сукупність впливів, певне утворення, що розвивається на основі мотивів, професійної спрямованості, бажання досягти успіху, самовдосконалення, самоосвіти.

Досліджувались також питання психологічної готовності до різних видів професійної діяльності: майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки (А. А. Гулеватий); випускників технічних ВНЗ до професійної безпеки (Н. С. Єфімова); членів громадських формувань до охорони державного кордону (І. Е Ковальська); працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах (О. С. Колесніченко); до педагогічної діяльності викладачів фізичної культури (М. М. Кужель); військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності з охорони громадського порядку (В. А. Молотай); льотного складу до діяльності в умовах тривалих перерв між польотами (І. М. Окуленко). Усі трактування і визначення психологічної готовності визначаються специфікою професійної діяльності у тій чи іншій сфері.

А. А. Гулеватий запропонував модель психологічної готовності особистості до засвоєння та використання комп'ютерної техніки, яка представляється як складне системне особистісне утворення, як єдність та взаємозв'язок мотиваційної, когнітивної, операцій-

но-процесуальної та емоційно-вольової готовностей [5]. У роботі вказується, що психологічна готовність студентів до використання комп'ютерної техніки залежить від таких мотивів: професійного становлення, планування майбутньої життєдіяльності, операційно-процесуального характеру, отримання і обміну інформацією, використання КТ як засобу полегшення праці, пізнавальних, мотивів-вимог. У дослідженні доведено, що найбільшу факторну вагу в структурі психологічної готовності має мотиваційний компонент, проміжне місце посідають когнітивний та операційно-процесуальний і найменшу – емоційно-вольова готовність.

І. Е. Ковальська визначає, що готовність – стійке психологічне утворення, що забезпечує його здатність до успішного виконання завдань [6]. Що також відносить дане дослідження до особистісного підходу.

О. С. Колесніченко, проаналізувавши різні підходи до визначення психологічної готовності до професійної діяльності вказав, що дане явище є складним цілісним утворенням психіки людини, що інтегрує в собі низку психологічних феноменів, які знаходяться в тісному взаємозв'язку, має складну динамічну структуру, між компонентами якої існують функціональні зв'язки [7]. На думку О. С. Колесніченко, визначення поняття психологічної готовності людини до виконання професійних дій базується на уявленнях про властивості, якості, риси особистості, сукупності індивідуальних особливостей, що зумовлюють стиль діяльності та базуються на оцінці професійно важливих властивостей людини, які виявляються при зіставленні показників властивостей із показниками критеріїв, що визначають успішність професійної діяльності [7].

М. М. Кужель під психологічною готовністю особистості до професійної діяльності розуміє психічний стан, який виникає у результаті усвідомленого або неусвідомленого відображення психологічної структури професійної діяльності і який характеризується певними мотиваційними, операційними та регуляційними властивостями особистості [8]. М. М. Кужель визначила рефлексивний підхід психологічної готовності особистості до професійної діяльності, що сприяє

саморегуляції особистості усередині професійної діяльності, її активному особистісному і професійному самовизначенню.

В. А. Молотай у своєму дослідженні дійшла висновку, що психологічна готовність є складним станом, у якому виявляються як психічні процеси, так і якості, властивості особистості у цілому. На її думку, психологічна готовність – це системний стан, що відповідає різним рівням психічної регуляції, містить особистісно-значеннєвий, ситуативно-цільовий і операціонально-виконавчий рівень. Психологічна готовність містить здатність до психологічної саморегуляції, готовність діяти у нестандартних умовах, здатність передбачати, антиципіювати майбутнє, виробляти на них певну реакцію організму [9].

І. М. Окуленко розроблено модель розвитку психологічної готовності льотного складу до польотів в умовах тривалих перерв між ними, яка враховує взаємозв'язок і взаємовплив таких її компонентів, як мотиваційна, загальнопрофесійна та емоційно-вольова готовність. Проведено аналіз наукових підходів до їх вивчення та розкрито сутність кожного з них.

В. Ф. Жукова розуміє готовність як цілісне утворення, що характеризується психофізіологічною, емоційно-вольовою, когнітивною мобілізацією особистості в момент її включення в діяльність визначеного напрямку. При чому В. Ф. Жукова визначає, що готовність – це властивість особистості, що розвивається в результаті накопичення життєвого досвіду, який базується на формуванні позитивного ставлення до даної діяльності, усвідомлення мотивів і потреб [10].

У своїх дослідженнях Л. В. Кондрашова розглядає готовність до діяльності як фундамент професіоналізму, основою якого є психологічна готовність – “складне особистісне утворення, що включає в себе ідейно-моральні і професійні погляди і переконання, професійну спрямованість психічних процесів, оптимізм, налаштування на працю; спроможність до подолання труднощів, самооцінку результатів праці, потребу у професійному самовихованні, що забезпечує високі результати праці” [11, с.148].

Більшість дослідників вказують, що професійна готовність – складне психологічне, особистісне утворення, активний діяльнісний

стан особистості, певна складна її якість, що включає систему інтегрованих властивостей. Аналізуючи представлені вище роботи, вважаємо, що професійна готовність визначається як закономірний цілеспрямований результат визначеної спеціальної професійної підготовки спеціалістів, їх особистісно-мотиваційного ствердження, налаштованості на працю, уміння перемагати труднощі, їх освіти, самоосвіти, самовиховання, бажання досягти успіху і уміння долати перешкоди. Відповідно, такою готовністю регулюється професійна діяльність спеціаліста, забезпечуються її ефективність.

Висновки. Україні потрібні фахівці, які могли б працювати самостійно й творчо, генеруючи нововведення, свіжі ідеї та пропозиції, демонструючи при цьому готовність успішно реалізовувати їх в умовах конкуренції. Тому зростають вимоги до особистісних і професійно значущих якостей фахівця, що відображають професійну компетентність, забезпечують конкурентоспроможність на ринку праці, сприяють професійній самореалізації та кар'єрному зростанню.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Визначення сутності та структури готовності як складного соціально-психологічного феномена, виявлення педагогічних умов, що забезпечували б ефективність процесу її формування в майбутніх фахівців у процесі фахової підготовки.

Список використаної літератури

1. Прудка Л. Обґрунтування формування інтегративної готовності майбутніх соціальних працівників до професійної діяльності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Л. Прудка. – К., 2013. – 24 с.
2. Сакалюк О. Формування готовності менеджерів освіти до професійної діяльності в полікультурному навчальному середовищі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Сакалюк. – Одеса, 2012. – 20 с.
3. Степаненко О. Формування готовності викладачів вищих навчальних закладів МВС України до попередження та розв’язання професійних конфліктів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О. Степаненко. – Київ, 2013. – 24 с.

4. Моцик Р. Формування готовності майбутніх учителів початкових класів використовувати персональний комп'ютер як засіб навчальної діяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 "Теорія і методика професійної освіти" / Р. Моцик. – К., 2013. – 24 с.

5. Гулеватий А. Формування психологічної готовності майбутніх фахівців з вищою освітою до використання комп'ютерної техніки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / А. А. Гулеватий. – Хмельницький, 2005. – 20 с.

6. Ковальська І. Формування психологічної готовності членів громадських формувань до охорони державного кордону : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / І. Е. Ковальська. – Хмельницький, 2009. – 23 с.

7. Колесніченко О. Формування психологічної готовності працівників МНС України до професійної діяльності в екстремальних умовах: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / О. С. Колесніченко. – Харків, 2011. – 24 с.

8. Кужель М. Формування психологічної готовності до педагогічної діяльності викладачів фізичної культури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.07 "Педагогічна та вікова психологія" / М. М. Кужель. – Хмельницький, 2010. – 24 с.

9. Молотай В. Формування психологічної готовності військовослужбовців внутрішніх військ до діяльності по охороні громадського порядку: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. псих. наук : спец. 19.00.09 "Психологія діяльності в особливих умовах" / В. А. Молотай. – Хмельницький, 2006. – 21 с.

10. Жукова В. Ф. Психолого-педагогический анализ категории "психологическая готовность" / Жукова В. Ф. // Вестник Филиала Российского государственного университета в г. Сургуте. Серия: Педагогические науки. – 2011. – Т. 4. – № 5. – С. 32–35.

11. Кондрашова Л. В. Концепція "Взаємодії моральних і психологічних якостей у змісті педагогічного професіоналізму" / Л. В. Кондрашової // Професійне становлення майбутнього вчителя : монографічний огляд. – Кривий Ріг, 2006. – 327 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Капітанець С. В.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2015

Потапкина Л. В. Готовность к профессиональной деятельности как психолого-педагогическая проблема

В статье представлен анализ ряда трудов отечественных ученых, которые посвящены исследованиям готовности специалистов разных отраслей к профессиональной деятельности, выделены труды, в которых поданы модели и компоненты готовности к профессиональной деятельности.

Выделены требования к специалистам, которые включают способность к самостоятельной и творческой работе, генерации нововведений, свежих идей и предложений. Особенное внимание отводится возможностям специалистов демонстрировать готовность успешно реализовывать свои высокие знания и качества в условиях конкуренции. В процессе исследования определяется понятие “профессиональная готовность”.

Ключевые слова: *готовность, профессиональная готовность, психолого-педагогическая проблема, профессиональная деятельность, модель, компоненты.*

Potapkina L. V. Preparedness to professional activity as a psycho educational problem

The article shows analyses of a wide range of Ukrainian scientific researches devoted to the topic of occupational preparedness of specialists in different fields. The article marks out those works, where models and components of occupational preparedness are given.

Native and foreign academics define and explain the concept of ‘preparedness’ depending on a professional occupation. Among the examples are: O. I. Stepanenko was analyzing the commitment and preparedness of Ukrainian college instructors MIA to conflict solving and conflict prevention; R. V. Motsyk discusses primary school teacher’s readiness to use a PC as a educational tool; L.M. Prudka researched and formulated the idea of integrated preparedness of social workers in their occupational activity; E. M. Syvokhop makes a study of a readiness to self-understanding among frontier guard officers during their physical training. O. O. Sakaliuk investigates manager’s professional commitment in educational operations based

on cultural environment. I. V. Bolshakova studied how this preparedness is formed among cadets of internal military forces in terms of fulfilling their official duties based on military education. Readiness to teaching activity was explained by O. M. Fil', I. M. Chorna.

There were also many studies concerning psychological commitment in different types of occupation: future specialists with a degree using computer technologies (A. A. Gulevatyi); graduates of technical colleges being ready to follow the guidelines of occupational safety (N. S. Yefimova); public organizations being prepared to protect the state boundaries (I. E. Kovalska); Emergencies ministry specialists being able to work under extreme conditions (O. S. Kolisnichenko); teachers of physical training at schools being ready for educational work (M. M. Kuzhel); internal military forces officers protecting civil order (V. A. Molotay); air staff being able to perform under conditions of rare flights (I. M. Okulenko). All the definitions of 'being ready\prepared\committed' depend on professional activity's specifics and on professional field as well.

Therefore, article clears out theoretical analyses of specialists in different spheres willing to perform, which may stand as psycho educational problem. This written work presents range of demands for specialists of all kinds, which include capability to work independent and artistically, to generate innovations new ideas and future developments.

The paper gives special considerations to human potential of using the best knowledge and features on the competitive market; underlines the characteristics which reflect professional competence, provide competitiveness, and help human self-fulfillment and career growing. Research item of this paper is the concept of 'professional preparedness'.

Keywords: *readiness, professional commitment, psycho educational problem, occupation, model, components.*

УДК 378.048.2;351.746.1

Ігор Миколайович Почекалін,
*кандидат педагогічних наук, доцент кафедри управління факультету
підготовки керівних кадрів Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького
м. Хмельницький*

Ігор Анатолійович Качуровський,
*старший викладач кафедри управління факультету підготовки
керівних кадрів Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРІВ ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У професійній підготовці офіцерів були визначені такі педагогічні умови: діяльність керівного складу органів ДПСУ щодо формування професійної культури офіцерів; формування моральних цінностей у офіцерів-прикордонників; удосконалення методики проведення занять з офіцерами в умовах службової діяльності; саморозвиток професійної культури офіцерів шляхом стимулювання позиції рефлексії.

Ключові слова: *формування, офіцер, службова діяльність, педагогічні умови.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Формування професійної культури спонукає людину до прагнення реалізувати своє оцінне ставлення до дійсності в процесі власного вдосконалення. Для творення прекрасного (кимось задуманого варіанта або власного но-

© Почекалін І. М., Качуровський І. А.

вого рішення) потрібні як спеціальні в кожній сфері діяльності здібності (технічна готовність), так і загальні. До загальних належать творча уява, кмітливість, гнучкість, сміливість розуму, здатність відійти від шаблону, від звичних схем при зміні обстановки. Звичайно, у процесі здійснення мети постійно на всіх етапах експлуатуються здібності сприймання й оцінювання. І не менш важливими для досягнення досконалості в будь-якій сфері є такі морально-вольові якості, як почуття обов'язку та відповідальності, наполегливість, працездатність, старанність тощо. Формування професійної культури у офіцерів-прикордонників – об'єктивна закономірність, викликана перетвореннями у соціально-політичній, економічній, військовій сферах. Теоретичними основами формування професійної культури є виявлені та розроблені вітчизняною загальною і військово-педагогічною науками закономірності, принципи, засоби та форми виховання військово-службовців, уточнені і доповнені з урахуванням особливостей нового об'єкта виховання – “сучасного офіцера-прикордонника”.

Необхідність та актуальність постановки цієї проблеми виконано відповідно до багатогалузєвої науково-технічної програми розвитку ДПСУ на 2006–2015 роки. Досягнення цілей формування професійної культури вимагає організації такого навчання, яке забезпечує перехід, трансформацію пізнавальної діяльності в професійну з відповідною зміною потреб, мотивів, цілей, дій, засобів, предметів і результатів. Для цього необхідно в ході навчання вирішити низку суперечностей:

орієнтацію офіцерів на минулі зразки загальної і професійної культури в навчальній інформації і необхідність орієнтації фахівця ДПСУ на майбутній зміст життя і діяльності, загальної і професійної культури;

систему абстрактних, формальних знань і необхідність моделювання в навчально-виховному процесі таких реальних умов життя і діяльності, які дозволили б офіцеру увійти в культуру збагаченим інтелектуально, духовно і практично і тим самим виявитися чинником розвитку самої культури;

суспільну форму існування культури й індивідуальну форму її сприйняття офіцером;

цілісність професійної культури і її оволодіння суб'єктом через безліч наочних сфер – навчальних дисциплін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Професійну культуру майбутніх офіцерів правоохоронних структур та її компоненти розглядали у своїх працях науковці Ю. В. Балашова [1], Т. В. Гороховська [2], Т. О. Івашкова [3], С. Л. Крук [4], Ю. В. Кудінов [5], Н. В. Мороз [6], С. С. Сливка [7], Т. В. Щеголева [8], С. П. Шумовецька [9] та ін.

Мета статті. Актуальність окресленої проблеми, її недостатня теоретична й методична розробленість, необхідність розв'язання представлених суперечностей обумовили написання даної статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальна культура та професійна культура особистості взаємозалежні та впливають одна на одну. Головна особливість професійної культури офіцера-прикордонника полягає в її нормативному характері. Усі вимоги до їх морального вигляду та правил поведінки під час виконання службових обов'язків закріплені в міжнародних та українських нормативно-правових актах та є обов'язковими для виконання. Професійна культура офіцера-прикордонника виражається в тому, що він має справу з людьми, захищає їх права, законність, правопорядок, впливає на них, опираючись на існуючі закони, мораль, етичні норми суспільства.

Офіцер-прикордонник своєю діяльністю затверджує культуру взаємин між людьми, є творцем культурних цінностей, і чим вище його культура, тим більших успіхів він досягне у своїй службовій діяльності, тим більше вимог ставить до себе.

Ознаками професійної культури офіцера-прикордонника є інтелігентність, розвинутий інтелект, стійка прикордонна спрямованість інтересів і потреб, гармонія розумового, морального та фізичного розвитку, гуманізм, товариськість, дисциплінованість, відповідальність, розвинутий педагогічний такт, широкий кругозір, спроможність до творчості, майстерність спілкування.

Проведений аналіз визначення сутності категорій культура, професія, професіоналізм, професійна культура, наукових досліджень у галузі формування культури офіцера-прикордонника дав

можливість визначити сутність поняття “професійна культура офіцера-прикордонника”. Це вищий рівень професіоналізму, досягнутий через філософське осмислення і саморефлексію виконання службових обов’язків та його творчої самореалізації в різних видах оперативно-службової діяльності, які спрямовані на освоєння, передачу і створення нових професійних цінностей і нових досягнень в охороні державного кордону.

Досвід показує, що формування в офіцерів професійної культури в системі професійної підготовки здійснюється недостатньо ефективно, що актуалізує потребу розробки і реалізації спеціальних педагогічних умов ефективності зазначеного процесу.

Професійна культура позитивно впливає на всебічний розвиток особистості офіцера (професійний, моральний, розумовий, політичний тощо). Тому від рівня її сформованості значною мірою залежить розвиток якостей, необхідних для виконання професійних обов’язків офіцерами-прикордонниками. Формування професійної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників має важливе значення і впливає на формування професійних якостей офіцерів-прикордонників, їх відданості своїй професії, якісне виконання оперативно-службових завдань.

Аналіз наукової літератури показав, що для вирішення проблеми найбільш продуктивними є культурологічний, системний, діяльнісний підходи.

Для оптимізації формування професійної культури офіцерів розроблено комплекс педагогічних умов, що дозволяє підвищити результативність даного процесу. На основі аналізу наукової літератури, обліку соціального замовлення суспільства на підготовку фахівців, практики професійної підготовки офіцерів були визначені такі педагогічні умови: діяльність керівного складу органів ДПСУ щодо формування професійної культури офіцерів; формування моральних цінностей у офіцерів-прикордонників; удосконалення методики проведення занять з офіцерами в умовах службової діяльності; саморозвиток професійної культури офіцерів шляхом стимулювання позиції рефлексії.

До основних складових діяльності керівного складу ДПСУ в процесі формування професійної культури офіцерів віднесено: педагогічну діяльність, педагогічне спілкування, особистісні якості керівного складу. У процесі формування професійної культури в офіцерів його основні компоненти вступають у складні діалектичні відносини, коли кожна з них є передумовою, засобом і результатом розвитку іншої. Визначені складові діяльності керівного складу розглядаються основою трьох блоків його професійної компетентності з формування професійної культури офіцерів. Зазначений процес потребує суспільно-корисної діяльності, розуміння високої відповідальності керівного складу органів та підрозділів ДПСУ перед суспільством.

Процес набуття офіцером професійних цінностей відбувається на особистісно-творчому рівні. Оцінюючи цінності професійної культури, офіцер перетворює, інтерпретує їх, що впливає на його індивідуальні особливості та визначається характером його пізнавальної і практичної діяльності, яка є сферою творчого застосування і реалізації всіх здібностей офіцера. У професійних цінностях офіцер-прикордонник представляє свої індивідуальні сили й опосередковує процес етичних, правових, естетичних і інших відносин, тобто він, впливаючи на інших, створює себе, визначає свій власний розвиток, реалізуючи себе в діяльності.

В ієрархії цінностей професіонала провідне місце посідає професійна спрямованість. Професійна спрямованість особистості майбутнього офіцера характеризується: ухваленням цінностей професійної діяльності; ухваленням творчого характеру праці; активністю в професійній діяльності.

Методика формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності включає: конкретну мету, принципи, форми, методи, прийоми і засоби, що дозволяють досягти цієї мети. Вона містить цільовий, змістовний, організаційно-діяльнісний і результативний компоненти. Формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності здійснюється в три етапи: формування мотивації до професійної діяльності; акумуляція професійної компетентності; формування рефлексії власної професійної практики.

Методика проектується і реалізується на базі методичних принципів. Основними з яких є: рівність позицій, активність на заняттях, відкритий зворотний зв'язок, принцип “тут і тепер”, довірливість у спілкуванні.

Найважливішим методичним механізмом формування в офіцерів установки на саморозвиток професійної культури виступає стимулювання виходу офіцерів в позицію рефлексії.

Військовим педагогам у процесі керівництва саморозвитком важливо вміти вирішувати такі завдання: формувати у вихованців прагнення до самозбудження; стимулювати і підтримувати потребу підлеглих у розвитку в собі позитивних якостей і виправлень недоліків у характері і поведінці; особисто і через колектив допомагати військовослужбовцям в оволодінні навичками самооцінки, в об'єктивному самопізнанні себе, своїх дій і вчинків; надавати допомогу у складанні програми саморозвитку; своєчасно вказувати вихованцям найбільш доцільні шляхи, прийоми і засоби самовпливу щодо виховання позитивних якостей і викорінювання негативних.

Формування командирами у підлеглих офіцерів потреби в саморозвитку необхідно здійснювати поетапно: по-перше, формувати у свідомості підлеглих офіцерів усвідомленої необхідності здійснення самовиховання і саморозвитку; по-друге, перетворювати ідеально сформовану потребу в безпосередній спонукач до діяльності з саморозвитку.

Основними критеріями сформованості професійної культури офіцерів є: професійна спрямованість, професійна компетентність, уміння і якості, що сприяють професійній активності офіцерів. Різний ступінь їх вияву характеризує рівні сформованості професійної культури у майбутнього офіцера: низький, середній, високий.

Проведений експеримент показав, що необхідним і достатнім для ефективного формування в офіцерів професійної культури є такий комплекс педагогічних умов. Методика реалізації даних умов базується на принципах міждисциплінарної інтеграції, проблемної, ухвалення і підтримки, індивідуалізації, діалогічності, усвідомленої перспективи. Змістовно-процесуальні особливості педагогічних умов виявля-

ються в такому: умови реалізуються в рамках розробленої методики формування професійної культури офіцерів; їх комплексна реалізація підвищує ступінь дії, що надається кожним з них окремо. Основним результатом, що відображає ефективність функціонування методики, є позитивна динаміка рівня сформованості професійної культури офіцера і рівня його професійної діяльності.

Ефективне формування професійної культури офіцерів в умовах службової діяльності дало можливість запропонувати комплекс методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення якості професійної культури офіцерів-прикордонників у сучасних умовах і на перспективу щодо культури службового спілкування, культури телефонної розмови, керівнику заняття, який виступає в ролі ведучого, проведення дискусії. Їх реалізація передбачає характер тактичних і стратегічних заходів.

Висновки. Отже, професійна культура позитивно впливає на всебічний розвиток особистості офіцера (професійний, моральний, розумовий, політичний тощо). Тому від рівня її сформованості значною мірою залежить розвиток якостей, необхідних для виконання професійних обов'язків офіцерами-прикордонниками. Формування професійної культури в майбутніх офіцерів-прикордонників має важливе значення і впливає на формування професійних якостей офіцерів-прикордонників, їх відданості своїй професії, якісне виконання оперативно-службових завдань.

Перспективи подальшого розвитку в даному напрямку. Формування професійної культури офіцерів-прикордонників є складним, багатограним процесом, який являє собою цілеспрямовану діяльність Адміністрації ДПСУ, командування та науково-педагогічного складу НАДПСУ, офіцерського складу ДПСУ щодо становлення, формування і всебічного розвитку особистості офіцера-прикордонника, його професійно значущих якостей з урахуванням впливу суспільних і державних інститутів, існуючих у суспільстві протиріч, особливостей оперативно-службової діяльності на кордоні України та статусу офіцера-прикордонника.

Список використаної літератури

1. Балашова Ю. В. Педагогічні умови формування економічної культури у майбутніх офіцерів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / Ю. В. Балашова. – Хмельницький, 2002. – 20 с.
2. Гороховська Т. В. Формування культури професійного мовлення майбутніх працівників органів внутрішніх справ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. В. Гороховська. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
3. Івашкова Т. О. Формування культури самоосвіти майбутніх офіцерів правоохоронних органів у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. О. Івашкова. – Хмельницький, 2008. – 20 с.
4. Крук С. Л. Формування моральної культури у курсантів-прикордонників : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / С. Л. Крук. – Хмельницький, 2003. – 20 с.
5. Кудінов Ю. В. Формування культури педагогічного спілкування у курсантів-прикордонників в процесі військово-професійної підготовки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата пед. наук : спец. 20.02.02 / Ю. В. Кудінов. – Хмельницький, 1998. – 18 с.
6. Мороз Н. В. Формування соціокультурної компетенції як складової професійної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Н. В. Мороз. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
7. Сливка С. С. Професійна культура працівника міліції : монографія / С. С. Сливка. – Львів : Львівський ін-т внутрішніх справ, 1995. – 94 с.
8. Щеголева Т. Л. Формування професійної культури майбутніх офіцерів-прикордонників у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.04 / Т. Л. Щеголева. – Хмельницький, 2007. – 20 с.
9. Шумовецька С. П. Формування мовної культури особистості у військовому ВУЗІ : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 20.02.02 / С. П. Шумовецька. – Хмельницький, 2002. – 18 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Івашков Ю.Б.

Стаття надійшла до редакції 15.10.2015

Почекалин И. Н., Качуровський І. А. **Формирования профессиональной культуры офицеров пограничников в условиях служебной деятельности**

В профессиональной подготовке офицеров были определены следующие педагогические условия: деятельность командного состава органов ГПСУ по формированию профессиональной культуры офицеров; формирование моральных ценностей у офицеров-пограничников; усовершенствование методики проведения занятий с офицерами в условиях служебной деятельности; саморазвитие профессиональной культуры офицеров путем стимулирования позиций рефлексии.

Ключевые слова: *формирование, офицер, служебная деятельность, педагогические условия.*

Pochekalin I. N., Kachurovskiy I. A. **Formation of professional culture of border guard officers in conditions of service activity**

Formation of professional culture encourages a person to realize their evaluative attitude to reality in the process of self-development. Naturally, the abilities of perception and evaluation are constantly used at all the stages in the process of reaching this goal. Equally important for achieving excellence in any field are such moral and volitional qualities as commitment, responsibility, perseverance, hard work, diligence, etc. Formation of border guard officers' professional culture is an objective law caused by the transformations in socio-political, economic and military spheres. Theoretical foundations of professional culture formation are the patterns, principles, means and forms of servicemen' education discovered and developed by national, general and military-pedagogical science and further refined and completed taking into account the peculiarities of the new object of education – “modern border guard officer.”

Border guard officers in their activity approve the culture of human relationships, being the creators of cultural values. The higher is their culture, the more successful they will be in their service activities, the higher demands they will put to themselves. The features of border guard officers' professional culture are intelligence, developed intellect, stable border-directed focus of interests and needs, harmony of mental, moral and

physical development; humanism, camaraderie, discipline, responsibility, developed pedagogical tact, open-mindedness, creativity, excellent communication skills. Practice shows that formation of officers' professional culture within the system of professional training is carried out not quite efficiently which stipulates the need for development and implementation of special pedagogical conditions of efficiency of this process. Professional focus is highly prioritized in the hierarchy of professional values. Professional focus of future officer's personality is characterized by approval of professional activity values and creative work; active work in the professional sphere. Effective formation of officers' professional culture formation in the conditions of service activity enabled us to suggest a set of guidelines aimed at improving the quality of border guard officers' professional culture, both in the current conditions and in future, in the field of official communication culture, telephone conversation etiquette, in the process of discussions. Their implementation involves a number of tactical and strategic measures.

Thus, professional culture has a positive impact on the comprehensive development of officer's personality (professional, moral, intellectual, political, etc.). It is clear that the level of its formation largely influences the development of skills necessary for the border guard officers to perform their professional duties. Formation of future border guard officers' professional culture is essential as it influences their professional skills, commitment to own service duties, exceptional performance of operational and service tasks.

Keywords: *formation, officer, service duty, pedagogical conditions.*

УДК 378.147

Артем Іванович Радванський,
кандидат педагогічних наук, начальник мовного відділу
Національної академії НГУ, м. Харків

Євген Сергійович Яковенко,
кандидат педагогічних наук старший викладач кафедри тактики
Національної академії НГУ, м. Харків

ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНИХ УМІНЬ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ В УМОВАХ ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ

У статті розглянуто історичні аспекти становлення Національної гвардії України та шляхи вдосконалення професійних умінь у майбутніх офіцерів, а також визначено необхідність покращення системи професійної підготовки офіцерів у різні часи.

Ключові слова: професійні уміння, професійна підготовка, терористичні організації, Національна гвардія України.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Як відомо після початку подій на сході нашої країни внутрішні війська МВС України було реорганізовано у Національну гвардію України (Закон України “Про Національну гвардію України” від 13.03.2014 № 876-VII) [3]. Після цього Національна гвардія України стала правонаступницею внутрішніх військ. Відповідно до Закону України “Про Національну гвардію” вона є військовим формуванням з правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ Украї-

© Радванський А. І., Яковенко Є. С.

ни і призначено для виконання завдань із захисту та охорони життя, прав, свобод і законних інтересів громадян, суспільства і держави від злочинних та інших протиправних посягань, охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки, а також у взаємодії з правоохоронними органами – із забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань (груп), терористичних організацій, організованих груп та злочинних організацій. Це у свою чергу докорінно змінює всю існуючу систему професійної підготовки майбутніх офіцерів у вищих військових навчальних закладах Національної гвардії України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Різні аспекти формування професійно-військових умінь командира підрозділу досліджувались багатьма науковцями (О. В. Барабанщиков, М. М. Ісаєнко, Д. В. Іщенко, О. Д. Сафін та ін.). Перспективні підходи до розв'язання проблеми формування особистості та організації діяльності офіцера-управлінця містяться в роботах М. І. Дяченка, Л. Є. Мерзляка, І. Г. Радванського, Ю. І. Сердюка.

Останнім часом з'явилась низка дисертаційних досліджень, у яких піднімаються проблеми вдосконалення процесу формування у курсантів військово-професійних умінь командира підрозділу (О. П. Багас, В. О. Балашов, М. М. Дідик, С. В. Капітанець, В. Г. Кирилов, В. С. Кушнір, І. В. Платонов, І. Г. Радванський, М. М. Тарнавський).

Метою статті є аналіз історичних аспектів формування професійних умінь майбутніх офіцерів в умовах вищих військових навчальних закладів

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз літературних джерел показує, що проблема підготовки командних кадрів, які володіють необхідним набором професійних умінь, існувала з моменту виникнення регулярної армії за Петра І. Недарма до цього часу відноситься поява першого військово-навчального закладу, створеного на початку XVIII століття, 14 січня 1701 року, за Указом Петра Великого була відкрита школа математичних і навігаційних наук. Тим самим

було покладено початок системі військово-професійної підготовки командних кадрів Російської армії. Петро I і сформулював перелік професійних знань, умінь і якостей, якими повинен володіти командир, щоб забезпечити собі добровільне підпорядкування з боку солдатів, а саме: 1) фундаментально знати основи солдатської справи; 2) володіти тими якостями, які потрібно виробляти у підлеглих; 3) любити свою справу; 4) мати високу бойову активність; 5) мати почуття відповідальності за виконання наказу; 6) постійно розширювати свої знання; 7) бути морально витриманим, не пити; 8) виявляти тільки розумну і корисну ініціативу [2, с. 150–154]. Найважливішим принципом навчання військових фахівців за часів Петра I був принцип: вчити того, що необхідно на війні, що включав у себе професійну підготовку, яка забезпечує формування необхідних професійних умінь, виховання бойових і моральних якостей. Підготовка військових фахівців носила переважно практичний характер [5, с. 12]. Формування професійних умінь, глибокої відданості і служіння справі захисту Вітчизни, високих моральних принципів, дисципліни, твердого характеру і волі, свідомого ставлення до ратної справи, на думку Петра I, повинно бути послідовним і цілеспрямованим. Процес формування професійних умінь зводився до викладання необхідного набору наук і нагляду за неухильним виконанням запропонованих правил.

Продовжувачем традицій і педагогічних поглядів Петра I з проблеми професійної підготовки офіцерського корпусу став видатний російський полководець О. Суворов. У суворовській школі застосовувався принцип індивідуального підходу в навчанні і вихованні. Молоді солдати, що прибували в полк, протягом півроку проходили підготовку окремо. Пройшовши її, рекрут ставав повноправним солдатом. Для навчання солдатів О. Суворов вимагав підбирати таких оберофіцерів, які б “без изнурения подробно обучать могли так, чтоб оное упражнение всем забавою служило” [5, с. 41]. Порядок навчання, установлений для солдатів, поширювався і на дворян, які вступали в армію не за рекрутської повинності. Велике значення надавалося формуванню спеціальних професійних умінь і навичок, “дабы после, будучи начальником, сам тому других без дальних справок обучать

мог” [6, с. 83]. Від підлеглих офіцерів О. Суворов вимагав постійно вивчати індивідуальні здібності та якості солдатів і командирів, ураховувати їх особливості, рівень знань, досвіду, “дабы всякого по его способностям употребить с успехом возможно было” [5, с. 33]. Офіцери регулярно проводили бойову підготовку, наполегливо формували у підлеглих уміння та навички, необхідні для ведення бойових дій, “солдат – це людина, в якій потрібно сформувані високі моральні якості і навчити професійної майстерності” [1, с. 191]. О. Суворов підтримував у навчанні та вихованні принцип систематичної і послідовної підготовки військового фахівця. Підлеглих О. Суворова, від офіцера до солдата, відрізняли такі вміння та якості, як висока професійна підготовленість, творчий підхід до виконання бойового завдання, бажання служити Батьківщині, активність у навчанні військової справи, моральність, почуття обов’язку, воля до перемоги, самостійність, дисциплінованість, витривалість, працездатність і віра в свої сили. Можна вже кваліфікувати ці вміння як командирські і особисті. Суворовську “науку перемагати” впроваджував у практику роботи військових навчальних закладів його учень, М. Кутузов. З 1794 року, протягом декількох років, він командував Сухопутним кадетських корпусом. У корпусі, який готував офіцерів для армії, у той час не викладалася навіть тактика. М. Кутузов змушений був рішуче змінити весь навчальний процес у корпусі [2]. Основну увагу він звернув на вивчення спеціальних військових дисциплін для поліпшення якості підготовки військових фахівців. Усіляко заохочувалася старанність майбутніх офіцерів. “Добра воля і успіхи панів унтер-офіцерів, капралів і панів кадетів виправдовує добру мою про них думку. ... Сподіваюся, що не знищать вони в неробстві дорогоцінного часу в класах, а набудуть знання, потрібні благородній людині у всякому стані” [4, с. 358]. Основними професійними вміннями, які формувалися у майбутніх офіцерів, були військово-професійна підготовленість, творче застосування знань і вмінь, самостійне прийняття рішення, працьовитість, свідоме виконання вимог військової дисципліни. Багато було зроблено для підготовки професійно грамотних, відданих Батьківщині командирів піхоти і кавалерійських

підрозділів, здатних творчо і вміло застосувати отримані знання та вміння. У майбутньому вони показали свій професіоналізм на полях битви Вітчизняної війни 1812 року. У кінці XVIII – початку XIX століть у діяльності офіцерів присутній тільки один вид – організаційно-управлінська діяльність, що визначає вимоги до професійних умінь майбутніх офіцерів. І тільки О. Суворов і його учні вносять у діяльність командира нову мету – навчально-виховну, проте вона ще не була властива всьому офіцерському корпусу. Військово-навчальні заклади проводили теоретичну підготовку випускників із загальноосвітніх, військово-спеціальних предметів, практичні заняття зі стройової підготовки, а практичні вміння та навички з виконання посадових обов'язків набудуться офіцерами у військах. Удосконалення озброєння, способів і методів ведення збройної боротьби зажадали змін у підготовці та формуванні професійних умінь у майбутніх офіцерів. У 30–40-ті роки XIX століття для всіх кадетських корпусів вводиться єдиний навчальний план і встановлюється загальний порядок організації. Така підготовка дозволяла сформувати такі професійні вміння майбутнього офіцера, як: професійна підготовленість, управління підлеглим підрозділом, творче вирішення навчально-бойових завдань, самостійність у прийнятті рішень, прагнення до самовдосконалення, дисциплінованість, витривалість [2].

Завданню формування професійних умінь майбутніх офіцерів слугувала докладна звітність викладачів і вихователів про своїх вихованців. В інтересах формування та закріплення професійних умінь у військово-навчальних закладах були створені виховні комітети, куди входили: командування корпусу, викладачі, молодші офіцери. На засіданнях комітетів розглядалися й оговорювалися атестаційні зошити учнів, їхня поведінка, хороші і погані вчинки. До поганої поведінки належали брехня, злочинство, непокоря начальству, грубе і погане поводження з товаришами, лінь, злостивість, мстивість. В узагальненому вигляді результати формування необхідних офіцеру умінь, навичок і якостей щомісяця доповідалися директору військово-навчального закладу. Як бачимо, професійні вміння, необхідні офіцеру, не носять глибинних змін з часом.

У роки Великої Вітчизняної війни навчання і виховання у військових навчальних закладах було цілком і повністю підпорядковане потребам фронту. Ці питання відпрацьовувалися, в основному, в ході практичної підготовки курсантів, в обстановці, наближеній до бойової, з використанням бойового досвіду. У курсантів виховувалися почуття патріотизму, ненависть до фашистських загарбників, сильна воля, цілеспрямованість. Професійна підготовка була мінімальною, скоротилося викладання теоретичного матеріалу, основна увага приділялася практичним заняттям. Основу методики навчання курсантів склали демонстрація з коротким поясненням і вправи (тренування).

Висновки. Отже, проблема формування професійних умінь майбутніх офіцерів у процесі навчання у вищому військовому навчальному закладі постійно перебувала в полі зору керівництва Збройних Сил і вищих військових навчальних закладів, викладачів і командирів підрозділів курсантів, учених і практиків та є актуальною і сьогодні.

Список використаної літератури

1. Александр Васильевич Суворов / [отв. ред. А. Г. Бескровный] – М. : Наука, 1980. – 300 с.
2. Бескровный Л. Г. Хрестоматия по русской военной истории / Л. Г. Бескровный. – М. : Воениздат, 1947. – 639 с.
3. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII.
4. Кутузов М. И. Документы / М. И. Кутузов // под ред. Л. Г. Бескровного в 2 т. – М. : Воениздат, 1950. – Т. 1. – 794 с.
5. О долге и чести воинской в российской армии : собрание материалов, документов и статей / под ред. В. Н. Лобова. – М. : Воениздат, 1991. – 368 с.
6. Ростунов И. И. Генералиссимус А. В. Суворов: Жизнь и полководческая деятельность / И. И. Ростунов. – М. : Воениздат, 1989. – 496 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник Черкашин О. Д.

Стаття надійшла до редакції 09.10.2015

Радванский А. И., Яковенко Е. С. Исторические аспекты формирования профессиональных умений будущих офицеров в условиях высших военных учебных заведений

В статье рассмотрены исторические аспекты становления Национальной гвардии Украины и пути усовершенствования профессиональных умений у будущих офицеров и также определена необходимость улучшения системы профессиональной подготовки офицеров в разное время.

Ключевые слова: профессиональные умения, профессиональная подготовка, террористические организации, Национальная гвардия Украины.

Radvanskyi A., Yakovenko E. Historical aspects of future officers professional skills formation in higher military educational institutions.

The article describes the historical aspects of the formation of the National Guard of Ukraine and ways to improve the professional skills of future officers. At the beginning of XVIII century the list of professional knowledge and skills, which should have a commander to secure voluntary subordination of the soldiers, was identified, and thus it was the beginning of the system of officers' training in the Russian army. The successor of traditions and educational views of Peter I, on the issues of training of the officer corps, was a Alexander Suvorov, who created the so-called "Suvorov school." In Suvorov school applied the principle of individual approach and education.

During the World War II training and education in military schools were entirely subordinated to the needs of the front. Cadets were brought a sense of patriotism and hatred to the occupants, strong will, purposefulness. Professional training was minimal, reduced teaching theory, focused on practical training.

The article determines that the problem of formation of future officers' professional skills in learning in higher military educational institution was constantly under review the leadership of the Armed Forces and military higher educational institutions, teachers and commanders of cadets' units, scholars and practitioners, and is relevant today.

Keywords: professional skills, professional training, the terrorist organizations, the National Guard of Ukraine.

УДК 351.74:355.23:37.091.214-027.236

Сергій Володимирович Серховець,
*старший викладач кафедри кінології Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ ПЕРЕВІРКИ ЕФЕКТИВНОСТІ АВТОРСЬКОЇ ПРОГРАМИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ДО КІНОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті подано зміст, порядок проведення та результати експериментальної перевірки ефективності авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності.

Ключові слова: *авторська програма, кінологічне забезпечення, оперативно-службова діяльність, підготовка майбутніх офіцерів правоохоронних органів.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Актуальність авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності пов'язана з необхідністю вирішення низки важливих завдань: формування та розвиток спеціальних професійних знань, умінь та навичок кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності; формування позитивної мотивації до професійної діяльності; удоско-

© Серховець С. В.

225

налення структури та змісту освітнього процесу з навчальних дисциплін кафедри кінології.

Однак будь-які нові системи та моделі навчання, виховання, формування чи розвитку, методика чи методичні рекомендації, запроваджені до освітнього процесу, повинні перевірятися, порівнюватися з будь-якою іншою системою і рекомендаціями, що обумовлює проблеми якісного і кількісного порівняння традиційної і нової удосконаленої методики [1].

Загальнонаукові методологічні підходи проведення педагогічних досліджень розкриті у працях Ю. Бабанського (проблеми підвищення ефективності педагогічних досліджень), Б. Гершунського (педагогічна прогностика), Дж. Гласса, Дж. Стенлі (статистичні методи в педагогіці та психології), С. Гончаренка (методологічні характеристики педагогічних досліджень), Н. Кузьміної (методи системного педагогічного дослідження), А. Киверялга (методи дослідження в професійній педагогіці).

Результати аналізу останніх досліджень і публікацій показують, що особливості розробки та використання авторських програм навчальних дисциплін під час підготовки фахівців до професійної діяльності розкриті у працях М. Головка та О. Міхеєвої [2], С. Васіва [3], І. Маріонді [4], О. Задорожної [5] та інших.

Однак досі поза увагою дослідників залишається пошук найбільш ефективних шляхів удосконалення структури і змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів підготовки правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності.

Мета статті – висвітлення результатів експериментальної перевірки ефективності авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідно-експериментальна перевірка ефективності авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності проводилася на базі Національної академії Державної прикордонної служби України імені Бог-

дана Хмельницького. До експериментального дослідження було залучено 175 курсантів 1–3 курсів (напрямок підготовки “Охорона та захист державного кордону”). Основними ознаками для їх відбору стали: приблизно однаковий рівень підготовки; однаковий середній вік; приблизно однаковий рівень навчальної успішності; єдині організаційні умови навчання (навчальні програми, плани, напрям підготовки, курс навчання) [6, с. 87]. Розподіл курсантів на контрольні та експериментальні групи здійснено на початковій стадії планування експерименту. Контрольні групи було об’єднано в контрольну групу, яка становила 89 курсантів, а експериментальні групи – в експериментальну, яка становила 86 курсантів.

Дослідно-експериментальній перевірці ефективності формування готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності за авторською програмою підготовки (формувальний експеримент) передували аналіз теорії та практики кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів, з’ясування сутності та змісту поняття “кінологічне забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів” [7], а також узагальнення висновків з проблеми формування готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності. З цією метою нами було проаналізовано навчальні, тематичні плани, робочі навчальні програми, навчально-методичне забезпечення дисциплін, які вивчають майбутні офіцери на кафедрі кінології, проаналізовано відгуки керівників структурних підрозділів органів охорони кордону на офіцерів-випускників щодо результатів їх професійної діяльності з кінологічних питань, опрацьовано щорічні огляди результатів підготовки та використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками в оперативно-службовій діяльності правоохоронних органів, здійснено аналіз попереднього особистого досвіду освітньої діяльності та служби в підрозділах охорони кордону на кінологічних посадах.

Визначення сутності, змісту і структури готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення опера-

тивно-службової діяльності, обґрунтування критеріїв, показників і рівнів зазначеної готовності стало подальшим етапом дослідження [8–10].

У структурі зазначеної готовності виокремлено когнітивний, мотиваційний та діяльнісний компоненти [8], критерії та показники яких дозволили визначити обсяг та якість знань з кінологічних питань, необхідних для вирішення професійних завдань, пов'язаних з кінологічним забезпеченням оперативно-службової діяльності, уміння працювати з різними джерелами інформації, ступінь сформованості мотивації, свідомого ставлення до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності, інтерес до безперервного самовдосконалення через організацію самоосвітньої діяльності, а також ступінь набуття практичних навичок й умінь застосовувати теоретичні знання для вирішення завдань професійної діяльності.

Для забезпечення можливості оцінювання готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності виокремлено інтегральний показник зазначеної готовності, яким виступає навчальна успішність курсантів [9]. Використання інтегрального показника дозволило оцінювати готовність за трьома рівнями (низьким, середнім та високим) та визначити стан сформованості готовності зазначеної категорії військово-службовців до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності (вхідний контроль).

Результати аналізу стану підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності (констатувальний експеримент першого порядку) дозволили визначити низку суперечностей: між інноваційним змістом (обумовлений суспільно-політичною та воєнною обстановкою) програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності в сучасних умовах і традиційними формами, методами, засобами навчання; між наявністю досвіду кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності мотоманеврених груп, оперативно-бойових прикордонних комендатур на південно-східних рубежах держави та недостатньою реалізацією практичних питань підготовки майбутніх офіцерів.

Констатуємо той факт, що результати аналізу навчальної успішності курсантів контрольної та експериментальної групи з дисциплін кафедри кінології засвідчили, що високому рівню готовності до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності відповідає 9,7 % курсантів (17 осіб), середньому – 47,4 % (83 курсанта), низькому – 42,9 % (75 курсантів). Крім того, для уточнення стану сформованості зазначеної готовності за кожним компонентом додатково було використано тестування, ситуативні завдання, методи експертного оцінювання та математичної обробки даних, а також проведено анкетування та опитування курсантів на предмет самооцінки їх компетентності з питань кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності.

Визначення стану сформованості готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності було передумовою для визначення шляхів удосконалення структури і змісту фахової підготовки майбутніх офіцерів до професійної діяльності.

Формування теоретичних знань майбутніх офіцерів правоохоронних органів, пов'язаних з кінологічним забезпеченням оперативно-службової діяльності, виховання їх потреб, інтересів, мотивів, спрямованих на подальший саморозвиток і самореалізацію, а також удосконалення умінь та навичок ефективного вирішення практичних завдань професійної діяльності є можливими за умови визначення оптимальної структури і змісту підготовки майбутніх офіцерів-правоохоронців.

З цією метою було розроблено авторську програму підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності [10].

Формування готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до зазначеного виду діяльності здійснювалося через систему аудиторних та позааудиторних навчально-виховних заходів, визначених авторською програмою підготовки.

До навчальних заходів було зараховано аудиторні (лекції, індивідуальні, групові та практичні заняття, контрольні заходи) та позааудиторні (індивідуальне завдання, підготовчі, тренувальні вправи, ви-

конання індивідуального завдання декількома курсантами, ознайомлення з нормативними актами, які визначають порядок підготовки та використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками в підрозділах кордону, ознайомлення з науково-популярною літературою, довідковими виданнями) заходи.

Окреслені навчальні заходи спрямовані на формування когнітивного (формування теоретичних знань стосовно кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності, які необхідні для виконання обов'язків за посадовим призначенням) та діяльнісного (включає уміння та навички, які необхідні для ефективного вирішення практичних завдань професійної діяльності, пов'язаних з кінологічним забезпеченням) компонентів у структурі готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до кінологічного забезпечення.

Низький рівень сформованості готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності за когнітивним та діяльнісним компонентами (за когнітивним компонентом 36,0 % курсантів контрольної групи і 44,2 % курсантів експериментальної групи, за діяльнісним – 67,5 % курсантів контрольної групи та 65,0 % курсантів експериментальної групи) обумовили потребу у внесенні змін до методики організації та проведенні занять.

Особливостями організації занять за авторською програмою підготовки стали:

до основи підготовки покладено практичні дії курсантів щодо кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів на фоні конкретної навчальної обстановки з використанням адаптованих ситуаційних завдань з практики оперативно-службової діяльності підрозділів охорони державного кордону (приклади позитивних дій прикордонних нарядів);

доповнення позааудиторних навчальних заходів додатковими заняттями, які спрямовані на ознайомлення курсантів з науковими основами дресирування службових собак;

використання активних методів навчання, які спрямовані на розвиток у курсантів творчого самостійного мислення, активізацію на-

вчально-пізнавальної діяльності, формування умінь і навичок нестандартного розв'язання завдань професійної діяльності.

Для ефективного впровадження аудиторних та позааудиторних навчально-виховних заходів авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності нами розроблено методичні рекомендації науково-педагогічним працівникам вищих військових навчальних закладів [11].

Крім того, під час розробки зазначеної програми нами удосконалено навчально-матеріальне забезпечення та оновлено фонд спеціальної фахової літератури [12–15], яка використовувалася курсантами під час індивідуальної роботи та підготовки до навчальних занять.

Поточний та підсумковий контроль успішності курсантів експериментальної групи дозволили констатувати той факт, що кількість курсантів з низьким рівнем готовності за діяльним компонентом зменшилася на 25,5 %. Кількість курсантів з середнім та високим рівнем готовності збільшилася на 15,1 та 12 % відповідно.

У свою чергу в контрольній групі, яка навчалася за традиційною системою та існуючою робочою навчальною програмою, кількість курсантів з середнім і високим рівнем готовності за діяльним компонентом збільшилася несуттєво (за низьким рівнем зменшилася на 7,9 %, за середнім та високим рівнем зросла на 4,5 та 3,6 % відповідно).

Інтегративність дисциплін, що вивчалися на кафедрі кінології за існуючої системи підготовки, внесення змін і доповнень до авторської програми підготовки за рахунок тем, які відображають особливості кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності в сучасних умовах, а також особливості організації та проведення занять, стали експериментальним фактором для підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів. Це дозволило констатувати, що кількість курсантів експериментальної групи за когнітивним компонентом з низьким рівнем готовності до кінологічного забезпечення зменшилася на 22,1 %, а з середнім та високим рівнем збільшилася на 12,8 та 9,3 % відповідно.

Крім того, ефективною складовою експериментального фактора підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників у контексті кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності за когнітивним та діяльнісним компонентами стало те, що до завдань на стажування курсантів у підрозділах охорони державного кордону внесено питання, які спрямовані на удосконалення, поглиблення та закріплення набутих знань, умінь і навичок кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності, а також на ознайомлення з тими питаннями, які вони вивчатимуть у подальшому.

У контрольній групі ми спостерігали зменшення кількості курсантів за низьким рівнем готовності когнітивного компонента на 5,7 % та збільшення за середнім і високим рівнями на 3,4 та 2,3 % відповідно.

Для формування мотиваційного компонента (утворює сполучну ланку між когнітивним і діяльнісним компонентами) обрано такі методи виховання та принципи організації аудиторної та позааудиторної виховної роботи, які включають такі виховні заходи: аудиторні – роз'яснення, інформування, бесіда, приклади позитивних дій прикордонних нарядів щодо підготовки та використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками, оцінювання активності і результатів курсантів у самостійній і позанавчальній роботі; позааудиторні – індивідуально-консультативна робота, переконування (виховна бесіда, диспут, педагогічна вимога), індивідуальне завдання, доручення, особистий приклад, стимулювання навчальної діяльності, обговорення переглянутих кінофільмів, прочитаних навчальних посібників, довідкових видань, науково-популярної літератури, зустріч з військовослужбовцями, які мають досвід ефективного кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності підрозділів охорони кордону, участь у роботі гуртка наукового товариства кафедри.

Результати впровадження до освітнього процесу зазначених виховних заходів дозволили констатувати, що в експериментальній групі кількість курсантів за низьким рівнем мотиваційного компонента зменшилася на 26,8 %, а за середнім та високим рівнями збільшилася на 19,8 та 8,1 %. Одночасно у контрольній групі не фіксувалося статис-

тично значущих змін. Так, кількість курсантів з низьким рівнем зменшилася на 5,7 %, а з середнім та високим рівнем збільшилася на 3,5 та 2,2 % відповідно.

Загалом, порівнюючи початкові та кінцеві результати дослідження, фіксуємо суттєві позитивні зміни за всіма компонентами, зокрема збільшення кількості курсантів з високим та середнім рівнем готовності до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності та зниження їх кількості за низьким рівнем (див. табл.).

Таблиця

Результати порівняльного аналізу готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності (до і після реалізації авторської програми)

Компоненти готовності	Етапи контролю	Рівні готовності											
		низький				середній				високий			
		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ		КГ		ЕГ	
		КК	%	КК	%	КК	%	КК	%	КК	%	КК	%
Когнітивний	ВК	32	36,0	38	44,2	44	49,4	38	44,2	13	14,6	10	11,6
	ПК	27	30,3	19	22,1	47	52,8	49	57,0	15	16,9	18	20,9
Мотиваційний	ВК	64	72,0	65	75,6	18	20,1	15	17,4	7	7,9	6	7,0
	ПК	59	66,3	42	48,8	21	23,6	32	37,2	9	10,1	13	15,1
Діяльнісний	ВК	60	67,5	56	65,0	19	21,3	18	21,0	10	11,2	12	12,4
	ПК	53	59,6	34	39,5	23	25,8	31	36,1	13	14,6	21	24,4

Примітка. КГ – контрольна група; ЕГ – експериментальна група; КК – кількість курсантів; ВК – вхідний контроль; ПК – підсумковий контроль.

Висновки. Отже, узагальнені результати дослідно-експериментальної роботи з перевірки ефективності авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності дозволили зафіксувати динаміку кількісних і якісних змін, що відбулися в експериментальній групі за високим, середнім та низьким рівнями сформованості відповідної якості. За результатами проведеного формульованого

експерименту спостерігаються статистично значущі зміни у рівнях сформованості готовності майбутніх офіцерів до зазначеного виду діяльності. Це підтверджує нашу гіпотезу про ефективність авторської програми у формуванні готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є розробка методичних рекомендацій науково-педагогічним працівникам вищих військових навчальних закладів щодо формування готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності за авторською програмою підготовки.

Список використаної літератури

1. Совгіра С. В. Методика проведення педагогічного експерименту / С. В. Совгіра // Проблеми підготовки сучасного вчителя : зб. наук. праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини / [ред. кол. : Побірченко Н. С. (гол. ред.) та ін.] – Умань : ПП Жовтий, 2010. – Вип. 2. – С. 38–46.
2. Головка М. Б. Можливості використання авторських програм навчальних дисциплін у процесі підготовки фахівців дошкільної освіти [Електронний ресурс] / М. Б. Головка, О. І. Міхеєва // Педагогічні науки : теорія, історія, інноваційні технології. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/rednauk_2014_4_43.pdf.
3. Васів С. В. Авторська програма формування практичних умінь готовності до фізичного самовдосконалення у майбутніх офіцерів-прикордонників / С. В. Васів // Науковий вісник Ужгородського університету. – Ужгород, 2011. – Вип. 22. – С. 21–23.
4. Маріонда І. І. Авторська програма професійно-особистісної фізичної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників / І. І. Маріонда // Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В. О. Сухомлинського : зб. наук. пр. / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Випуск 1.30. – Миколаїв : МДУ імені В. О. Сухомлинського, 2010. – С. 200–208.
5. Задорожна О. Р. Обґрунтування авторської експериментальної програми теоретичної підготовки фехтувальників на етапі попередньої базової

підготовки / О. Р. Задорожна // Фізична культура, спорт та здоров'я нації : зб. наук. пр. – Вінниця, 2013. – Вип. 16. – С. 119–127.

6. Сінкевич С. В. Формування ціннісного ставлення курсантів вищих військових закладів освіти до вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Сінкевич Сергій Валентинович. – Хмельницький, 2002. – 186 с.

7. Серховець С. В. Сутність та зміст кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності правоохоронних органів / С. В. Серховець // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки / [гол. ред. В. В. Райко]. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – № 1(70). – С. 147–156.

8. Серховець С. В. Структура готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності / С. В. Серховець // Науковий вісник Ужгородського національного університету : Серія : Педагогіка. Соціальна робота. – 2014. – Вип. 30. – С. 153–155.

9. Серховець С. В. Критерії, показники та рівні готовності майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності / С. В. Серховець // Вісник Національного університету оборони України : зб-к наук праць. – К. : НУОУ, 2014. – Вип. 4 (41). – С. 97–102.

10. Серховець С. В. Теоретичне обґрунтування авторської програми підготовки майбутніх офіцерів правоохоронних органів до кінологічного забезпечення оперативно-службової діяльності / С. В. Серховець // Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки / [гол. ред. О. В. Діденко]. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – № 1(74). – С. 214–226.

11. Serkhovets S. V. Methodical recommendations for academic and teaching staff on forming future law enforcement officers' readiness for canine support of operational and service activities / S. V. Serkhovets // Nauka i Studia. – 2015. – № 9 (140) 2015. P. 48–56. – ISSN 1561-6894.

12. Афанасьєв А. О. Методичні рекомендації щодо підготовки та використання вартових собак в Державній прикордонній службі України / А. О. Афанасьєв, С. В. Серховець, О. Д. Богданюк. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – 32 с.

13. Афанасьєв А. О. Використання інспекторів-кінологів зі службовими собаками в охороні державного кордону : альбом схем / А. О. Афанасьєв, С. В. Серховець. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2014. – 62 с.

14. Афанасьев А. О. Основы подготовки инспекторов-кинологів зі службовими собаками до пошуку вибухових речовин, зброї, боеприпасів : навчально-методичний посібник / А. О. Афанасьев, С. В. Серховець. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – 148 с.

15. Афанасьев А. О. Подготовка инспекторов-кинологів зі службовими собаками : навчально-методичний посібник / А. О. Афанасьев, С. В. Серховець. – Хмельницький : Видавництво НАДПСУ, 2015. – 152 с.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Сінкевич С. В.

Стаття надійшла до редакції 13.10.2015

Серховец С. В. Результаты экспериментальной проверки эффективности авторской программы подготовки будущих офицеров правоохранительных органов к кинологическому обеспечению оперативно-служебной деятельности

В статье представлено содержание, порядок проведения и результаты экспериментальной проверки эффективности авторской программы подготовки будущих офицеров правоохранительных органов к кинологическому обеспечению оперативно-служебной деятельности.

Ключевые слова: *авторская программа, кинологическое обеспечение, оперативно-служебная деятельность, подготовка будущих офицеров правоохранительных органов.*

Serkhovets. S. Results of experimental verification of efficiency of the author's program for training of future law enforcement officers to ensure canine support of operational and service activity

The article represents the content, procedure and results of experimental verification of efficiency of the author's program for training of future law enforcement officers to ensure canine support of operational and service activity.

The experimental verification of effectiveness of formation of future law enforcement officers' readiness for ensuring canine support of operational and service activity based on the author's program (the forming ex-

periment) was preceded by the analysis of theory and practice of canine support of operational and service activity of law enforcement agencies as well as by determining of the essence and content of such concepts as “canine support of operational and service activity”, “future law enforcement officers’ readiness for ensuring canine support of operational and service activity”, by summarizing the findings on the issue of formation of future law enforcement officers’ readiness for ensuring canine support of operational and service activity, determining of the essence, content and structure of such readiness, substantiation of its criteria, indicators and levels.

Contradictions revealed during the first-order identifying experiment allowed the author to develop the system of classroom and extracurricular educational activities aimed at improving the structure and content of professional training of future officers of law enforcement agencies to ensure canine support of operational and service activity.

The results of the forming experiment showed statistically significant changes in the levels of forming of future officers’ readiness for such activity. This confirms our hypothesis about the effectiveness of the author’s program of future law enforcement officers’ readiness formation for ensuring canine support of operational and service activity.

Keywords: *author’s program, canine support, operational and service activity, future law enforcement officers’ training.*

УДК 378.016:351.746.1

Олег Володимирович ФІГУРА,
*кандидат педагогічних наук, доцент, начальник кафедри
особистої безпеки факультету охорони та захисту державного
кордону Національної академії Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький*

ФІЗИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ЯК НЕОБХІДНИЙ ЕЛЕМЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ОФІЦЕРА ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Статтю присвячено уточненню поняття “фізична підготовленість” як необхідного елемента професійної готовності офіцерів ДПСУ.

Ключові слова: *фізична підготовленість, професійна готовність.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Фізичне виховання, фізична підготовка є одними з найпоширеніших засобів розвитку трудової й фізичної активності людини, що дає можливість адаптуватися до змінного соціального середовища. Фізична підготовка як педагогічний процес – це діяльність, спрямована на вирішення проблем навчання й виховання за допомогою системи фізичних вправ. Головними завданнями фізичної підготовки фахівців є зміцнення здоров'я, поліпшення фізичного розвитку, набуття рухової активності і спеціальних знань з фізичної підготовки, формування особистості загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Категорія готовності у психолого-педагогічних наукових розробках з'явилася

© *Фігура О. В.*

відносно давно і пов'язана з науковим доробком, насамперед, К. Дуррай-Новакової, О. Мороза, Ф. Тугуза. У класичних психолого-педагогічних теоріях готовність розглядається досить різноаспектно: як певного роду здатність (С. Рубінштейн); як тимчасовий ситуативний стан людини (А. Пуні, П. Рудик); як складна інтегративна якість особистості (К. Платонов, В. Ширинський); як стан, властивість чи ставлення людини (М. Левітов, А. Веденов, Г. Кравцов, С. Сінкевич).

При цьому вчені С. Кубіцький, А. Межуєв, О. Ярещенко та ін. виділяють різні види готовності людини до діяльності: психологічну, морально-психологічну, професійну, професійно-педагогічну, особистісного самовизначення, особистісну тощо.

Мета статті – уточнення поняття “фізична підготовленість” як елементу загальної професійної готовності фахівців.

Виклад основного матеріалу дослідження. У науковій літературі досліджуються питання мобілізаційної готовності у спортивно-оздоровчій діяльності (Ф. Генов); морально-психологічної готовності до діяльності в різноманітних екстремальних ситуаціях (І. Павловський); готовності як об'єкта оцінювання (С. Кубіцький та ін). Науковці наголошують на тому, що готовність до професійної діяльності формується за допомогою акумуляційних процесів у контексті досягнення життєвого досвіду і виявляється у вигляді установок, мотивів діяльності, знань про предмет діяльності, умінь і навичок реалізувати професійні знання, професійної самосвідомості тощо.

Так, М. Дяченко визначає готовність як активність особистості у процесі професійної підготовки до різних видів діяльності. За умови доцільного планування й моделювання майбутньої професійної діяльності готовність продовжує формуватися й реалізується у відповідній майбутній професійній діяльності [1].

Професійна підготовка як об'єкт наукового дослідження представлена у наукових працях педагогів, психологів, соціологів С. Вітвицька [2], О. Дубасенюк [3], І. Калініна [4], С. Сисоєва [5] та ін. Основою для категорійного аналізу поняття професійної готовності став професіографічний підхід, який розвивається разом із появою нових праць у галузі професійної педагогіки.

Готовність у контексті діяльності системи вищої освіти безпосередньо пов'язана з категорією професійної готовності як наукова категорія, що настає за умов ефективної організації всієї системи професійної освіти. У словниково-довідниковій літературі готовність до професійної діяльності окреслюється як психічний стан, передстартова активізація людини, яка вміщує усвідомлення людиною своїх цілей, оцінювання наявних умов, визначення найбільш імовірних способів діяльності.

У загальному відношенні готовність до професійної діяльності майбутнього фахівця включає: позитивне ставлення до професійної діяльності; відповідні до вимог професійної діяльності особистісні характеристики, здібності, мотивацію; професійно важливі особливості сприйняття, уваги, мислення, емоційно-вольових процесів; необхідні для професійної діяльності знання, уміння й навички [6].

На нашу думку, професійна готовність майбутнього фахівця – це показник сформованості його спеціальних знань, умінь і навичок, які разом із сукупністю сформованих особистісних якостей дають можливість ефективно здійснювати професійну діяльність у сучасних умовах.

Розглядаючи фізичну підготовленість як елемент загальної професійної готовності, на загальнотеоретичному рівні ми аналізуємо також категорії “фізична культура” та “фізична підготовка” як просторове поле для реалізації завдань фізичної підготовки майбутніх військових фахівців та “здоровий спосіб життя” – як поняття, що окреслює індивідуалізоване уявлення кожного майбутнього фахівця про можливості використання фізичної культури в самоусвідомленому ставленні до життя під час професійного становлення й професійної самореалізації. Аналізуючи вказані категорії, ми окреслюємо фізичну підготовку як педагогічно спрямований процес забезпечення високого рівня сформованості фізичної підготовленості майбутнього офіцера до військово-професійної діяльності.

У свою чергу, фізична культура тлумачиться нами як частина загальної людської культури, що забезпечує загальний розвиток особистості на основі розвитку фізичної рухової активності й формування комплексу фізичних якостей.

Здоровий спосіб життя натомість може визначатися як засіб і результат формування фізичної підготовленості майбутніх офіцерів у військово-професійній підготовці. Тому у структурі фізичної підготовленості поняття здорового способу життя може долучатися до змісту фактично всіх її компонентів: особистісно-мотиваційного, змістово-діяльнісного й оцінно-рефлексивного.

Науковий аналіз поняття фізичної підготовленості обґрунтований в останнє десятиліття зацікавленістю військових педагогів і психологів у вивченні придатності до військової служби, готовності до бойових дій, спортивної форми офіцерів, мобілізаційної готовності до військово-спортивної діяльності, готовності до праці тощо. З іншого боку, фахівці в галузі фізкультури і спорту як галузі наукового знання звернули увагу на вивчення категорій “фізичні якості”, “фізичні здібності”, “фізична підготовленість”, “фізична працездатність”, “фізична культура особистості” і т. д. На межі вказаних досліджень і знайшло своє місце вивчення поняття фізичної підготовленості у різних видах професійної діяльності, у тому числі й у військово-професійній. Це поняття з часом стало вводитися в нормативно-правові документи й закріпилося в науково-методичній літературі з проблем формування професійної готовності й фізичної підготовленості.

Поняття “фізична підготовленість” має стійкі функціональні зв’язки з іншими, а саме з поняттям:

здорового способу життя – як інструмент його формування у процесі військово-професійної підготовки офіцера;

працездатності – як підґрунтя стійкості й високого рівня розвитку працездатності майбутнього військового фахівця на основі сформованого рівня фізичної підготовленості;

“ситуація успіху” – як засіб її створення у процесі занять фізичною підготовкою у вищому військовому навчальному закладі (ВВНЗ);

професійної готовності – як його компонент.

Похідною від категорії “фізична підготовленість” ми визначили категорію “фізична підготовленість майбутнього офіцера”, яку розглядаємо як професійно-особистісне новоутворення майбутнього військового фахівця, що формується у процесі військово-професійної підготовки.

Загальні структурно-функціональні складові фізичної підготовки майбутніх офіцерів можуть бути подані в єдності розвитку фізичних якостей (сили, витривалості, швидкості, спритності), валеологічної культури особистості, орієнтації майбутніх військових фахівців на здоровий спосіб життя, а також здатності протистояти шкідливим звичкам.

Процес формування фізичної підготовленості майбутніх офіцерів має значний виховний потенціал, що дозволяє говорити про виховну складову структури фізичної підготовленості майбутнього фахівця. У такому разі фізична підготовленість постає не лише загальним соціальним феноменом, але й особистісною характеристикою.

Виховне значення процесу формування фізичної підготовленості в умовах ВВНЗ покладається на відому тріаду “духовне багатство” – “моральна сформованість” – “фізична досконалість” як атрибутів гармонійно розвиненої й суспільно активної особистості фахівця [7, с. 27]. При цьому фізична підготовленість фахівця характеризується з двох сторін:

суспільної (сформовані фізичні якості як суспільна цінність);

особистісної (фізична підготовленість офіцера як підґрунтя для успішної військової кар’єри, особистісного зростання, саморозвитку й самоменеджменту).

Фізична підготовленість розглядається нами як компонент загальної структури професійної готовності і може бути проаналізована на трьох основних етапах навчально-виховного процесу у ВВНЗ, а саме:

на початковому етапі навчання (1 курс) – оволодіння курсантами професійними вміннями й навичками шляхом випереджувального розвитку фізичних якостей і рухових навичок, що стануть професійно важливими у військово-професійній діяльності офіцера;

на етапі закріплення військово-професійних навичок і вмінь (2–3 курси) – створення умов для здійснення навчальної діяльності при оптимальному фізичному навантаженні; фізична підготовка при цьому сприяє забезпеченню психофізіологічного підґрунтя військово-професійної працездатності; велике значення при цьому має створення ситуації успіху в процесі фізичної підготовки;

на етапі вдосконалення професійної майстерності (4–5 курси) відбувається остаточне формування фізичної підготовленості майбутніх офіцерів до військово-професійної діяльності в реальних умовах та вихід на процеси “самості” у розвитку свого ставлення до фізичної культури особистості: самоусвідомлення, саморозвиток, самовиховання тощо.

Виходячи з мети нашого дослідження, вважаємо за доцільне введення до категорійного апарату понять “працездатність” та “ситуація успіху”.

Проблема працездатності майбутнього офіцера розглядається нами з тієї точки зору, що і рівень фізичної культури, і формування здорового способу життя як бажаних прогностичних результатів фізичної підготовки майбутнього офіцера забезпечують йому достатню працездатність як вимір обсягу, наповнення реалізації військово-професійних обов’язків під час військово-професійної діяльності. Крім цього, категорія працездатності тісно пов’язана з рівнем сформованості здорового способу життя; рівень працездатності цілком залежить від розвиненості в майбутнього офіцера фізичного й соціального здоров’я, психічного й емоційного здоров’я, а також здорового оточуючого середовища.

Поняття працездатності у вітчизняних нормативно-правових документах тлумачиться як здатність людини виконувати певну роботу, яка визначається рівнем її фізичних і психофізіологічних можливостей, а також станом здоров’я й професійною підготовкою. В. Кальниш вважає, що працездатність – це поєднання можливостей людини, наділеної спеціальними знаннями, навичками, якостями (у тому числі й фізичними), здійснювати цілеспрямовані дії, формувати процеси розумової діяльності [8].

Як бачимо, у самому визначенні закладено взаємозумовлюючі зв’язки між працездатністю й фізичною підготовленістю. Важливим вважаємо також те, що у визначенні цього терміна закладено поняття професійної підготовки, що спрямовує проблему працездатності в русло професійної педагогіки й формування професійної готовності. В. Кальниш пропонує власне визначення працездатності як мак-

симального вияву функціональних можливостей організму людини, який формується під впливом комплексу системотворчих чинників (професійно важливих якостей, здоров'я, віку, функціонального стану та ін.), взаємодія компонентів яких спрямована на досягнення корисного результату діяльності при компромісній збалансованості дії цих компонентів [8, с. 19].

Проблема працездатності тісно пов'язана з віковими й індивідуально-психологічними характеристиками особистості; зауважимо, що фізична підготовленість також детермінується вказаними характеристиками. Тому фізична підготовленість і працездатність мають переважно прямий кореляційний зв'язок, особливо якщо йдеться про військово-професійну діяльність. З іншого боку, з рівнем працездатності пов'язують поняття витривалості, втомлюваності, рухової активності тощо. Так, недостатня рухова активність спричинює негативні зміни у функціональних здатностях організму; з гіпокінезією пов'язують відхилення в стані серцево-судинної системи, гармонійних нервових процесах і т. д. Науковці зазначають, що оптимальні фізичні навантаження під час занять з фізичної підготовки сприяють збільшенню резервів організму людини, а тому зростає її професійна працездатність [9].

Отже, виходячи з вищевикладеного, ми визначаємо фізичну працездатність майбутнього фахівця як стан його потенційної готовності до здійснення професійної діяльності, що формується під впливом системотворчих чинників – стану здоров'я, сформованості фізичної підготовленості, спрямованості на професійну діяльність тощо.

Висновок. У процесі дослідження було доведено, що фізична підготовленість тісно пов'язана з іншими поняттями: фізичною культурою (частина загальнолюдської культури, сукупність досягнень людського суспільства в створенні й раціональному використанні спеціальних засобів, форм і методів фізичного вдосконалення особистості), фізичним вихованням (педагогічно організований процес розвитку фізичних якостей особистості), фізичним розвитком (процес зміни природних морфологічних властивостей людського організму), руховою активністю (природна або ж спеціально

організована рухова діяльність людини), а також функціонально-фізичною підготовленістю (результат фізичної підготовки, досягнутий за умови застосування спеціально організованого процесу розвитку фізичних якостей).

Здійснений нами аналіз досліджуваної проблеми дає можливість уточнити зміст формування фізичної підготовленості майбутнього фахівця. Отже, це комплексний, системний, поетапний, детермінований певними педагогічними умовами процес розвитку його фізичних знань, умінь, навичок та особистісних якостей, які за своєю спрямованістю мають завершений характер.

Перспективами подальших розвідок за обраним напрямом є уточнення мотиваційних підходів до оптимізації навчально-виховного процесу у вищому військовому навчальному закладі у контексті фізичної підготовки майбутніх фахівців.

Список використаної літератури

1. Дьяченко М. И. Психологические проблемы готовности к деятельности / М. И. Дьяченко, Л. А. Кандыбович. – Мн. : Изд-во БГУ, 1976. – 176 с.
2. Вітвицька С. С. Практикум з педагогіки вищої школи : навчальний посібник за модульно-рейтинговою системою навчання для студентів магістратури / С. С. Вітвицька. – К. : Центр навчальної літератури, 2005. – 396 с.
3. Дубасенюк О. А. Теорія і практика професійної виховної діяльності педагога : [монографія] / О. А. Дубасенюк. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. Івана Франка, 2005. – 367 с.
4. Калинина И. А. Психологическая готовность студентов к профессиональной деятельности и ее взаимосвязь с успешностью обучения (на примере экономического вуза) : автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая психология” / И. А. Калинина. – Москва, 2007. – 24 с.
5. Сисоева С. О. Педагогічна творчість : [монографія] / С. О. Сисоева. – К. : Книжкове видавн. “Каравела”, 1998. – 150 с.
6. Сінкевич С. В. Формування ціннісного ставлення курсантів вищих військових закладів освіти до вивчення іноземної мови : дис. ... канд. пед. наук : 20.02.02 / Сінкевич Сергій Валентинович. – Хмельницький, 2002. – 190 с.

7. Карпов В. Ю. Социально-личностное воспитание студентов в процессе физкультурно-спортивной деятельности : учебное пособие / В. Ю. Карпов, В. А. Щеголев, Ю. Н. Щедрин. – Санкт-Петербург : ИТМО, 2006. – 250 с.

8. Кальниш В. В. К вопросу об определении понятий работоспособность и трудоспособность / В. В. Кальниш // Український журнал з проблем медицини праці. – 2009. – № 1(17). – С. 13–23.

9. Шайхуллин Т. Д. Методика комплексного применения средств физической подготовки для повышения уровня работоспособности летчиков-инструкторов армейской авиации / Т. Д. Шайхуллин // Ученые записки. – 2009. – № 6(52). – С. 93–98.

Рецензент – кандидат психологічних наук, доцент Журавльов В. В.

Стаття надійшла до редакції 14.10.2015

Фигура О. В. Физическая подготовленность как необходимый элемент профессиональной подготовки офицера Государственной пограничной службы Украины

Статья посвящена уточнению понятия “физическая подготовленность” как необходимого элемента профессиональной готовности офицеров.

Ключевые слова: *физическая подготовленность, профессиональная готовность.*

Fihura O. V. Physical Fitness as a Necessary Element of the SBGSU Officer's Professional Training

The aim of the article is to clarify the notion of “physical fitness” as an element of the specialists’ general professional readiness.

The notion of professional readiness of a future border guard officer has been defined as an indicator of formation of his special knowledge and skills which together with a set of formed personal qualities make it possible to effectively carry out military and professional activities under modern conditions.

The article reveals the category of “physical fitness of a future officer” which is regarded as professional and personal growth of the future military specialist which is formed in the process of military training.

General structural and functional components of physical training of the future officers are proposed in the unity of physical qualities (strength, endurance, speed, agility), valeological culture of an individual, orientation of the future military experts towards healthy style of life and ability to withstand harmful habits.

Physical fitness is regarded as a part of the overall structure of professional readiness and can be analyzed at three main stages of the educational process, namely:

initial phase of training (1st year cadets) foresees that the cadets will master professional abilities and skills through the outrunning development of physical habits and movement skills that would become important in the professional military career of the officer;

consolidation stage of military and professional skills and habits (2-3d year cadets) foresees the creation of conditions for educational activity at the optimal physical load; physical training herewith contributes to psycho-physiological basis provision for military and professional working capacity; whereupon creation of situations of success in the process of physical training is of great importance;

stage of improvement of professional skills (4-5th year cadets) foresees final formation of the future officers' physical fitness to their military and professional activities under real conditions and access to the processes of "self" concerning their attitude towards the development of physical culture of an individual: self-awareness, self-development, self-education, etc.

Keywords: *physical fitness, professional readiness.*

УДК 355.23: 355.4(477)

Андрій Васильович Чудик,
*викладач кафедри особистої безпеки Національної академії
Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький*

МЕТОДИКА НАВЧАННЯ ПРИЙОМІВ ЗАСТОСУВАННЯ СИЛИ ТА РУКОПАШНОГО БОЮ В СИСТЕМІ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті розкрито основні методи навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою, їх характеристика та опис, а також рекомендації щодо їх ефективного впровадження в освітній процес.

Ключові слова: *фізична підготовка, застосування сили, рукопашний бій, методи, методика навчання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Важливою складовою професійної підготовки персоналу Державної прикордонної служби України (далі – персоналу) є формування їх готовності до застосування прийомів рукопашного бою та заходів фізичного впливу. Цей процес вимагає особливої уваги, оскільки під час виконання службових завдань з охорони кордону досить часто виникають ситуації, що потребують фізичної протидії порушникам кордону та злочинцям, коли результат зіткнення залежить насамперед від рівня фізичної та психологічної підготовленості прикордонника, його вміння швидко й ефективно застосовувати прийоми самозахисту та нападу, воло-

діти технікою застосування спеціальних засобів та заходів фізичного впливу. Успіх підготовки персоналу із застосування сили та рукопашного бою багато в чому залежить від правильного застосування методів навчання, під якими розуміються шляхи і методи формування у них відповідних навичок та умінь, розвиток і удосконалення фізичних та психологічних якостей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми. Розробці концепції навчання військово-службовців, розвитку змістовних і методичних основ рукопашного бою присвячені дослідження С. Ашкіназі, В. Марищук, Ю. Логінова та ін. Учені зазначають, що рукопашний бій – це комплекс засобів щодо навчання, виховання і формування у військовослужбовців технічної, тактичної, фізичної і психічної готовності до дій у складних умовах ближнього бою, тобто при безпосередньому зіткненні з противником. Комплекс різноманітних фізичних вправ, на думку вчених, забезпечує не тільки навчання техніки прийомів і тактики ведення рукопашного бою з противником, але і розвиток швидкості в діях, спритності та сили, виховання сміливості та рішучості, винахідливості та ініціативності, упевненості у своїх силах, удосконалення психічної стійкості, набуття досвіду емоційно-вольової поведінки.

Окрім цього, учені С. Антоненко, В. Горбатов, О. Іванов, О. Івлєв, М. Фролов та ін. запропонували багато доповнень до традиційної методики навчання з метою удосконалення підготовки представників правоохоронних органів до дій під час затримання озброєних порушників. Зокрема О. Іванов розробив методику навчання рукопашного бою в системі фізичної підготовки майбутніх офіцерів. Учений розглядає рукопашний бій як самостійну педагогічну систему, сукупність засобів, методів і форм, використання яких допомагає вирішити навчально-виховні завдання щодо розвитку фізичних і морально-вольових якостей курсантів. О. Іванов довів пріоритетність бойового кік-боксингу в комплексному педагогічному процесі навчання рукопашного бою майбутніх офіцерів з урахуванням адаптації системи вищої освіти Збройних Сил України до сучасних вимог.

Метою статті є розгляд основних методів навчання прийомів застосування сили та рукопашного бою, їх характеристика та опис, а також рекомендації щодо їх ефективного впровадження в освітній процес.

Виклад основного матеріалу дослідження. У процесі навчання рукопашному бою застосовуються різноманітні методи, основними з яких є: словесні методи навчання (усний виклад матеріалу), методи наочності і практичні методи. Усі вони дозволяють найбільш повноцінно вирішувати завдання технічної, фізичної і морально-вольової підготовки персоналу.

Застосування різноманітних методів навчання залежить від завдань, програми навчання, персонального складу групи, а також рівня їх підготовки, кількості часу, відведеного на заняття, стану навчально-матеріальної бази, рівня практичної підготовки інструкторів (викладачів).

Методи використання слова (словесні методи навчання). Слово завжди посідало важливе місце у педагогічному процесі. За допомогою слова керівник занять викладає новий матеріал, ставить завдання, формує ставлення до них, керує виконанням, аналізує та оцінює результати. Слово – важливий засіб ідейного впливу на підпорядкованих, виховання у них високих морально-політичних якостей. Основні різновиди цього методу: пояснення, розповідь, бесіда, лекція. У фізичній підготовці ці загальнопедагогічні методи мають, як правило, лаконічну форму і дозволяють зберегти високу моторну щільність занять, органічно пов'язуючи слово з рухом.

Пояснення – це стислий виклад техніки виконання прийомів рукопашного бою, тактичне обґрунтування використання того чи іншого прийому та його фізіологічного впливу на організм.

У процесі навчання рукопашного бою пояснення поєднується з практичним показом прийомів і дій, демонстрацією кінокілків, відеофільмів, схем, плакатів та іншої наочності. Пояснення повинно бути стислим (без зайвих слів), чітким, за можливості образним, зрозумілим для персоналу. Це забезпечується спеціальною термінологією прийомів рукопашного бою.

Розповідь – це оповідальний виклад керівником заняття навчального матеріалу з метою висвітлення процесів, фактів або явищ, що вивчаються, у їх розвитку або описовий розбір дій того, хто навчається.

У практиці навчання рукопашного бою розповідь найчастіше використовується для повідомлення історичних фактів використання рукопашних прийомів у бою, викладу прикладного значення рукопашного бою, організації і методики проведення навчальних занять, спортивної роботи, аналізу та порівняння рівня підготовки особового складу, а також інших навчальних матеріалів.

Лекція – це розгорнутий усний виклад навчального матеріалу (низки пов'язаних між собою окремих питань) за визначеною темою програми. Це найбільш складний різновид методу усного викладу матеріалу. Включаючи розповідь і пояснення, лекція дає можливість глибоко і всебічно розкрити зміст питань, що вивчаються, викласти найскладніші поняття, узагальнити закономірності.

Бесіда як метод навчання – це діалогічний або питально-відповідальний спосіб викладу і закріплення навчального матеріалу (сполучення розповіді з перевіркою знань персоналу).

Необхідно зазначити, що в практиці навчання персоналу рукопашного бою словесні методи не є основними, а виконують допоміжну роль.

Методи використання наочності. Риса, яка відрізняє методи даної групи, – це вплив переважно на першу сигнальну систему персоналу і створення у них конкретних натуральних образів дійсності. У практиці навчання рукопашного бою до цих методів належать показ і демонстрація.

Показ є найбільш економним і стислим шляхом ознайомлення персоналу з прийомами рукопашного бою. Він є сукупністю прийомів і дій, за допомогою яких у тих, хто навчається, з використанням зорових, рухових, зорово-рухових та інших відчуттів і сприйняття будується та формується конкретний (наочний) образ вправи, що вивчається.

Залежно від змісту і спрямованості навчання показ вправ, прийомів і дій може здійснюватися інструктором (викладачем) або добре підготовленим співробітником. В усіх випадках він повинен бути зразком для наслідування.

У процесі навчання прийомів рукопашного бою показ звичайно супроводжується стислим поясненням техніки і виконується в цілому в бойовому і повільному темпі, а також частинами або за розділами. Його різновид – демонстрація навчального матеріалу за допомогою різноманітних технічних засобів навчання (показ діапозитивів, відео-фільмів, кінограм, кінокільцівок, схем, плакатів та іншої наочності). Проте варто підкреслити, що демонстрація здебільшого випадків виступає не як самостійний метод, а як методичний прийом, що входить до складу пояснення або розповіді.

Практичні методи. Ці методи посідають головне місце в організації навчання рукопашного бою і зумовлюють активну рухову діяльність персоналу. В їх основі лежить багатократне і свідоме повторення вправ, прийомів і дій у різних умовах і обставинах з метою вироблення у персоналу необхідних прикладних навичок і умінь, розвитку й удосконалення спеціальних, фізичних і психологічних якостей. Основними з них є: односторонній (фронтальний) і двосторонній (двостороннє групове навчання) групові методи.

Односторонній груповий метод полягає в тому, що персонал під загальним керівництвом інструктора (викладача) у складі групи одночасно або по черзі виконують однакові прийоми і дії без порушника. При цьому прийоми рукопашного бою можуть виконуватися або за командами керівника заняття, або самостійно з виправленням загальних та індивідуальних помилок.

Односторонній метод використовується в процесі вивчення підготовки до бою, вихідних положень (групування, стійки), прийомів самостраховки, ударів ножем, КГ, рукою і ногою під час виконання деяких підготовчих вправ.

Цей метод з успіхом використовується при відпрацюванні деяких прийомів на мішенях, підвісних мішках, грушах та інших спеціальних знаряддях, а також у процесі проведення підготовчої частини навчального заняття (при виконанні спеціальних вправ).

Як правило, вивчення прийомів і дій одностороннім груповим методом проводиться при різноманітних побудовах: в одношеренговому або двошеренговому строю на збільшених інтервалах і дистанціях; у

двох шеренгах, стоячи обличчям один до одного на відстані 6-8 кроків, на інтервалі 2-3 кроки; в одній шерензі з розташуванням персоналу за периметром майданчика (килима). Під час вивчення прийомів на спецприладах підрозділ шикуються шеренгами, попередньо персонал розраховується на зміни відповідно до кількості наявних мішеней.

Двосторонній груповий метод полягає в тому, що вивчення і тренування у виконанні прийомів нападу й самозахисту проводиться в парах, у взаємодії з партнером (умовним порушником). Підрозділ поділяється на пари, в яких один із партнерів відпрацьовує прийом, а інший виступає в ролі порушника, забезпечує навчання і створює необхідні умови для якісного виконання.

На початковому етапі навчання вивчення прийомів проводиться за загальною командою керівника занять з виправлення загальних і індивідуальних помилок, наступні прийоми виконуються переважно самостійно за завданнями інструктора (викладача) і під його контролем. При цьому партнер на початку знаходиться у визначеному статичному положенні, а потім діє з частковим опором. Виконуючи за завданням керівника заняття функції “активного порушника”, партнер надає товаришу допомогу в оволодінні технікою виконання прийомів.

Зміна номерів у ході навчання проводиться за загальною командою керівника і, як правило, у процесі вивчення – після оволодіння технікою виконання прийому у швидкому (бойовому) темпі, а в процесі вдосконалення – після кожної тренувальної вправи.

Успіх у застосуванні цього методу навчання багато в чому залежать від чіткості та ясності постановки завдань (попередніх розпоряджень), розуміння сутності персоналом і знання ними дій, що виконуються (свідомої активної участі тих, кого навчають, у навчальному процесі), та своєчасного і постійного контролю над технікою прийомів і дій з боку керівника заняття.

Різновид двостороннього групового методу – навчальні бої, що є тренуванням вивчених прийомів і дій у парах за завданням керівника заняття в різноманітних умовах і ситуаціях.

Сутність навчального бою полягає в тому, що кожна пара одержує конкретне завдання керівника заняття і виконує його самостійно.

но або за командою (сигналом) відповідно до змісту і характеру зазначених дій.

Навчальні бої проводяться як обумовлені, напівобумовлені і необумовлені дії.

Обумовлені навчальні бої – простіші, у них заздалегідь визначаються зміст і характер дій одних (що атакують) та інших (що захищаються) номерів. Наприклад, перші номери в ході маневрування вибирають момент і завдають (позначають) удар рукою (у зазначену частину тіла); другі, зберігаючи в процесі маневрування задану дистанцію, повинні визначити початок дій партнера, захиститися від удару рукою, застосувавши конкретний прийом, завдати відповідний удар.

Сутність напівобумовлених навчальних боїв полягає в тому, що номерам, які атакують, дається право застосовувати один із декількох способів нападу, зазначених керівником заняття. Наприклад, перші номери в ході маневрування вибирають момент і завдають (позначають) удар ножем зверху або знизу. Залежно від напрямку удару другі (що обороняються) номери, зберігаючи задану дистанцію, застосовують відповідний захист, визначений засіб обеззброювання і доводять виконання завдання до даного навчального положення (позначити удар, конвоювати, перекласти в положення для зв'язування і т. д.).

Необумовлені навчальні бої є найскладнішими діями. У них обом тим, хто навчається, дозволяється за завданням керівника застосовувати прийоми і дії відповідно до умов сформованої ситуації. Наприклад, обидва співробітники мають право кинути партнера на килим і позначити удар у больову точку, застосувавши будь-який із вивчених кидків, тобто практично вести вільний бій. У навчальних боях створюються широкі можливості поступового ускладнення умов виконання вправ, наближаючи їх до реальної бойової ситуації. Діапазон застосування навчальних боїв дуже широкий. Даний метод може використовуватися на всіх етапах навчання персоналу рукопашного бою. Застосування навчальних боїв дає можливість закріплювати найбільш раціональну й ефективну техніку прийомів, удосконалювати в персоналу необхідні фізичні і психологічні якості на фоні реального єдиноборства з порушником.

У зв'язку з тим, що методи, які застосовуються в процесі навчання персоналу рукопашного бою, знаходяться в тісному взаємозв'язку, не можна обмежуватися лише однією групою. Незважаючи на те що в процесі навчання основну роль відіграють специфічні методи, успіх навчання залежить від того, наскільки раціонально вони сполучаються з іншими способами педагогічного впливу.

Якість підготовки персоналу з рукопашного бою обумовлюється умінням керівника заняття правильно і раціонально використовувати практично виправдані методи, що найбільше забезпечують вирішення конкретних завдань навчання. Це означає, що застосування тих або інших методів залежить від програми навчання, часу, відведеного на її засвоєння, вікових і індивідуальних особливостей співробітників, рівня їх фізичної і фахової підготовки.

Попередження і виправлення помилок. Для якісного і швидкого засвоєння вправи, що вивчається, велике значення має попередження і своєчасне виправлення помилок.

Найчастіше помилки є наслідком недосконалої методики, недооцінки керівником заняття дидактичних принципів і методів навчання. Слабке знання персоналом техніки виконання прийомів, порушення правильної і чіткої організації заняття, низький стан дисципліни і порядку також є безпосередніми причинами виникнення помилок.

Крім того, на початковому етапі навчання мають місце причини, що залежать тільки від індивідуальних якостей персоналу:

недостатнє розуміння техніки прийому (усувається зрозумілим поясненням і якісним додатковим показом);

погана координація внаслідок слабкої фізичної підготовки (для виправлення доцільно використовувати в процесі вивчення відповідні підготовчі вправи);

недостатній самоконтроль (усувається шляхом мобілізації уваги на рухах і діях, що виконуються);

втома – стан, при якому незвичні рухи виконуються з зайвою м'язовою і нервовою напругою (для усунення необхідно суворо дотримуватися оптимальної швидкості виконання та частоти повторів прийому).

Як свідчить практика, попередити помилку легше, ніж її виправити. Тому необхідно (особливо на початковому етапі навчання) своєчасно попереджувати появу помилок, не давати їм закріпитися, виявляти й усувати причини, що їх викликають.

Оскільки на початковому вивченні техніка прийому засвоюється загалом, аналіз і оцінка її виконання не повинні бути занадто докладними. Можливості для самоконтролю рухів, як говорилося вище, вкрай обмежені. Тому не варто намагатися помічати й усувати в окремих осіб усі помилки відразу. Їх доцільно виправляти за ступенем важливості: спочатку більш істотні, а потім незначні.

При груповому методі навчання спочатку варто вказувати й усувати помилки, загальні для всіх, а потім індивідуальні (останні – за допомогою персональних вказівок і зауважень керівника під час процесу навчання).

Для виправлення виявленої загальної помилки ефективним є метод порівняння, що полягає в практичній демонстрації спочатку прийому, виконаного з помилкою (дотримуючись при цьому педагогічного такту), і потім – без помилки з відповідними поясненнями керівника заняття.

Таким чином, для попередження виникнення помилок і їх швидкого усунення необхідно постійно враховувати вищевикладені причини і творчо застосовувати в процесі навчання зазначені рекомендації.

Заходи безпеки. На заняттях з рукопашного бою прийоми нападу і самозахисту як зі зброєю, так і без неї виконуються в різних ситуаціях, які постійно змінюються, на фоні значних фізичних навантажень і психічних напружень. У зв'язку з цим активна рухова діяльність у процесі навчання пов'язана з можливістю отримання персоналом важких тілесних, психічних і функціональних ушкоджень, що потребує постійної уваги керівників занять до питання профілактики травматичних ушкоджень.

Основними причинами травм на заняттях з рукопашного бою є:
погана організація занять;
слабке володіння керівником заняття методикою навчання;
низька дисципліна;

непідготовленість місць занять і інвентарю.

З метою попередження травм на заняттях керівник зобов'язаний: дотримуватися послідовності виконання вправ, інтервалів і дис-танцій під час виконання рухів рукопашного бою;

стежити за правильним використанням прийомів страховки і са-мостраховки;

використовувати ножі з натягненими на них ножами або макети ножів;

під час виконання захватів і кидків страхувати партнера, підтри-муючи його за руку, і не припускати падіння на нього;

стежити, щоб виривання зброї, викручування рук, больові прийо-ми проводилися плавно, без застосування значної сили, за сигналом партнера голосом “Так” негайно припинялися;

удари ножем, КГ, рукою і ногою тільки позначати.

Перевірка підготовленості з рукопашного бою та застосування сили. Перед перевіркою протягом 5–8 хвилин проводиться ходьба та біг, загальнорозвиваючі і спеціальні вправи, вправи вдвох і в само-страхуванні, а також тренування в прийомах рукопашного бою, при-значених для перевірки.

Перевірка може організовуватися по парах і поточно. У першо-му випадку персонал вишиковується в дві шеренги обличчям один до одного на відстані 6–8 кроків (або скраю майданчика, килима) з ін-тервалами 2–3 кроки. Потім за командою перевіряючого перша пара виходить вперед і виконує по черзі прийом, після чого повертається у шеренгу. Далі за командою з шеренги виходить друга пара. У такому порядку прийом виконує весь склад підрозділу. Після першого прийо-му виконується другий, потім – третій і т. д.

При потоковій організації перевірки кожен співробітник по черзі виконує зазначені в білеті прийоми рукопашного бою на опудалах або заздалегідь розставлених партнерах, що діють за правопорушника.

У такому випадку особовий склад вишиковується скраю майдан-чика або килима. Керівник підрозділу (перевіряючий) підготовлює обстановку для перевірки. Для цього він призначає й інструктує осіб, діючих за правопорушника, і виставляє їх на майданчик. Розставляє

опудала і підготовлює відповідну зброю. Визначає порядок прямування під час виконання прийомів.

Після цього руху перевіряючий викликає на вихідне положення першого співробітника, указує йому, що необхідно зробити, і подає команду “Вперед”. Той, кого перевіряють, самостійно виконує призначені прийоми рукопашного бою і потім зупиняється в кінцевому положенні. Перевіряючий у ході виконання співробітником прийомів виставляє у відомість оцінки. Співробітник, закінчивши вправу, стає у шеренгу на своє місце.

Під час перевірки таких прийомів, як удари рукою і ногою, той, кого перевіряють, розташовується в двох-трьох кроках від опудала (мішені) з готовністю до бою. За командою “ВПЕРЕД” завдає серію ударів руками і ногами, наприклад: із кроком вперед – подвійний удар лівою і правою рукою прямо, крок назад і з кроком вперед – удар прямо правою рукою, крок назад – удар ногою прямо, приготування до бою.

Перевіряючий залежно від матеріального забезпечення того, кого перевіряють, може призначити й інші варіанти виконання прийомів. Оцінка у всіх випадках виставляється одна, що підсумовує всі дії, що перевіряються.

При поточковому проведенні перевірки прийоми бою зі зброєю, як правило, виносяться на останню точку й обов’язково після обеззброєння “правопорушника”, щоб відібраною зброєю виконувати прийоми. У тих випадках, коли прийоми обеззброєння виконуються на дерев’яних макетах, припускається їх заміна іншою зброєю. Прийоми ударів рукою і ногою при поточковій перевірці виконуються, як правило, на першій точці.

Висновки. Успіх підготовки персоналу із застосування сили та рукопашного бою багато в чому залежить від правильного застосування методів навчання. Під методами розуміються шляхи і методи формування відповідних навичок та умінь, розвиток і удосконалення фізичних та психологічних якостей. У процесі навчання рукопашного бою застосовуються різноманітні методи, основними з яких є: словесні методи навчання (усний виклад матеріалу), методи наочності і практичні методи. Головне місце в організації навчання рукопашного

бою посідають практичні методи. Саме вони зумовлюють активну рухову діяльність персоналу. У зв'язку з тим, що методи, які застосовуються в процесі навчання персоналу рукопашного бою знаходяться в тісному взаємозв'язку, не можна обмежуватися лише однією групою. Незважаючи на те що в процесі навчання основну роль відіграють специфічні методи, успіх навчання залежить від того, наскільки раціонально вони сполучаються з іншими способами педагогічного впливу.

Перспективами подальших досліджень є визначення особливостей методики підвищення координаційних здібностей персоналу під час навчання прийомів застосування сили та прийомів рукопашного бою.

Список літератури

Антоненко С. А. Експериментальне обґрунтування методики формування навичок рукопашного бою фахівців податкової міліції в системі професійного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. наук з фізичного виховання і спорту : спец. 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / С. А. Антоненко ; Харківська державна академія фізичної культури. – Харків, 2005. – 18 с.

Ашкинази С. М. Вопросы теории и практики рукопашного боя в Вооруженных Силах Российской Федерации : монография / С. М. Ашкинази ; под ред. проф. В. Л. Марищука. – СПб., 2001. – 240 с.

Буданов А. В. Обучение сотрудников правоохранительных органов тактике и приемам личной безопасности при решении профессиональных задач (на опыте США) / А. В. Буданов. – М. : Академия МВД России, 1996. – С. 80.

Іванов О. Л. Методика навчання рукопашного бою в системі фізичної підготовки майбутніх офіцерів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 "Теорія та методика навчання (загальновійськові та військово-спеціальні дисципліни)" / О. Л. Іванов ; Нац. акад. Держ. прикордон. служби України ім. Богдана Хмельницького. – Хмельницький, 2013. – 16 с.

Фігура О. В. Рукопашний бій : навчально-методичний посібник / О. В. Фігура. – Хмельницький : Вид.-во НАДПСУ, 2004. – 131 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Стаття надійшла до редакції 26.10.2015

Чудик А. В. Методика обучения приемам применения силы и рукопашного боя в системе физической подготовки персонала Государственной пограничной службы Украины

В статье раскрыты основные методы обучения приемам применения силы и рукопашного боя, их характеристика и описание, а также рекомендации по их эффективному внедрению в образовательный процесс.

Ключевые слова: *физическая подготовка, применение силы, рукопашный бой, методы, методика обучения.*

Chudyk A. V. Methods of teaching techniques use of force and unarmed combat in a system of physical staff training of the State Border Service of Ukraine

The article deals with the basic methods of training to receptions the use of force and unarmed combat, and a description of their characteristics, as well as recommendations for their effective implementation in the educational process.

During training unarmed combat used a variety of methods, the main ones are: verbal learning methods (oral presentation of the material), visualization methods and practices. All of them allow most fully meet the challenges of technical, physical, moral and volitional training.

The use of different teaching methods depends on the objectives, training programs, personnel of the group, as well as their level of training, the amount of time allotted for a class, state of the training facilities, the level of practical training instructors (teachers).

Methods of using the word. With words the head of employment sets out new material, poses the problem, forms the attitude towards them, supervises implementation, analyzes and evaluates the results. The main varieties of this method: an explanation, story, conversation, lecture. In physical education, these general pedagogical methods have, as a rule, uncluttered form and allow the motor to maintain a high density of occupation, organically linking with the movement of the floor.

Methods of using the visibility. Features that distinguish the methods of this group – it is mostly the effect of the first signaling system staff and the

establishment of their specific natural images of reality. In practice, training fighting for these methods include display and demonstration.

Practical methods. This method takes a commanding position in the organization of training and fighting cause proactive motor activity staff. The main ones are: single-sided (front) and two-way (two-way group training) group methods.

Keywords: *physical training, use of force, unarmed combat, techniques, methods of teaching.*

УДК 005.336.2:640:378.1

Інна Олександрівна Шпичко,
викладач Хмельницького торговельно-економічного коледжу
Київського національного торговельно-економічного університету,
м. Хмельницький

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

У статті висвітлено проблеми розвитку соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування. У процесі наукового дослідження було визначено критерії та рівні сформованості соціальної компетентності. Грунтуючись на результатах констатувального експерименту, ми виявили низку недоліків під час формування соціальної компетентності. З метою їх усунення було визначено педагогічні умови, втілюючи та дотримуючись яких зроста позитивна динаміка рівня сформованості соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування, про що свідчать результати формувального експерименту.

Ключові слова: компетентність, соціальна компетентність, мотивація, експеримент, позааудиторна діяльність, педагогічні технології.

Постановка проблеми у загальному вигляді. У наш мінливий час формування у фахівців сфери обслуговування соціальної компетентності є одним із важливих та актуальних завдань професійної освіти. Адже однією з ключових функцій професійної діяльності фахівців сфери обслуговування можна визначити активну та плідну взаємодію з різними верствами населення.

Для належного виконання професійних обов'язків та конструктивного спілкування із населенням майбутні фахівці повинні володіти низкою якостей, які об'єднує в собі соціальна компетентність, а саме: толерантність, емпатія, комунікативні здібності, знання норм культури й етикету та інше. Саме від якісної роботи фахівців сфери обслуговування залежить ефективність взаємодії громадян на професійному й особистому рівнях.

Однак аналіз сформованості соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування свідчить про низький її рівень у студентів та було виявлено низку недоліків, а саме: брак методичної системи формування соціальної компетентності, використання традиційних методів навчання, низька мотивація викладачів до формування соціальної компетентності, низький рівень психологічних показників та ін. Це спонукало нас до визначення педагогічних умов та створення моделі формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Питання соціальної компетентності відносно не так давно стали предметом для спеціального вивчення. Спочатку соціальну компетентність досліджували в контексті вивчення вікових особливостей розвитку людини (П. Блонський, Л. Виготський, Д. Ельконін, Г. Костюк, С. Рубінштейн), у контексті процесу соціалізації особистості, розглядаючи її як вищий рівень активності людини (Г. Андреева, А. Брушлинський, І. Кон, Ю. Ємельянов, Л. Орбан-Лембрик). У наш час зарубіжні дослідники Н. Рототаєва, Ю. Слесарев, О. Спірін, О. Шавріна та ін. досліджують соціальну компетентність через зв'язок з такими характеристиками особистості, як: громадянська спрямованість, соціальна відповідальність, міжособистісна толерантність, активність та ін.

У наукових працях В. Басової, В. Куніциної, І. Зимньої, Т. Смагіної, В. Шахрай та ін. розглядаються змістові і структурні характеристики соціальної компетентності, а у дисертаційних дослідженнях С. Бахтеєвої, М. Докторович, І. Зарубінської, С. Краснокутської, І. Ледньової,

С. Учурової та ін. проаналізовано й обґрунтовано зміст, шляхи та умови формування соціальної компетентності в навчально-виховному процесі вищих навчальних закладів.

У психологічній та педагогічній науці багато зроблено для обґрунтування загальних засад професійної підготовки фахівців. Проте педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування досліджено недостатньо.

Метою статті є розкриття особливостей експериментального дослідження з формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Розвиток соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування, здатність до продуктивної та повноцінної соціальної реалізації в майбутній професійній діяльності визначено нами важливими завданнями сучасних навчальних закладів. Проаналізувавши низку науково-педагогічних праць, ми дійшли висновку, що нині немає чітко визначеної позиції щодо умов, чинників, принципів формування соціальної компетентності фахівців сфери обслуговування у професійній підготовці.

На основі теоретичного аналізу літературних джерел, урахуваючи зміст і структуру поняття соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування, сутність її компонентів, виокремлено критерії та рівні сформованості показників соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Вивчення змісту навчальних програм, психологічне діагностування, анкетування викладацького складу, спостереження за майбутніми фахівцями дало змогу виявити недоліки у формуванні соціальної компетентності підлітків, а саме: несформована самостійність, недостатня впевненість у власних силах, соціально-комунікативна активність, організованість та довільність. Було з'ясовано, що майже 50 % підлітків не мають постійних доручень, не беруть активної участі в громадсько-корисній діяльності, що негативно впливає на соціальну реалізацію в громадському житті.

З метою усунення недоліків та підвищення продуктивності формування соціальної компетентності, нами було обґрунтовано педаго-

гічні умови, серед яких можна визначити такі: створення сприятливого середовища для активізації студентів у різних видах діяльності та позааудиторної роботи; розвиток позитивної мотивації студентів шляхом їх участі у різних видах практики; застосування новітніх педагогічних технологій та впровадження спецкурсу “Основи формування соціальної компетентності” для розвитку складових соціальної компетентності

Поділяючи думку Г. Залеського про те, що саме в результаті навчально-виховної діяльності мають бути сформовані здатності фахівців аналізувати моральні дилеми, планувати власні вчинки відповідно до знань, навичок та ціннісних орієнтацій [1, с. 86], вважаємо, що важливе місце у професійній підготовці належить створенню сприятливого середовища активності студентів, формуванню їх активної життєвої позиції та знаннєвого критерію соціальної компетентності.

Організація навчальної діяльності студентів на навчальних заняттях передбачала реалізацію методу діалогового навчання з метою створення умов для ціннісно-оцінювального аналізу проблем, що стосуються морального вибору, прийняття рішень, взаємодії. За таких умов виникав внутрішній інтерес майбутніх фахівців до пізнання соціальних явищ, формувались здатності усвідомленого вибору власної позиції стосовно певної проблеми, методи її вирішення та її аргументованого обґрунтування. Також ми залучали студентів до позааудиторної діяльності.

На нашу думку, структура позааудиторної діяльності має такий вигляд:

- самостійна робота студентів;
- науково-дослідна робота;
- культурно-дозвілєва діяльність;
- спортивна діяльність;
- волонтерська діяльність;
- студентське самоврядування.

Самостійну роботу розуміємо як підготовку до аудиторних занять, самостійне виконання індивідуальних завдань та вивчення ок-

ремих тем з навчальних дисциплін, виконання завдань, підготовку інформаційних повідомлень, рефератів. Разом з тим під час самостійної роботи розвивається критичність і креативність мислення, здатність прогнозувати та планувати власну діяльність, що є невід'ємною складовою соціальної компетентності.

Науково-дослідна робота передбачає участь студентів у різних наукових об'єднаннях і гуртках, конференціях, олімпіадах, конкурсах, написання творчих робіт, статей тощо, під час яких формується знанневий компонент соціальної компетентності

Культурно-дозвілєва діяльність – це участь студентів у різноманітних виховних заходах навчального закладу та міста, об'єднаннях різного типу і напряму, конкурсах, фестивалях інформаційних п'ятихвилинках, КВК тощо, де студенти можуть виявити та розвинути власні творчі здібності й обдарованість.

Спортивна діяльність передбачає активну фізкультурну діяльність, участь у спортивних змаганнях, естафетах, марафонах, туристичних походах тощо. Цей вид позааудиторної роботи формує у студентів витривалість, згуртованість та формує здоровий спосіб життя.

Важливу роль у формуванні соціальної компетентності відіграє волонтерська діяльність студентів у позанавчальний час, під час якої формуються такі соціально значущі якості, як альтруїзм, емпатійність, доброзичливість, толерантність.

Діяльність у студентському самоврядуванні трактуємо як самостійне вирішення проблем життєдіяльності студентської групи, відділення, гуртожитку, навчального закладу тощо. Саме така діяльність є основою для формування лідерських, організаторських, комунікативних здібностей, глибини мислення, що є незаперечною складовою соціальної компетентності.

Вважаємо за доцільне зауважити, що позааудиторну діяльність варто розглядати як єдину систему і всі її елементи міцно взаємопов'язані між собою і, як бачимо, у комплексі формують соціальну компетентність майбутнього фахівця.

Також заслуговує на увагу розвиток позитивної мотивації, адже її проблема є однією з центральних у педагогіці, оскільки і результат, і

процес засвоєння знань значною мірою залежать від залучення студентів у навчальний процес, зацікавленості того, хто навчається [2, с. 114].

Нині діяльність кожного викладача повинна оцінюватися не лише з боку його педагогічної майстерності, але й з боку його вміння формувати та стимулювати творчу діяльність студентів, уміння допомогти спрямувати діяльність студента в потрібний йому бік.

Вважаємо, що однією з важливих функцій викладача є стимулювання позитивної мотивації кожного студента у процесі організації різноманітних видів діяльності. Позитивною мотивацією навчальної діяльності студентів може бути створення викладачем проблемної ситуації, що спонукає студентів до пошуку вирішення проблеми, крок за кроком підводячи їх до мети. Для цього новий навчальний матеріал подається у формі проблемної задачі. В її умові є протиріччя, які потрібно знайти і вирішити [3, с. 127].

Застосування розвиваючих технологій і методів навчання, що орієнтовані на професійний розвиток особистості, набуття соціального досвіду; активізацію та інтеграцію знань, умінь, навичок, отриманих у процесі навчання. За інтерактивного навчання навчально-виховний процес організовується таким чином, що практично всі студенти задіяні у навчальній діяльності, мають можливість діяти залежно від наявних знань. Спільна діяльність у процесі засвоєння навчального матеріалу означає, що кожен вносить свій особистий внесок, здійснюється обмін знаннями, ідеями, способами діяльності. Причому все це відбувається за умови взаємної підтримки і в атмосфері доброзичливості, що дає змогу не лише здобувати нові знання, а й формувати гуманні взаємини, почуття відповідальності, культуру спілкування, тобто соціальну компетентність.

Перш за все, заслуговує на особливу увагу групова робота студентів як необхідна умова розвитку соціальної компетентності. Адже навчальне співробітництво визнається провідним для розвитку особистості. Незаперечними перевагами групової роботи є підвищення рівня осмислення матеріалу, зростання числа нестандартних рішень, позитивне ставлення до досліджуваного матеріалу, уміння грати різні соціальні ролі і працювати в команді. Саме групова навчально-трудо-

ва діяльність студентів, на відміну від фронтальної та індивідуальної, не ізолює учасників процесу одне від одного, а навпаки, дозволяє реалізувати природне прагнення до спілкування, взаємодопомоги і співробітництва. Хоча спілкування може мати місце і в індивідуальній та фронтальній роботі, проте там воно не включене у структуру діяльності, а відбувається лише з дозволу викладача, за його ініціативою і триває мало часу.

Також для надання майбутнім фахівцям ґрунтовних знань з проблем соціальної компетентності та формування необхідних умінь – складових цієї професійно важливої властивості – ми розробили і ввели спецкурс “Основи формування соціальної компетентності”.

Метою спецкурсу була активізація інтересу до питань соціальної компетентності, набуття ними знань про особливості професійної та соціальної взаємодії, умінь та навичок соціально-компетентної поведінки. Серед завдань спецкурсу слід назвати такі: розвиток уявлень про соціальну компетентність фахівця, розвиток та закріплення мотивації до формування цієї професійно значущої характеристики, ознайомлення з методами і прийомами формування соціальної компетентності.

До структури спецкурсу входить теоретичний, практичний блок та контрольні завдання, що дають змогу проконтролювати рівень засвоєння досвіду.

Змістом навчання стало вивчення соціальних аспектів професійної діяльності, особливостей поведінки в різних соціальних ситуаціях, формування здатності досягати мети в соціальній взаємодії, дотримуючись балансу між кооперацією і конфронтацією, уміння прогнозувати розвиток ситуацій міжособистісного спілкування, будувати гіпотези щодо точок зору партнерів, їх ставлення до предмета спільної діяльності, формування соціальної відповідальності.

Висновки. Під час формувального експерименту у професійну підготовку майбутніх фахівців сфери обслуговування впроваджено педагогічні умови формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування. Особливість визначених педагогіч-

них умов полягала в тому, що їх реалізація здійснювалася комплексно шляхом поєднання і доповнення одна одної. Це знайшло відображення в моделі формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування, що стала сукупністю теоретичної та практичної діяльності всіх суб'єктів навчально-виховного процесу, охоплювала всі компоненти педагогічного процесу та передбачала становлення у фахівців сфери обслуговування соціальних ціннісних орієнтацій, соціальних і психологічних знань, умінь і навичок, які необхідні для забезпечення ефективної комунікації і виконання соціальних ролей у професійному й особистому середовищі, професійної і соціальної адаптації та самореалізації, спільної діяльності, відповідального та конструктивного вирішення життєвих проблем і конфліктних ситуацій.

Організація формувального експерименту показала ефективність упровадження виокремлених та обґрунтованих педагогічних умов формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування.

Перспективами подальших наукових розвідок є розробка методичних рекомендацій науково-педагогічному складу щодо формування соціальної компетентності майбутніх фахівців сфери обслуговування вищих навчальних закладів України.

Список використаної літератури

1. Залесский Г. Е. Психология мировоззрения и убеждения личности / Г. Е. Залесский. – М. : МГУ, 1994. – С. 86–87.
2. Асеев В. Г. Мотивация учебной деятельности и формирование личности / В. Г. Асеев. – М., 1976. – С. 114–115.
3. Смирнов С. Д. Педагогика и психология высшего образования: от деятельности к личности : учеб. пособие / С. Д. Смирнов. – М. : Изд. центр “Академия”, 2001. – С. 127–128.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Гомонюк О. М.

Стаття надійшла до редакції о 8.10.2015

Шпичко И. О. Экспериментальное исследование формирования социальной компетентности будущих специалистов сферы обслуживания

В статье рассматриваются проблемы развития социальной компетентности будущих специалистов сферы обслуживания. В процессе научного исследования были определены критерии и уровни сформированности социальной компетентности. Основываясь на результатах констатирующего эксперимента, мы обнаружили ряд недостатков при формировании социальной компетентности. С целью их устранения были определены педагогические условия, воплощая и следуя которым выросла положительная динамика уровня сформированности социальной компетентности будущих специалистов сферы обслуживания, о чем свидетельствуют результаты формирующего эксперимента.

Ключевые слова: компетентность, социальная компетентность, мотивация, опыт, внеаудиторная деятельность, педагогические технологии

Shpychko I. O. Experimental research of social competence formation of future professionals of service sector

Abstract. Nowadays, the social competence formation of service sector specialists is one of the important and urgent tasks of vocational education. Indeed one of the key functions of professional activities of service sector specialists is active and fruitful interaction with various segments of population. For the proper performance of professional duties and constructive dialogue with these groups of people, the future professionals must possess a number of qualities constituting the social competence, in particular tolerance, empathy, communicative skills, knowledge of cultural and etiquette norms, etc. The effectiveness of interaction between citizens at professional and personal levels depends on the quality workmanship of the service sector professionals.

The article reveals the problems of social competence development of future specialists in service sector. On the basis of scientific materials analysis, we defined indicators, levels and criteria of social competence forma-

tion. Among the criteria we outlined such as knowledge, personal, communicative, objective, and behavioral criteria. We divided the levels of social competence formation into the high, medium and low.

Based on the results of the statement experiment, we found out a number of disadvantages in the formation of social competence. In order to remove them, the following pedagogical conditions were determined:

- creation of a favorable environment to enhance the students in various activities and extracurricular work;
- development of positive motivation of students through their participation in various types of practices;
- use of the up-to-date educational technologies and introduction of special course “Formation of social competence” to develop social competence.

By implementing and adhering to these conditions, the positive dynamics of social competence formation of future specialists in service sector has increased which is evidenced by the results of forming experiment.

Keywords: *competence, social competence, motivation, experiment, extracurricular activities, educational technology.*

УДК 378.14

Андрій Володимирович Янковець,
кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри англійської мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

Олена Володимирівна Янковець,
викладач кафедри англійської мови Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ГРАМАТИЧНИХ НАВИЧОК КУРСАНТІВ НЕФІЛОЛОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРОФЕСІЙНО-СПРЯМОВАНИХ ТЕМ

У статті розглядаються основні особливості розвитку граматичних навичок курсантів нефілологічних спеціальностей під час вивчення професійно-спрямованих тем, аналізується система граматичних вправ, які використовуються під час навчання професійно-орієнтованих тем, а також акцентується увага на важливості застосування комунікативного підходу під час розвитку граматичних навичок курсантів.

Ключові слова: *граматичні навички, курсант, навчання, комунікативний підхід, професійне спрямування.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Зростання ролі англійської мови в сучасному світі вимагає вдосконалення методів та технологій її викладання. На перший план виходить завдання сформуванню у курсантів ті навички, які знадобляться їм у майбутній

© Янковець А. В., Янковець О. В.

професії, які забезпечать успішність виконання завдань з охорони державного кордону України та допоможуть адаптуватися у динамічному світі сьогодення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опираються автори. Проблема навчання граматики є одним з найголовніших аспектів навчання іншомовного спілкування, а саме тому розробка системи граматичних вправ під час вивчення професійно-орієнтованих тем відіграє неабияку роль у підготовці висококваліфікованих фахівців немовного профілю. Роль іноземної мови у процесі фахової підготовки студентів нефілологічних спеціальностей висвітлено у працях В. Гурмази, О. Коваленко, І. Кухти, Т. Іщенко та інших.

Мета статті – дослідити основні особливості розвитку граматичних навичок курсантів нефілологічних спеціальностей під час вивчення професійно-спрямованих тем.

Виклад основного матеріалу дослідження. Знання іноземних мов є важливою передумовою для особистих, культурних, професійних та економічних контактів. Зростаючі потреби у спілкуванні та співпраці між країнами й людьми з різними мовами та культурними традиціями, нова освітня система в Україні вимагають суттєвих змін у підході до викладання, оновлення змісту та методів навчання іноземних мов. Вивчення іноземних мов включає декілька аспектів. Одним з таких аспектів є граматика. У навчанні іншомовного говоріння граматика посідає важливе місце, це каркас, на якому базується лексика. Вивчення граматики та правильне оформлення висловлювання, а також розпізнавання граматичних форм у мові та письмі відбувається завдяки формуванню граматичних навичок [4].

Граматики – це система об'єктивно діючих правил щодо утворення словоформ і сполучення слів у реченні, які організують мовлення. Оскільки мова є засобом відображення дійсності, то граматики відображає об'єктивні відношення і зв'язки між предметами і явищами навколишнього світу.

Основною метою навчання граматики іноземної мови є формування у курсантів (студентів, слухачів) граматичних мовних навичок

як одного з важливих компонентів мовних умінь у галузі говоріння, читання, аудіювання і письма. У зв'язку з цим суттєве значення має питання відбору граматичного матеріалу, достатнього для реалізації комунікативних цілей навчання в межах, передбачених програмою.

Комунікативний підхід до вивчення іноземної мови на сучасному етапі базується на особистісно-діяльнісному підході до навчально-виховного процесу, тому відбір та структурування навчального матеріалу, використання методів і технологій опанування іншомовним словом невід'ємно пов'язані з особистістю слухача (курсанта, студента), його здібностями, інтелектуальними можливостями та іншими індивідуальними особливостями.

Основними принципами відбору навчального матеріалу з іноземної мови є: комунікативна спрямованість навчання, його усвідомлення; розвиток позитивного ставлення та інтересу до процесу навчання іншомовного мовлення; взаємозв'язок навчання та видів мовленнєвої діяльності; ситуативність і тематична організація навчального матеріалу; урахування особливостей рідної мови, психофізіологічних особливостей курсантів [5].

У процесі оволодіння іншомовною комунікативною діяльністю важливе місце посідає розуміння граматичної будови мови як необхідної основи, на базі якої відбувається спілкування. Засвоєння граматики іноземної мови повинно відбуватися згідно з комунікативним підходом, а не носити суто теоретичний характер. Уміння розпізнати та правильно використати у процесі говоріння іншомовні граматичні конструкції та явища є одним із показників ефективності тієї чи іншої методики викладання іноземних мов [2].

Викладання іноземної мови професійного спрямування має свої особливості. Так навчання, наприклад, англійської мови в нефілологічних вищих навчальних закладах України після прийняття в 2005 році Типової програми з англійської мови для професійного спілкування, чітко орієнтоване на формування у студентів (курсантів, слухачів) професійних мовних компетенцій, які вважаються запорукою їх плідної діяльності в культурному розмаїтті навчального і фахово-

го середовищ. Аналіз комплексної мети навчання англійської мови на нефілологічних факультетах показав, що оволодіння іншомовним спілкуванням передбачає досягнення студентами (курсантами) спеціалізованої субординативної іншомовно-мовленнєвої комунікативної компетенції, мінімально достатній рівень розвитку якої має забезпечити можливість і успішність спілкування в професійно трудовій і побутовій сферах в обмеженому колі типових мовленнєвих ситуацій такого спілкування, чітко відібраному з точки зору ймовірності їх появи у фаховій і позафаховій діяльності випускника вищого навчального закладу конкретного типу [1, с. 70]. Досягнення поставленої мети – формування у курсантів необхідних професійних мовних компетенцій – вимагає окремого підходу.

Викладання англійської мови професійного спрямування має свої особливості залежно від напряму підготовки майбутнього офіцера-прикордонника. Тобто підготовка курсантів, які навчаються за напрямом підготовки “Філологія”, та курсантів нефілологічних спеціальностей (“Охорона та захист державного кордону”, “Правознавство” та “Автомобільний транспорт”) значно відрізнятиметься у певних аспектах: обсязі матеріалу, його складності та формі викладання.

Особливість навчання курсантів нефілологічних спеціальностей полягає в тому, що відповідно до робочого навчального плану практична граматики не викладається як самостійна навчальна дисципліна і тому граматичний матеріал подається виключно у контексті певної лексичної теми. Зокрема, граматична тема “Теперішній доконаний час” подається в контексті теми “Служба в пункті пропуску”, у рамках теми “Залізничний пункт пропуску” розглядаються “Способи передачі майбутнього часу”, “Пасивний стан” як граматичний аспект опрацьовується під час вивчення тем “Паспортний контроль та перевірка документів”, “Закон та порядок” та інших. Тому система граматичних вправ розроблена з урахуванням особливостей вживання певної тематичної лексики, тобто граматичний матеріал подається у взаємозв’язку з лексикою відповідно до частотності вживання в контексті певної лексичної теми: *The border guards have stopped the traveler* (теперішній

доконаний час), We will solve the problem (майбутній час), Vehicles are examined by the border guards, Constitution was adopted in 1996 (пасивний стан дієслова) та інші.

Відомо, що головна складність у оволодінні граматичними уміннями та навичками полягає не у запам'ятовуванні окремих фактів мови, а в оволодінні дій з ними. Тому головне призначення граматичних вправ – забезпечити оволодіння граматичним матеріалом (у рецептивному і репродуктивному планах). Граматичні вправи відповідають таким основним вимогам: навчити дій з граматичним матеріалом, мати комунікативну спрямованість, мати порядок від більш легких до більш складних, активізувати мовну діяльність учнів та студентів (ставити проблемні завдання), містити різноманітні завдання [4].

Поміж основних етапів роботи над англomовним граматичним матеріалом, за допомогою якого розвивається граматична компетенція, слід назвати:

уведення нового граматичного явища в конкретній комунікативній ситуації;

автоматизація граматичних навичок у пізнавально-комунікативних ситуаціях, що є ключовим елементом у формуванні граматичної компетенції курсантів;

використання мовних навичок у всіх видах мовленнєвої діяльності; розвиток граматичної компетентності у різних функціональних стилях іноземної мови [2].

Завдання викладача полягає у правильності підбору відповідних граматичних вправ на усіх етапах роботи з граматичним матеріалом та врахуванні лексичних особливостей певної професійно-спрямованої теми. Наприклад, тема “Закон та порядок” є дуже сприятливою для введення та закріплення граматичної теми “Пасивний стан дієслова”. На етапі введення викладач пояснює правило утворення та вживання пасивного стану, курсантам пропонується знайти відповідні структури в тематичному тексті (Constitution can be amended by the Parliament. The Constitution is divided into 15 chapters). З метою автоматизації граматичної навички курсанти виконують вправи на підстановку у зра-

зок мовлення та трансформацію зразка мовлення (The Constitutional Court can interpret the Constitution – The Constitution can be interpreted by the Constitutional Court). На етапі самостійного вживання нової граматичної структури курсанти будують власні речення.

Формування граматичної компетентності курсантів нефілологічних спеціальностей є досить тривалим процесом, який слід проводити поетапно з урахуванням комунікативного підходу до навчання іноземної мови. Саме в комунікативно-орієнтованих, ретельно продуманих викладачем ситуаціях формуються комунікативно-граматичні навички курсантів (студентів, слухачів), що складають основу їх граматичної компетентності та іншомовної професійної компетентності загалом [2].

Висновки. Отже, курсанти повинні оволодіти необхідним граматичним мінімумом для успішного професійного спілкування під час подальшої служби в пунктах пропуску через державний кордон України, оскільки лексика і граматики – два тісно пов'язаних аспекти мови, і грамотне висловлювання англійською мовою передбачає його правильне граматичне оформлення.

Опанування вміннями професійного іншомовного спілкування надасть можливість майбутнім офіцерам-прикордонникам повною мірою використовувати можливості сучасних іншомовних інформаційних джерел для підвищення свого професійного рівня, бути повноправними учасниками діалогу з іноземними гостями; за необхідності реалізувати свій професійний потенціал за кордоном у рамках підвищення кваліфікації з професійної підготовки.

Перспективи подальших розвідок за цим напрямом. Зазначені аспекти окресленої проблеми потребують свого подальшого дослідження, а саме урахування у процесі розвитку граматичних навичок курсантів великої кількості неологізмів та загальноживаних термінів (скорочень, аббревіатур, акронімів), які використовуються в офіційних документах, договорах та кодексах з прикордонних питань в європейському просторі, оскільки лексична сторона мови тісно пов'язана з її граматичною структурою.

Список використаної літератури

1. Гришкова Р. О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : монографія / Р. О. Гришкова. – Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. – 424 с.
2. Лучкевич В. Розвиток франкомовної граматичної компетентності студентів філологічних спеціальностей / В. Лучкевич, У. Паньків // Молодь і ринок. – 2014. – № 11. – С. 49–51.
3. Стрельчук Я. В. Формування культури англомовного ділового спілкування студентів нефілологічних спеціальностей / Я. В. Стрельчук // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. – 2013. – № 2.
4. Тригуб І. П. Формування граматичної компетенції у студентів немовних спеціальностей ВНЗ у процесі вивчення англійської мови / І. П. Тригуб // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. : Філологія. – 2014. – № 2. – С. 74–77.
5. Щерба О. Принципи структурування змісту навчального матеріалу з іноземної мови для курсантів Академії Сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного / О. Щерба // Вісник Житомирського державного університету. Серія : Філологічні науки. – 2013. – № 4 (70) – С. 190–193.

Рецензент – кандидат педагогічних наук, доцент Яремчук І. А.

Стаття надійшла до редакції 06.10.2015

Янковець А. В., Янковець Е. В. Особенности развития грамматических навыков курсантов нефилологических специальностей при изучении профессионально-направленных тем

В статье рассматриваются особенности формирования грамматических навыков у курсантов Национальной академии Государственной пограничной службы Украины имени Богдана Хмельницкого. Проанализировав научную литературу, мы выяснили, что проблему развития грамматических навыков исследовали многие отечественные и зарубежные ученые. Основной целью обучения грамматике иностранного языка является формирование у курсантов (студентов, слушателей) грамматических языковых навыков как одного из важных компонентов языковых умений в области говорения, чтения, ау-

дирования и письма. В связи с этим существенное значение имеет вопрос отбора грамматического материала, достаточного для реализации коммуникативных целей обучения в пределах, предусмотренных программой. Преподавание английского языка профессиональной направленности имеет свои особенности в зависимости от направления подготовки будущего офицера-пограничника. Задача преподавателя состоит в правильности подбора соответствующих грамматических упражнений на всех этапах работы с грамматическим материалом и учете лексических особенностей определенной профессионально-направленной тематики. Формирование грамматической компетентности курсантов нефилологических специальностей является довольно продолжительным процессом, который нужно проводить поэтапно с учетом коммуникативного подхода к обучению иностранному языку. Именно в коммуникативно-ориентированных, тщательно продуманных преподавателем ситуациях формируются коммуникативно-грамматические навыки курсантов (студентов, слушателей), которые составляют основу их грамматической компетентности и иноязычной профессиональной компетентности в целом.

Ключевые слова: *грамматические навыки, курсант, обучение, коммуникативный подход, профессиональное обучение.*

Yankovets A. V., Yankovets O. V. Peculiarities of development of grammatical skills of cadets of non-philological specialties in the course of study of professionally-oriented topics

The article deals with the formation of grammatical skills of the cadets of the National Academy of State Border Service named after Bohdan Khmelnytskyi. Having analyzed the scientific literature, we found out that the problem of grammatical skills was explored by many domestic and foreign scholars. The main purpose of teaching grammar of a foreign language is the formation of the grammatical language skills of cadets (students, trainees) as one of the important components of language skills in speaking, reading, listening and writing. In connection with this, the essential problem is to select grammatical material which is sufficient for the realization of communicative learning objectives within the limits provided by the

academic program. Teaching English of professional orientation is different depending on the direction of training of the future border guard officers. The task of a teacher is to correctly select appropriate grammar exercises at all stages of work with the grammatical material and to take into account the particular lexical peculiarities of professionally oriented topics. Formation of grammatical competence of cadets of non-philological specialties is quite a time consuming process, which should be carried out in stages based on the communicative approach to learning a foreign language. These are the communication-oriented situations which are well-designed by a teacher where the communicative grammar skills of students (students, trainees) are formed and they make up the basis of their grammatical competence and foreign language professional competence in general.

Keywords: *grammar, cadet, learning, communicative approach, professional orientation.*

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ СТАТЕЙ

Структурні параметри

Статті повинні містити такі елементи: постановка проблеми у загальному вигляді; аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор; мета статті; виклад основного матеріалу дослідження; висновки; перспективи подальших розвідок у даному напрямі; список використаної літератури.

Анотації

Анотації (500–600 знаків) українською та російською з назвою статті та ключовими словами (5–8 слів).

Анотація розширена (2 500–3 000 знаків) англійською мовою з назвою статті та ключовими словами (5–8 слів) має містити актуальність проблеми, результати дослідження та висновки. Обов'язковим є якісний переклад.

Технічні параметри

Загальний обсяг: 8–14 сторінок.

Мова публікації: українська, російська.

Стандарти: шрифт Times New Roman, кегль (розмір шрифту) – 14, міжрядковий інтервал – 1,5, абзацний відступ – 1,25 см, усі поля – 2 см, редактор Word, тип файла – документ Word 97–2003 (обов'язково).

Пробіли між цифрами, ініціалами і прізвищем мають бути нерозривними.

Обов'язкове дотримання правил вживання тире (–) і дефіса (-).

Список літератури – у порядку появи в тексті (не більше 20 найменувань).

Формули оформляються через редактор формул MathType, розмір символів – 10, довжина формул не повинна перевищувати 80 мм. Формули набираються у формульному редакторі MathType латинськими символами або англійськими з клавіатури, кирилиця не допускається.

Рисунки, виконані векторною графікою, мають бути розміщені одним об'єктом або згруповані.

УДК

Зразок оформлення статті

Ім'я, по батькові, ПРІЗВИЩЕ,
науковий ступінь, вчене звання, посада, місце роботи

НАЗВА СТАТТІ

Анотація (500–600 знаків) українською мовою з ключовими словами (5–8 слів).

Постановка проблеми у загальному вигляді. ...

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. ...

Метою статті є ...

Виклад основного матеріалу дослідження. ...

Висновки. ...

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. ...

Список використаної літератури

(оформляється відповідно до ДСТУ)

1. ...

Рецензент – науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ініціали.

Анотація російською мовою (500–600 знаків) за формою:

Прізвище, ініціали. Назва статті

Текст анотації.

Ключові слова: 5–8 слів.

Анотація англійською мовою розширена (2 500–3 000 знаків) за формою:

Прізвище, ініціали. Назва статті

Текст анотації.

Ключові слова: 5–8 слів.

Анотації подаються на окремому аркуші і не враховуються до загальної кількості сторінок статті.

Документальний супровід статті

1. **Рецензія** фахівця (кандидата або доктора наук) у галузі науки, за якою підготовлена стаття (для авторів, які не мають наукового ступеня доктора наук), за формою:

Рецензія

на статтю _____

(посада, прізвище, ініціали автора та назва статті)

Текст рецензії _____

Рецензент _____

(науковий ступінь, вчене звання, посада, прізвище, ініціали)

_____ (підпис)

“ _____ ” _____ 20__ р.

Примітка. Рецензія на статтю пишеться в довільній формі. Обов'язково підкреслюються: відповідність вимогам до наукових статей; новизна теоретичних результатів та їх практичне значення; відповідність назви статті її змісту; обґрунтування висновків, зроблених авторами; висновок (статтю прийняти до публікації із зазначенням галузі наук).

2. **Експертний висновок**, що завіряється гербовою печаткою закладу, в якому працює експерт (експерти), за формою:

Експертний висновок

Експерт (експертна комісія) _____,
(назва міністерства, відомства, організації)
розглянувши матеріали статті _____ автора (авторів)
(назва статті)
_____, підтверджує, що в матеріалах не містяться відомості,
(прізвище, ініціали)
заборонені для опублікування у відкритому друці.

Висновок: стаття _____ може бути опублікована у
(прізвище, ініціали)
відкритому виданні.

Експерт: _____
(підпис, ініціали, прізвище)

3. Відомості про автора (авторів)

Прізвище, ім'я, по батькові _____
Науковий ступінь та вчене звання _____
Місце роботи _____
Посада _____
Ідентифікаційний номер _____
Номер, серія паспорта, ким і коли виданий _____
Домашня адреса _____
Контактні номери телефонів _____
E-mail _____

Відомості про рецензента

Прізвище, ім'я, по батькові _____
Науковий ступінь та вчене звання _____

Контактна інформація

Відповідальний секретар – Франчук Юлія Вікторівна.
Моб. тел.: 097-277-73-50,
роб. тел.: (0382) 65-05-93,
e-mail: franchuk678@gmail.com

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ СЕРІЯ: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

№ 1 / 2015

Збірник включено до Переліку наукових фахових видань
ДАК України у галузі педагогічних наук
(наказ МОН України № 1021 від 07.10.2015)

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого
засобу масової інформації КВ № 16330-4802Р від 27.01.2010

Коректор І. М. Бабина

Комп'ютерна верстка О. А. Коломієць

Відповідальність за достовірність фактів та інших даних несуть автори

Здано до набору 30.10.2015. Підписано до друку 20.11.2015

Формат 60×84/16. Гарнітура Minion Pro. Тираж 100 прим.

Друк офсетний. Ум. друк. арк. 16,57. Обл.-вид. арк. 17,10

Адреса редакції та видавця:

Національна академія Державної прикордонної служби України
імені Богдана Хмельницького, вул. Шевченка, 46, м. Хмельницький, 29007, Україна
тел. +38(0382)65-05-93. <http://nadpsu.edu.ua/nauka/fahovi-vidannya-akademiyi/>

Електронну версію збірника розміщено за веб-адресою
http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/znpnavv_ppn/index.html

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3010 від 22.10.2007. Зам. № 355